

Tasavvuf Şairi

Nablusî ve Şiirleri

İsmail EKİNCİ

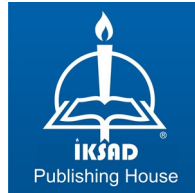

İKSAD
Publishing House

Tasavvuf Şairi Nablusî ve Şiirleri

İsmail EKİNCİ

Editör
Hasan TAŞKIRAN

Copyright © 2020 by iksad publishing house
All rights reserved. No part of this publication may be reproduced,
distributed or transmitted in any form or by
any means, including photocopying, recording or other electronic or
mechanical methods, without the prior written permission of the publisher,
except in the case of
brief quotations embodied in critical reviews and certain other
noncommercial uses permitted by copyright law. Institution of Economic
Development and Social
Researches Publications®

(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)

TURKEY TR: +90 342 606 06 75

USA: +1 631 685 0 853

E mail: iksadyayinevi@gmail.com

www.iksad.net

It is responsibility of the author to abide by the publishing ethics rules.

Iksad Publications – 2020©

ISBN: 978-625-7954-40-2

Cover Design: Hatice ÖZDEMİR EKİNCİ

February / 2020

Ankara / Turkey

Size = 16 x 24 cm

Kızım Merve Azra'ya...

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	V
TRANSKRİPSİYON	VI
ÖN SÖZ	VII

GİRİŞ

KONU İNCELEMESİ VE DİMAŞK'IN GENEL DURUMU

1. KONUNUN ÖNEMİ VE AMACI.....	2
2. YÖNTEM VE KAYNAKLAR	3
3. DİMAŞK'IN XVII-XVIII. YÜZYILDAKİ GENEL DURUMU.....	6
3. 1. <i>Siyasi Hayat</i>	7
3. 2. <i>Sosyal Hayat</i>	10
3. 3. <i>Kültürel Hayat</i>	14
3. 4. <i>İlmi ve Edebi Hayat</i>	17

BİRİNCİ BÖLÜM

EN-NABLUSÎ'NİN HAYATI VE EDEBİ ŞAHSİYETİ

1. KİMLİĞİ	26
2. AİLESİ	28
3. EĞİTİM HAYATI	31
4. SEYAHATLERİ.....	37
5. İLMİ VE EDEBİ ŞAHSİYETİ	38
6. EN-NABLUSÎ VE İBN ARABÎ	40
7. EN-NABLUSÎ VE TARİKATLAR.....	43
8. ESERLERİ	45
9. DİVANI.....	74

İKİNCİ BÖLÜM

EN-NABLUSÎ'NİN ŞİİRİNDE MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

ŞİİRLERİN MUHTEVA DURUMU	77
1. EN-NABLUSÎ'NİN KENDİSİ HAKKINDA YAZDIĞI ŞİİRLER.....	78
1. 1. <i>Akîdesi</i>	78
1. 2. <i>Allah Aşkı</i>	79

1. 3. Kerametleri	80
1. 4. İlham Sahibi Oluşu	81
1. 5. Kendisine Nasihati.....	82
1. 6. Tarikatı.....	83
2. TASAVVUFİ KONULAR	83
2. 1. Tasavvufi Öğretiler.....	86
2. 2. İtikat.....	91
2. 3. İlim.....	112
2. 4. Nasihat.....	116
2. 5. İnsan	123
3. GAZEL	127
3. 1. Hissi Gazel.....	128
3. 2. 'Afif Gazel	129
4. ZÂT-İ İLÂHÎ	132
4. 1. Esmâ-i Hüsnâ	133
4. 2. Allah'ın Sıfatları.....	139
4. 3. Vahdet-i Vücut.....	140
5. İHVÂNİYYÂT	142
5. 1. Dostluk.....	144
5. 2. Şiirsel Yazışmalar	145
6. MEDİH	146
6. 1. Hz. Peygamber'i Methi	148
6. 2. Ehl-i Beyti Methi.....	149
6. 3. Ebû Hanife'yi Methi.....	150
6. 4. İbn Arabî ve Futuhât-ı Mekkiyye İsimli Eserini Methi	151
6. 5. Ahmed el-Bedevî'yi Methi	152
6. 6. Ebû Müslim el-Havlânî'yi Methi	153
7. TASVİR	155
7. 1. Kâbe Tasviri.....	156
7. 2. Bahçe ve Köy Tasvirleri	157
8. ZÜHD VE HİKEM	158

8. 1. Ölüm	159
8. 2. Kabir	160
8. 3. Ahiret	161
9. PEYGAMBERLER	162
9. 1. Hz. İbrahim	162
9. 2. Hz. Musa ve Hz. Harun	164
9. 3. Hz. İsa	166
9. 4. Hz. Yunus	167

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EN-NABLUSÎ'NİN ŞİİRİNDE ŞEKİL VE ÜSLUP ÖZELLİKLERİ

1. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ	170
1. 1. Şiirlerin Uzunluğu	170
1. 2. Şiirlerin Yapısı	173
1. 3. Nazım Türü Bakımından Şiirler	174
1. 3. 1. Kaside	174
1. 3. 1. 1. Matla'	176
1. 3. 1. 2. Mukaddime	178
1. 3. 1. 3. Tehalluş	179
1. 3. 1. 4. Hâtîme	181
1. 3. 1. 5. Vaħde	183
1. 3. 2. Tahmîs	185
1. 3. 3. Muvaşşah	189
1. 3. 4. Mevâliyyâ	192
1. 4. Vezin ve Kafîye	194
2. ÜSLUP ÖZELLİKLERİ	200
2. 1. Kelime Dağarcığı	200
2. 2. Cümle Yapıları	202
2. 2. 1. Haber Cümleleri	203
2. 2. 2. İnşâ Cümleleri	206
2. 2. 2. 1. İstifham	207
2. 2. 2. 2. Emir	208

2. 2. 2. 3. Nehiy.....	210
2. 2. 2. 4. Nida.....	211
2. 3. Anlatım Yöntemleri	212
2. 3. 1. Muhavere	213
2. 3. 2. Tahkiye	214
2. 3. 3. Edebi Sanatlar.....	216
2. 3. 3. 1. Cinas	217
2. 3. 3. 2. İktibas.....	219
2. 3. 3. 3. Telmîh	221
2. 3. 3. 4. Murâ'âtu'n-Nazîr.....	222
2. 3. 3. 5. Tıbâk	223
2. 3. 3. 6. Mukâbele.....	224
2. 3. 3. 7. Tezyîl	225
2. 3. 4. Edebi Üsluplar	226
2. 3. 4. 1. Hakikat ve Mecaz	226
2. 3. 4. 2. İsti'âre	228
2. 3. 4. 3. Teşbîh.....	230
2. 3. 5. Edebi Tasvir	232
SONUÇ.....	236
KAYNAKÇA.....	241

KISALTMALAR

ae	: aynı eser
a.mlf	: aynı müellif
as	: Alehyi's-Selâm
AÜSBE	: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
b.	: baskı
bkz.	: bakınız
byy.	: basım yeri yok
c.	: cilt
çev.	: çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DKİ	: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye
h.	: Hicrî
m.	: milâdî
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
ö.	: ölüm tarihi
s.	: sayfa
sav	: Sallallahu aleyhi ve sellem
SÜSBE	: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
sy.	: sayı
ter.	: tercüme eden
thk.	: tahkik eden
ts.	: basım tarihi yok
UÜİFD	: Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
yy.	: yüzyıl

TRANSKRİPSİYON

ء	: '	ض	: D, d
ب	: B, b	ط	: T, t
ت	: T, t	ظ	: Z, z
ث	: S, s	ع	: '
ج	: C, c	غ	: Ğ, ğ
ح	: H, h	ف	: F, f
خ	: H, h	ق	: K, k
د	: D, d	ك	: K, k
ذ	: Z, z	ل	: L, l
ر	: R, r	م	: M, m
ز	: Z, z	ن	: N, n
س	: S, s	و	: V, v
ش	: Ş, ş	ه	: H, h
ص	: Ş, ş	ي	: Y, y
أ	: A, a	آ، اء، اى	: Â, â
إ	: Î, i	يى	: Î, î
أ	: U, u	و	: Û

Yukarıdaki transkripsiyon sistemine ek olarak;

1. Harf-i tarifler her zaman küçük harflerle latinize edilmiştir. en-Nablusî gibi.
2. Arapça kökenli olduğu halde Türkçeye yerleşmiş Abdulganî, Osman, Mustafa vb. kelime ve ifadelerde transkripsiyon uygulanmamış, Abdulkadir gibi bileşik yazılımı yaygın olan isimler de tek kelime halinde yazılmıştır.
3. İzafet terkibi şeklinde olan ifadelerde (şahıs adı, kitap adı vb.) ve vasıl gerektiren yerlerde gramer kurallarına riayet edilmiştir. Örneğin İbn Ebi'l-İşba' gibi.

ÖN SÖZ

İnsanoğlunun duygularını en iyi şekilde ifade etme ve karşısındakine aktarma araçlarından birisi de şiidir. Şiir insana özgü önemli bir ifade biçimidir. Bu özelliği ile šiire hemen hemen her toplumda ve her çağda değer verilmiş ve edebiyattaki yerini devamlı korumuştur. Ayrıca şiir, şairin duygularını yansıtmakla yetinmeyip, aynı zamanda şairin yaşadığı çağın ve toplumun sosyal yapısını da resmetmiştir. Bir dildeki edebi ürünlerin en üst örneği olan şiir, Arap edebiyatında da diğer türlere göre en etkili ve yaygın kullanılan edebi çalışmalar olarak kabul edilmektedir. Her dönemde şiirin gücü ve etkisi farklı olmakla beraber, XVII. ve XVIII. yüzyıllarda Osmanlı Dönemi Arap edebiyatında da şiirin gücü ve etkisi, diğer dönemlerde olduğu gibi devam ettiği söylenebilir.

1640-1731 yılları arasında Dımaşk'ta yaşamış olan Abdulganî b. İsmail en-Nablusî, pek çok ilim dalında çalışmaları bulunan, döneminin önemli bir âlimidir. İslami ilimlerde üç yüze yakın eser telif etmiş olan en-Nablusî, eserlerinin birçoğunda şiirlere de yer vermiştir. Eserlerinde yer alan şiirlerinden başka diğer şiirlerinden müteşekkil, *Divânu 'd-Devâvin* isimli müstakil bir divanı da vardır. Üç bölümden oluşan bu divanının tasavvufi şiirlerin derlendiği üçüncü bölümü de, *Divânu'l-Hakâik ve Mecmu'u'r-Rekâik* ismiyle Muhammed Abdulhâlık ez-Zenatî tarafından tahkik edilip yayımlanmıştır. ez-Zenatî'nin tahkiki temel alınarak hazırlanan bu çalışmada, şair hakkında bilgiler verilmiş, bahsedilen divandaki şiirler muhteva, şekil ve üslup yönlerinden ele alınıp, şiirlerin edebi değeri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

en-Nablusî'nin hayatının ve şiirlerinin incelemesinin, yaşadığı dönemin edebi düzeyini belirlemede daha isabetli değerlendirmelere katkısının olacağı düşünülmektedir. Bu çalışmada ele alınan divan üzerine daha önce hiçbir çalışmanın bulunmayışı, divanın hem muhteva hem de şekil ve üslup yönünden zengin bir içeriğe sahip oluşu, eser üzerine bir çalışmanın yapılmasının önemini ve gerekliliğini ortaya koymaktadır.*

İsmail Ekinci - 2020

* Bu çalışma, 15.02.2018 tarihinde sunduğumuz doktora tezinin gözden geçirilerek basılmış halidir. Bkz. İsmail Ekinci, *Abdulganî b. İsmail en-Nablusî ve Divânu'l-Hakâik ve Mecmu'u'r-Rekâik İsimli Eseri*, Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2019.

GİRİŞ

KONUNUN ÖNEMİ VE AMACI

YÖNTEM VE KAYNAKLAR

DİMAŞK'IN XVII-XVIII. YÜZYILDAKİ GENEL DURUMU

Konu İncelemesi ve Dimaşk'ın Genel Durumu

Çalışmanın bu bölümünde konunun önemi, amacı, kullanılan yöntemler ve kaynaklar ele alındıktan sonra, en-Nablusî'nin yaşadığı dönemde Dimaşk'ın siyasi, sosyal, kültürel, ilmi ve edebi durumu incelenmiştir.

1. Konunun Önemi ve Amacı

Arap edebiyatı ve şiiri, Cahiliye döneminden günümüze kadar önemli çalışmalar yapıp çeşitli evrelerden geçerek, devamlı gelişme kaydederek ulaşmıştır. Bu durumun Osmanlı döneminde de devam ettiği görülmektedir fakat bu dönemde yaşayan Arap şairleri ve eserleri üzerine elle tutulur çalışmaların az olması, Osmanlı dönemi Arap şiirinin gün yüzüne yeterince çıkmamasına ve hak ettiği değeri görmemesine sebep olmuştur. Son dönemlerde yapılan akademik çalışmalarla, Arap topraklarının Osmanlı hâkimiyetine girdiği dönemlerden sonra, Arap edebiyatının herhangi bir çöküş dönemine girmediği, aksine kendisini geliştirerek yenilediği ortaya konulmuştur.¹ Bu doğrultuda Osmanlı'nın son dönemlerine (XVII-XVIII. yy) ışık tutacağı düşünülen Abdulganî b. İsmail en-Nablusî ve şiirleri de, birçok kişi tarafından biliniyor olmasına rağmen, üzerinde neredeyse hiçbir dil ve belagat yönünden çalışma yapılmamış bir konu olarak durmaktadır.

Abdulganî b. İsmail en-Nablusî 1641-1731 yılları arasında Suriye'nin Dimaşk şehrinde, yani Şam'da yaşamış ve tefsir, hadis, fıkıh, kelâm, tecvit, tasavvuf, şiir, edebiyat, felsefe, mantık, rüya tabiri, seyahatname, tarih, cifr gibi birçok sahada yüzlerce eser telif etmiş bir âlimdir. Şiiri hemen hemen bütün eserlerinde ustaca kullanmasıyla da onun nitelikli bir şair olduğu anlaşılmaktadır. Yüzlerce eserinde yer verdiği binlerce beyitlik şiirlerinden tasavvuf konulu şiirlerini topladığı *Divânu'l-Hakâik* ve *Mecmû'u'r-Rekâik* isimli divanı da üzerinde hiçbir çalışmanın yapılmadığı, dil ve üslup yönünden kaliteli şiirleriyle incelenmeyi bekleyen eserlerinden birisidir.

¹ Bkz. Mehmet Mesut Ergin, *el-Keyvânî Hayatı ve Şiiri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, SÜSBE, Konya, 2000; Muhammet Tasa, *İbnu's-Semmân ve Şiirleri*, Adal Ofset, Konya, 2007; *Ahmed b. Şâhin el-Kıbrısî ve Şiirleri*, Aybil Yayınları, Konya, 2013; a.mlf, Kenan Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi Osmanlı Dönemi (Mısır ve Bilâdu's-Şam Bölgesi) (922-1217/1516-1802)*, Fenomen Yayınları, Kayseri, 2015; İbrahim Fidan, *Arap Şairlerinden İbnu'n-Nâkib ve Şiiri*, Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara, 2016; Mücahit Küçüksarı, *Osmanlı Dönemi Arap Şairlerinden İbrahim es-Sefercelânî ve Şiirleri*, Çizgi Kitabevi, İstanbul, 2017.

en-Nablusî'nin şiirleri üzerine yapılacak kapsamlı ve derinlikli bir çalışma, dönemin aydınlatılmasına katkı sağlaması bakımından önem arz etmektedir. Nitekim şairin şiirlerinde ustaca kullandığı tedvîr, yani vezin gereği kelimenin bölünerek bir kısmının birinci mısranın sonunda diğer kısmının ise sonraki mısranın başında getirilmesi² ve tağmin, yani mana bakımından cümlenin bir beyitte sona ermeyip sonraki beyite taşması³ gibi kullandığı yöntem ve üslupların ortaya konulması, dönemin Arap şiiri yönünden hangi seviyede olduğunu ortaya koyacaktır.

Çalışmanın amacı, en-Nablusî'nin şiirlerinin edebi değerini, bağlı bulunduğu edebi geleneğin içinde bulunduğu yeri, bu gelenekten ne ölçüde yararlandığını, içerisinde bulunduğu siyasi, sosyal ve kültürel çevre ile etkileşimini, şairin hayatının ve karakterinin şiirlerine ne kadar ve nasıl yansıdığını ve şiirlerini diğer şiirlerden ayıran vasıflarının neler olduğunu ortaya koymaktır.

Çalışma üç ana bölüm altında ortaya konulmuştur. Birinci bölümde, en-Nablusî'nin hayatı, eserleri ve edebi kişiliği incelenmiş, ikinci bölümde şiirleri muhteva yönüyle ele alınmış ve hangi konuların nasıl işlendiği üzerine değerlendirmeler yapılmıştır. Üçüncü bölümde ise şiirlerin şekil, üslup ve dil yönünden özellikleri, vezin ve kafiye durumları hakkında bilgiler verilmiştir.

2. Yöntem ve Kaynaklar

en-Nablusî'nin divanını incelemeye başlamadan önce, çalışma boyunca izlenecek yöntem ve yararlanılacak temel kaynaklar hakkında bilgi vermek uygun olacaktır.

Çalışmada yöntem olarak nitel ve nicel araştırma metodu çerçevesinde veri toplama, toplanan verileri sınıflandırma ve değerlendirme yöntemleri kullanılmıştır. en-Nablusî'nin tespit edilen iki yüz doksan dört eserinin hemen hemen tamamında şiirler bulunması sebebiyle çalışma, en-Nablusî'nin *Divânu'l-Hakâik ve Mecmû'u'r-Rekâik* isimli divanı ile sınırlandırılmıştır. Öncelikle divandaki bütün şiirler taranmış, toplam 13.624 beyitten oluşan 972 şiir tespit edilmiş, bütün şiirler dijital ortama

² Emîl Bedî' Yakûb, *Mu'cemu'l-Mufaşşal fî 'İlmi'l-Aruğ ve'l-Kâfiye ve Funûni's-Şi'r, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye*, Beyrut, 1991, s. 173-174.

³ Emîl Bedî' Yakûb, *Mu'cemu'l-Mufaşşal*, s. 190.

aktarılmış, tablolaştırılmış, tercüme edilmiş, harekelenmiş, şiirlerin temaları ve bahirleri tespit edilmiş, nazım şekilleri belirlenmiş ve araştırmanın amaçlarına ulaşmak için en uygun örnekler seçilerek, bunlar kendi içerisinde bir tasnife tabi tutulmuştur. Elde edilen bulgular, edebi tenkit ölçütlerine göre analiz edilerek yorumlanmıştır. Temalarla ilgili olarak da, temanın işlendiği şiirin tamamı değil sadece konuyla ilgili beyitleri zikredilmiştir. Şiir çevirilerinde önce orijinal metin verilmiş, sonra bunların Türkçe çevirileri yapılmıştır. Çevirilerde metne olabildiğince sadık kalınmış, fakat çevirinin anlaşılması gerektiği yerlerde en alt düzeyde tasarruflarda bulunulmuştur.

Çalışmada modern ve klasik kaynaklardan istifade edilmiştir. Yukarıda bahsedilen çalışma sistemi ve yönteminin belirlenmesinde istifade edilen ilk eser, Mehmet Mesut Ergin'in *el-Keyvânî Hayatı ve Şiiri* isimli doktora çalışmasıdır. İstifade edilen diğer eserler ise, Muhammet Tasa'nın *İbnu's-Semmân ve Şiirleri* ve *Ahmed b. Şahin el-Kıbrısı ve Şiirleri*, Mücahit Küçükşarı'nın *Osmanlı Dönemi Arap Şairlerinden İbrahim es-Sefercelânî ve Şiirleri*, İbrahim Fidan'ın *Osmanlı Dönemi Arap Şairlerinden İbnu'n-Nakîb el-Huseynî ve Şiirleri* isimli eserleridir.

en-Nablusî'nin hayatı, eserleri ve yaşadığı dönemle ilgili olarak yararlanılan kaynaklar ise, Kemaleddin el-Ğazzî'nin *el-Virdü'l-Unsiyye ve'l-Vâridü'l-Ğudsiyye*, Muhammed Halil el-Murâdî'nin *Silku'd-Durer fî A'yani'l-Ğarnî's-Sânîye 'Aşer*, el-Muhibbî'nin *Hulâsatu'l-Eşer ve Nefhatu'r-Rayhâne* isimli eserleri, el-Hamevî'nin *Mu'cemu'l-Buldân* ve *Mu'cemu'l-Udebâ* isimli eserleri, Şemsettin Sâmî'nin *Ğâmusu'l-Â'lâm*, Corci Zeydan'ın *Târîhu Âdâbi'l-Luğati'l-'Arabîyye*, İsmail Paşa Bağdadî'nin *İdahü'l-Meknûn fi'z-Zeyli 'alâ Keşfi'z-Zunûn 'an Esâmi'l-Kutub ve'l-Funûn ve Esmâi'l-Muellifîn ve Âsaru'l-Muşannifîn* isimli eserleri, Yusuf b. İsmail b. Yusuf en-Nebhânî'nin *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, Hayreddin ez-Zirikli'nin *el-A'lâm*, Ömer Rıza Keşhâlâ'nın *Mu'cemu'l-Muellifîn*, Veysel Uysal'ın *Bir Çağın Öncüsü Abdülgani Nablusî Hayatı ve Fikirleri* isimli Fransızcadan tercüme ettiği, Bekri Alaaddin'in *Abdalgani an-Nablusî Oeuvre, Vie et Doctrine* isimli 1985'te Paris Sorbon Üniversitesinde yapılmış doktora tezi ile Samer Akkach'ın İngiltere'de yayımlanmış *Abd al-Ghani al-Nabulusi Islam and the Enlightenment* isimli eseridir.

en-Nablusî'nin yaşadığı yere ve döneme ışık tutması açısından da, İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın *Osmanlı Devleti* ve *Osmanlı Tarihi* isimli eserleri, Mustafa Armağan'ın editörlüğünde hazırlanan *Osmanlı Ansiklopedisi* isimli eser ve Hartman'ın *İslam Ansiklopedisi* isimli eseri gibi ansiklopedik eserlere kaynak olarak başvurulmuştur.

en-Nablusî'nin şiirlerinin incelendiği muhteva ile şekil ve üslup bölümlerinde, birincil kaynak hiç kuşkusuz en-Nablusî'nin divanıdır. Bu çerçevede eserin 2001 yılında *Divânü'l-Hakâik ve Mecmû'u'r-Rekâik* ismiyle Muhammed Abdulhâlık ez-Zenâtî tarafından tahkik edilip neşredilen nüshası esas alınmış, araştırmanın dipnotlarındaki sayfa numaraları bu esere göre verilmiştir.

Temel kaynak olarak ele alınan divan dışında, şiirleri muhteva, şekil ve üslup yönünden incelerken, bilinmeyen kelimeler, yer adları ve şahıs adlarının açıklamalarında bibliyografyada belirtilen modern ve klasik belagat, me'ani, beyân, bedi' kitaplarına, sözlüklere, tenkit kitaplarına da başvurulmuştur. Çalışmada yer alan ayetlerin meali için Diyanet İşleri Başkanlığı'nın *Kur'an-ı Kerim Meali* isimli meal kullanılmıştır. Burada örnek olarak şu eserler sayılabilir: Halil b. Ahmed *Kitâbu'l-Ayn*, İbn Tâbâtâbâ *İyâru's-Şi'r*, Kudâme b. Ca'fer *Naqdu's-Şi'r*, el-Ezherî *Tehzîbu'l-Luğa*, Ebû Hilâl el-'Askerî *Kitâbu's-Şinâ'ateyn*, İbn Râşîk el-Çayravânî *Kitâbu'l-'Umde fi Nakdi's-Şi'r ve Tamhîsihi*, Abdulkâhir el-Cürcânî *Delâilu'l-İcâz*, es-Sekkâkî *Miftâhu'l-'Ulûm*, İbn Manzur *Lisânu'l-'Arab*, el-Hatîb el-Çazvînî *el-İdâh fi 'Ulûmi'l-Belâğa ve Telhîsu'l-Miftah*, el-Fîrûzâbâdî *Çâmusu'l-Muhît*, ez-Zebîdî *Tâcu'l-'Arûs*, Abdulaziz 'Atîk *'İlmu'l-'Aruḍ ve'l-Çâfiye*, *'İlmu'l-Me'ânî*, *'İlmu'l-Beyân*, *'İlmu'l-Bedi'* vd.

en-Nablusî'nin hayatı, eserleri, edebi kişiliği ile şiirlerinin muhteva ve şekil yönünden incelemesine geçmeden önce, Osmanlı Dönemi Arap Şiiri'ne genel olarak bakmak ve şairin yaşadığı şehir olan Dimaşk'ın o dönemdeki siyasi, sosyal, ilmi ve edebi durumuna göz atmak, müellifin ve şiirlerinin sağlıklı bir zeminde anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.

3. Dımaşq'ın XVII-XVIII. Yüzyıldaki Genel Durumu

Bir müellif ve eseri üzerinde inceleme yaparken, yapılan incelemenin her yönden kalıcı ve tafsilatlı olması, incelenen şahsın yaşadığı dönemin ve yerin göz önünde bulundurulmasını zorunlu kılmaktadır. Özellikle bu kişi gerek şahsıyla, gerek nesebiyle, gerekse eserleriyle topluma mal olmuş bir kişi ise, incelemenin dönemin şartlarını, siyasi, sosyal, kültürel yönlerini, yaşanan coğrafyanın etkilerini ve özelliklerini bilmek, eserin edebi değerinin anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Abdulganî en-Nablusî'nin hayatı da yaşadığı tarihin şartları dışında anlaşılabilir. Onun hayat örgüsü, Osmanlı İmparatorluğunun kaderinde en hareketli olayların yaşandığı bir dönemde örülmüştür. Doğduğu dönemde ve yaşamı boyunca, kendisinin tanık olmadığı çok önemli hadiselerin birbirini kovaladığı görülmektedir.⁴ Bu doğrultuda, en-Nablusî ve şiirleri incelenmeden önce, müellifinin yaşadığı dönemde Dımaşq'ın genel durumu siyasi, sosyal ve kültürel yönlerden ele alınmıştır.

Abdulganî en-Nablusî, bugünkü Suriye'nin başkenti olan ve o dönemde Osmanlı yönetimi sınırları içinde kalan Dımaşq'ta doğmuş, yaşamış ve vefat etmiştir. Genellikle Şam olarak anılan Dımaşq, Suriye'nin en büyük şehri olup Suriye, Lübnan, Ürdün ve Filistin topraklarını içine alan, Bilâdu's-Şam diye isimlendirilen bir bölgede konumlanmıştır. Bir cennet imajının ötesinde Dımaşq, Müslümanların ruhunda Emeviler döneminden beri, İslam'ın diğer üç kutsal şehri olan Mekke, Medine ve Kudüs ile birlikte anılan kutsal bir şehir mertebesinde görülmüştür.⁵ Şehrin kutsallığını ortaya koymak için peygamberlerin ilk çıkış yeri olarak gösterildiği yönünde bazı kesin olmayan bilgiler yer alsa da burada zikredilmemiştir.

Hristiyanlarca Mesih'in, annesi ile birlikte kaldığı yer olarak bilinen kutsanmış tepe bu şehrin batısında yükselmektedir. Aynı zamanda, İsa Mesih'in ahir zamanda Şam'a geri döneceği ve doğudaki beyaz minare üzerine nüzul edeceği, yani ineceği rivayet edilmektedir. Nüzul edeceği yer olarak da Bâb-ı Şarkî ya da Emevi Camiinin

⁴ Bekri Alaaddin, *Bir Çağın Öncüsü Abdulganî Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, Çev. Veysel UYSAL, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995, s. 55.

⁵ Samer Akkach, *Abd al-Ghani al-Nablusî Islam and the Enlightenment*, Oneworld Publications, England, 2007, s.13-14.

güneydoğu köşesindeki İsa Minaresi olmak üzere iki farklı görüş vardır.⁶ Bu tür görüşler her ne kadar rivayet düzeyinde olsa ve görüşler arasında ihtilaflar olsa da, Şam'ın ne kadar önemli bir şehir olduğunu yeterince ortaya koymaktadır.

en-Nablusî, Şam'ın kutsiyetini anlatmak için müridi olan Muhammed b. Abdülkerim el-Mağrîbî'ye şunları söylemiştir: “*Ey Şeyh Muhammed! Eğer Şam'dan başka bir yerde ölmek ve başka bir yere defnedilmek istemiyorsan buradan evlen. Zira burası, bir evliyalar dağı, bir sûfler yatağıdır. Onu, sadece hac farizasını yerine getirmek ve Hz. Peygamberi ziyaret etmek istediğin zaman terk et. Zira sen bir kere Şam'da gömülünce, küllerin bir velinin, bir âlimin, bir Allah dostunun ya da bir şehidin, hatta çok daha ulu birinin külleriyle karışmaktan geri kalmayacaktır. Şu halde, sen onun himayesinde ve vesayeti altında olacaksın. Bu, iki kutsal şehir olan Mekke ve Medine hariç, başka hiçbir yerde bulunmaz.*”⁷

3. 1. Siyasi Hayat

Cillik, Ceyrûn, Feyhâ, Dımaşk ve Ğûta⁸ gibi isimlerle de anılan Şam, köklü ve uzun bir tarihe sahip olan, Asur, Bâbil, Grek, Roma, Bizans ve Sasani gibi çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmış kültürel ve antik bir merkezdir.⁹ Hz. Ebubekir'in hilafeti döneminde Müslümanlar tarafından h. 15 (m. 636) yılında fethedilerek İslam toprağı haline gelmiştir ve Emeviler, Abbasiler, Fatımiler, Zengiler, Eyyubiler ve Memlukler tarafından yönetilmiştir.¹⁰ Kadim bir şehir olan Şam'ın farklı zamanlarda birçok devletin idaresi altında olması da, şehri kültürel açıdan zenginleştirmiştir.

en-Nablusî'nin yaşadığı dönemde Osmanlı hâkimiyetinde olan Şam, Osmanlı hâkimiyetine 1516 Mercidabık savaşı ile girmiştir. Yavuz Sultan Selim'in hükümranlığında yapılan bu savaşla önce Halep, Hama, Humus ve Şam, sonra da Mısır Memluklerin elinden alınarak Osmanlı topraklarına katılmış ve Birinci Dünya

⁶ İbn Cubeyr, *Voyages (Seyahatler)*, Çev. M. Gaudefroy – Demombynes, by., Paris, 1953, s. 318; Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 15-16.

⁷ Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 16.

⁸ Abdulaziz el-'Azme, *Mir'âtu 'ş-Şâm Târîhu Dımaşk ve Ehlihâ*, Dâru'l-Fikr, Dımaşk, 2002, s. 27.

⁹ R. Hartman, “Şam”, *İslam Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi, İstanbul, 1970, XI/27.

¹⁰ Cengiz Tomar, “Şam”, *DİA*, İstanbul, 2010, XXXVIII/311-314.

Savaşına kadar Osmanlı hâkimiyetinde kalmıştır.¹¹ en-Nablusî'nin yaşadığı tarihlerde ise, 1640-1648 yılları arasında IV. Murat'ın oğlu, tahta çıkana kadar hep öldürüleceğini düşündüğü için psikolojisi bozulan ve Deli İbrahim olarak bilinen Sultan İbrahim, 1648-1687 yılları arasında Sultan İbrahim'in neslini devam ettiren tek erkek oğlu olan ve yedi yaşında tahta çıkan IV. Mehmet, 1687-1691 yılları arasında kırk altı yaşında tahta oturan II. Süleyman, 1691-1695 yılları arasında Edirne'de doğan ve kılıç kuşanma töreninin Edirne'de yapıldığı II. Ahmed, 1695-1703 yılları arasında otuz bir yaşında tahta çıkan II. Mustafa, 1703-1730 yılları arasında Osmanlı tarihinde sadece üç defa yaşanmış olan Şeyhülislam katliamlarından biri olan Şeyhülislam Feyzullah Efendi'nin idam edilmesine göz yuman ve otuz yaşında tahta çıkan III. Ahmed ve en-Nablusî'nin vefatından bir yıl önce 1730-1754 yılları arasında Patrona Halil isyanıyla otuz beş yaşında tahta çıkan I. Mahmud¹² Osmanlı Devletinin başında bulunan padişahlardır.

XVII. yüzyılın başlarına doğru, Osmanlı İmparatorluğunun toprakları otuz iki eyalete ayrılmış, bu eyaletlerin her birinin başında da bir beylerbeyi bulunmuştur. Bu dönemde Suriye kuzeyde Halep ve Urfa, orta güney bölgesinde Trablusşam ve güneyde ise Şam veya Şam-ı Şerif olmak üzere dört eyalete ayrılmıştır. Her eyalet de kendi içinde birçok sancağa ayrılmaktaydı. Şam eyaletinde on sancak bulunmaktaydı. Bunlar Kudüs, Gazze, Safad, Nablus, Aclûn, Laccûn, Tedmur (Palmyre), Beyrut ile Sayda ve Şobek ile Karak'tır.¹³ Osmanlı yönetimi altında bir eyalet olarak kabul edilmesi ve birçok sancağa bölünmüş olması, Şam'ın devlet için önemini ve büyüklüğünü ortaya koymaktadır.

Şam'ın genel anlamda XVII. yy.da Osmanlı Devletindeki birtakım kötü gidişattan etkilendiği gözlemlenmektedir. Bu asrın ilk yarısında Şam eyaletinde kırk beş valinin değişmiş olması bunun bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Bu dönemde, önceki dönemin aksine sancak sayılarında azalma olmuş, bazı sancaklar da eyalet valilerinin

¹¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, 4. b., Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1983, II/284-288.

¹² Bkz. Mustafâ Armağan vd., *Osmanlı Ansiklopedisi*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1996, IV/82, 108, 172, 202, 224; V/6, 46.

¹³ Bkz. Aynî Ali, *Şavânîni Âli Osmân*, Çev. M. Belin, byy., 1870, s. 273-274; Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 9.

emrine verilmiştir. Eyalet valilerinin atanmasında ise liyakat değil, rüşvet ve himâye gözetildiği iddia edilmiştir. Fakat bu kötü gidişat XVIII. yy.da yavaş yavaş yerini istikrara bırakmaya başlamıştır.¹⁴ Yönetimdeki istikrarsızlığın şehirdeki sosyal, kültürel ve hatta mimari yapıyı etkilediği de bir gerçektir.

Bu kötü gidişatın yaşandığı dönemde ve daha sonrasında da Şam, eyaletin idari merkeziydi. Bu şehir, bir taraftan Osmanlı İmparatorluğunun kuzeyi ile güneyi arasında hac kervanlarının durak yeri olması, diğer taraftan Doğu ile Batı arasında ana kavşak olması nedeniyle önemli bir şehirdi. Ayrıca şehrin ticari ve siyasi bakımdan da önemi büyüktü. Şam valisi hem vilayetin idaresinden hem de hac emirliğinden sorumluydu. Bu vazife doğrultusunda hac yollarının emniyeti ve Osmanlı devlet erkânından gelenlerin ağırlanması görevi de Şam valisine aitti. Vali hacıların emniyetini sağlamak için her yıl rutin “devra” denilen çevre kontrolüne çıkardı. Bu kontrol tam dört ay sürerdi.¹⁵ Hac kabileleri ile ilgili yapılan her türlü faaliyet de, bir kültür haline gelerek halkın yaşantısını etkilemiştir.

Dımaşk, hac kabilelerine yapılan saldırıların yanında Osmanlı döneminden önce birçok saldırı, fitne ve felaketlere maruz kalmış olsa bile, Osmanlı idaresi altında büyük bir mimari kalkınmaya da tanık olmuştur. Yeşil ve geniş yerleşim yerleri, Esad Paşa Hanı gibi büyük ve görkemli hanlar ve Derviş Paşa, Sinan Paşa, en-Nakşibendî, el-Asâlî gibi birçok güzel camileri ile medeni kalkınmanın yaşandığı bir şehir olarak bilinmektedir.¹⁶

Şehrin yerleşim itibarıyla durumu hakkında da şunları söylemek mümkündür: O dönemde şehir üç ana bölümden oluşmaktaydı. Birinci bölüm, oval şekilde surlarla çevrilmiş kale içidir. Burada Emevi Camii ve Eyyûbî-Memlûkî Kalesi yer almaktadır. İkinci bölüm, güney tarafta Suriye'nin buğday ambarı olan Havran'a doğru giden yol boyunca uzanan ve şehrin en çok ticaret yapan dış mahallesini teşkil ederdi. Üçüncü bölüm ise, meşhur Sâlihiye semtidir ki, burası Kâsiyûn dağının yamacı üzerindeki

¹⁴ Şit Tufan Buzpınar, “Şam”, *DİA*, İstanbul, 2010, XXXVIII/315-319; Fidan, *İbnu'n-Nâkib ve Şiiri*, s. 10-11.

¹⁵ Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 10.

¹⁶ Tasa, *İbnu's-Semmân ve Şiirleri*, s. 35.

şehrin kuzey batısında kurulmuştur.¹⁷ Nitekim şehrin bu üç ana bölümü halkın yaşantısı ve sosyal sınıflar üzerinde etkili olduğu gibi, en-Nablusî'nin hayatında da etkili olduğu ve şiirlerinde Kâsiyûn dağından bahsettiği görülmektedir.

Yukarıda verilen bilgiler ışığında, bilindiği ilk tarihten günümüze kadar Dimaşk'ın siyasi yönden çok önemli bir şehir olduğu görülmektedir. Her dönemde ve her devlet için siyasi öneminin yüksek oluşu ve şehir içerisinde yer alan kültürel mimari yapılarla, halkının yaşantısı ve kültürüyle gözde bir şehir olarak önemini korumuştur.

3. 2. Sosyal Hayat

Elde kesin bir veri olmamakla birlikte, XVII. yy.ın ikinci yarısından XVIII. yy.ın ikinci yarısına kadarki dönemde Şam'ın nüfusunun yetmiş bin civarında olduğu tahmin edilmektedir. Bu dönemde Şam toplumu Müslüman, Hıristiyan ve Yahudiler olmak üzere üç ilahi dinin mensuplarından oluşmaktaydı. Müslüman nüfusun elli beş binin üstünde olduğu ve çoğunluğunun Sünnilerden oluştuğu belirtilmektedir. Sayıca çok fazla olan Müslüman kesimin bir kısmı askerlik ve devlet işleriyle, çoğunluğu ise çeşitli mesleklerle uğraşmaktaydı. Gayrimüslim kesim ise büyük çoğunlukla ticaretle uğraşmaktaydı. Hıristiyanların sayısının haraç karnelerinin sayısı temel alınarak altı binin üstünde olduğu bildirilmektedir. Bu Hıristiyanlar Marûni, Rum, Süryani ve Ermenilerden oluşmaktaydı. Yahudilerin sayısı ise beş yüz yirmi olarak belirtilmiştir.¹⁸ Toplumsal yapının bu karışımı, Şam halkının kültürel renkliliğinin oluşumunu da sağlamıştır.

Güzel, beyaz tenli ve sağlam yapılı olarak tanımlanan Şam halkı, Osmanlının hâkimiyetinden sonra her sahada kendi özelliklerini muhafaza etmiş ve Arap görünümünü hep korumuştur. Halkın en belirgin özelliği de zevk-i selim sahibi olmalarıdır. Hiyerarşinin başında bulunanlar olarak hükümdarlar, veliahtlar, askeri erkân, Türkler ve soylular birinci sınıfa işgal ediyordu. İkinci sınıf ise, kadı ve adalet görevlilerinden meydana geliyordu. Üçüncü sınıfta ulema ve din görevlileri bulunmaktaydı. Dördüncü sınıfa gelince, burada şair ve nedimler yer almaktadır.

¹⁷ Bkz. J. Sauvaget, *Şam Şehrini Tarihi Hakkında Bir Taslak*, by., Paris, 1934, VIII/470; Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 11-12.

¹⁸ Akkach, *Abd al-Ghani al-Nablusî*, s. 15-16; Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 27-28.

Merdivenin en alt basamağında da soytarılar, dilenciler, ayaktakımı, kadınlar, köleler ve şarkıcılar görülmektedir.¹⁹

Birinci ve ikinci sınıfı işgal eden yönetici sınıfın ülkenin zenginliklerinden maksimum derecede yararlandığı, devlet gücünü kendi çıkarı uğruna kullanarak rüşvet yediği ve mali görevleri parayla sattığı iddia edilmektedir. Ulema sınıfı ise en çok itibar gören sınıf olmuş ve devlet tarafından koruma altına alınarak vergiden muaf tutulmuş, ayrıca müsadere uygulamasından da muaf tutulmaktadır. Halk sınıfı ise, yolsuzluk, rüşvet, ağır vergiler gibi nedenlerle gelir düzeyi düşük ve savaş masrafları ve asker ihtiyacının karşılanması açısından ülkenin yükünü en fazla omuzlarında hisseden sınıf olarak tanımlanmaktadır. Usulsüz vergi alımı sadece halktan veya yabancı tüccarlara yönelik yapılmakta, bunun yanında Ermenilerden de ellerindeki malları için usulsüz vergiler toplandığı görülmekteydi. Pek fazla etkili olmasa da, merkezi yönetimin bu sorunları düzeltme çabasında olduğuna dair birtakım bilgiler de bulunmaktadır.²⁰

en-Nablusî'nin, XVII. yüzyılın sonlarına doğru, devrinin aydınlarını değerlendirmek için tasavvufi bir ölçü getirdiği görülmektedir. Halk arasında seçkin olanı diğer insanlardan ayırmak için ortaya üç ölçü koymuştur. Halkın ölçüsü şatafat ve görünüş, öğrencilerinin ölçüsü konuşma üslupları ve tavırlar, kendisinin ölçüsü ise basiret ve marifet olmaktadır. Ulema sınıfının bu deruni vasfına rağmen, Şam toplumundaki hiyerarşi daha çok Ortaçağın hâkim kurallarına uymaktadır. Şehrin yapısı toplumun yapısını ortaya koymaya yetiyordu. Mahallelerin, büyük anıtların, muhkem kapıların görünüşü, iç içe geçmiş bölümlenmeler kanaviçesi herkesin davranışına hâkim oluyor ve her birinin davranışını yönlendiriyordu. Sosyal yapı yakından incelendiğinde ayrışmanın tam da piramidin tepesinden başladığı anında fark ediliyordu. Şehrin valisi, askeri erkânı, maliye yöneticisi ve kadı, Bâb-ı Âliyi temsil ediyor ve ayrıca ona bağlı olarak hareket ediyorlardı. Bunlar buldukları yerde birbirini tamamlayıcı dört unsurdur. Eşraf, müftü, Emevi Camiinin imamı,

¹⁹ Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 28-29.

²⁰ Tasa, *İbnu's-Semmân ve Şiirleri*, s. 35-42.

kâtipler, devlet memurları, ulema, soylular, feodaller ve tüccarlar mahalli hiyerarşinin başında gelmekte ve çoğunluğu da büyük ailelerde toplanmaktaydı. Diğer tarafta ise renkli ve gürültülü bir karışım meydana getiren zanaatkârlar, işçiler, köylüler ve göçmenler yer alıyordu.²¹ Toplumsal yapının bu çeşitliliği, inanç, hukuk ve sosyal düzeni biçimlendirmiştir.

Müslüman halkın inanç yapısı ve bu yapının, yargı merkezi olan kadılıklardaki tezahürü hususunda da toplumsal yapı göz önüne alınmıştır. Sünni Müslüman kesim, çoğunlukla Hanefî mezhebine tabi idi. Osmanlı kadıları hukuk sistemini bu mezhebe göre tasarlamışlardı. Maliki ve Hanbelî mezheplerine mensup kişilerin yargılanması için de, bu mezheplerin doktrinleri doğrultusunda mahkemeler oluşturulmuştu. Mahkemelerde Şafî mezhebine mensup kişiler için ise, Hanefî sistem içerisinde yargılamalar yapılmıştır.²² Nitekim en-Nablusî de, toplum nezdinde yaygın olan Hanefî mezhebine mensuptu.

Bu dönemde seyyid veya şerif olmak da kişilere çok önemli bir statü kazandıran bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır. Seyyid veya şerif olmak ya da böyle biri olarak tanınmak için, daha önceki kadılar ve şahitlerce kurallara uygun olarak imzalanıp tasdik edilmiş bir şecere kaydını kadiya vermek gerekmektedir. Bir şeref nişanesi olarak yeşil sarık takma hakkına sahip olan ve sosyal imtiyazlardan faydalanan bu gruba mensup insanlar böylece, Hz. Ali'nin ve de Hz. Peygamberin sülalesine mensup olduklarını resmi bir şekilde onaylatmak zorundadırlar. Nakibuleşraflık öncelikle Hz. Ali ve eşi Hz. Fâtıma'nın soyundan gelen bir seyyide aittir. Osmanlılar devrinde, Hz. Peygamberin diğer ashabının soyundan olanların da dini aristokrasiye dâhil olduklarını belirtmek ilginçtir.²³ Nitekim Osmanlı tarihinin her döneminde birçok kişinin seyyidlik vasfını, gerek sosyal yapı içerisinde statü üstünlüğü olarak, gerekse vergi muafiyeti gibi birçok yönden üstünlük olarak kullandığı görülmektedir.

²¹ Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 29-30.

²² Akkach, *Abd al-Ghani al-Nabulusi*, s. 18-19.

²³ Muhammed Emin b. Façlillah el-Hamevî ed-Dımaşkı el-Muhibbî, *Hulâsatu'l-Eser fi 'Ayâni'l-Karni'l-Hâdiye 'Aşar*, thk. Muhammed Hasan Muhammed Hasan İsmail, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2006, I/49-50; Şit Tufan Buzpınar, "Nakibuleşraf", *DİA*, İstanbul, 2006, XXXII/323; Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 30-31.

Nakibüleşraflık, bir kurum gibi Abbasiler döneminde oluşturulmuş ve Hz. Peygamber soyundan gelen seyyid ve şeriflere devlet tarafından verilen bu imtiyazlar neticesinde, sahte seyyid ve şeriflerin türemesi üzerine ihtiyaç duyulan bir kurum olarak ortaya çıkmıştır. Osmanlı nakibüleşrafları İstanbul'da bulunmakta, diğer şehirlerde ise seyyidler içerisinde seçilen nakibüleşraf kaymakamları bulunmaktaydı.²⁴

Sosyal yapı açısından Şam toplumunun yapısına bakıldığında, toplumun üç ana sınıftan meydana geldiği görülmektedir. Birinci sınıf çoğunluk itibarıyla göçmen olup İstanbul ya da imparatorluğun diğer yerlerinde yaşayan göçmen Şam halkıdır. Diğer iki sınıf ise yerliler olup birisi havâs adı verilen soylu sınıf, diğeri ise âvâm adı verilen halk sınıfıdır.²⁵ Toplumsal yapı içerisinde çizilen bu sosyal yapının sertliğini azaltan da, Müslüman kimliği olmuştur.

Etnik yapı açısından bakıldığında ise, Şam'ın bulunduğu coğrafya itibarıyla tarih boyunca Arap, Türk, Kürt ve Farsların da içinde yer aldığı çok sayıda göçmen azınlık için bir vatan konumunda olduğu görülmektedir. Bu insanların varlığı bir yandan şehri kozmopolit bir hale getirirken diğer yandan da İslam dünyasının en büyük dini merkezlerinden birisi yapmıştır.²⁶

Bu kozmopolit yapıya rağmen devletin resmi dili Türkçedir. Fakat halk Türkçe konuşmaya zorlanmamış, Arapça din dili olarak görülmüş ve Arapçaya İslam ve Kur'an etkisiyle bir kutsallık atfedilmiştir. Yerel mahkemelerde evraklar Arap diliyle tanzim edilmiş ve kimi zaman padişah fermanları da Arapça olarak yayımlanmıştır.²⁷ Osmanlı devletinin dilinin temelde Türkçe olmasına rağmen Arapçanın toplum içinde bu kadar serbest bırakılması, Osmanlı'nın yönettiği bölgelere hoşgörülle yaklaşımının bir göstergesidir.

²⁴ Buzpınar, "Nakibüleşraf", *DİA*, XXXII/323; Akkach, *Abd al-Ghani al-Nabulusi*, s. 19; Fidan, *İbnu'n-Nakib ve Şiiri*, s. 12-13.

²⁵ Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 31.

²⁶ Küçüksarı, *İbrahim es-Sefercelâni ve Şiirleri*, s. 25.

²⁷ Leyla eş-Şabbâğ, *min A'lâmi'l-Fikri'l-'Arabî fi'l-'Asri'l-'Usmâniyyi'l-Evvel Muhammed el-Emin el-Muhibbî el-Muerrih ve Kitâbihi Hulâsâti'l-Eser fi A'yâni'l-Karni'l-Hâdiye 'Aşar, eş-Şeriketü'l-Muttahidetü li't-Tevzî'*, Dimaşk, 1986, s. 13; Fidan, *İbnu'n-Nakib ve Şiiri*, s. 11.

Bütün bu sınıf ve statü farklarına rağmen, zenginler ile fakirler, efendiler ile köleler hep birlikte aynı ortamı ve hatta aynı sofrayı paylaşarak müşterek bir hayat yaşamışlardır. Zaman zaman Şam yönetimi tarafından yapılan ve telkin edilen merasimler, sosyal mevkilerin pek hesaba katılmadan her sınıftan insanın bir arada toplanmasına yardım etmiştir. Yılın en büyük merasimi olarak Mekke'ye hac hareketi görülmektedir. Kervanın şehirden geçişi iki gün sürmektedir. Bir kaç ay sonra kervanın geri dönüşü ise, hacıların yaşadığı tehlikeler ölçüsünde, bir bayram havasına dönüşmektedir. Diğer ortak gösteri ve merasimler de, halkın çoğunluğunun katılımını gerektirmekteydi.²⁸ Bu sosyal faaliyetler toplumun sosyal bağımlı güçlendirmekteydi.

3. 3. Kültürel Hayat

Birçok kültürün bir arada yaşadığı Şam toplumunda, kültürel birikim ve çeşitlilik her türlü sosyal aktivitelerde Şam toplumuna has bir kültürle kendini göstermektedir. Osmanlıların Şam'ı fethetmesinden sonra Türk mimarisi şehirde hızlı bir şekilde yayılmaya başlamış ve günümüzde de varlıklarını hala devam ettiren eserler inşa edilmiştir. Şehrin kültürüne katkıda bulunan bu imar faaliyetleri, hiçbir süreçte kesintiye uğramamıştır. Padişahların ve güçlü Osmanlı beylerbeyinin camiler, medreseler, hanlar ve kervansaraylar yaptırmaları, Şam'a olan ilgiyi daha da artırmıştır. Bu yapıları destekleyen zengin vakıfların kurulması, buranın hızla bir Osmanlı şehrine dönmesini de beraberinde getirmiştir. Yapılan bu yatırımlar neticesinde eğitim, ticaret, sanat gibi birçok alanda gelişim kaydedilmiştir. Ayrıca şehre yapılan ilmi veya ticari seyahatler de farklı kültürlerin bir araya gelmesi ve çeşitliliğin sağlanması anlamında önem arz etmektedir.²⁹

Bayram ve törenler de oldukça fazladır. Bunların ortak paydası, şehri ilgilendiren ya da onu İstanbul'a bağlayan olaylar için bütün şehrin titreyişini göstermektedir. Şam'ın yeni valileri, şehre girişlerini acımasız baskıyla ve eşkıyaların teşhiri ile yapıyorlardı. Bu teşhir işi, eşkıyayı herkese göstermek üzere bir deve üzerine oturtup, terlikleri boynuna asılmış bir şekilde, bütün şehirde dolaştırılmaktan ibaretti. Bundan maksat ise, kötülerini korkutmak ve iyi vatandaş olmayı teşvik etmektir. Daima Şamlılar

²⁸ eş-Şabbâğ, *min A'lâmi'l-Fikri'l-'Arabî*, s. 158; Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 31.

²⁹ Buzpınar, "Şam", *DİA*, XXXVIII/315-319.

tarafından iyi karşılanma ve sevilen bir kişi olma kaygısında olan valiler, Müslüman çocuklarına sünnet merasimi yapmışlardır. Fakir çocuklar ile birlikte kendi öz çocuğunun da sünnet edildiği bir sünnet töreni, paşa ile halk arasındaki dini bağları müşahhaslaştırıyordu.³⁰ Toplumun sınıfsal yapı farklılığına rağmen, İslam kardeşliği bağlamında bu tür törenlerle halkın kenetlendiği, birlik ve beraberliğin sağlandığı görülmektedir.

Şam şehrinin sosyal hareketliliği, başka kültürel vesilelerle de ortaya konulabilir. Kahve ve tütünün kullanımı ve bu ürünlerin tüketimi vesilesiyle oluşan yeni bir kültürel yapı kendisini anında belli etmekteydi. Bu ürünlerin tüketimi, zaman zaman şiddetle yasaklanmasına rağmen, Osmanlı İmparatorluğunun bütün şehirlerinde kahvehaneler çoğalıyor ve yeni bir kahve kültürü oluşmaya başlıyordu. Kahve ve tütün kokusu bütün sokaklara yayıldıkça bu kültür de iyiden iyiye pekişiyordu. Tabii bunun yanında fukahânın tütüne karşı mücadelesi de görülmektedir. 1660'larda Şam'daki tiryakileri tasvir eden Peder J. Besson'a bakıldığında, sanki tiryaki olmayanlar azınlıkta, tütün kullananlar ise çoğunluktaymiş gibi bir izlenim doğuyor: "*Muaşeret kuralı olarak onların elinde sadece bir nargile var. Onu birbirlerine sunuyorlar ve ağızdan ağza dolaştırıyorlar. Tiryakiler yerde oturuyorlar, zenginleri halı üstünde, fakirleri ise hasır üzerinde bağdaş kurarak oturuyorlar ve günün büyük bölümünü bu vaziyette geçiriyorlar. Kadınlar da erkekler gibi tütün kullanıyor, hatta çocuklar bile tütün içmeye alıştırılıyorlardı.*"³¹ Toplum içerisinde tütünün bu kadar yaygınlaşması ve kültürel bir unsur olarak görülmesi en-Nablusî'yi de etkilemiş ve *eş-Şulhu beyne'l-İhvân fi Hukmi İbâhati'd-Duĥân* isminde tütün üzerine müstakil bir eser kaleme almıştır.

Bu dönemde satranç ve tavlâ oyunlarının da oldukça yaygınlaştığı görülmektedir.³² Tavlâ oyunu bazılarınca adeta bir kumar haline getirilmiş ve bunun

³⁰ İsmail el-Meĥâsinî, *Ķunnâş*, thk. el-Muneccid, Kahire, 1960, s. 100-101; Alaaddin, *Nablusi Hayatı ve Fikirleri*, s. 32-33.

³¹ Muhammed Halil el-Murâdî, *Silku'd-Durer fi A'yani'l-Ķarni'g-Şâniye 'Aşer*, Dârü Şadir, Beyrut, 2001, II/31; Alaaddin, *Nablusi Hayatı ve Fikirleri*, s. 33-34.

³² eş-Şabbâg, *min A'lâmi'l-Fikri'l-'Arabî*, s. 213-214.

için Şam'daki bir mahallede özel bir mekân tahsis edilmişti. Zaman zaman dindar insanlar burayı basarak oyun aletlerini kırıyor ve kumar oynayanları tartaklıyorlardı.³³ Bu durum da, toplum içerisinde bazı kesimlerin mahalle baskısı oluşturabildiklerini göstermektedir.

Toplum içerisinde kadının konumu da önemliydi. Tasavvuf eğilimli Şam kadını, Şam kadısının yasağıyla kocasıyla birlikte olsa da çoğu zaman sokağa çıkamıyordu. Kadın ve erkeklerin hamamda düzgün davranmaları isteniyor, tüysüz genç oğlanların geceleri Emevi Camiine girmemeleri isteniyordu. Osmanlıda kadınların kontrolü, sadece bir aile ve toplum işi değil, aynı zamanda sultanın otoritesi ile bağlantılı olarak görülmekteydi. Burada şehir alanı tavır ve hareketlerin, kılık ve kıyafetin ve iç trafiğin çok sıkı olduğu Sultan ikametgâhının, yani sarayın genişlemesi gibi görülmüyordu. Şehirdeki bir ev kadını, hem faal annelik görevini yerine getirmekte, hem de her türlü dokuma ve terzilik mesleklerinde çalışmaktaydı. Neredeyse birçok yerde kadınlar erkeklerden daha çok çalışmaktaydı. Kadın ve erkeklerin hayatlarındaki köklü farklılıklara ve bunların doğurduğu sosyo-psikolojik sonuçlara rağmen, aile mefhumu fert kavramını yüceltip ön plana çıkartıyor, sevinç ve kederler müştereken paylaşılıyordu. Bir çocuğun doğumu veya bir kızın evlenmesi münasebetiyle yapılan törenin, temelde çoğalma eğilimini vurguladığı kabul edilmektedir.³⁴ Kadın toplumda ikinci plana itilmesine rağmen aile içerisinde en kıymetli varlık olarak görülmüştür.

Toplumsal ve kültürel çeşitliliğe katkısı olan dini bayramların yanı sıra, nevrüz da önemsenen bir bayram olarak görülmektedir. Özellikle şairlerin şiirlerinde nevrüzden bahsetmeleri ve toplumun üst kademesinden kişilere yazdıkları şiirlerle onların nevrüzlerini kutlamaları bu değerlendirmeyi teyit eder niteliktedir.³⁵ Bayramların toplumsal bütünleşmeyi sağlayan yönü, halkın giyinme tarzına da etki etmiştir.

Giyinme alışkanlıkları diğer alışkanlıklarda olduğu gibi, sadece sosyal piramidin tepesinde, Osmanlı etkisine maruz kalmıştır. Merasim ve asker kıyafetleri, devletin ve merkezi idarenin itibarını yansıtan ve koruyan üniformadır. Şehirli seçkin sınıf, Osmanlı ihtişamına ayak uydurmuş, bu seçkin sınıfın modern elbiselerine verilen yeni

³³ el-Muhibbî, *Hulâsatu'l-Eser*, III/354.

³⁴ Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 35-36.

³⁵ Fidan, *İbnu'n-Nâkib ve Şiiri*, s. 16-17.

Türkçe kelimeler, Arapça eş anlamlılarının yerini almıştır. Halkın geri kalan kısmı için giyinme ise, kültürel bir şekilde ananevi olarak devam etmektedir. Elbiselerin, bir papağanın tüylerini andırır bir şekilde olabildiğince rengârenk olduğu da dikkatleri çekmektedir.³⁶ Giysiler sınıfsal farklılıktan etkilenmiş ve özel günlerde halk, özel giysilerle sınıfsal yakınlığı sağlamıştır.

1685 yılında bir Cizvit papazının Şam toplumu hakkında, “*Elini kalbin üstüne koyarak, bükülmeksizin selamlamak, topukları ya da tabanları üzerine oturmak, terlikle ağır ağır yürümek, bir eve girerken veya ziyaret ederken ayakkabılarını çıkarmak, çatal, bıçak ve masa kullanmadan yerde yemek yemek, evin damında yatmak, durmadan sakallarını yıkamak, kendileriyle karşılaşan birine elini öptürmek, ziyaretlerde kahve, şerbet içmek ve sakalına koku sürmek*”³⁷ ifadeleri, o dönemdeki Şam toplumunun kültürel özelliklerini açıkça ortaya koymaktadır.

3. 4. İlmî ve Edebi Hayat

XVII. yy. ile XVIII. yy.da Şam’da siyasi ve idari sıkıntılara rağmen ilmî ve edebî yönden büyük ilerlemeler kaydedilmiştir. Diğer sosyal, beşeri, dini, edebî ilimlerin yanında Arap dili ve şiiri alanında da çok değerli âlimlerin yetiştiği ve kıymetli eserlerin telif edildiği görülmektedir.

Fakat Arap edebiyatı ve tarihi araştırmacılarının çoğu, bu dönemin hem ilim hem de Arap edebiyatı açısından kısır bir devre olduğunu, Arap edebiyatının büyük bir çöküş sürecinde bulunduğunu, nitelikli şairlerin yetişmediğini iddia etmekte ve Osmanlı döneminin Arap ülkeleri için üç asır süren karanlık bir dönem olduğunu, bu dönemde edebiyat, düşünce ve bilimsel gelişmelerden uzak kaldığını iddia etmektedirler.³⁸

³⁶ Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 36-37.

³⁷ Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 37.

³⁸ Bu konudaki olumsuz görüşler için bkz. Corci Zeydan, *Târîhu Âdâbi'l-Luğati'l-'Arabîyye*, Dâru'l-Hilâl, Kâhîre, ts, II/284-285; Ahmed Hasen ez-Zeyyât, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî*, byy, Dımaşk, ts, s. 387; Ömer ed-Desûkî, *fi'l-Edebi'l-Hadîş*, byy, 1973, I/15-19; Şevki Dayf, *el-Edebu'l-'Arabîyyu'l-Mu'aşır fi Mısır*, byy, 7. b., Kahire, 1979, s. 11-12; a.mlf, *'Aşru'd-Duvel ve'l-İmarât Mısır*, 2. b., byy, Kahire, 1990, s. 41; Bekri Şeyh Emin, *Muâlaât fi's-Şi'ri'l-Memlûkî, ve'l-'Osmânî*, 4. b., Dâru'l-İlmî'l-Melâyîn, Beyrut, 1986, s. 54; Cebbûr 'Abdunnûr, *el-Mu'cemu'l-Edebî*, Dâru'l-İlmî'l-Melâyîn, Beyrut, 1979, s. 479.

Bütün bu iddialara rağmen, bu dönemde Şam'da ilmi faaliyetlerin hız kesmeden devam ettiği görülmektedir. Dönemin, akli ve nakli ilimler alanında gerek öğretim, gerek telif faaliyetleri ve gerekse ilmi seyahatler açısından hareketli bir dönem olduğu ortadadır. Aile içi eğitim ve günümüzdeki ilkokullara karşılık gelen kütüplardaki eğitimin yanı sıra, özellikle yükseköğretimin icra edildiği medrese ve camilerin de eğitim alanında önemli bir yeri vardır. Kuruluş amaçları itibarıyla temel işlevi eğitim ve öğretim olan medreseler bir tarafa, camilerde oluşturulan ilim halkalarının da bu çerçevede önemli bir fonksiyona sahip olduğu görülmektedir.³⁹

Medreselerin yanında Enderun mektepleri de bir başka eğitim sistemi olarak faaliyet göstermektedir. Bunların yanında mescitler, kütüphaneler, zengin devlet adamlarının ve ulemanın konaklarında da eğitim faaliyetleri sürdürülmüştür. Medreselerde eğitim üç aşamalı olarak sürdürülmüştür. Birinci aşamada, sıbyan mekteplerinde Arapça ve Türkçe okutulur ve bunun yanında Kur'an eğitimi de verilirdi. İkinci aşamada, yani orta kısımda belagat, mantık, astronomi, geometri gibi dersler verilir ve bu bölümden mezun olanlara ilk aşamada ders verme yetkisi verilirdi. Üçüncü ve son aşamada ise, İslami ve beşeri ilimlerde uzmanlaşma sağlanırdı. Bu aşamadan sonra artık kadılık ve müftülük gibi vazifelere yükselmek mümkün olurdu.⁴⁰ Toplumun alınan eğitime göre, sınıfsal bir yapıya büründüğü görülmektedir.

Dönemin ilmi durumunu ortaya koyan bir diğer alamet olan "icazet talepleri" de, İslam kültür tarihinde kişilerin mesleki yeterliliklerinde onay anlamına gelen ve bir nevi şimdiki diplomaların yerini tutan belgelerdi. Çeşitli icazet verme metotları vardı. Genel anlamda dersi hocadan birebir dinleme ve hocaya takrir etme periyodunun ardından icazet verilmesi metodu daha yaygındı. Bunun yanında birebir öğretim söz konusu olmadan umumi ve fahri icazet verenler de olmuştur. Zaman içerisinde nesir ve şiir ile icazet isteme (*istid'âu'l-icâze*) usulü doğmuştur. Buna göre öğrenci bir âlime yazdığı nesir veya şiirle ondan icazet ister, hoca da aynı yöntemle ona icazet

³⁹ Ergin, *el-Keyvânî Hayatı ve Şiiri*, s. 19; Tasa, *İbnu's-Semmân ve Şiirleri*, s. 42.

⁴⁰ Abdulaziz Muhammed eş-Şinnâvî, *ed-Devletu'l-'Osmâniyye Devletun İslâmîyyetun Mufterâ 'aleyhâ*, Matba'atu Câmî'ati'l-Kâhire, Kahire, 1980, 1/446-447.

verirdi.⁴¹ Bu usulün en-Nablusî'nin yaşadığı dönemde Şam'da da mevcut olduğu, birçok şairin şiirlerinde görüldüğü gibi, en-Nablusî'nin şiirlerinde de görülmektedir.

en-Nablusî'nin yaşadığı dönemde edebiyata olan ilginin özellikle edebiyat meclislerinde kendini gösterdiği gözlenmektedir. Anlaşıldığı kadarıyla bu dönemde, mescitlerin ilmi hayattaki yeri ne ise, edebiyat meclislerinin de edebiyat çevrelerindeki karşılığı odur. Bir kişinin başkanlığında oluşturulan bu meclislerde hünerlerini göstermek için şairlerin birbirleriyle kıyasıya yarıştığı görülmektedir. Özellikle ilkbahar mevsimlerinde, doğanın eşsiz güzelliği içerisinde veya bir evin bahçesinde toplanan şairlerin burada icazet adı verilen yöntemle, birinin bıraktığı yerden diğerinin, konunun bütünlüğünü bozmadan, vezin ve kafiyeye uyarak birkaç beyit söylediğine dair örnekler dönemin biyografik ve edebi eserlerinde yer almaktadır. Yeni birçok şairin yetişmesine imkân sağlayan bu meclislerde, içki ve eğlence meclislerindeki hafifmeşrepliğe karşın, bir ciddiyet ve vakar havasının hâkim olduğu anlaşılmaktadır.⁴² Bu ciddiyet ve vakarın, âlimler ve ilim meclisleri sayesinde sağlandığı da ortadadır.

en-Nablusî'nin yaşadığı dönemde ve aynı coğrafyada yaşamış, edebiyat, şiir ve biyografilere dair eser veren edebiyatçıları aşağıda zikrederek, bu dönemde ilme ve edebiyata verilen önem ortaya konulmuş olacaktır. Aşağıda sıralanmış müelliflerin birbirleriyle olan hoca-öğrenci ilişkileri ve birbirlerinin eserlerinden faydalanmış olmaları da, dönemin ilim ve edebiyatta geldiği noktayı bir kere daha net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Abdulbâki b. Ahmed İbnu's-Semmân (1055/1645-1088/1677): Dımaşk'lı edip ve şairdir.⁴³

'Abdubberr el-Feyyûmî (ö. 1071/1660): Kahire'de doğup Dımaşk'a yerleşmiş bir edip ve şairdir.⁴⁴

⁴¹ Cemil Akpınar, "İcâzet", *DİA*, İstanbul, 2000, XXI/393-400; Fidan, *İbnu'n-Nâkib ve Şiiri*, s. 18.

⁴² Fidan, *İbnu'n-Nâkib ve Şiiri*, s. 20.

⁴³ el-Muhibbî, *Hulâsatu'l-Eser*, II/370-385; Tasa, *İbnu's-Semmân ve Şiirleri*, s. 55-56.

⁴⁴ Hayreddin ez-Zirikli, *el-A'lâm, Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn*, Beyrut, 1990, III/273; Corci Zeydan, *Târîhu Âdâbi'l-Lugati'l-Arabîyye*, III/317.

Abdulkadir el-Bağdâdî (ö. 1093/1683): Arap dili ve edebiyatı alanında çalışmalar yapmış önemli bir şahsiyettir. *Hizânetu'l-Edeb* adlı eseri, Arap edebiyatı alanında telif edilmiş çok önemli bir çalışmadır.⁴⁵

Abdulhay b. Ahmed b. Muhammed İbnu'l-İmâd el-‘Akkerî (ö. 1089/1678): Çok değerli biyografik bir eser olan *Şezerâtu'z-Zeheb*'in müellifidir.⁴⁶

Abdurrahman b. Muhammed b. Kemaluddin Muhammed el-Huseyni İbnu'n-Nâkîb (1048/1638-1081/1670): Dimaşk'ın yetiştirdiği ve şiir divanı bulunan ünlü bir şairdir.⁴⁷

Ahmed b. Huseyn Paşa b. el-Keyvâni (1173/1759): Dimaşk'ın yetiştirdiği, şiir divanı bulunan ünlü bir şairdir.⁴⁸

Ahmed b. Muhammed eş-Şafedî (1040/1630-1100/1688): Dimaşk'taki Dervişîye camiinin imamı olup, edip ve şairdir. Aralarında şiir divanının da bulunduğu birçok eseri mevcuttur.⁴⁹

Ahmed b. Şahin el-Kıbrısî (995/1586-1053/1643): Kıbrıs asıllı edip ve şairdir.⁵⁰

Ahmed b. Yunus b. Ahmed b. Ebî Bekr el-‘İsavi (941/1534-1025/1616): Dimaşk'lı fakih, muhaddis ve ediplerden olup, el-Bürînî'nin yetişmesinde büyük katkısı olmuştur.⁵¹

Ahmed Şihâbuddin el-Ğazzî (983/1575): Şeyhülislam el-Bedru'l-Ğazzi'nin oğludur. Fıkıh, tefsir, hadis, nahiv, şiir ve daha birçok alanda yıldızı parlayan, Dimaşk'ın yetiştirdiği ünlü âlim ve müderrislerden biridir.⁵²

Bahauddin el-‘Âmilî (953/1031): Ba'lebek doğumlu olup, Arap edebiyatına dair *el-Keşkül* isimli ansiklopedik eserin müellifidir.⁵³

⁴⁵ ez-Zirikli, *el-A'lâm*, IV/41; Ömer Rıza Keĥhâle, *Mu'cemu'l-Muellifîn*, Dâru İhyai't-Turasi'l-‘Arabî, Beyrut, 1957, V/107.

⁴⁶ el-Muĥibbî, *Hulâsatu'l-Eser*, II/340; ez-Zirikli, *el-A'lâm*, III/320; Keĥhâle, *Mu'cemu'l-Muellifîn*, V/107.

⁴⁷ el-Muĥibbî, *Nefhatu'r-Reyhâne ve Raşhatu Tûlâi'l-Hâne*, thk. Abdulfettâh Muhammed el-Ĥuly, Dâru İhyâi'l-‘Arabîyye, Mısır, 1968, II/34; el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/36.

⁴⁸ el-Muĥibbî, *Hulâsatu'l-Eser*, III/299; Ergin, *el-Keyvâni Hayatı ve Şiirleri*, 24-28.

⁴⁹ el-Muĥibbî, *Hulâsatu'l-Eser*, I/356; a.mlf, *Nefhatu'r-Reyhâne*, I/409.

⁵⁰ el-Muĥibbî, *Hulâsatu'l-Eser*, I/210; a.mlf, *Nefhatu'r-Reyhâne*, I/96.

⁵¹ el-Bürînî, *Terâcim'ul-A'yân min Ebnâi'z-Zemân*, thk: Salâhuddin el-Muneccid, Dimaşk, 1959, I/43; el-Muĥibbî, *Hulâsatu'l-Eser*, I/369.

⁵² el-Bürînî, *Terâcim'ul-A'yân*, I/27.

⁵³ Bahâuddin el-‘Âmilî, *el-Keşkül*, thk: Tâhir ahmed ez-Zâvî, İsâ el-Bâbi el-Ĥalebî, ts, 5.

Ebu'l-Vefâ Ömer b. Abdulvehhab b. İbrahim el-'Urdî (993/1585-1071/1660): Halep Şafii müftüsüdür. *Me'adinu 'z-Zeheb fi 'l-A'yani 'l-Muşerrefeti bihim Haleb* adlı biyografik eseri kaleme alan Halep'in önemli bir âlim, edip ve şairidir.⁵⁴

Ebu's-Su'ûd b. Yahya b. Muhyiddîn el-Mutenebbî (ö. 1127/1715): Dımaşk'ta yaşamış divan sahibi bir şairdir.⁵⁵

Ebu't-Tayyib b. Muhammed b. Muhammed el-Ğazzî el-'Âmirî ed-Dımaşkı (1042/1632): Dımaşk'lı edip ve şairlerdendir.⁵⁶

el-Emir Mencek Paşa ed-Dımaşkı (1007/1598-1080/1669): Dımaşk'lı ümera sınıfına mensup bir aileden olup bu dönemde yetişen önemli şairlerdendir.⁵⁷

el-Hûrî Niğûla b. Ni'metillah eş-Saiğ (1103/1691-1169/1755): Halep'te doğdu. Hıristiyan Katolik cemaatine mensup rahiplerden biri olup Halep'li edip ve şairlerdendir. Günümüze kadar ulaşan bir şiir divanı vardır.⁵⁸

el-Huseyn b. Ahmed el-Cezerî el-Halebî (997/1588-1033/1623): Halep'te doğup Hama'da vefat eden dönemin önemli şairlerinden birisidir.⁵⁹

el-Huseyn el-Hafız et-Tebrîzî (997/1588): 988/1580 yılında Tebriz'den gelerek Dımaşk'a yerleşmiştir. et-Tebrîzî, dostu el-Bûrînî'nin ilim meclislerinde bulunarak onun ilminden istifade etmiştir. et-Tebrîzî, el-Bûrînî'ye şiir yazacak derecede Farsçasını geliştirip iletmesinde önemli katkılar sağlamıştır.⁶⁰

Halil b. Es'ad b. Ahmed b. Kemaluddin eş-Şiddîkî ed-Dımaşkı (1098/1686-1173/1759): Dımaşk'ta doğup yetişen daha sonraları İstanbul'a yerleşip orada vefat eden kâdı'l-kudat, âlim ve ediplerdendir.⁶¹

Hasen b. Abdullah b. Muhammed el-Bağşi (1111/1699-1190/1776): Halep'li edip ve şairlerden olup, bir de şiir divanı mevcuttur.⁶²

⁵⁴ el-Muhibbî, *Hulâsatu 'l-Eser*, IV/89.

⁵⁵ el-Murâdî, *Silku 'd-Durer*, I/58.

⁵⁶ el-Muhibbî, *Hulâsatu 'l-Eser*, I/135; a.mlf, *Nefhatu 'r-Reyhâne*, I/85.

⁵⁷ el-Muhibbî, *Hulâsatu 'l-Eser*, I/409; a.mlf, *Nefhatu 'r-Reyhâne*, I/136.

⁵⁸ Corci Zeydan, *Târîhu Âdâbi 'l-Luğati 'l-'Arabîyye*, IV/369; Kehhâle, *Mu'cemu 'l-Muellifîn*, IV/40.

⁵⁹ el-Muhibbî, *Hulâsatu 'l-Eser*, II/81.

⁶⁰ el-Bürîni, *Terâcim 'ul-A'yân*, II/165.

⁶¹ el-Murâdî, *Silku 'd-Durer*, II/94.

⁶² Kehhâle, *Mu'cemu 'l-Muellifîn*, I/561.

Hasan b. Muhammed b. Muhammed el-Bûrînî (963/1555-1024/1615): Safûriye’de doğup Dımaşk’a yerleşen dönemin ünlü şair, edip ve tarihçilerindedir. Osmanlı dönemi Arap edebiyatına ışık tutan *Terâcimu ‘l-A ‘yân min Ebnai ‘z-Zemân* adlı önemli biyografik eserin de sahibidir.⁶³

Huseyn b. Ali b. Muhammed el-Vefâî (1112/1700-1156/1743): Halep’li edip ve şairlerden olup, çoğu nebevi methiyelerden oluşan bir de şiir divanı vardır.⁶⁴

Fethullah b. en-Nehhas el-Ḥalebî (ö. 1052/1642): Halep’in ve döneminin önemli şairlerinden olup, şiir divanı bulunmaktadır.⁶⁵

İbrahim b. Muhammed b. İbrahim b. ‘Abdikerîm b. Ebî Bekr es-Sefercelânî (1055/1645-1112/1700): Dımaşk’ta doğup ve burada vefat eden edip ve şairdir.⁶⁶

İbrahim b. Muhammed ed-Dımaşkı el-Ekremî (1047/1637): Dımaşk’ta yetişen önemli şairlerden birisi olup, mezarı Dımaşk’ta bulunan Cebel-i Kasyûn’dadır.⁶⁷

Kasım b. Muhammed el-Bekircî el-Ḥalebî (1094/1683-1169/1756): Halep’li edip ve şairlerden olup birçok eseri olan, aynı zamanda Hz. Peygamber (sav) hakkında yazmış olduğu *Hilyetu ‘l-Bedî ‘ fi Medhi ‘n-Nebiyi ‘ş-Şefî ‘* adında bir de bedî’iyyesi vardır.⁶⁸

Muhammed b. ‘Ali el-Ḥarfûşî (1059/1649): İpek ticaretiyle uğraştığından el-Ḥarfîr lakabını alan Dımaşk’lı şairlerden biri olup, aynı zamanda dil ve gramer bilginidir.⁶⁹

Muhammed b. Necmuddin b. Muhammed Şemsiddîn eş-Şalihî el-Hilâlî (956/1549-1012/1603): İlim tahsili için pek çok yerde bulunan Dımaşk’lı şair, âlim ve ediplerindedir.⁷⁰

⁶³ el-Muḥibbî, *Hulâsatu ‘l-Eser*, II/51; Keḥḥâle, *Mu ‘cemu ‘l-Muellifîn*, I/589.

⁶⁴ el-Murâdî, *Silku ‘d-Durer*, II/66.

⁶⁵ el-Muḥibbî, *Hulâsatu ‘l-Eser*, III/257; a.mlf, *Nefḥatu ‘r-Reyhâne*, II/507.

⁶⁶ el-Muḥibbî, *Nefḥatu ‘r-Reyhâne*, I/479; el-Murâdî, *Silku ‘d-Durer*, I/15; Küçüksarı, *İbrahim es-Sefercelânî ve Şiirleri*, s. 37-41.

⁶⁷ el-Muḥibbî, *Hulâsatu ‘l-Eser*, I/39; a.mlf, *Nefḥatu ‘r-Reyhâne*, I/40.

⁶⁸ el-Murâdî, *Silku ‘d-Durer*, IV/10; Keḥḥâle, *Mu ‘cemu ‘l-Muellifîn*, II/651.

⁶⁹ el-Muḥibbî, *Hulâsatu ‘l-Eser*, IV/49; a.mlf, *Nefḥatu ‘r-Reyhâne*, I/189.

⁷⁰ el-Muḥibbî, *Hulâsatu ‘l-Eser*, IV/239.

Muhammed b. Osman b. Emînuddîn eş-Şalîhi el-Hilâlî (950/1543-1004/1596): Hicivleriyle ünlü Dımaşk'lı şair ve ediplerden olup, yukarıda zikredilen el-Hilâlî'nin amcasının oğludur.⁷¹

Muhammed b. Ali b. Abdirrahman b. 'Irak Şemsuddin Ebû Ali (878/1473-933/1526): Dımaşk'lı fakih, mutasavvıf, edip ve şairlerdendir.⁷²

Muhammed Emin b. Façlillah el-Muhibbî (ö. 1111/1699): Arap şairlerinin hayatları hakkında biyografik iki önemli eserin sahibidir.⁷³

Mustafa b. Ahmed Paşa et-Terzî (ö. 1160/1747): Dımaşk'lı edip ve şairlerdendir.⁷⁴

Mustafa Efendi b. Osman el-Bâbî (ö. 1091/1680): Halep'te doğup Dımaşk'ta öğrenim gören ve divanı bulunan bir şairdir.⁷⁵

Necmuddin el-Ğazî Ebu'l-Mekârim el-Âmirî ed-Dımaşkî (977/1569-1061/1650): Dımaşk'lı şair ve ediptir. Osmanlı dönemi Arap edebiyatına ışık tutan *el-Kevâkibu's-Sâira bi Menâkibi 'Ulemâi'l-Âşira* ve bunun zeyli olan *Lutfu's-Şemer*'in müellifidir.⁷⁶

Ömer el-'Anz el-İdlîbî (ö. 1175/1761): Aslen İdlibli olan sonraları Humus'a yerleşen edebiyat, bilim ve tıp alanında önde gelen zatlardan biri olup aynı zamanda bir de şiir divanı mevcuttur.⁷⁷

Ramazan b. Musa b. Muhammed el-'Uţayfî (1019/1610-1095/1683): Dımaşk'lı edip, şair, fakih, ravi ve *Eyyâmu'l-'Arab* konusunda uzman bir şahsiyettir.⁷⁸

es-Seyyid Abdulkerim b. es-Seyyid Muhammed Kemaluddîn el-Huseynî (1051/1641-1118/1706): İbn Hâzma olarak bilinir. Ünlü şair İbnu'n-Nakîb'in kardeşidir. Kendisi de büyük bir edip ve şairdir.⁷⁹

⁷¹ el-Muhibbî, *Hulâsatu'l-Eser*, IV/34; a.mlf, *Nefhatu'r-Reyhâne*, I/30; el-Bürîni, *Terâcim 'ul-A'yân*, II/88.

⁷² Kehhâle, *Mu'cemu'l-Muellifin*, III/519.

⁷³ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, I/15.

⁷⁴ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, IV/193.

⁷⁵ el-Muhibbî, *Hulâsatu'l-Eser*, V/377.

⁷⁶ el-Muhibbî, *Hulâsatu'l-Eser*, IV/189; ez-Zirikli, *el-A'lâm*, VII/63; Corci Zeydan, *Târîhu Âdâbi'l-Luğati'l-'Arabiyye*, III/317.

⁷⁷ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/205.

⁷⁸ el-Muhibbî, *Hulâsatu'l-Eser*, II/168; a.mlf, *Nefhatu'r-Reyhâne*, I/571.

⁷⁹ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, II/175.

es-Seyyid Ali el-Murâdî (1132/1719-1184/1770): Aslen Buhara'lı olan, Dimaşk'ta doğup yetişen Dimaşk Hanefi müftülerindendir. Aynı zamanda *Silku'd-Durer fi 'Ayani'l-Şârî's-Sânîye 'Aşar* adlı biyografik eserin müellifi Halil el-Murâdî'nin babası olup, zamanının önde gelen âlim, edip ve şairlerindendir. Birçok eser telif eden el-Murâdî'nin bir de şiir divanı mevcuttur.⁸⁰

es-Seyyid Sa'di b. es-Seyyid Abdurrahman b. es-Seyyid Muhammed el-Hüseyni (1075/1664-1132/1719): Dimaşk'lı olup İbn Hamza olarak bilinir. Dimaşk'lı muhaddis ve şairlerden biridir. Dönemin önde gelen şairlerinden İbnu'n-Naķib'in oğlu olup, Dimaşk'ta doğup aynı yerde vefat etmiştir.⁸¹

es-Seyyid Şu'ayb el-Keyâlî b. İsmail el-İdlibî (1116/1704-1172/1758): Halen Suriye'ye bağlı İdlib'li âlim, edip ve şairlerdendir.⁸²

Seyyid Yahya eŞ-Şâdıkî el-Halebi (ö. 1050/1640-1060/1650): Halepli edip ve şairdir.⁸³

Şihâbuddin el-Hafâcî (ö. 1069/1659): Edebiyat tarihi ile ilgili eserleri olan edip ve şairdir.⁸⁴

Yusuf b. Ebi'l-Feth eŞ-Sakîfî (994/1586-1056/1646): Dimaşk'ta doğup burada yetişen bir şair ve fakihtir. Daha sonra İstanbul'a giderek oraya yerleşmiş ve orada vefat etmiştir.⁸⁵

Yusuf el-Bedi'î ed-Dimaşkî (ö. 1073/1662): Dönemin önemli şairlerindendir.⁸⁶

Yukarıda örnek olarak verilen şairlerden ve kaleme aldıkları divanları ile şiirle ilgili eserlerinden de görüdüğü üzere, bu dönemin iddia edildiği üzere Arap edebiyatı adına kısır bir dönem olmadığı aşikârdır. Bu dönemde birçok Arap edebiyatı şairi yetişmiştir. Ayrıca dönemin şairleri, eski Arap şiir geleneğini koruyarak devam ettirmiştir. Şiirin dönem itibarıyla önceki dönemlerden geri kalmadığı ve eski Arap şiiri geleneğinin korunarak devam ettiği, çalışmaya konu olan en-Nablusî'nin şiirleri incelendiğinde bir kere daha ortaya konulmuş olacaktır.

⁸⁰ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/233.

⁸¹ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, II/178.

⁸² el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, II/216.

⁸³ el-Muhibbî, *Hulâsatu'l-Eser*, IV/489; a.mlf, *Nefhatu'r-Reyhâne*, II/585.

⁸⁴ el-Muhibbî, *Hulâsatu'l-Eser*, I/331; Keĥhâle, *Mu'cemu'l-Muellifin*, II/138.

⁸⁵ el-Muhibbî, *Hulâsatu'l-Eser*, IV/499; Keĥhâle, *Mu'cemu'l-Muellifin*, IV/175.

⁸⁶ Keĥhâle, *Mu'cemu'l-Muellifin*, XIII/280; ez-Zirikli, *el-A'lâm*, VIII/220.

BİRİNCİ BÖLÜM
EN-NABLUSÎ'NİN HAYATI VE EDEBİ ŞAHSİYETİ

en-Nablusî'nin Hayatı ve Edebi Şahsiyeti

Çalışmanın bu bölümünde en-Nablusî'nin tam ismi, kimliği, nesebi, ailesi, eğitim hayatı, ders aldığı hocaları, ders verdiği öğrencileri, ilmi ve edebi şahsiyeti, yaptığı seyahatleri, İbn Arabî ile olan ilişkisi, müntesibi olduğu tarikatler ve bu tarikatlere giriş törenleri, eserleri ve çalışmada ele alınan divanı hakkındaki bilgilere yer verilmiştir.

1. Kimliği

Tefsir, hadis, fıkıh, kelâm, tecvit, tasavvuf, şiir, edebiyat, felsefe, mantık, rüya tabiri, seyahatname, tarih, cifr gibi birçok alanda yazdığı iki yüz doksan dört eseriyle, döneminin en önemli ilmi şahsiyetlerinden olan en-Nablusî'nin tam adını, Muhammed Halil el-Murâdî, İsmail Paşa Bağdadî ve Ömer Rıza Kehhâle eserlerinde şu şekilde zikretmektedirler:

“eş-Şeyh Abdulganî b. İsmail b. Abdulganî b. İsmail b. Ahmed b. İbrahim en-Nablusî.”⁸⁷

Abdulganî b. İsmail en-Nablusî, 5 Zilhicce 1050/17 Mart 1641 Pazar günü Şam'da dünyaya gelmiştir.⁸⁸ Yaşadığı dönemde ve vefat ettikten sonraki dönemlerde Şeyhülislam lakabıyla anılan Abdulganî b. İsmail, en-Nablusî, ed-Dimaşkî, el-Hanefî, en-Nakşibendî, el-Kâdirî gibi nisbelerle anılmıştır. Ayrıca hocaların hocası, mütehasısların mütehasısı, ariflerin velisi, ariflerin ve bilginlerin pınarı, tek imam, allâmelerin âlimi, büyük deniz, öncü imamların önderi gibi güzel niteliklerle de övüldüğü belirtilmektedir.⁸⁹ Onun hakkında geniş bilgilerin yer aldığı eserlerden birisi olan *Silku'd-Durer* isimli eserinde el-Murâdî, en-Nablusî ile ilgili olarak “Hayatlarını anlattığım kişiler içinde marifet ve velilikte en ulu kişidir”⁹⁰ diye bahsetmektedir.

⁸⁷ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/36; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifin*, I/590; Kehhâle, *Mu'cemu'l-Muellifin*, II/176.

⁸⁸ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/37; Şemseddin Sâmî, *Kâmusu'l-A'lâm*, Mıhran Matbaası, İstanbul, 1889, IV/3080-3081; İsmail Paşa Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifin ve Âsaru'l-Muşannifin*, Dâru İhyai't-Turasi'l-'Arabî, Beyrut, 1901, I/590; Kehhâle, *Mu'cemu'l-Muellifin*, II/176; Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 85; Ahmet Özel, “Nablusî, Abdulganî b. İsmail” *DİA*, İstanbul, 2006, XXXII/268.

⁸⁹ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/36; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifin*, I/590; Yusuf b. İsmail b. Yusuf en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, Merkezi Ehli Sünneti Berekâti Rıdâ, Hindistan, 2001, II/194-195; Kehhâle, *Mu'cemu'l-Muellifin*, II/176.

⁹⁰ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/37.

Şairin en-Nablusî künyesiyle anılmasının sebebi, köklü bir ulema ailesine mensup olan en-Nablusî'nin dedelerinden İbrahim b. İsmail'in, Kudüs'ten Nablus'a göç ederek bir süre burada kaldıktan sonra Şam'a gelmesindedir.⁹¹ Bu sebeple aile, en-Nablusî nisbesiyle anılmıştır.

Filistin'in doğusunda, Kudüs'ün on fersah (63 km) kuzeyinde yer alan ve büyük bir şehir olan Nablus, Tûr ile Selimiye dağları arasında kuzeybatı güneydoğu doğrultusunda uzanan bir vadide yer almaktadır.⁹² İki dağ arasında olmasıyla, bu iki dağdan beslenen su kaynaklarının çok oluşu ve zemininin kayalık oluşu ile meşhur olmuştur. Hz. Âdem'in secde ettiği yer ve Yahudilerce Hz. İbrahim'in oğlu İshak'ı kurban etmeye gittiği yer olarak kabul edilen Nablus dağı da buradadır. Ayrıca Hz. Yâkub'un yaşadığı yer ve Hz. Yusuf'un kaçırılıp Mısır'a götürüldüğü yer olarak da bilinir. Şehrin Nablus ismini alması, halk arasında anlatılan bir hikâyeye göre şöyledir: Şehrin bir vadisinde çok büyük bir yılan yaşamaktadır, halk arasında *lus* olarak isimlendirilen bu yılan çevreye verdiği korku neticesinde halk tarafından öldürülmüş ve kocaman olan dişi şehrin kapısına asılmıştır. “*Lus'un dişi*” anlamına gelen Arapça نَابُ لُسْ ifadesi zamanla halk arasında Nablus olarak yerleşmiştir.⁹³ Nablus ismi günümüze kadar da kullanılagelmiştir.

Resmi kayıtlarda ise şehrin adı, milattan sonra 70 yılında Kudüs'ü Yahudilerden alan Roma İmparatoru Flavius Vespasianus şerefine kurulan ve Flavius hanedanına nispetle Flavia ve Grekçe Neopolis (yeni şehir) kelimelerinden oluşan Flavia Neopolis'e dayanmaktadır. Ortaçağ İslam coğrafyacıları, Nablus'u iki kutsal dağ arasındaki vadide, ortasından geçen ırmağın iki tarafında taştan evleri bulunan kozmopolit bir şehir olarak niteler ve çok miktarda zeytin ağacının yetiştiği bu verimli şehri “*Küçük Dimaşk*” olarak adlandırırlar.⁹⁴ Tarihi, kültürel ve coğrafi değeri büyük

⁹¹ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/37; Özel, “Nablusî, Abdulganî b. İsmail”, *DİA*, XXXII/268.

⁹² Şit Tufan Buzpınar, “Nablus”, *DİA*, İstanbul, 2006, XXXII/265.

⁹³ Şihabettin Ebû Abdullah Yakut b. Abdullah el-Hamevi, *Mu'cemu'l-Buldân*, Dâru Şâdir, Beyrut, 1957, V/248.

⁹⁴ Buzpınar, “Nablus”, *DİA*, XXXII/265-266.

olan Nablus'un, şairin en çok kullanılan nisbesi olması, şairin saygınlığına saygınlık katan bir lakap olarak kalmıştır.

2. Ailesi

İsmail b. Abdulganî ve Zeyneb ed-Duveykî'nin üç erkek ve bir kız çocuklarından en küçüğü olan en-Nablusî, babasının sık sık seyahatlerle evden uzakta bulunması ve en-Nablusî on iki yaşındayken vefat etmesi sebebiyle, dedesi İsmail'in kendilerine miras bıraktığı evde annesinin himayesinde büyümüştür.⁹⁵ en-Nablusî dedesinin soyuna bağlı olarak kendisini Ömer b. el-Hattab el-'Adevî'nin (ö. 23/644) soyundan birisi olarak takdim eder. Fakat kendisini doğrudan doğruya ikinci halifeye bağlayan bir şecere çıkarmak imkânsızdır. Bunu sağlayacak bir soyağacı veya belge mevcut değildir. en-Nablusî'nin torunu olan Kemâleddin el-Gazzî, *el-Virdü'l-Unsiyye ve'l-Vâridü'l-Kudsiyye* isimli eserinin ilk bölümünü dedesinin şeceresine ayırmaktadır. el-Gazzî burada en-Nablusî'nin şeceresi için iki liste vermektedir:

1. Babasının soyundan Benî Cemâ'az dalına dayanan birinci liste: Abdulganî b. İsmail b. Abdulganî b. İsmail b. Ahmed b. İbrahim b. İsmail b. İbrahim b. Abdullah b. Abdurrahman b. İbrahim b. Abdurrahman b. İbrahim b. Sadullah b. Cemâ'a b. 'Ali b. Cemâ'a b. Hâzim b. Sahr.

2. Annesinin soyundan Benî Kudâme dalına dayanan ikinci liste: Abdullah (...) b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme b. Mikdâm b. Nasr b. Feth b. Huzeyfe b. Muhammed b. Yakub b. el-Kâsım b. İbrahim b. İsmail b. Yahya b. Muhammed b. Sâlim b. 'Abdillah b. (...) Ömer.⁹⁶

Benî Cemâ'az ailesi köken olarak Suriye'de, Şam'ın iki yüz kilometre kuzeyinde yer alan Hama şehrine dayanmaktadır. XII. yy.da bu şecereye mensup bazı aileler bugünkü Filistin'e göç etmişler ve burada Mescid-i Aksa hizmetlerinde bulunmuşlardır. Kalan diğer aileler de, yaklaşık yarım yüzyıl sonra Şam'a göç etmişlerdir. Benî Kudâme dalına dayanan ikinci şeceredeki aileler ise, Ömer b. el-Hattab'a kadar dayandırılarak Hz. Peygamber ile irtibatlandırılmaktadır. Bu aile de

⁹⁵ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/36-39; Sâmi, *Ķâmusu'l-A'lâm*, IV/3080; Akkach, *Abd al-Ghani al-Nablusi*, s. 25.

⁹⁶ el-MuĶibbî, *Hulâsatu'l-Eser*, I/49-50; Kemaleddin el-Gazzî, *el-Virdü'l-Unsiyye ve'l-Vâridü'l-Kudsiyye fî Tercemeti'l-'Arifî 'Abdu'l-Ganî en-Nablusî*, thk. Samir Akkaş, Dâru Brill, Londra, 2012, s. 56-69; Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 87-88.

Filistin’de yaşadıkları için her iki şecere de, Nâbulus veya Nablusî olarak anılmıştır. Özellikle Benî Kudâme ailesi, Nablus’un yakınında bir köye gelerek, oradan Kâsiyun dağına yerleşmiştir.⁹⁷ Etrafı çöl olan ve bir tepe olarak bilinen burası daha sonraları Sâlihiye Mahallesi olarak anılmıştır.

en-Nablusî’nin şeceresine dair yukarıda verilen iki liste arasında bir bağlantının neredeyse imkânsız olduğu düşünülmektedir. Fakat bu iki liste arasında kan bağıının olduğunun düşünülmesini engelleyecek bir durum da söz konusu değildir. Bunun sebebi de, anne tarafından yeğenlerin birbirleriyle evlilik bağı kurmalarıdır. Nesep itibarıyla farklı yerlere dayansalar bile, akrabalıklar neticesinde kan bağı ile bağlanmış bulunmaktadırlar. Mesela, Abdulganî b. Abdulvâhid el-Makdisî ile anne tarafından yeğeni Abdullah İbn Kudâme’nin durumu bu şekildedir. Diğer taraftan en-Nablusî’nin büyük dedesi İsmail b. Ahmed, dostu Muhyiddin el-Ħamevî’nin sülalesi ile birçok evlilik bağları kurmuştur. Hama kökenli en-Nablusî’nin sülalesinin Şamlı Benî Kudâme ile akrabalığı iki farklı listenin birbiriyle kan bağı ile bağlı olduğunun göstergelerinden birisidir.⁹⁸ Nitekim el-Ġazzî de eserinde bu iki şecerenin birbirlerine kan bağıyla bağlı olduğuna vurgu yapmaktadır.

en-Nablusî’nin dedesi hakkında ise detaylı bir bilgi bulunmamaktadır fakat dedesinin babası olan yani en-Nablusî’nin büyük büyük dedesi İsmail (m. 1530-1585), Şafii mezhebine mensup, tanınmış bir âlim, müderris, zengin bir otorite ve politik nüfuz sahibi bir şahsiyet olarak bilinmektedir. Şeyhülislam İsmail, çağının önemli müderrislerinden biri olup, mantık, dilbilim, hadis, tefsir, dini ilimler ve İslam hukuku alanlarında otorite sayılırdı. Ümeyye Camii gibi dönemin önemli medreselerinde ve Dervişiye Camiinde, Şafii ve Hanefî fikhında otorite olarak dersler vermiştir. Belagat, kavrama kabiliyeti ve üstün anlayış gücü ile Şam’da büyük saygı kazanmıştır. Sahip olduğu tarım arazilerini kiralayarak ve bu arazilerde yetiştirdiği ürünleri satarak ciddi bir mal varlığına sahip olmuştur. Maddi zenginliği ona büyük

⁹⁷ Akkach, *Abd al-Ghani al-Nabulusi*, s. 20-21.

⁹⁸ el-MuĦibbî, *Hulâsatu'l-Eser*, I/49-50; el-Ġazzî, *el-Virdu'l-Unsiyye*, s. 56-69; Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 88-89.

bir kütüphane kuracak kadar çok kitaba sahip olmasını sağlamıştır. en-Nablusî'nin yaşamını sürdürdüğü *Sûku'l-'Anbarânî*'ye bakan, Ümeyye Camiinin güney kapısının çaprazında kalan iki katlı evi, dedesi İsmail'den kalmıştır. en-Nablusî'nin büyük dedesi İsmail, ölümüne kadar Şafii âlimi ve müftüsü olarak tanınmıştır.⁹⁹ Dedesinin saygınlığı, en-Nablusî'nin de saygınlık görmesine büyük katkı sağlamıştır.

en-Nablusî'nin babası İsmail b. Abdulganî (1017-1062/1609-1652), kısa süren hayatına rağmen, döneminin önde gelen hukuk ve din bilimleri âlimlerindedir. İlmi alanda entelektüel birikimi, edebiyat alanındaki kabiliyetleri ve şiir alanındaki hassasiyeti, onun aile statüsünü de yükseltmiştir. İsmail b. Abdulganî ataları gibi Şafii mezhebindedir. Fakat daha sonra İbn Hacer el-Heysemî'nin *Tuhfetu'l-Muhtâc* isimli Şafii fikhî ile ilgili eserine şerh yazdıktan sonra Hanefî mezhebine geçmiştir. Dini ve fikhî eğitiminin ilk safhası Şam'da geçmiştir. Hicri 1039'dan itibaren Emevi Camiinde dersler vermeye başlamıştır. İstanbul'a yaptığı bir seyahatte Şeyhülislam

en-Nablusî'nin hayatını geçirdiği, dedesinden kalan iki katlı evi

Yahya b. Zekeriya'nın hizmetine girmiştir. Bu, ona Türklerin usullerine göre eğitim alma imkânını vermiştir. Daha sonra İstanbul'a sık sık seyahatler yapmıştır. Önce Şam'da el-Kameriyye Medresesinde ve Selimiye Medresesinde müderrislik yapmıştır. Daha sonra Sayda kadılık makamına yükselmiştir. 1060 yılında "*Medarisu's-Sahn*" mertebesine yükseltilmiştir. Bu arada Mekke'ye yaptığı bir hac sonrasında bazı hadis ulemasının bilgilerinden faydalanmak üzere Kahire'ye gelmiştir. Ömrünün geri kalan kısmını incelemelere, öğretime ve yazıya hasretmiş fakat kitaplarının çoğu karalama halinde kalmıştır. Pek çok eseri arasında Hanefî fikhından Molla Hüsrev'in *Dureru'l-Hukkâm* adlı eserine yaptığı şerhi *el-İhkâm fi's-*

⁹⁹ Bkz. en-Nebhâni, *Câmi'ü Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/195; Akkach, *Abd al-Ghani al-Nabulusi*, s. 20-22.

Şerh anılmalıdır.¹⁰⁰ en-Nablusî, babasının sık sık seyahatler yapıyor olması ve daha çocuk yaşta yken babasını kaybetmiş olması nedeniyle, babasının birikimlerinden faydalanamamıştır.

en-Nablusî'nin annesi ise Zeyneb binti Muhammed b. İbrahim b. Abdullah b. Yahya ed-Duveykî'dir. en-Nablusî'nin doğduğu yıl Şam'a seyahat eden, en-Nablusî'nin doğumundan bir gün önce vefat eden ve sûfi bir alim olan Şeyh Mahmud (ö. 1641), Zeyneb ed-Duveykî hamile iken, ona bir oğlunun olacağını ve ismini de *el-Feyz* mahlasıyla birlikte Abdulganî koymasını söylemiştir. Bu olaydan sonra Zeyneb ed-Duveykî, kendi ismiyle değil de, Ablugani'nin annesi olarak anılmaya başlanmıştır. Şeyh Mahmud, Abulgani'nin annesine hamileliği sürecinde her gittiğinde, biraz yiyecek ve içecek vermiş ve ona her seferinde bir gümüş para vererek, verdiği bu paraları Abdulganî'ye vermesini tembihlemiştir.¹⁰¹ en-Nablusî'nin doğumu ve sonraki hayatı hakkında detaylı bilgiler veren Kemaleddin el-Ğazzî, en-Nablusî'nin annesi için “*Oğluna karşı kalbinde büyük bir şefkat ve sevgi vardı ve çok merhametli davranıyordu*” diye yazmaktadır. Şam'da bir veba salgınında ölen annesinin ölüm tarihi, Şevval 1050/Haziran 1693 olarak belirtilmektedir.¹⁰² On iki yaşında babasını, elli iki yaşındayken de annesini kaybeden en-Nablusî'nin yetişmesinde ve eğitim hayatında, annesi Zeynep ed-Duveykî'nin katkısı ve desteği büyüktür.

3. Eğitim Hayatı

İstanbul'da olduğu için oğlunun doğumunda bulunamamış olan babası İsmail, en-Nablusî'nin ilk hocası olmuştur. Babasından başka Necmeddin el-Ğazzî, Nakibüleşraf Seyyid Muhammed b. Kemaleddin el-Hüseynî el-Hasenî b. Hamza, Ali ed-Dâğıstânî, Ahmed b. Muhammed el-Kalâî, İbrahim b. Mansûr el-Fettâl, Abdûlbâki b. Abdûlbâki el-Bâlî, Kemâleddin Muhammed b. Yahya el-Farâdî, Muhammed b. Ahmed el-

¹⁰⁰ Bkz. el-Muhibbî, *Hulâsatu'l-Eser*, I/49-50; Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 90; Akkach, *Abd al-Ghani al-Nabulusi*, s. 23-24.

¹⁰¹ el-Ğazzî, *el-Virdü'l-Unsiyye*, s. 61-63; Akkach, *Abd al-Ghani al-Nabulusi*, s. 9-10.

¹⁰² el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/37; el-Ğazzî, *el-Virdü'l-Unsiyye*, s. 61-63; Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 90.

Ustuvânî, Nureddin b. Ali b. Ali eş-Şebrâmellisi, Abdulkadir b. Mustafa es-Sâfûrî, Şeyh Muhammed el-Aysâvî, Hüseyin b. İskender er-Rûmî, Kemaleddin Ârâdî, Mahmud el-Kürdî, Abdalbâki el-Hanbelî, Muhammed el-Mehâsinî¹⁰³ gibi dönemin önemli âlimlerinden ders almıştır.

en-Nablusî çocukluğunda babasının derslerine iştirak etmiş ve daha beş yaşındayken Kur'an-ı Kerim'i hatmetmiştir. Sekiz yaşındayken Şam'da babası ile birlikte bir "Mevlevî Semâsı"na katılmıştır. On yaşlarında gençleri sarf, nahiv, fıkıh ve Kur'ani ilimlere başlatmak için kullanılan "Mukaddimat" ve "Manzumât"'ı ezberlemiştir.¹⁰⁴ Bunlar o devrin yarı resmi öğretim programı sayılmaktaydı ve günümüzdeki medrese eğitimine benzer bir eğitim vermekteydiler.

Devrin büyük âlimi Ebu'l-Mekârim Necmüddîn Muhammed b. Muhammed el-Âmirî el-Ğazzî ed-Dimaşkî (ö. 1061/1651) tarafından Emevi Camiinde verilen hadis derslerini de takip etmiştir. Hocası el-Ğazzî öldüğünde henüz on yaşında olan en-Nablusî de, hocasının derslerine katılan bütün kişiler gibi, umumi icazet almıştır.¹⁰⁵ Aldığı bu icazet ile de daha ileri ve resmi düzeyde ilim tahsilinin yolu açılmıştır.

On yaşında en kıymetli hocasını, on iki yaşında da babasını kaybeden en-Nablusî'nin tahsilinin devamı ve cemiyet hayatına sokulması hususlarında nöbeti annesi devralmıştır. Babası ve el-Ğazzî dışında hocası, yukarıda da zikredildiği üzere oldukça çoktur. Emevi Camiinin yakınında ikâmet etmesi, dini mevzularda devrin büyük âlimlerinin ders halkalarına katılmasını kolaylaştırmıştır. Kur'an ilimleri, hadis, kelam, İslam hukuku, tasavvuf, Arap dili ve edebiyatı, şiir ve belagat, matematik ve mantık, Arap şeceresi gibi birçok alanda ilim tahsil etmiştir. Ayrıca hat sanatı ile Türkçe ve Farsça da maharetli olduğu alanlardandır. Yirmi yaşında tedris hayatına müderris yardımcısı ve müderris olarak başlar ve aynı zamanda telif çalışmalarında da bulunur. İbn Seb'în (668-69/1269-71) ve el-'Affî et-Tilimsânî (690/1291) gibi mutasavvıfların külliyatını okumaya başlar. Muhyiddin İbn Arabî (638/1240), Abdülkerim el-Cîlî ve Sadreddin el-Konevi gibi tasavvufta vahdet-i

¹⁰³ Bkz. el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/37; Özel, "Nablusî, Abdulganî b. İsmail", *DİA*, XXXII/268.

¹⁰⁴ Bkz. el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/37; Sâmi, *Kâmusu'l-A'lâm*, IV/3080; Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 92-93; Akkach, *Abd al-Ghani al-Nabulusi*, s. 25.

¹⁰⁵ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/37.

vücûd akımlarının büyük âlimlerin eserlerini okumuştur.¹⁰⁶ Bu tür tasavvufi konularda öylesine derin bilgiler edinmiştir ki, ilerde vahdet-i vücûd gibi bazı tasavvufi öğretileri kendi öğretisi yapıp, bu öğretileri şiirlerinde detaylı bir şekilde işlemiştir.

Yirmi beş yaşlarında babasının yolunu takip ederek dört aylık bir seyahat ile hilafetin payitahtı olan Edirne'ye gitmiştir. Daha sonra İstanbul'a dönmüş ve burada askeri kadılar ve diğer makam sahipleriyle görüşme imkânı bulmuştur. İstanbul'daki yirmi beş günlük ikâmeti bir meczûp tarafından kendisine gösterilen bir işaretle son bulur. Bu meczûp kendisine, burada onun için iyi bir şansın olmadığını söylemiş, tekrar güneyin yolunu, yani kible cihetini tutmasını emretmiştir.¹⁰⁷ en-Nablusî de bu meczûbun sözüne kulak vererek, payitahtı terkedip Şam'a doğru yola koyulmuştur.

Tekrar Şam'a gelen en-Nablusî, Şam'ın güney mahallesindeki el-Meydân mahkemesinde kadılık makamı almıştır. Fakat bu görevde uzun süre kalmamış ve Emevi Camiinde dersler vermeye yeniden başlamıştır. Öğleden önce birçok ders verirken, öğleden sonra es-Suyûti'nin *Cami'ü's-Şagîr*'i ve en-Nevevî'nin bir hadis kitabı ile dersler yapar. Bunun yanında da İbn Arabî'nin *Fusûsu'l-Hikem* ve *Mevâku'n-Nucûm*'unu okumaktadır. en-Nablusî bu şekilde kendini öğretime ve hüsn-i hatta verir. Kırk yaşından sonra bir halvet ve melankoli içerisine, karmaşık bir ruh haline girmiştir. Hasımlarıyla karşı karşıya gelmesi ve derin bir bunalım yaşamasına rağmen, kitap ve sünnete bağlılığı ile bir müceddid, bir kutub konumuna ulaşmıştır.¹⁰⁸ Hayatının bu dönemleri onun ilimde rusuh sahibi oluşunu ortaya koymasında ve özellikle şiirlerinde işlediği muhtevaları belirlemesinde etkili olmuştur.

Kırk yaşından kırk yedi yaşına kadar, yedi yıl boyunca en-Nablusî'yi sosyal hayattan uzaklaştıran, *Sûku'l-'Anbarâni*'ye bakan evinin birinci katında bir odada inzivaya çeken sebep olarak el-Muradî, melankolik bir durum olarak, bâtinî âlemdede

¹⁰⁶ Bkz. el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/37; Sâmi, *Qâmusu'l-A'lâm*, IV/3080; Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 93-94, Akkach, *Abd al-Ghani al-Nabulusi*, s. 11-12, 25-26.

¹⁰⁷ Bkz. el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/38; Sâmi, *Qâmusu'l-A'lâm*, IV/3081; Akkach, *Abd al-Ghani al-Nabulusi*, s. 28.

¹⁰⁸ en-Nebhâni, *Câmi'ü Kerâmâtî'l-Evliyâ*, II/195; Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 95-97.

neş'et eden bir İlâhî aşktan bahseder. Evden hiç çıkmadığından, saçlarını uzattığından, tırnaklarını hiç kesmediğinden, zaman zaman aşktan inlediğinden, hatta halk arasında beş vakit namazı dahi kılmadığı yönünde dedikoduların yayıldığından bahseder. Gecelerce hiçbir şey yemeden ve içmeden vakit geçirdiği, defalarca kendisi için odasına bırakılan yiyecek ve içeceklerin yer aldığı tepsinin ertesi gün hiç dokunulmamış bir şekilde geri alındığı anlatılmaktadır.¹⁰⁹ Bu yedi yıllık halvet döneminin şiirlerinde karşılık bulunduğu divanında görülmektedir.

Bütün bu olumsuz söylentilere rağmen, en-Nablusî'nin halvetinin ilk yıllarında, zaman zaman bazı tasavvufi pratikler ile ilgili olarak dışarıya çıktığı, bazı müritlerini ve can dostlarını kabul ettiği görülmektedir. Kırk yaşında halvete çekilmesi de bir rastlantı değil, aksine Hz. Peygamberin Hira dağında kırk yaşında inzivaya çekilmesiyle ilişkilendirilmektedir. Halvetin yedi yıl sürmesi de ikinci bir sembolik işaret olarak kabul edilmektedir. Bütün bunlardan sonra, en-Nablusî'nin yedi yıllık halvetine sebep olarak, geçici bir depresyon, derin ve özgün bir tasavvufi tecrübe ve müellifi muasır fâkihler ile karşı karşıya getiren dini-içtimai bir çatışma gösterilmektedir. Bu halvet dönemi en-Nablusî'nin hayatında çok önemli bir yer tutmuştur. Öğrencilerinden Abdurrahman el-Ğazzî gibi birçok âlim, en-Nablusî'nin hayatından bahsederken halvet öncesi, halvet ve halvet sonrası olarak sınıflandırma yapmışlardır.¹¹⁰ Aynı şekilde en-Nablusî'nin de eserlerinde, hayatını halvet öncesi ve sonrası olarak bir değerlendirmeye tabi tuttuğu görülmektedir.

en-Nablusî, Şam'da bazı ulema ve fukahânın, güzel kadınlara bakmanın ve hatta şehvet ve arzu ile bakmanın caiz olduğunu savunmaları, daha da ileri giderek tüysüz oğlanların güzelliğine hayranlığın yayılmasından duyduğu rahatsızlık sebebiyle, inzivaya çekilmekle kendini koruyabildiğini şu şekilde anlatmaktadır: “*Memleketimiz Şam'da vuku bulan bu çirkin işten dolayı çok üzülüyorum. Bu, memleketimizi helak eden büyük bir felaket ve korkunç bir bunalımdı. Benim sözlerime inanan ve niyetimdeki gerçekliği arayan kişiler hariç, beni insanlarla karşılaşmaktan vazgeçmeye zorlayan durum buydu. O zaman, beni mecbur eden aciliyet dışında,*

¹⁰⁹Bkz. el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/38; el-Ğazzî, *el-Virdü'l-Unsiyye*, s. 63-64; Sâmi, *Ķâmusu'l-A'lâm*, IV/3080-3081; en-Nebhâni, *Câmi'ü Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/195.

¹¹⁰ el-Ğazzî, *el-Virdü'l-Unsiyye*, s. 67; Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, 99-100.

evimden dışarı çıkmamaya karar verdim. Zira küfür, putperestlik, hiç itirazsız bir şekilde, onlar arasında ortaya çıkıyor ve yayılıyordu. Allah'a sığındım ve O'na güvenerek kötülüklere tahammül edip sabredebildim. Aslında riyakârlık kol geziyor, çirkef galip geliyordu. Ürktüğüm için insanlardan uzaklaşıp tam bir yalnızlığa çekildim. Eşraf arasında olduğu kadar halk arasında da kötülük ve sapkınlık yaygındı. Bu devirdeki bozulmanın büyüklüğü sebebiyle, apaçık hakikat üzerinde benim gibi düşünen ve beni destekleyen bir tek kişi dahi bulamadığım andan itibaren inzivaya çekildim.”¹¹¹

Bu yedi yıllık halvet döneminde en-Nablusî'nin telif faaliyetlerinin durmadığı da görülmektedir. Bir taraftan Kur'an üzerinde derinleşmeye ve hüsn-i hatla ilgilenmeye, diğer taraftan tasavvuf çevreleriyle irtibatını sürdürmeye, sınırlı bir dost grubuna ders vermeye ve eser telif etmeye çalışmıştır.¹¹² Tefekkür, çile ve riyazetle bir velilik idealinin gerçekleştirilmesi, müellifin halveti esnasındaki belli başlı diğer meşguliyetlerindedir. İnzivası sırasındaki verimlilik ritmi, hemen hemen halvet öncesi ve sonrası ile aynıdır. Müellifin hacimli eserler ya da şerhler yazmaya bu dönemde giriştiği, yirmiden fazla eserini yine bu dönemde kaleme aldığı görülmektedir. *el-Ḥadîkatu'n-Nediyye*, *Ta'tiru'l-Enâm*, *Cevâhiru'n-Nuşûş* gibi eserleri bu döneme aittir.¹¹³

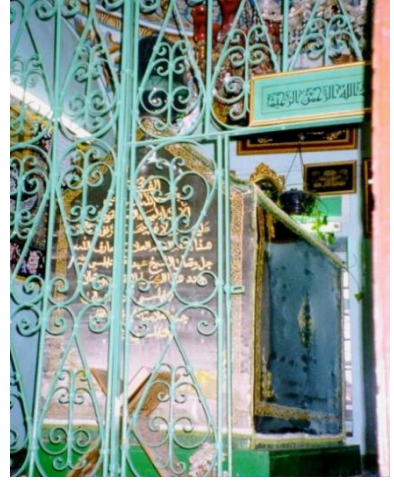
Halvet döneminin en-Nablusî için ilim ve telif faaliyetleri yolunda bir inkıta değil, aksine bir atak dönemi olduğu görülmektedir. Halvetten çıktıktan sonra bir müddet seyahatler yapan en-Nablusî, hayatının geri kalan kısmını, Şam'da eser telif etmek ve ders vermekle geçirmiştir. Evinde düzenli bir biçimde vahdet-i vücûd öğretisi dersi veriyordu. Derslerinin esasını, İbn Arabî'nin *el-Futûhât* ve *el-Fusûs* gibi kitaplar teşkil ediyordu. Üç aylarda Emevi Camiinde Buhari'nin eş-Şahîh'ini okutuyordu. Seksen dört yaşındayken Şam valisi Recep Paşanın isteği üzerine iki haftada bir kitap telif etmiştir. Ölümünden önce okuttuğu son kitap, İbn Arabî'nin *et-Tecelliyâtü'l-*

¹¹¹ Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 102-103.

¹¹² Özel, “Nablusî, Abdulganî b. İsmail”, *DİA*, XXXII/268.

¹¹³ Bkz. el-Ğazzî, *el-Virdü'l-Unsiyye*, s. 68; Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 110-112.

İlahiye'si olmuştur. Altmış beş yaşından başlayarak yirmi yıl kadar bir süre, İbn Arabî'nin mezarının hemen yakınındaki Selimiye mektebinde tefsir dersleri okutmuştur. Her salı günü derslerine başlamadan önce en-Nablusî, manevi üstadının kabrine kapanıyordu ve İbn Arabî ile rabıta kurduğunu iddia ediyordu.¹¹⁴ Nitekim bu rabıtalara İbn Arabî'den aldığı ilmi bilgileri kaleme aldığı ve kendisine bazı kitaplarının İbn Arabî tarafından yazdırıldığını şiirlerinde de dile getirmektedir.

Abdulganî b. İsmail en-Nablusî'nin Sâlihiye'deki Türbesi

en-Nablusî hayatının sonlarına doğru 1135/1723 yılında Şam müftüsü olan Muhammed el-İmâdî'nin ölümüyle boşalan müftülük makamında birkaç ay müftülük yapmıştır. İstanbul'la yapılan görüşmeler sonucu müftülüğe öğrencisi Halil b. Es'ad el-Bekrî'nin tayin edilmesiyle bu kısa süreli müftülük görevini bırakmıştır.¹¹⁵ en-Nablusî, bu dönemde verdiği fetvalarını *el-Fetâvâ en-Nablusî* isimli eserinde toplamıştır.¹¹⁶ Bu eserinde kadılık döneminde verdiği fetvaları, fetvayı verdiği tarih ile sıralamıştır.

Bütün tarihçiler, en-Nablusî'nin ömrünün sonunda büyük bir şöret ve itibar kazandığını belirtmişler ve onun bedeni ve zihni melekelerinde hiçbir eksilme olmadığını, okuma, yazma, öğretme faaliyetlerinde bir inkıta olmadığını ifade etmişlerdir. Ömrünün son zamanlarından ölümüne kadar, nafilâ namazlarını ayakta kılmış ve teravîh namazlarını evinde insanlara imamlık ederek kıldırıştır.¹¹⁷

Ömrünü son nefesine kadar aktif bir şekilde ilimle geçiren en-Nablusî, ilmini birçok öğrencisine aktararak birçok ilim adamı da yetiştirmiştir. Öğrencileri arasında, Muhammed b. İbrahim ed-Dekdecî, İbnu't-Tâcî diye bilinen Muhammed b. Abdurrahman el-Bâli, İbn Abdurrezzak, İbn Kennân, Ahmed el-Menîni, Muhammed

¹¹⁴ Sâmi, *Kâmusu'l-A'lâm*, IV/3081; Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 127.

¹¹⁵ Özel, "Nablusî, Abdulganî b. İsmail", *DİA*, XXXII/268.

¹¹⁶ Keşhâle, *Mu'cemu'l-Muelliğîn*, II/177; Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 128.

¹¹⁷ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/43.

b. Murad el-Murâdî, Muhammed b. Abdurrahman el-Ğazzî, Hamid el-İmâdî, Muhammed Emin el-Muhibbî, Hüseyin b. Tûme el-Beytümâni ve özellikle Halvetiyye tarikatının Bekriyye kolunun kurucusu Kutbuddin Mustafa el-Bekrî¹¹⁸ sayılabilir.

Şeyh Abdulganî, 1143 yılı Şaban ayı ortasında hastalanmış ve bundan bir hafta sonra 24 Şaban 1143/4 Mart 1731 Pazar günü vefat etmiş, ertesi gün dedelerinden Şeyh Ebû Ömer İbn-i Kudâme hazretlerinin Sâlihiyye'de yaptırdığı Medrese-i Ömeriyye yanındaki kütüphânedeki bir kabir kazılıp oraya defnedilmiştir. O gün bütün Şam şehri yasa bürünmüştür. Evi kalabalıktan dolup taşmış, cenazesine gelen Şamlılar Sâlihiyye sokaklarını doldurmuşlardır.¹¹⁹

4. Seyahatleri

en-Nablusî, çoğunluğu halvetten çıktıktan sonra olmak üzere, birçok kişi tarafından tasavvufi seyahat olarak nitelendirilen bir dizi seyahatler gerçekleştirmiştir. Bu geziler sûfilerin sadık kaldığı geziler olarak nitelendirilmiştir. en-Nablusî toplam altı seyahatte bulunmuş, bunlardan dördünü dönüşünden sonra yazılı hikaye konusu yapmıştır. Yaptığı seyahatler şunlardır:

1. 1075/1664'te, yol güzergâhı üzerindeki Hims, Hama, Halep ve Konya gibi belli başlı şehirlere uğrayarak Edirne ve İstanbul'a üç aylık bir seyahat.

2. 1100/1689'da Bikâa ve Lübnan dağına yapılan iki haftalık bir seyahat. Bu kısa seyahatin hikâyesi, *Hilyetu'z-Zehebi'l-İbriz fî Rihleti Ba'lebek ve'l-Bikâ'i'l-'Azîz* adını taşımaktadır.

3. 1101/1690'da Kudüs ve el-Halil'e kırk beş günlük bir gezi. Bu orta seyahatin hikâyesi ise, *el-Haçratu'l-Unsiyye fî'r-Rihleti'l-Ğudsiyye* adını taşımaktadır.

4. 1105/1693-1106/1694 yıllarında yaptığı üç yüz seksen sekiz günlük bir seyahatle, Suriye, Filistin, Mısır ve Mekke'yi dolaşmıştır. Bu büyük seyahatin hikâyesi, *el-Haқиқatu ve'l-Mecâz fî Rihleti Bilâdi'ş-Şâm ve Mısır ve'l-Hicâz* adını taşımaktadır.

¹¹⁸ Özel, "Nablusî, Abdulganî b. İsmail", *DİA*, XXXII/268.

¹¹⁹ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/44; Sâmi, *Ğâmusu'l-A'lâm*, IV/3081.

5. 1112/1700'de Trablus'a kırk bir günlük bir seyahat. Bu seyahatle ilgili risale, *et-Tuhfetu'n-Nablusiyye fî Rihleti't-Trablusiyye* ismini taşımaktadır.

6. 1143/1730-1731'de, yani vefat ettiği yılda, Ba'albek'e yapılan ikinci bir seyahati el-Ğazzî tarafından belirtilmiş, fakat süresi hakkında bilgi verilmemiştir.¹²⁰

Bâb-ı Âli nezdinde resmi bir görev almak maksadıyla yaptığı ilk seyahati, hac vazifesi için Mekke'ye seyahati ve hakkında hiçbir bilgi sahibi olunamayan son seyahati hariç diğer bütün seyahatleri, bazı dostları tarafından önceden yapılmış davetlere icabet şeklindedir. Gittiği her yerde büyük bir ilgiyle karşılanmıştır. On kadar yoldaşıyla, halk ve resmi tabakadan birçok kişiyle görüşmüşlerdir. Bikâa'daki seyahatine, Ba'albek valisi Muhammed Paşa'nın davetlisi olarak, yedi yoldaşıyla gitmiştir. Kudüs'e altı kişilik yoldaşıyla gitmiştir. Burada kutsal mekânlar ve peygamber ve veli kabirleri ziyaret edilmiştir. Büyük seyahatinde üç aydan fazla bir süre Suriye ve Filistin'de, üç ay kadar Mısır'da bulunmuştur. İki ay kadar da Mekke ve Medine'de bulunarak hac ibadetini eda etmiştir. Kâhire'de iki aydan fazla kalmış ve burada Zeynel 'Âbidin el-Bekrî'nin misafiri olmuştur. Seyahatlerinde birçok ilmi müzakerelerde bulunup, talebelerine icazetnameler ve nadiren de tasavvuf konularında dersler vermiştir.¹²¹

5. İlmî ve Edebi Şahsiyeti

en-Nablusî'nin ilmi ve edebi etkisi, şahsiyetiyle aynı ölçüdedir. Üstad olarak kabul edilen en-Nablusî'nin çevresi, bütün toplum tabakalarını temsil eden bir dostlar ve müridler halkası ile çevrilmiştir. Kendisinden iki yüzden fazla icazet alan tarihçi, fâkih, şair, müzisyen, siyaset adamı ve normal halktan kişiler bulunmaktadır. XVIII. yy. Suriye ve Mısır yazarlarının hemen hemen hepsi en-Nablusî'den doğrudan veya dolaylı olarak, onun Mağrib'e kadar ulaşan etkisi altında kalmıştır. Hatta bu etki Türkiye'ye dahi ulaşmıştır. Dört eseri Türkçeye tercüme edilmiştir. en-Nablusî'nin gençlik eserlerinden olan *el-Fethu'r-Rabbânî ve'l-Feydu'r-Rahmânî* isimli eseri,

¹²⁰ Bkz. el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/38-39; el-Ğazzî, *el-Virdü'l-Unsiyye*, s. 65; Sâmi, *Kâmusu'l-A'lâm*, IV/3081; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/590; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/195; Kehhâle, *Mu'cemu'l-Muellifîn*, II/176; Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 120-121; Akkach, *Abd al-Ghani al-Nablusî*, s. 39-43.

¹²¹ Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 121-126.

XIX. yy.ın sonuna doğru II. Abdulhamid'in isteği üzerine istinsah edilmiştir.¹²² Bu dönemlerde en-Nablusî'nin eserlerine çok kıymet verilip, ders halkalarında okutulup, eserlerinin istinsahları yapılmasına rağmen, ne yazık ki günümüzde ciddi çalışmalar bulunmamaktadır ve birçok eseri tahkik edilip günyüzüne çıkarılmayı beklemektedir.

Oldukça erken yaşlarda eser telif etmeye başlayan en-Nablusî'nin, bir eserini kaleme alırken içinde bulunduğu halet-i ruhiyesine bakıldığında, etrafının nurla sarıldığı ve mücevherle süslediği belirtilmekte, bu durum el-Murâdî tarafından aşağıdaki beyitte açıkça ifade edilmektedir: [Tavîl]¹²³

إِذَا أَحَدَ الْقِرطَاسِ خَلَّتْ يَمِينُهُ
تُفْتَحُ نُورًا أَوْ تُنظَّمُ جَوْهَرًا

Eline kalem kâğıdı aldığı anda, sağ eli nur açıyor veya mücevher diziyor sanırsın.

en-Nablusî, daha yirmi beş yaşlarında iken, Emevi Camiinin imamı İsmail el-Mehâsini tarafından bir âlim ve muallim olarak kabul edilirdi. el-Mehâsini'nin oğlu Abdülbâki ile Bölükbaşı Yusuf'un kızı Tâce'nin nikâh şahitleri arasında zikredilmektedir. Bu itibar ve güven sahibi genç bir âlim imajı ona bilgisi ve nesebi sayesinde gelmekteydi. Şam'da devrin en büyük şairi Mencek b. Muhammed el-Mencekî tarafından övülmüş ve Medineli büyük bir âlim olan İbrahim el-Ħiyarî tarafından da tasdik edilmiştir.¹²⁴ el-Ħiyarî, *Rihle* isimli seyahatnamesinde en-Nablusî'den bahsemekte ve onu allâme diye niteleyerek kibarlık ve inceliğini tasvir etmektedir.

en-Nablusî bu çalışmada ele alınan divanına temel teşkil eden tasavvuf alanında, kendi öğretilerini ortaya koyacak bir seviyeye ulaşmıştır. Yukarıda en-Nablusî'nin eğitim hayatı anlatılırken bahsedildiği gibi, İbn Seb'in (668-69/1269-71), el-'Afif et-Tilimsânî (690/1291), eş-Şeyhu'l-Ekber Muhyiddin İbn Arabî (638/1240), Abdülkerim el-Cîlî ve Sadrettin el-Konevi¹²⁵ gibi tasavvufta vahdet-i vücud akımlarının beş büyük simasını okuyarak, bu öğretiyi kendi öğretisi yapmıştır.

¹²² Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 193-194.

¹²³ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/43.

¹²⁴ Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 96.

¹²⁵ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/37; Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 93-94.

en-Nablusî yirmi beş yaşlarında iken Hz. Peygamber'e her mısraında bir mecaz bulunan bir methiye (bedîiyye) yazmıştır. Bu bedîiyyesi, onun şiir ve belagat konusunda engin bir bilgiye ve edebi bir güce sahip olduğunu göstermektedir. en-Nablusî, Şam eşrafı, Şam âlimleri, birkaç aydın ve nüktedan ile birlikte bir sohbet davet edilmiştir. Sohbetin ilerleyen saatlerinde en-Nablusî uygun bir fırsattan istifade eder ve önce bir mısra okur. Ardından yazdığı bu bedîiyyesinden bir mısra okur. Her söze başladığında böyle devam edip gider. O zaman davetliler hayret eder ve bu yeni şiiri çok beğenirler. Fakat bazı kişiler bunu en-Nablusî'nin yazdığına inanmaz. O sırada dostlarından biri olan Abdurrahman b. Muhammed b. Hamza araya girer ve en-Nablusî'nin eserinin ona ait olduğunu ıspatlamak için onun bir şerhini yapmasını ister. en-Nablusî birkaç hafta sonra aynı yerde buluşma talebinde bulunarak meydan okur. Netice umulandan çok daha memnunluk verici olur; zira en-Nablusî şerhten öte, ikinci bir bedîiye söyler. Bu şiirinde de, her mısraında açık bir şekilde temsil ettiği bir mecaz figürü bulunur. Aynı şiirin içinde yeni birkaç figür ile belagat unsurlarını zenginleştirmesi, onu devrin şiir ustası yapar. en-Nablusî'nin bu edebi girişimini daha muhteşem kılmak amacıyla, eşraftan iki kişi, elyazması üzerine doğrudan doğruya kendi elyazmalarıyla bir takriz yazmayı kararlaştırırlar. Bu zatlar, Nakîbu'l-Eşraf Muhammed b. Hamza (ö. 1085/1674) ve Şam müftüsünün oğlu ve büyük bir sülaleden gelen Şihabeddîn el-İmâdî'dir. (ö. 1078/1667)¹²⁶

6. en-Nablusî ve İbn Arabî

en-Nablusî'nin hayatında Muhyiddin İbn Arabî'nin oynadığı rol ne kader ne de bir rastlantıdır. Büyük ustanın etrafında, tartışmaların gölgesinde büyüyen bir ilişkidir. Genç Abdulganî, İbn Arabî'nin fikirlerinden ilham almış, onun eserlerini büyük bir hevesle okumuş, onu ciddi bir şekilde eleştirenlere karşı savunmuştur.¹²⁷

en-Nablusî'nin tasavvuf erbabı denilebilecek bir seviyeye yükselmesinde İbn Arabî'nin etkisi asla göz ardı edilemez. Özellikle vahdet-i vücûd doktrinini oluşturmasında bu etki açıkça görülmektedir. Bu nedenle İbn Arabî ile en-Nablusî arasındaki manevi bağların ortaya konulması gerekmektedir.

¹²⁶ Bkz. Sâmi, *Kâmusu'l-A'lâm*, IV/3080; Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 94-95; Akkach, *Abd al-Ghani al-Nabulusi*, s. 26-27.

¹²⁷ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/39; Akkach, *Abd al-Ghani al-Nabulusi*, s. 11.

Aralarında beş asırlık bir zaman farkına rağmen en-Nablusî'yi İbn Arabî'ye bağlayan manevi bağların, düşünülenden çok daha derin olduğu görülmektedir. Zamanının sūfî otorite ve üstatlarından, İbn Arabî'nin eserlerinin rivayet ve nakil zincirlerini elde etmek için gösterdiği ilgi, en-Nablusî'yi İbn Arabî'ye bağlayan derin bağları göstermektedir. Birinci bağ en-Nablusî'nin sekiz hocasının sekiz isnad zinciriyle İbn Arabî'ye ulaşan zahiri bağ, ikincisi ise rüyaları ve İbn Arabî'nin kabrine yapılan mutad ziyaretlerden elde edilen iç iletişimlerle yani rabıta ile temsil edilen bâtinî bağıdır.¹²⁸ Bu zahiri ve manevi bağlar en-Nablusî'nin neredeyse bütün fikri yapısını, bütün hayatını ve bütün eserlerini etkilemiştir.

Muhyiddin İbn Arabî, Muvahhidler sultanı Ebû Yusuf Yakub (1163-1184) devrinde hicri 17 Ramazan 560, miladi 28 Temmuz 1165 tarihinde Endülüs'ün güneydoğusundaki Tûmîr bölgesinin baş şehri olan Mursiye'de doğmuştur. Doğum tarihi sonradan bulunan bir vesika sayesinde 27 Ramazan 560 olarak ve on günlük bir fark ile düzeltilmiştir. Doğumundan sonra ailesi, güneybatı İspanyadaki İşbiliyye (Sevilla)'ye göç etmiş ve burada eğitim hayatına başlamıştır. Güney Afrika, Hicaz, Filistin, Suriye, Irak ve Anadolu'da bulunmuş, ömrünün sonlarında Şam'a yerleşmiştir.¹²⁹ 22 Rabûlûhîr 638/10 Kasım 1240 tarihinde Şam'da Benî Zekî'lerin malikânesinde vefat etmiş ve Kâsiyun dağı eteğindeki Sâlihiye semtinde bulunan Kadı Muhyiddin İbnü'z-Zekî ailesinin kabristanına defnedilmiştir.¹³⁰

Abdulvehhâb b. Ahmed eş-Şa'rânî'nin naklettiği meşhur bir rivayete göre İbn Arabî, kabrinin harap olacağını, "*Sin şına girince Muhyiddin'in kabri ortaya çıkar*" şeklindeki rumuzlu ifadesiyle önceden bildirmiştir. İki oğlunun da yanına defnedildiği kabri, sonraki devirlerde Şam bölgesinde yaygınlık kazanan tasavvuf karşıtı akımların oluşturduğu aleyhte propagandanın etkisiyle bakımsız kalarak unutulmaya yüz tutmuştur. Yavuz Sultan Selim, Mısır seferi dönüşü, rüyasında gördüğü üzere Şam'da

¹²⁸ Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 161-163.

¹²⁹ Nihat Keklik, *Muhyiddin İbnü'l-Arabî Hayatı ve Çevresi*, Büyük Matbaa Yayınları, İstanbul, 1966, s. 62; Akkach, *Abd al-Ghani al-Nabulusi*, s. 11.

¹³⁰ Bkz. Keklik, *Muhyiddin İbnü'l-Arabî Hayatı ve Çevresi*, s. 165-166; Mahmut Erol Kılıç, "İbnü'l-Arabî", *DİA*, İstanbul, 2006, XX/493-495.

ilk iş olarak onun kabrinin yerini tespit ettirip üzerine bir türbe, yanına da bir cami ve tekke inşa ettirmiştir.¹³¹ Böylece sin (Selim), şına (Şam) girince Muhyiddin'in kabri de ortaya çıkmış, İbn Arabî'ye nispet edilen bu iddia da gerçek olmuştur.

en-Nablusî, vefatından tam on yıl önce 25 Safer 1134/15 Aralık 1721 Pazartesi öncesi İbn Arabî'yi müjdeleyici bir rüyada görür. Rüyada, en-Nablusî'nin *Sûku'l-Anbarâni*'ye bakan evinin zemin katındaki bir salonun kubbesi altında, oğlu İsmail ve eski eşi ile oturan İbn Arabî, kendisini İbn Arabî'nin öz oğlu gibi gören müellifi kabul eder. Kahvaltı yapmaktadırlar ve ekmek ve susam-kekik karışımı bir yemek (*hubz* ve *za'ter*) yemektedirler. Bu rüyada en-Nablusî'nin dikkatini çeken husus kahvaltı anlamına gelen "*futur*" kelimesidir. Buradan hareketle aynı kökten gelen *fitrat* kelimesine atıfta bulunmuştur ve kendisini İbn Arabî'nin manevi evladı gibi görmesi dikkatini çekmiştir. Bir başka sefer de, en-Nablusî İbn Arabî'yi ikinci bir defa daha rüyasında görür ve bu sefer İbn Arabî kendisine değersiz madenleri kıymetli hale getiren simyanın geçerli olduğunu anlatmaktadır. Bu rüya ile en-Nablusî, İbn Arabî'nin otoritesini teyit etmiştir. Bir başka olgu da, 1 Zilkade 1099/26 Ağustos 1688 Salı günü, Dâriyyâ'da bir vaaz veren en-Nablusî, ruhun cisim üzerindeki etkisini anlatmaktadır. Ertesi gün kendisine refakat eden dostlarından biri, İbn Arabî'nin "*Kibir sadece ve sadece bedenlere döner*" sözlerini ihtiva eden şiirini rüyasında görür. Bu cümleyi ve şiirinin tamamını en-Nablusî'ye sununca en-Nablusî, derhal İbn Arabî'nin görüşünü benimser ve bir yıl kadar sonra da aynı şiir üzerine bir şerh yazar.¹³² Bütün bu zahiri ve batini bağlar varken, en-Nablusî'nin kendisini vahdet-i vücud doktrini vesilesiyle de İbn Arabî'ye bağlamış olması, şaşılacak bir durum değildir ve bu bağ en-Nablusî'nin, hayatında ve eserlerinde İbn Arabî'nin etkisinde kalmasını zorunlu kılmıştır. Nitekim bu durum çalışmanın ilerleyen bölümlerinde açık bir şekilde görülmektedir.

¹³¹ Kılıç, agmd, *DİA*, XX/495; Akkach, *Abd al-Ghani al-Nabulusi*, s. 15-16.

¹³² Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 157-163.

7. en-Nablusî ve Tarikatlar

en-Nablusî, XVIII. yy.da Suriye’de manevi hayatın en karakteristik şahsiyetlerinden biri olmasına ve tasavvufî konularda büyük bir otorite olarak kabul edilmesine rağmen, bir tarikat kurucusu olarak öne çıkmamıştır. Fakat tasavvufla ilgili kendine özgü görüşleri sebebiyle, mensup bulunduğu Kâdiriyye tarikatının bir kolu şeklinde Nablusiyye, İbn Arabî’nin fikirlerine dayanması sebebiyle de Ekberiyye tarikatına nisbet edilmiştir.¹³³

Hem vahdet-i vücud doktrininde ilerleyen, hem de İbn Arabî’ye bağlı kalan en-Nablusî, iki tarikata girmiştir: Kâdiriyye ve Nakşibendiyye tarikatları.¹³⁴

Kâdiriyye tarikatı, Abdulkadir Geylânî’ye (470/1077-561/1165-66) nispet edilen, İslam dünyasının ilk ve en yaygın tarikatıdır. Tarikatın kuruluş tarihini Abdulkadir Geylânî’nin yaşadığı döneme kadar götürmek mümkündür. Hazar denizinin güney batısında Gilân’da dünyaya gelen, dini ilimleri Abbasi hilafet merkezi Bağdat’ta tahsil eden Geylânî, Hanbelî fakihî olan hocası Ebû Said Mubârek el-Muharrimi’nin kendisine tahsis ettiği medresede 521/1127 de ders okutup talebe yetiştirmeye başlamıştır. Oğlu Abdurrezzak babasıyla birlikte hacca gittiğinde, Arafat’ta Ebû Medyen el-Mağribî, Ebû Amr Osman b. Merzuk gibi tanınmış şeyhlerle diğer bazı sufilerin babasının elinden hırka giydiğini anlatmaktadır. Bu olay Kâdiriyye tarikatının daha Geylânî’nin sağlığında oluşma sürecinin göstergesi olarak kabul edilmektedir. Tarikat, Geylânî’nin çocukları sayesinde büyümüş¹³⁵ ve müridlerinin dünyanın birçok yerine dağılmaları ile geniş bir alana yayılmış, günümüze kadar da varlığını devam ettirmiştir.

en-Nablusî, Kâdiriyye tarikatına yirmi beş yaşında girmiştir. Bu tarikata girişi İstanbul’a seyahati esnasında Hama’dan geçişi sırasında olmuştur. Tarikatın kurucusu Abdulkadir Geylânî’nin soyundan olanların bir kolu burada yaşamaktadır. en-Nablusî’nin tarikata intisabı Abdurrezzak Şerâfeddin vasıtasıyla gerçekleşmiştir.

¹³³ Özel, “Nablusî, Abdulganî b. İsmail”, *DİA*, XXXII/268.

¹³⁴ el-Murâdî, *Silku’d-Durer*, III/37; Sâmi, *Kâmusu’l-A’lâm*, IV/3080.

¹³⁵ Nihat Azamat, “Kâdiriyye”, *DİA*, İstanbul, 2006, XXIV/131.

Giriş töreninde en-Nablusî'ye Şerâfeddin'den bağlılık kaydı, hırka beratı, el sıkma ve tarikatın icazetini alma törenleri uygulanmıştır. Ayrıca Şerâfeddin yeşil türbanını ve Kâdiri tacını en-Nablusî'ye giydirip, ona özel bir hediye vererek jest yapmış ve tören daha da şaşaalı bir hale gelmiştir. Kendisine hediye edilen ise, Hama Kâdiri kolunun babadan oğula miras olarak gelen kılıcıdır. Bu tarikat silsile olarak Hz. Ali'ye kadar gitmekte ve Hz. Peygambere dayandırılmaktadır.¹³⁶

Bahâeddin Nakşibend'e (ö. 791/1389) nispet edilen Nakşibendiyye tarikatı ise, yaygın görüşe göre silsile olarak Bahâeddin Nakşibend'in mensup olduğu Hâcegân denilen tarikatın silsilesinin başındaki isim olan Hâce Yusuf el-Hemedânî'ye dayandırılmaktadır. Nakşibendî tarikatının, Hâcegân tarikatından ayrılan yönü hafi (gizli) zikirde ısrar etmeleridir. Kâdiriyye tarikatından iki asır sonra kurulan ve cehri (açık) zikri reddedip hafi zikirde ısrar eden Nakşibendiyye tarikatı, Buhara civarında Acem kültürünün hâkim olduğu Müslüman bir çevrede gelişmiştir. Bu tarikatın temel ilkesi, Kâdiriyye tarikatında olduğu gibi, sünnete tam ve kesintisiz bağlılıktır.¹³⁷

Tarikatın şeyhlerinden Ebû Said el-Belhî en-Nakşibendî (ö. 1092/1681) memleketi Buhara'da yetmiş olup, Türkleri ve Arapları Nakşibendiyye tarikatına sokmak için, Mekke ile İstanbul arasında bir seyahate çıkmıştır. 1087/1676-77 yıllarında Şam'dan geçerken birçok defa en-Nablusî ile karşılaşmıştır. Bir gün bir şahsın evinde diğer Şamlılar ile birlikte bir dost ziyareti meclisinde buldukları sırada el-Belhî, en-Nablusî'ye hoş geldin demek için Acemce iki mısra okumuştur. Yine bu sırada tarikata girmesini teklif etmiştir. en-Nablusî bu teklifi hemen kabul etmiş ve kendisi için düzenlenen iki ayrı törenle tarikata intisab etmiştir. Aynı akşam hırka giyme töreni yapılmış ve kendisine beyaz bir cübbe giydirilmiştir. Ertesi gün en-Nablusî Emevi Camiinde bağlılık yemini etmiştir. el-Belhî en-Nablusî'ye şerh etmesi için, Tâceddin b. Zekeriyâ'nın (ö.1050/1640) risalesi olan *Tâciyye*'yi vermiştir. Aynı zamanda ona kendi esasını hediye etmiştir.¹³⁸ Bu hareket el-Belhî'nin en-Nablusî'ye duyduğu dostluk ve hayranlığın ifadesidir.

¹³⁶ Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 165-167; Akkach, *Abd al-Ghani al-Nabulusi*, s. 29.

¹³⁷ Hamid Algar, "Nakşibendiyye", *DİA*, İstanbul, 2006, XXXII/335.

¹³⁸ Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 167-169; Akkach, *Abd al-Ghani al-Nabulusi*, s. 31.

Her iki tarikata da törenle girmiş olması en-Nablusî için bir ayrıcalıktır. Nitekim her iki tarikat de, tarikata girme hususunda hemen hemen hiç kimseye bu şekilde tören yapmamıştır.¹³⁹ Ayrıca en-Nablusî, tarikatın bir kolu olarak nitelendirilmede ve künyesinde tarikatın adıyla künyeleşmesi hususunda ender örneklerden birisidir.

8. Eserleri

en-Nablusî, ulaşılabildiği kadarıyla, bir kısmı risalelerden oluşan iki yüz doksan dört eser telif etmiştir. Eserlerin çoğunun içeriğini tasavvuf işgal eder. Muhyiddin İbnu'l-Arabî, Abdulkerim el-Cîlî, İbnu'l-Fârîd başta olmak üzere, Abdusselâm b. Meşîş, Ebu'l-Hasan eş-Şüsteri, Mevlânâ Celaeddin Rûmî, Abdurrezzak el-Kâşânî, Molla Câmî, İmam Rabbâni, Aziz Mahmûd Hüdayî gibi mutasavvıfların kitaplarına şerh ve haşiyeler yazmıştır. Bu eserlerde sadece öncekilerin görüşlerini nakletmekle kalmayıp, bunları geliştirmeye ve çok defa tasavvufî düşüncede Endülüs-Mağrib temayülü ile Fars-Anadolu temayülünü birleştirmeye çalışmıştır.¹⁴⁰

en-Nebhânî, en-Nablusî için, “*Abdulganî hazretleri, Haneî mezhebi âlimlerinin büyüklerinden, marifet sahibi evliyanın meşhurlarındandır. Birçok keramet ve harikalıklar sahibidir. En büyük kerameti, sayılamayacak kadar çok kitap yazmış olmasıdır. Eserlerinin hepsi de güzeldir. Hayatında ve vefatından sonra birçok kerametleri görülmüştür. O, zamanının Kutbu'l-Aktâbî (kutupların kutbu) idi*”¹⁴¹ ifadelerini kullanarak, dikkatleri onun eserlerine çekmeye ve bu eserlerinin de onun bir kerameti olduğunu vurgulamaya çalışmıştır.

en-Nablusî'nin tasavvuf ile ilgili eserlerinin çoğunluğu, vahdet-i vücûd anlayışını temsil eden kitapların şerhi olarak yazılmıştır. Fıkhi konularda âlimler arasında meydana gelen tartışmalara, bu alanda yazdığı eserleriyle katılmıştır. Fıkıh âlimlerinin tartıştığı Mevlevilerin semâ yapmaları, semâ esnasında müzik aleti kullanmaları ve tütün kullanımının mubah oluşuyla ilgili konular eserlerinde işlenmiştir. Kelâma dair eserlerinde iman, küfür, kaza ve kader, Allah'ın sıfatları, nübüvvet gibi konuları ele

¹³⁹ Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 169-171.

¹⁴⁰ Özel, “Nablusî, Abdulganî b. İsmail”, *DİA*, XXXII/268.

¹⁴¹ en-Nebhânî, *Câmi 'u Kerâmâtî 'l-Evliyâ*, II/195.

almıştır. Seyahatnamelerinde ise, gezdiği yerlerin topoğrafik durumunu ve mimari yapısının özelliklerini anlatmaktan çok, kendi manevi tekâmülünü sağlayan tecrübelerini aktarmış, gözlemleri yanında çeşitli seyahatname ve tarih kitaplarına dayanarak önemli ziyaret yerleri hakkında bilgiler vermiştir. Birçok edebiyat alanındaki eserlerinin yanında, kaside türü ile muvaşşah denilen halk tarzında şiirler de söylemiş ve bazı eserlerini manzum şekilde kaleme almıştır.¹⁴²

Bekri Alaaddin'in çalışmasında en-Nablusî'nin eserlerini sıralanırken, her bir nüshanın sadece Türkiye kütüphanelerinde kayıtlı bulunanların adı ve konuları belirtilmiştir. Bunun yanında, el-Murâdî'nin *Silku'd-Durer*, Kemaleddin el-Ğazzî'nin *el-Virdu'l-Unsiyye*, Şemsettin Sâmi'nin *Ķâmusu'l-A'lâm*, Corci Zeydan'ın *Târîhu Âdâbi'l-LuĶati'l-'Arabiyye*, Bağdatlı İsmail Paşa'nın *Esmâi'l-Muellifîn ve Âsaru'l-Muşannifîn*, Yusuf b. İsmail b. Yusuf en-Nebhâni'nin *Câmi'ü Kerâmâti'l-Evliyâ*, Hayruddin ez-Ziriklî'nin *el-A'lâm*, Ömer Rıza KeĶhâle'nin *Mu'cemu'l-Muellifîn*, Samer Akkach'ın *Abd al-Ghani al-Nabulsi Islam and the Enlightenment* isimli eserinden ve *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*'nden eserler tespit edilmiştir.

Ayrıca Türkiye'deki yazma eserler kütüphaneleri ve Kâhire Bulak'taki diğer yurtdışı yazma eserler kütüphaneleri taranarak eserlerin orijinal isimleri ve muhtevasına ulaşılmış, eserler konusuna göre sınıflandırılmış, ismi geçen eserin hangi kaynaklarda geçtiği dipnotlarla belirtilmiş ve elyazmasının nerede olduğuna dair bilgilere ulaşılan eserin yazma nüshasının nerede bulunduğu bilgisi verilmiştir. Eserlerin isimleri konusunda transkripsiyon kurallarına da dikkat edilmiştir.

Arap Dili

1. *Ref'u's-Sutûr 'an Mute'allaki'l-Câr ve'l-Mecrûr fi 'İbâreti Ĥasru min Ĥaşıyetihî fi Tefsîri'l-Beydâvî*¹⁴³

Yer: Süleymaniye, Bağdatlı Vehbi, 000118.

2. *Ṭulû'u's-ŞabâĶ 'alâ ĤuĶbeti'l-MişbâĶ*¹⁴⁴

¹⁴² Özel, "Nablusî, Abdulganî b. İsmail", *DİA*, XXXII/268-269.

¹⁴³ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/40; Sâmi, *Ķâmusu'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/592; en-Nebhâni, *Câmi'ü Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/197.

¹⁴⁴ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/39; Sâmi, *Ķâmusu'l-A'lâm*, IV/3081; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/592; en-Nebhâni, *Câmi'ü Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/196.

Biyografya

1. *İcâze*¹⁴⁵

Yer: Süleymaniye, Reisülküttab, 001172.

2. *Zuhrü'l-Ḥadîkati fî Tercemeti Ricâli't-Ṭarîkati*¹⁴⁶

Yer: Süleymaniye, Yahya Tevfik, 001493.

Cifr

1. *Fakku İslâmi'r-Rumûzi'l-Cifriyye*¹⁴⁷

2. *Fethü'l-Maliku'l-Âtî fî Zikri'l-Ḥarfî'l-İhâtî*¹⁴⁸

3. *Fethü men la Yurâ fî Halli Remzi'd-Dâ'ireti'l-Kubra*¹⁴⁹

4. *Hallu'r-Remz men İhtevâ'alâ Muşkilat'il-Cemrati's-Suğrâ*¹⁵⁰

5. *Hallu'r-Rumûzi's-Şati'ah ve'l-Envâri'l-Câmi'ah*¹⁵¹

6. *Keşfu'l-Estâr'an Rumûzi'l-Cifriyye*¹⁵²

7. *el-Keşfu's-Şâfi've'l-Beyâni'l-Vâfi*¹⁵³

8. *el-Kitabetu'l-'Aliyye'ale'r-Risâleti'l-Cunbulâtiyye*¹⁵⁴

9. *el-Lu'lu'u'l-Meknûn fî Hukmi'l-İhbâr'amma Seyekûn*¹⁵⁵

Yer: Kayseri, Raşid Efendi, 000611.

¹⁴⁵ Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 223.

¹⁴⁶ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/39; el-Ġazzî, *el-Virdü'l-Unsiyye*, s. 145; Sâmi, *Ķâmusu'l-A'lâm*, IV/3081; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifin*, I/592; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/195.

¹⁴⁷ Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 218.

¹⁴⁸ Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 219.

¹⁴⁹ Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 219.

¹⁵⁰ Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 221.

¹⁵¹ Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 221.

¹⁵² Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 224.

¹⁵³ Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 224.

¹⁵⁴ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/42; Sâmi, *Ķâmusu'l-A'lâm*, IV/3083; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifin*, I/593; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/199.

¹⁵⁵ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/42; Sâmi, *Ķâmusu'l-A'lâm*, IV/3083; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifin*, I/593; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/199.

Edebiyat

1. *el-Ehâdişu'l-Menşûrâ ve'l-Ahbâru'l-Me'sûra* ¹⁵⁶
2. *Halâvetu'l-Âlâ fi't-Ta'biri İcmâlâ* ¹⁵⁷
Yer: Süleymaniye, Tahir Ağa Tekke, 000178.
3. *Hamratu Bâbil ve Ğina'u'l-Belâbil* ¹⁵⁸
4. *el-Kesfu 'ani'l-Ağlâti't-Tis'ati min Beyti's-Sâ'ati mine'l-Kâmûs* ¹⁵⁹
5. *Melîhu'l-Bedî' fi Medîhi's-Şâfi'î Bedî'iyye* ¹⁶⁰
Yer: Kayseri, Raşid Efendi, 001290.
6. *Nazmu Kâfiyeti İbnu'l-Hâcib* ¹⁶¹
7. *Nefehâtu'l-Ezhâr 'alâ Nešemâti'l-Eşhâr fi Medhi'n-Nebiyi'l-Muhtâr* ¹⁶²
Yer: Süleymaniye, H. Hüsnü Paşa, 000991.
8. *Nefhâtu'l-Kabûl fi Medheti'r-Rasûl* ¹⁶³
9. *Nešemâtu'l-Eşhâr fi Medhi'n-Nebiyi'l-Muhtâr* ¹⁶⁴
Yer: Süleymaniye, Aşir Efendi, 000463.
10. *en-Nesîmu'r-Rabî'î fi't-Tecâzubi'l-Bedî'î* ¹⁶⁵
11. *en-Nevâficu'l-Faiha bi Revâihi'r-Ru'yâ's-Şâliha* ¹⁶⁶
12. *er-Ravdu'l-Mi'târ bi Revâiki'l-Eş'âr* ¹⁶⁷

¹⁵⁶ Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 216.

¹⁵⁷ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/42; Sâmî, *Ķâmusu'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/591; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/199.

¹⁵⁸ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/40; Sâmî, *Ķâmusu'l-A'lâm*, IV/3081-3082; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/591; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/196; ez-Zirikli, *el-A'lâm*, IV/33; Kehhâle, *Mu'cemu'l-Muellifîn*, II/176.

¹⁵⁹ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/41; Sâmî, *Ķâmusu'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/593; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/198.

¹⁶⁰ Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/594.

¹⁶¹ Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 229.

¹⁶² Zeydan, *Târîhu Âdâbi'l-Luğati'l-'Arabiyye*, III/348; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/594; ez-Zirikli, *el-A'lâm*, IV/32; Kehhâle, *Mu'cemu'l-Muellifîn*, II/176.

¹⁶³ Sâmî, *Ķâmusu'l-A'lâm*, IV/3081; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/594.

¹⁶⁴ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/42; Sâmî, *Ķâmusu'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/594; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/199.

¹⁶⁵ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/41; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/594; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/198.

¹⁶⁶ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/42; Sâmî, *Ķâmusu'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/594; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/198.

¹⁶⁷ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/43; Sâmî, *Ķâmusu'l-A'lâm*, IV/3083; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/592; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/199.

13. *Riyâdu 'l-Medâih ve Hiyâdu 'l-Menâih* ¹⁶⁸
14. *Selvâ en-Nedîm ve Tezkirâtu 'l- 'Adîm* ¹⁶⁹
15. *Şerhu Dîvâni İbni 'l- Fâriḍ* ¹⁷⁰
16. *Şerhu 'l-Hisse min Dîvâni İbn Hâni el-Endelûsî* ¹⁷¹
17. *Şerhu Nefehati 'l-Ezhâr 'alâ Nesemâti 'l-Eşhâr* ¹⁷²
18. *eṭ-Ṭale 'atu 'l-Bedriyye Şerhu Kaşideti 'l-Muḍariyye* ¹⁷³
- Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 003535.
19. *Tuhfetu 'z-Zâvie 'İrfân fî Mevlidi Seyyidi Benî 'Adnân* ¹⁷⁴
20. *'Uyûnu 'l-Emsâl el- 'Adîmetu 'l-Miṣâl* ¹⁷⁵

Hadis

1. *İdâhu mâ Ledeynâ fî Kavlî 'l-Muḥaddisîn* ¹⁷⁶
2. *İsbâgu 'l-Minneti fî Enhâri 'l-Cenneti* ¹⁷⁷
3. *İzâletu 'l-Hafâ 'an Hilyeti 'l-Mustafa* ¹⁷⁸
- Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 003601.
4. *Kenzu 'l-Haḫḫi 'l-Mubîn fî Eḫâdisi Seyyidi 'l-Murselîn* ¹⁷⁹
- Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 000417.

¹⁶⁸ Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 233.

¹⁶⁹ el-Murâdî, *Silku 'd-Durer*, III/42; Sâmi, *Ḳâmusu 'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi 'l-Muellifîn*, I/592; en-Nebhâni, *Câmi 'u Kerâmâti 'l-Evliyâ*, II/198.

¹⁷⁰ Özel, "Nablusî, Abdulganî b. İsmail", *DİA*, XXXII/269.

¹⁷¹ Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 234.

¹⁷² el-Murâdî, *Silku 'd-Durer*, III/42; Sâmi, *Ḳâmusu 'l-A'lâm*, IV/3082; en-Nebhâni, *Câmi 'u Kerâmâti 'l-Evliyâ*, II/199.

¹⁷³ el-Murâdî, *Silku 'd-Durer*, III/42; Sâmi, *Ḳâmusu 'l-A'lâm*, IV/3083; Bağdadî, *Esmâi 'l-Muellifîn*, I/592; en-Nebhâni, *Câmi 'u Kerâmâti 'l-Evliyâ*, II/199.

¹⁷⁴ Keḫhâle, *Mu'cemu 'l-Muellifîn*, II/177.

¹⁷⁵ el-Murâdî, *Silku 'd-Durer*, III/42; Sâmi, *Ḳâmusu 'l-A'lâm*, IV/3083; Bağdadî, *Esmâi 'l-Muellifîn*, I/593; en-Nebhâni, *Câmi 'u Kerâmâti 'l-Evliyâ*, II/199.

¹⁷⁶ Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 223.

¹⁷⁷ el-Murâdî, *Silku 'd-Durer*, III/42; Sâmi, *Ḳâmusu 'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi 'l-Muellifîn*, I/590; en-Nebhâni, *Câmi 'u Kerâmâti 'l-Evliyâ*, II/198.

¹⁷⁸ el-Murâdî, *Silku 'd-Durer*, III/42; Sâmi, *Ḳâmusu 'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi 'l-Muellifîn*, I/590; en-Nebhâni, *Câmi 'u Kerâmâti 'l-Evliyâ*, II/198.

¹⁷⁹ el-Murâdî, *Silku 'd-Durer*, III/39; el-Ġazzî, *el-Virdu 'l-Unsiyye*, s. 145; Sâmi, *Ḳâmusu 'l-A'lâm*, IV/3081; Bağdadî, *Esmâi 'l-Muellifîn*, I/593; en-Nebhâni, *Câmi 'u Kerâmâti 'l-Evliyâ*, II/195; ez-Zirikli, *el-A'lâm*, IV/33.

5. *Ḳurretu'l-'Ayn fî Zâti Esmâi'r-Ricâli's-Sahîheyn*¹⁸⁰
6. *Leme'anu'l-Envâr fî'l-Maḳṭû'i'l-Lehm bi'l-Cenneti ve'l-Maḳṭû'i'l-Lehm bi'n-Nâr*¹⁸¹
Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 003606.
7. *el-Mecâlisu's-Şâmiyye fî Mevâ'izi Ehli'l-Bilâdi'r-Rûmiyye*¹⁸²
Yer: Beyazıd, Devlet, 001657.
8. *Muhtasar el-Câmiu's-Şagîr*¹⁸³
9. *Nihâyetu's-Şûl fî Hilyeti'r-Rasûl*¹⁸⁴
10. *Risâle fî Ḳavlihi 'Aleyhi's-Selâm: "Men şalla 'aleyha vahide şallallahu 'aleyhi 'aşere"*¹⁸⁵
11. *Risâletu fî Su'âl 'an Ḥadîsi Nebevî*¹⁸⁶
12. *Şafvetu'l-Aşfiya fî Beyâni'l-Faḍileti beyne'l-Enbiyâ*¹⁸⁷
Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 003606.
13. *Temhidu's-Sünen ve Tecridu's-Sünen*¹⁸⁸
Yer: Süleymaniye, Murad Buhari, 000094.
14. *Unsu'l-Hâfir fî Ma'nâ men Ḳâle: "Ene mü'min ve huve kâfir"*¹⁸⁹
Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 001762.
15. *Zehâ'iru'l-Mevârîs fî'd-Delâleti 'alâ Mevâdi'i'l-Eḥâdis*¹⁹⁰

¹⁸⁰ Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 230.

¹⁸¹ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/39; Sâmi, *Ḳâmusu'l-A'lâm*, IV/3081; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/593; en-Nebhâni, *Câmi'ü Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/196; ez-Zirikli, *el-A'lâm*, IV/33; Kehhâle, *Mu'cemu'l-Muellifîn*, II/176-177.

¹⁸² el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/39; Sâmi, *Ḳâmusu'l-A'lâm*, IV/3081; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/593; en-Nebhâni, *Câmi'ü Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/195.

¹⁸³ Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 228.

¹⁸⁴ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/39; Sâmi, *Ḳâmusu'l-A'lâm*, IV/3081; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/594; en-Nebhâni, *Câmi'ü Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/195.

¹⁸⁵ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/43; Sâmi, *Ḳâmusu'l-A'lâm*, IV/3083; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/594; en-Nebhâni, *Câmi'ü Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/199.

¹⁸⁶ Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/594; en-Nebhâni, *Câmi'ü Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/197.

¹⁸⁷ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/40; Sâmi, *Ḳâmusu'l-A'lâm*, IV/3081; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/592; en-Nebhâni, *Câmi'ü Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/196.

¹⁸⁸ Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 236.

¹⁸⁹ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/43; Sâmi, *Ḳâmusu'l-A'lâm*, IV/3083; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/590; en-Nebhâni, *Câmi'ü Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/199.

¹⁹⁰ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/39; Sâmi, *Ḳâmusu'l-A'lâm*, IV/3081; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/592; en-Nebhâni, *Câmi'ü Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/195; ez-Zirikli, *el-A'lâm*, IV/32.

İslam Hukuku

1. *Beyânu'l-Cihad li Ehli'l-Vidâd* ¹⁹¹
2. *Bezlu's-Şalât fi Beyâni's-Şalât* ¹⁹²
3. *Buğyetu'l-Muktefî fi Cevâzi'l-Huffi'l-Hanefi* ¹⁹³
Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 003607, 001762.
4. *el-Cevâb 'ani'l-Es'ileti'l-Mie ve'l-İhdâ ve Sittîn* ¹⁹⁴
5. *el-Cevâbu's-Şerîf li'l-Hadreti's-Şerîfe Enne Mezhebe Ebî Yûsuf ve Muhammed Huve Mezhebu Ebî Hanîfe* ¹⁹⁵
Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 003607.
6. *Cevâbu's-Suâl fi Bi'ati'l-Hesis* ¹⁹⁶
7. *Cevâbu Suâl fi Şartı Vâkıf mine'l-Medîneti'l-Munevvere* ¹⁹⁷
Yer: Süleymaniye, Çelebi Abdullah, 000385.
8. *Cevâbu Suâl Verede 'aleyhi mine'l-Kuds* ¹⁹⁸
Yer: Süleymaniye, Çelebi Abdullah, 000385.
9. *el-Cevheru'l-Kullî Şerhu 'Umdetu'l-Muşallî* ¹⁹⁹
10. *Ref'u'd-Darûra 'an Hacci's-Şarûra* ²⁰⁰
Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 001444.

¹⁹¹ Keĥhâle, *Mu'cemu'l-Muellifîn*, II/176.

¹⁹² el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/42; Sâmi, *Ķâmusu'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/591; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/198.

¹⁹³ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/41; Sâmi, *Ķâmusu'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/591; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/197.

¹⁹⁴ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/39; Sâmi, *Ķâmusu'l-A'lâm*, IV/3081; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/591; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/196.

¹⁹⁵ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/42; Sâmi, *Ķâmusu'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/591; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/198.

¹⁹⁶ Alaaddin, *Nablusi Hayati ve Fikirleri*, s. 220.

¹⁹⁷ en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/197.

¹⁹⁸ Alaaddin, *Nablusi Hayati ve Fikirleri*, s. 216.

¹⁹⁹ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/42; Sâmi, *Ķâmusu'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/591; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/198; Keĥhâle, *Mu'cemu'l-Muellifîn*, II/176.

²⁰⁰ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/41; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/592; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/197.

11. el-Ebhâsu'l-Muhallese fî Hukmi "key el-ħimmese"²⁰¹

Yer: Süleymaniye, Çelebi Abdullah, 000385.

12. el-Ecvibetu'l-Bette 'ani'l-Es'ileti's-Sitte²⁰²

Yer: Süleymaniye, Esat Efendi, 001762.

13. el-Ecvibetu's-Sualât Câetna min Beyti'l-Mağdis²⁰³**14. el-Ecvibetu'l-İnsiyyeti 'ani'l-Es'ileti'l-Ķudsıyyeti**²⁰⁴**15. el-Ecvibetu'l-Manzûme 'ani'l-Esileti'l-Ma'lûme min Ciheti Beyti'l-Mağdis**²⁰⁵**16. el-Fetâvâ en-Nablusî**²⁰⁶**17. Fethu'l-İngilâk fî Mes'eleti 'ale't-Ṭalak**²⁰⁷

Yer: Süleymaniye, Çelebi Abdullah, 000385.

18. Fethu'l-Kebîr bi Fethi Râ'it-Tekbîr²⁰⁸**19. Feğâ'ilu's-Şuhûr ve'l-Eyyâm**²⁰⁹**20. Ķâyetu'l-İcâze fî Tekrâri's-Şalâti 'ale'l-Cenâze**²¹⁰

Yer: Süleymaniye, Çelebi Abdullah, 000385.

21. Ķâyetu'l-Munbagis fî Hukmi'l-Meşbuğ bi'n-Necis²¹¹

Yer: Süleymaniye, Esat Efendi, 0003606.

22. Ķaysu'l-Munbecis fî Hukmi'l-Meşbû'î bi'n-Necis²¹²

Yer: Süleymaniye, Çelebi Abdullah, 000385.

²⁰¹ Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/594; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/199.

²⁰² el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/41; Sâmi, *Ķâmusu'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/590; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/198.

²⁰³ Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 216.

²⁰⁴ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/41; Sâmi, *Ķâmusu'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/590; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/197.

²⁰⁵ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/42; Sâmi, *Ķâmusu'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/590; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/198.

²⁰⁶ Keĥhâle, *Mu'cemu'l-Muellifîn*, II/177.

²⁰⁷ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/41; Sâmi, *Ķâmusu'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/593; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/197.

²⁰⁸ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/40; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/593; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/197.

²⁰⁹ Özel, "Nablusî, Abdulganî b. İsmail", *DİA*, XXXII/269.

²¹⁰ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/42; Sâmi, *Ķâmusu'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/593; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/198.

²¹¹ Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 221.

²¹² el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/41; Sâmi, *Ķâmusu'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/593; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/197.

23. el-Ḥadīkatu 'n-Nediyye Şerḥu 't-Tarīkatı 'l-Muḥammediyye ²¹³

Yer: Süleymaniye, Yahya Tevfik, 001493.

24. İbânetu 'n-Naşşi fî Mes'eleti 'l-Kaşşi ²¹⁴

Yer: Süleymaniye, Çelebi Abdullah, 000385.

25. el-İbtihâc fî Menâsiki 'l-Ḥacc ²¹⁵

Yer: Süleymaniye, Çelebi Abdullah, 000385.

26. İdâḥu 'd-Delâlat fî Cevâzi Semâ 'u 'l-Âlât ²¹⁶

Yer: Beyazıt, Devlet, 003262.

27. İrşâdu 'l-Mutemellî fî Tebliği Ğayri 'l-Muşallî ²¹⁷**28. İşrâku 'l-Me'âlim fî Ahkâmi 'l-Mezâlim** ²¹⁸

Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 003606.

29. İştibâku 'l-Esinneti fî 'l-Cevâbi 'ani 'l-Farḍi ve 's-Sunneti ²¹⁹

Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 001762.

30. İthâfu men Bâder ila Ḥukmi 'n-Nüşâdir ²²⁰

Yer: Süleymaniye, Çelebi Abdullah, 000385.

31. el-Ḳalâ 'idu 'l-Ferâid fî Mevâ'idu 'l-Fevâ'id ²²¹

²¹³ el-Murâdî, *Silku 'd-Durer*, III/39; el-Ġazzî, *el-Virdu 'l-Unsiyye*, s. 125; Sâmi, *Ḳâmusu 'l-A'lâm*, IV/3081; Bağdadî, *Esmâi 'l-Muellifin*, I/591; en-Nebhâni, *Câmi 'u Kerâmâti 'l-Evliyâ*, II/195; Kehhâle, *Mu 'cemu 'l-Muellifin*, II/176.

²¹⁴ el-Murâdî, *Silku 'd-Durer*, III/41; Sâmi, *Ḳâmusu 'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi 'l-Muellifin*, I/590; en-Nebhâni, *Câmi 'u Kerâmâti 'l-Evliyâ*, II/198.

²¹⁵ el-Murâdî, *Silku 'd-Durer*, III/41; Sâmi, *Ḳâmusu 'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi 'l-Muellifin*, I/590; en-Nebhâni, *Câmi 'u Kerâmâti 'l-Evliyâ*, II/197.

²¹⁶ el-Murâdî, *Silku 'd-Durer*, III/41; el-Ġazzî, *el-Virdu 'l-Unsiyye*, s. 119; Sâmi, *Ḳâmusu 'l-A'lâm*, IV/3082; Zeydan, *Târîhu Âdâbi 'l-Luġati 'l-'Arabîyye*, III/348; Bağdadî, *Esmâi 'l-Muellifin*, I/590; en-Nebhâni, *Câmi 'u Kerâmâti 'l-Evliyâ*, II/197; ez-Zirikli, *el-A'lâm*, IV/32; Kehhâle, *Mu 'cemu 'l-Muellifin*, II/176; Kehhâle, *Mu 'cemu 'l-Muellifin*, II/177.

²¹⁷ Sâmi, *Ḳâmusu 'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi 'l-Muellifin*, I/590; en-Nebhâni, *Câmi 'u Kerâmâti 'l-Evliyâ*, II/197.

²¹⁸ el-Murâdî, *Silku 'd-Durer*, III/41; Sâmi, *Ḳâmusu 'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi 'l-Muellifin*, I/590; en-Nebhâni, *Câmi 'u Kerâmâti 'l-Evliyâ*, II/197; Kehhâle, *Mu 'cemu 'l-Muellifin*, II/177.

²¹⁹ el-Murâdî, *Silku 'd-Durer*, III/41; Bağdadî, *Esmâi 'l-Muellifin*, I/590; en-Nebhâni, *Câmi 'u Kerâmâti 'l-Evliyâ*, II/197.

²²⁰ Sâmi, *Ḳâmusu 'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi 'l-Muellifin*, I/590; en-Nebhâni, *Câmi 'u Kerâmâti 'l-Evliyâ*, II/197.

²²¹ el-Murâdî, *Silku 'd-Durer*, III/40; Sâmi, *Ḳâmusu 'l-A'lâm*, IV/3081; Bağdadî, *Esmâi 'l-Muellifin*, I/593; en-Nebhâni, *Câmi 'u Kerâmâti 'l-Evliyâ*, II/196.

32. *el-Ğavlu 'l-Mu'teber fî Beyâni 'n-Nazar*²²²
33. *Keşfu 'l-Hağâir 'an "el-Eşbâh ve 'n-Nezâir"*²²³
Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 000724.
34. *Keşfu 's-Setr 'an Feriğeti 'l-Vitr.*²²⁴
Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 003607.
35. *el-Keşfu ve 't-Tibyân 'amma Yete 'alleku bi 'n-Nisyân*²²⁵
36. *el-Kevâkibu 'd-Duriyye fî Şerhi 'l-Muğaddime 'an-Nablusiyye*²²⁶
37. *el-Kevâkibu 'l-Meşriqati fî Hukmi İsti 'mali 'l-Minţakati mine 'l-Fiđđeti*²²⁷
Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 003607.
38. *Mağâle li 'Abdulganî en-Nablusî*²²⁸
39. *el-Mağâşidu 'l-Mumahhese fî Beyâni Keyyu 'l-Ğimmeşe*²²⁹
Yer: Süleymaniye, Serez, 003876.
40. *Ma 'ne 'ş-Şalâti 'l-Vuşâ*²³⁰
41. *en-Nefehâtu 'l-Munteşire fî 'l-Cevâbi 'ani 'l-Es'ileti 'l-'Aşere 'an Ağsâmi 'l-Bid'ati*²³¹
Yer: Süleymaniye, Halet Efendi, 000759.
42. *Nefđu 'l-Cu 'bâ fî 'l-İktidâ min Cevfi 'l-Ka 'be*²³²
Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 003607.

²²² el-Murâdı, *Silku 'd-Durer*, III/42; Sâmi, *Ğâmusu 'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi 'l-Muellifîn*, I/593; en-Nebhâni, *Câmi 'u Kerâmâti 'l-Evliyâ*, II/199.

²²³ Alaaddin, *Nablusi Hayati ve Fikirleri*, s. 224.

²²⁴ el-Murâdı, *Silku 'd-Durer*, III/41; Sâmi, *Ğâmusu 'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi 'l-Muellifîn*, I/593; en-Nebhâni, *Câmi 'u Kerâmâti 'l-Evliyâ*, II/197; ez-Zirikli, *el-A'lâm*, IV/33.

²²⁵ el-Murâdı, *Silku 'd-Durer*, III/41; Sâmi, *Ğâmusu 'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi 'l-Muellifîn*, I/593; en-Nebhâni, *Câmi 'u Kerâmâti 'l-Evliyâ*, II/197.

²²⁶ Alaaddin, *Nablusi Hayati ve Fikirleri*, s. 225..

²²⁷ el-Murâdı, *Silku 'd-Durer*, III/41; Sâmi, *Ğâmusu 'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi 'l-Muellifîn*, I/593; en-Nebhâni, *Câmi 'u Kerâmâti 'l-Evliyâ*, II/198.

²²⁸ Alaaddin, *Nablusi Hayati ve Fikirleri*, s. 232.

²²⁹ el-Murâdı, *Silku 'd-Durer*, III/42; Sâmi, *Ğâmusu 'l-A'lâm*, IV/3082-3083; Bağdadî, *Esmâi 'l-Muellifîn*, I/594; en-Nebhâni, *Câmi 'u Kerâmâti 'l-Evliyâ*, II/199; Kehhâle, *Mu'cemu 'l-Muellifîn*, II/176.

²³⁰ Alaaddin, *Nablusi Hayati ve Fikirleri*, s. 226.

²³¹ el-Murâdı, *Silku 'd-Durer*, III/40; el-Ğazzî, *el-Virdü 'l-Unsiyye*, s. 115; Sâmi, *Ğâmusu 'l-A'lâm*, IV/3081; Bağdadî, *Esmâi 'l-Muellifîn*, I/594; en-Nebhâni, *Câmi 'u Kerâmâti 'l-Evliyâ*, II/196.

²³² Alaaddin, *Nablusi Hayati ve Fikirleri*, s. 228.

43. en-Ni 'emu's-Sevâbig fi İhrâmi 'l-Medenî min Râbig²³³

Yer: Süleymaniye, Çelebi Abdullah, 000385.

44. Nihâyetu 'l-Murâd Şerhi Hediyyeti İbnu 'l- 'Îmâd fi Fıkhî 'l-Hanefiyye²³⁴**45. Nubde 'Azîme fi Beyâni 'l-Muħalefe beyne 'l-Îmâmi 'l-Âzâm ve 'l-Îmamu 'ş-Şâfi**²³⁵**46. Nukûdu 'ş-Şuver Şerhu** “‘Ukûdu 'd-Durer fi mâ Yuftâ bihi min Akvâli 'l-Îmâmu 'z-Zufer”²³⁶

Yer: Süleymaniye, Çelebi Abdullah, 000385.

47. Nuzhetu 'l-Vâcid fi Şalâti 'ale 'l-Cenâiz fi 'l-Mesâcid²³⁷

Yer: Süleymaniye, Çelebi Abdullah, 000385.

48. Rub 'u 'l-İfâdât fi Rub 'i 'l- 'İbâdât²³⁸

Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 000689.

49. er-Reddu 'l-Vefiyye 'ala Cevâbi 'l-Haşkafiye fi Risâleti 'l-Huffi 'l-Hanefi²³⁹

Yer: Süleymaniye, Çelebi Abdullah, 000385.

50. Ref' u 'l- 'Înâd 'an Hukmi 't-Tefvîd ve 'l-İsnâd fi fi Nazmi 'l-Vakf²⁴⁰

Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 003607.

51. Risâle fi Beyâni Hukmi 't-Te 'sîr²⁴¹

Yer: Süleymaniye, Çelebi Abdullah, 000385.

52. Risâle fi Beyâni 't-Tesbiħ ve 't-Tehmid²⁴²

²³³ el-Murâdî, *Silku 'd-Durer*, III/41; Sâmi, *Ķâmusu 'l-A 'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi 'l-Muellifîn*, I/594; en-Nebhâni, *Câmi 'u Kerâmâti 'l-Evliyâ*, II/197.

²³⁴ el-Murâdî, *Silku 'd-Durer*, III/42; el-Ķazzî, *el-Virdu 'l-Unsiyye*, s. 125; Sâmi, *Ķâmusu 'l-A 'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi 'l-Muellifîn*, I/594; en-Nebhâni, *Câmi 'u Kerâmâti 'l-Evliyâ*, II/198.

²³⁵ Alaaddin, *Nablusi Hayati ve Fikirleri*, s. 228.

²³⁶ Sâmi, *Ķâmusu 'l-A 'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi 'l-Muellifîn*, I/594; en-Nebhâni, *Câmi 'u Kerâmâti 'l-Evliyâ*, II/198.

²³⁷ el-Murâdî, *Silku 'd-Durer*, III/42; Sâmi, *Ķâmusu 'l-A 'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi 'l-Muellifîn*, I/594; en-Nebhâni, *Câmi 'u Kerâmâti 'l-Evliyâ*, II/198.

²³⁸ Sâmi, *Ķâmusu 'l-A 'lâm*, IV/3081; Bağdadî, *Esmâi 'l-Muellifîn*, I/591; en-Nebhâni, *Câmi 'u Kerâmâti 'l-Evliyâ*, II/196.

²³⁹ el-Murâdî, *Silku 'd-Durer*, III/41; Sâmi, *Ķâmusu 'l-A 'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi 'l-Muellifîn*, I/592; en-Nebhâni, *Câmi 'u Kerâmâti 'l-Evliyâ*, II/197.

²⁴⁰ el-Murâdî, *Silku 'd-Durer*, III/41; Sâmi, *Ķâmusu 'l-A 'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi 'l-Muellifîn*, I/592; en-Nebhâni, *Câmi 'u Kerâmâti 'l-Evliyâ*, II/198.

²⁴¹ Alaaddin, *Nablusi Hayati ve Fikirleri*, s. 232.

²⁴² Alaaddin, *Nablusi Hayati ve Fikirleri*, s. 232.

53. *Risâle fî Cevâbi Su 'al Verede 'aleyne mine 'l-Ğudsi 'ş-Şerif*²⁴³

Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 003607.

54. *Risâle fî Halli Nikâhu 'l-Mut 'ati 'ale 'ş-Şeri 'ati*²⁴⁴

55. *Risâle fî İhtirâmi 'l-Hubz*²⁴⁵

56. *Risâle fî Tâhûni Harâb*²⁴⁶

57. *Risâle fî 't-Terâviğ*²⁴⁷

58. *Risâle fî 't-Tütün ve 'l-Ğahve*²⁴⁸

59. *Rukûbu 't-Takyîd bi 'l-İz 'ani fî Vucûbi 't-Tağlîd fî 'l-İmân*²⁴⁹

60. *Şadhü 'l-Hamâme fî Şurûti 'l-İmâme li 'l-Muşallîn*²⁵⁰

Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 003607.

61. *Sahîfe fîma Yehtâcu 'ş-Şafi 'i ile 't-Tağlîd fîhi li Ebî Hanîfe*²⁵¹

62. *es-Seyfu 'l-Maği fî 'Unûki Ata 'ullahi 'l-Ğâdi*²⁵²

63. *Sur 'atu 'l-İntibâh li Mes 'eleti 'l-İştibâh fî Fıkhi 'l-Hanefi*²⁵³

Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 003607.

64. *eş-Şulhu beyne 'l-İhvân fî Hukmi İbâhati 'd-Duhân*²⁵⁴

Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 003580.

65. *Şerhu Manzûme fî 'l-Fıkhi 'l-Hanefi*²⁵⁵

²⁴³ Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 232.

²⁴⁴ el-Murâdı, *Silku 'd-Durer*, III/41; Bağdadî, *Esmâi 'l-Muellifin*, I/594; en-Nebhâni, *Câmi 'u Kerâmâti 'l-Evliyâ*, II/197.

²⁴⁵ el-Murâdı, *Silku 'd-Durer*, III/41; Sâmi, *Ğâmusu 'l-A 'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi 'l-Muellifin*, I/590; en-Nebhâni, *Câmi 'u Kerâmâti 'l-Evliyâ*, II/197.

²⁴⁶ Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 233.

²⁴⁷ Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 233.

²⁴⁸ Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 233.

²⁴⁹ el-Murâdı, *Silku 'd-Durer*, III/42; Sâmi, *Ğâmusu 'l-A 'lâm*, IV/3083; Bağdadî, *Esmâi 'l-Muellifin*, I/592; en-Nebhâni, *Câmi 'u Kerâmâti 'l-Evliyâ*, II/199.

²⁵⁰ el-Murâdı, *Silku 'd-Durer*, III/41; Sâmi, *Ğâmusu 'l-A 'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi 'l-Muellifin*, I/592; en-Nebhâni, *Câmi 'u Kerâmâti 'l-Evliyâ*, II/199; ez-Zirikli, *el-A 'lâm*, IV/33; Keğhâle, *Mu 'cemu 'l-Muellifin*, II/177.

²⁵¹ Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 235.

²⁵² Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 234.

²⁵³ el-Murâdı, *Silku 'd-Durer*, III/41; Sâmi, *Ğâmusu 'l-A 'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi 'l-Muellifin*, I/592; en-Nebhâni, *Câmi 'u Kerâmâti 'l-Evliyâ*, II/197.

²⁵⁴ el-Murâdı, *Silku 'd-Durer*, III/43; el-Ğazzî, *el-Virdü 'l-Unsiyye*, s. 120; Sâmi, *Ğâmusu 'l-A 'lâm*, IV/3083; Zeydan, *Târîhu Âdâbi 'l-Luğati 'l-'Arabîyye*, III/348; Bağdadî, *Esmâi 'l-Muellifin*, I/592; en-Nebhâni, *Câmi 'u Kerâmâti 'l-Evliyâ*, II/199; ez-Zirikli, *el-A 'lâm*, IV/33; Keğhâle, *Mu 'cemu 'l-Muellifin*, II/177.

²⁵⁵ Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 234.

66. *Tahkîki 'n-Nazar fî Tahkîki 'n-Nazar fî Vakfî Ma'lûm*²⁵⁶

Yer: Süleymaniye, Çelebi Abdullah, 000385.

67. *Tahkîku 'l-Kadıyye fî 'l-Farkî beyne 'r-Ruşve ve 'l-Hediyye*²⁵⁷

Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 003607.

68. *Tahrîru 'l-Ebhâs fî Mes'eleti Rûhi Tâlika bi's-Selâs*²⁵⁸

69. *Tahrîru 'Aynu 'l-İsbât fî Takrîri 'Aynu 'l-İsbât*²⁵⁹

70. *Tahşîlu 'l-'Ecr fî Hukmi Ezânû 'l-Fecr*²⁶⁰

Yer: Çelebi Abdullah, 000385.

71. *Tahyîru 'l-'İbâd fî Sukni 'l-Bilâd*²⁶¹

Yer: Süleymaniye, Çelebi Abdullah, 000385.

72. *Tat'yibu 'n-Nufûs fî Hukmi 'l-Mekâdim ve 'r-Rûs (er-Ru'ûs)*²⁶²

Yer: Süleymaniye, Çelebi Abdullah, 000385.

73. *Tekmilu 'n-Nu'ût fî Luzûmi 'l-Buyût (Şubût)*²⁶³

Yer: Süleymaniye, Çelebi Abdullah, 000385.

74. *Tenbihu 'l-Efhâm 'alâ 'İddeti 'l-Hukkâm*²⁶⁴

Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 000751.

75. *et-Tenfir mine 't-Tekfir fî Haqqi men Harreme Nikâhu 'l-Mut'aka*²⁶⁵

Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 003607.

²⁵⁶ Bağdadî, *Esmâi 'l-Muellifîn*, I/591; en-Nebhâni, *Câmi 'u Kerâmâti 'l-Evliyâ*, II/197.

²⁵⁷ el-Murâdî, *Silku 'd-Durer*, III/41; Sâmi, *Qâmusu 'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi 'l-Muellifîn*, I/591; en-Nebhâni, *Câmi 'u Kerâmâti 'l-Evliyâ*, II/198; Keĥhâle, *Mu'cemu 'l-Muellifîn*, II/177.

²⁵⁸ Alaaddin, *Nablusî Hayati ve Fikirleri*, s. 236.

²⁵⁹ el-Murâdî, *Silku 'd-Durer*, III/43; Sâmi, *Qâmusu 'l-A'lâm*, IV/3083; Bağdadî, *Esmâi 'l-Muellifîn*, I/591; en-Nebhâni, *Câmi 'u Kerâmâti 'l-Evliyâ*, II/199.

²⁶⁰ el-Murâdî, *Silku 'd-Durer*, III/42; Sâmi, *Qâmusu 'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi 'l-Muellifîn*, I/591; en-Nebhâni, *Câmi 'u Kerâmâti 'l-Evliyâ*, II/198.

²⁶¹ el-Murâdî, *Silku 'd-Durer*, III/41; Sâmi, *Qâmusu 'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi 'l-Muellifîn*, I/591; en-Nebhâni, *Câmi 'u Kerâmâti 'l-Evliyâ*, II/197.

²⁶² el-Murâdî, *Silku 'd-Durer*, III/41; Sâmi, *Qâmusu 'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi 'l-Muellifîn*, I/591; en-Nebhâni, *Câmi 'u Kerâmâti 'l-Evliyâ*, II/197.

²⁶³ el-Gazzî, *el-Virdû 'l-Unsiyye*, s. 145; Sâmi, *Qâmusu 'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi 'l-Muellifîn*, I/591; en-Nebhâni, *Câmi 'u Kerâmâti 'l-Evliyâ*, II/198; Keĥhâle, *Mu'cemu 'l-Muellifîn*, II/176.

²⁶⁴ el-Murâdî, *Silku 'd-Durer*, III/42; Sâmi, *Qâmusu 'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi 'l-Muellifîn*, I/591; en-Nebhâni, *Câmi 'u Kerâmâti 'l-Evliyâ*, II/198.

²⁶⁵ Alaaddin, *Nablusî Hayati ve Fikirleri*, s. 237.

76. Teşhîzu 'l-Ezhân fî Taḥîru 'l-Edhân²⁶⁶

Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 003607.

77. Tuḥfetu 'n-Nâsik fî Beyâni 'l-Menâsik²⁶⁷

Yer: Süleymaniye, Çelebi Abdullah, 000385.

78. Tuḥfetu 'r-Râki 'u's-Sâcid fî Cevâzi 'l-Î'tikâfi Fenai 'l-Mesâcid²⁶⁸

Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 003607.

79. Vesâ'ilu 't-Taḥkîk ve Resâ'ilu 't-Tedkîk²⁶⁹

Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 001445.

Kelâm**1. Burhânu 's-Şubût fî Turbeti Hârût ve Mârût**²⁷⁰

Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 003606.

2. el-Cevâbu 't-Tâm 'an Hakîkati 'l-Kelâm²⁷¹**3. ed-Durretu 'l-Muḍiyye fî 'l-İdareti 'l-Cuz'îyye**²⁷²**4. el-Esraru 'l-İlahiyye bi Resmi 'l-Haḍarati 'l-Celâliyye**²⁷³

Yer: Nûru Osmaniye, 00136.

5. Fethu 'l-'Ayn 'ani 'l-Farḳi beyne 'l-Tesmiyeteyn²⁷⁴**6. Hilyetu 'l-'Arî fî Şifâti 'l-Bârî**²⁷⁵**7. Hulaṣatu 't-Taḥkîk fî Hukmi 't-Taklîd ve 't-Telfîk**²⁷⁶

²⁶⁶ el-Murâdî, *Silku 'd-Durer*, III/41; Sâmi, *Ḳâmusu 'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi 'l-Muellifîn*, I/591; en-Nebhâni, *Câmi 'u Kerâmâti 'l-Evliyâ*, II/198.

²⁶⁷ el-Murâdî, *Silku 'd-Durer*, III/41; Sâmi, *Ḳâmusu 'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi 'l-Muellifîn*, I/591; en-Nebhâni, *Câmi 'u Kerâmâti 'l-Evliyâ*, II/197; Keḥhâle, *Mu'cemu 'l-Muellifîn*, II/176.

²⁶⁸ el-Murâdî, *Silku 'd-Durer*, III/41; Sâmi, *Ḳâmusu 'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi 'l-Muellifîn*, I/591; en-Nebhâni, *Câmi 'u Kerâmâti 'l-Evliyâ*, II/197.

²⁶⁹ el-Murâdî, *Silku 'd-Durer*, III/41; el-Ğazzî, *el-Virdu 'l-Unsiyye*, s. 76; Sâmi, *Ḳâmusu 'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi 'l-Muellifîn*, I/594; en-Nebhâni, *Câmi 'u Kerâmâti 'l-Evliyâ*, II/197.

²⁷⁰ el-Murâdî, *Silku 'd-Durer*, III/39; Sâmi, *Ḳâmusu 'l-A'lâm*, IV/3081; Bağdadî, *Esmâi 'l-Muellifîn*, I/591; en-Nebhâni, *Câmi 'u Kerâmâti 'l-Evliyâ*, II/196.

²⁷¹ el-Murâdî, *Silku 'd-Durer*, III/39; Sâmi, *Ḳâmusu 'l-A'lâm*, IV/3081; Bağdadî, *Esmâi 'l-Muellifîn*, I/591; en-Nebhâni, *Câmi 'u Kerâmâti 'l-Evliyâ*, II/196; Keḥhâle, *Mu'cemu 'l-Muellifîn*, II/176.

²⁷² el-Ğazzî, *el-Virdu 'l-Unsiyye*, s. 124; Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 218.

²⁷³ Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 216.

²⁷⁴ el-Murâdî, *Silku 'd-Durer*, III/43; Sâmi, *Ḳâmusu 'l-A'lâm*, IV/3083; Bağdadî, *Esmâi 'l-Muellifîn*, I/593; en-Nebhâni, *Câmi 'u Kerâmâti 'l-Evliyâ*, II/199.

²⁷⁵ el-Murâdî, *Silku 'd-Durer*, III/42; Sâmi, *Ḳâmusu 'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi 'l-Muellifîn*, I/591; en-Nebhâni, *Câmi 'u Kerâmâti 'l-Evliyâ*, II/198.

²⁷⁶ el-Murâdî, *Silku 'd-Durer*, III/41; Sâmi, *Ḳâmusu 'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi 'l-Muellifîn*, I/591; en-Nebhâni, *Câmi 'u Kerâmâti 'l-Evliyâ*, II/197-198.

Yer: Süleymaniye, Çelebi Abdullah, 000385.

8. *Ḳalâ'idu'l-Mercân fî 'Akâ'idu'l-Îmân*²⁷⁷

9. *el-Ḳavlu'l-Ebyân fî Şerhi Akîdetu Ebî Medyen*²⁷⁸

Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 003601.

10. *el-Ḳavlu'l-Muhtâr fî'r-Reddi 'ale'l-Câhili'l-Muhtâr*²⁷⁹

Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 003606.

11. *el-Kevkebu's-Sârî fî Haḳîḳati'l-Cuz'i'l-İhtiyârî*²⁸⁰

Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 001762.

12. *Kifâyetu'l-Ġulâm fî Erkâni'l-İslâm*²⁸¹

Yer: Süleymaniye, İd Mehmed Efendi, 000029.

13. *el-Letâ'ifu'l-Unsiyye 'alâ Nazmi'l-'Akîdeti's-Senüsiyye*²⁸²

Yer: Kayseri, Raşid Efendi, 000611.

14. *Mesâilu 'İlmu't-Tevhîd*²⁸³

Yer: Süleymaniye, Hacı Mahmud Efendi, 002973.

15. *el-Meṭâlibu'l-Vefiyye Şerhu'l-Ferâ'idu's-Seniyye*²⁸⁴

Yer: Beyazid, Devlet, 104689.

16. *Ra'ihatü'l-Cenneti fî Şerhi İdâ'eti'd-Ducunne*²⁸⁵

²⁷⁷ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/42; Sâmi, *Ḳâmusu'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/593; en-Nebhâni, *Câmi'ü Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/198; ez-Zirikli, *el-A'lâm*, IV/33.

²⁷⁸ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/40; el-Gazzî, *el-Virdü'l-Unsiyye*, s. 124; Sâmi, *Ḳâmusu'l-A'lâm*, IV/3081; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/593; en-Nebhâni, *Câmi'ü Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/196.

²⁷⁹ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/42; Sâmi, *Ḳâmusu'l-A'lâm*, IV/3083; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/593; en-Nebhâni, *Câmi'ü Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/199.

²⁸⁰ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/40; el-Gazzî, *el-Virdü'l-Unsiyye*, s. 120; Sâmi, *Ḳâmusu'l-A'lâm*, IV/3081; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/593; en-Nebhâni, *Câmi'ü Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/196.

²⁸¹ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/42; Sâmi, *Ḳâmusu'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/593; en-Nebhâni, *Câmi'ü Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/198.

²⁸² el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/43; Sâmi, *Ḳâmusu'l-A'lâm*, IV/3083; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/593; en-Nebhâni, *Câmi'ü Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/199.

²⁸³ Alaaddin, *Nablusi Hayatı ve Fikirleri*, s. 227.

²⁸⁴ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/40; Sâmi, *Ḳâmusu'l-A'lâm*, IV/3081; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/593-594; en-Nebhâni, *Câmi'ü Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/196.

²⁸⁵ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/39; Sâmi, *Ḳâmusu'l-A'lâm*, IV/3081; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/592; en-Nebhâni, *Câmi'ü Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/195; Keḫhâle, *Mu'cemu'l-Muellifîn*, II/176.

17. *Reddu'l-Câhil ile 'ş-Şevâb fî Cevâzi İdâfetu't-Te'sîr ile'l-Esbâb* ²⁸⁶

Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 001730.

18. *Reddu'l-Huceci'd-Dâhida 'alâ 'Usbeti'l-Ğayyi'r-Râfiğe* ²⁸⁷

19. *Reşâhatu'l-Ekdâm Şerhu Kifâyetu'l-Ğulâm* ²⁸⁸

Yer: Süleymaniye, Bağdatlı Vehbi, 002153.

20. *Risâle fî'l-Akâid Ehli's-Sunne* ²⁸⁹

Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 003571.

21. *Risâle fî Cevâbi Su'al Verede min Ba'di'l-Mulhidîn mine'n-Naşarâ ve Ğayrihim ve'r-Reddu Zâlik* ²⁹⁰

Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 001730.

22. *Risâle fî Mes'eleti't-Tevhîd* ²⁹¹

23. *Şarfu'l-E'inne ilâ 'Akâidu Ehli's-Sunne* ²⁹²

24. *Tahkîku'l-İntişâr fî İttifâki'l-Eş'ari ve'l-Maturidî 'ala Halki'l-İhtiyâr* ²⁹³

25. *Tahrîku Sisiletu'l-Vidâd fî Mes'eleti Halku Ef'âli'l-İbâd* ²⁹⁴

Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 003606.

26. *et-Tevfîku'l-Celî beyne'l-Eş'ari ve'l-Hanbeli* ²⁹⁵

²⁸⁶ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/42; el-Ğazzî, *el-Virdü'l-Unsiyye*, s. 119; Sâmi, *Ķâmusu'l-A'lâm*, IV/3083; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/592; en-Nebhâni, *Câmi'ü Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/199; Kehhâle, *Mu'cemu'l-Muellifîn*, II/176.

²⁸⁷ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/42; Sâmi, *Ķâmusu'l-A'lâm*, IV/3083; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/592; en-Nebhâni, *Câmi'ü Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/199.

²⁸⁸ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/42; Sâmi, *Ķâmusu'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/592; en-Nebhâni, *Câmi'ü Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/198; ez-Zirikli, *el-A'lâm*, IV/33.

²⁸⁹ el-Ğazzî, *el-Virdü'l-Unsiyye*, s. 126; en-Nebhâni, *Câmi'ü Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/199.

²⁹⁰ Alaaddin, *Nablusi Hayati ve Fikirleri*, s. 232.

²⁹¹ Alaaddin, *Nablusi Hayati ve Fikirleri*, s. 232.

²⁹² el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/42; Sâmi, *Ķâmusu'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/592; en-Nebhâni, *Câmi'ü Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/199.

²⁹³ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/39; el-Ğazzî, *el-Virdü'l-Unsiyye*, s. 123; Sâmi, *Ķâmusu'l-A'lâm*, IV/3081; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/591; en-Nebhâni, *Câmi'ü Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/196.

²⁹⁴ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/40; el-Ğazzî, *el-Virdü'l-Unsiyye*, s. 119; Sâmi, *Ķâmusu'l-A'lâm*, IV/3081; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/591; en-Nebhâni, *Câmi'ü Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/196.

²⁹⁵ Alaaddin, *Nablusi Hayati ve Fikirleri*, s. 232.

Mantık-Felsefe

1. *Risâle fi'l-Hikme*²⁹⁶
2. *Şerhu Manzûme fi'l-Mantık*²⁹⁷

Rüya Tabiri

1. *el-'Abîr fi't-Ta'bîr*²⁹⁸
Yer: Süleymaniye, Çelebi Abdullah, 000318.
2. *Hakke'l-Yakîn ve Hidâyetu'l-Muttaîn*²⁹⁹
Yer: Süleymaniye, Bağdatlı Vehbi, 0002112.
3. *Risâletu fi Ta'bîri'r-Ru'yâ*³⁰⁰
4. *Ta'îiri'l-Enâm fi Ta'bîri'l-Menâm*³⁰¹
Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 001834.

Seyahatname

1. *el-Haçratu'l-Unsiyye fi'r-Rihleti'l-Kudsiyye*³⁰²
Yer: Atıf Efendi, 001880.
2. *el-Hakîkatu ve'l-Mecâz fi Rihleti ilâ Bilâdi's-Şâm ve Mısır ve'l-Hicâz*³⁰³
Yer: Süleymaniye, H. Hüsnü Paşa, 000749.
3. *Hilyetu'z-Zehabi'l-İbrîz fi Rihleti Ba'lebek ve'l-Bikâ'i'l-'Azîz*³⁰⁴

²⁹⁶ Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 232.

²⁹⁷ Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 234.

²⁹⁸ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/42; Sâmî, *Kâmusu'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifin*, I/593.

²⁹⁹ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/41; Sâmî, *Kâmusu'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifin*, I/591; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/197.

³⁰⁰ Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifin*, I/594; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/197.

³⁰¹ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/40; Sâmî, *Kâmusu'l-A'lâm*, IV/3081; Zeydan, *Târîhu Âdâbi'l-Luğati'l-'Arabîyye*, III/348; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifin*, I/591; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/196; ez-Zirikli, *el-A'lâm*, IV/32; Kehhâle, *Mu'cemu'l-Muellifin*, II/177.

³⁰² el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/41; el-Gazzî, *el-Virdu'l-Unsiyye*, s. 77; Sâmî, *Kâmusu'l-A'lâm*, IV/3082; Zeydan, *Târîhu Âdâbi'l-Luğati'l-'Arabîyye*, III/348; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifin*, I/592; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/197; ez-Zirikli, *el-A'lâm*, IV/32.

³⁰³ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/41; el-Gazzî, *el-Virdu'l-Unsiyye*, s. 77; Sâmî, *Kâmusu'l-A'lâm*, IV/3082; Zeydan, *Târîhu Âdâbi'l-Luğati'l-'Arabîyye*, III/348; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifin*, I/591; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/197; ez-Zirikli, *el-A'lâm*, IV/33; Kehhâle, *Mu'cemu'l-Muellifin*, II/177.

³⁰⁴ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/41; Sâmî, *Kâmusu'l-A'lâm*, IV/3082; Zeydan, *Târîhu Âdâbi'l-Luğati'l-'Arabîyye*, III/348; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifin*, I/592; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/197; ez-Zirikli, *el-A'lâm*, IV/32-33.

4. *et-Tuhfetu'n-Nablusiyye fi'r-Rihleti't-Trablusiyye*³⁰⁵**Tarih**

1. *el-Cevâbu Su'âl Verede min Mekketi'l-Muşerrefe 'ani'l-İktida'i min Cevfi'l-Ka'be*³⁰⁶
2. *el-Cevâbu Su'âl Verede min Tarafı Patriki'n-Naşârâ fi't-Tevhîd*³⁰⁷
Yer: Süleymaniye, Bağdatlı Vehbi, 002112.
3. *el-Ebyâtu'n-Nûraniyye fi Mulûki'd-Devleti'l-'Usmaniyye*³⁰⁸
Yer: Süleymaniye, Lala İsmail, 000607.
4. *el-Havdu'l-Mevrûd fi Ziyâreti eş-Şeyh Yûsuf ve eş-Şeyh Mahmûd*³⁰⁹
5. *el-'İkdu'n-Nazîm fi'l-Ğadri'l-'Azîm*³¹⁰
Yer: Atıf Efendi, Atıf Efendi, 002791.
6. *İthâfu's-Sârî fi Ziyâreti 'ş-Şeyh Mudrek el-Fezârî*³¹¹
7. *Şafvetu'd-Damîr fi Nuşreti'l-Vezîr*³¹²
Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 001572.
8. *Şevâbu'l-Mudrik li Ziyâreti's-Sitte Zeyneb ev eş-Şeyhu'l-Mudrik*³¹³

³⁰⁵ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/42; Sâmi, *Ķâmusu'l-A'lâm*, IV/3082; Zeydan, *Târîhu Âdâbi'l-Luğati'l-'Arabiyye*, III/348; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/591; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/198.

³⁰⁶ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/41; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/594; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/197.

³⁰⁷ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/40; Sâmi, *Ķâmusu'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/594; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/197.

³⁰⁸ Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/590; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/199.

³⁰⁹ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/42; Sâmi, *Ķâmusu'l-A'lâm*, IV/3083; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/591; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/199.

³¹⁰ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/40; Sâmi, *Ķâmusu'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/593; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/197.

³¹¹ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/42; Sâmi, *Ķâmusu'l-A'lâm*, IV/3083; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/590; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/199.

³¹² el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/43; Sâmi, *Ķâmusu'l-A'lâm*, IV/3083; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/592; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/199.

³¹³ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/42; Sâmi, *Ķâmusu'l-A'lâm*, IV/3083; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/591; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/199.

Tasavvuf

1. *Bakîyyetullahi Hayr ba'de'l-Fenâ'î fi's-Seyr*³¹⁴
Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 001730.
2. *Bestü'z-Zirâ'ayni bi'l-Vaşidi fî Beyâni'l-Hakîkati ve'l-Mecâz fi't-Tevhîd*³¹⁵
Yer: Kayseri, Raşid Efendi, 000611.
3. *Bidâyetu'l-Murîd ve Nihayetu's-Sa'id*³¹⁶
Yer: Süleymaniye, Hacı Mahmud Efendi, 001731.
4. *Cem'u'l-Esrâr fî Men'i'l-Eşrâr 'ani'z-Zanni fi'ş-Şüfîyyeti'l-'Ahyâr*³¹⁷
Yer: Beyazıd, Beyazıd Devlet, 003321-007917.
5. *el-Cevâbu'l-'Aliyyi 'an Hâli'l-Veliyyi*³¹⁸
6. *el-Cevâb mine'ş-Şeyh Abdulganî e-Nablusî 'ani's-Suâl bi Hâzîhi'l-Ebyât*³¹⁹
7. *el-Cevâbu'l-Mu'temid 'ani's-Suâlâtı Ehli Şafed*³²⁰
Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 003606.
8. *Cevâbu's-Suâl 'an Ma'nâ Kavli'l-Kâil: La İlahe illallah el-ma'bud bi kulli mekân, lâ ilahe illallah el-mevcûd bi kulli zeman*³²¹
9. *Cevâhiru'n-Nuşûş fî Halli Kelimâti'l-Fuşûş*³²²
Yer: Süleymaniye, Hacı Mahmut Efendi, 002232.

³¹⁴ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/39; Sâmî, *Qâmusu'l-A'lâm*, IV/3081; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/591; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/195; Kehhâle, *Mu'cemu'l-Muellifîn*, II/176.

³¹⁵ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/41; Sâmî, *Qâmusu'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/591; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/197.

³¹⁶ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/42; Sâmî, *Qâmusu'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/590; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/199.

³¹⁷ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/40; el-Gazzî, *el-Virdü'l-Unsiyye*, s. 120; Sâmî, *Qâmusu'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/591; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/197; Kehhâle, *Mu'cemu'l-Muellifîn*, II/176; Kehhâle, *Mu'cemu'l-Muellifîn*, II/177.

³¹⁸ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/43; Sâmî, *Qâmusu'l-A'lâm*, IV/3083; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/591; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/199; Kehhâle, *Mu'cemu'l-Muellifîn*, II/176.

³¹⁹ Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 220.

³²⁰ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/40; Sâmî, *Qâmusu'l-A'lâm*, IV/3081; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/591; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/196.

³²¹ Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 220.

³²² el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/39; el-Gazzî, *el-Virdü'l-Unsiyye*, s. 125; Sâmî, *Qâmusu'l-A'lâm*, IV/3081; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/591; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/195; ez-Zirikli, *el-A'lâm*, IV/33; Kehhâle, *Mu'cemu'l-Muellifîn*, II/177.

10. Def'u'l- 'Îhâm ve Raf'u'l- 'İbham ³²³

Yer: Süleymaniye, Hacı Mahmud Endi, 002634.

11. Dîvânu'd-Devâvîn ve Reyhânu'r-Reyhâîn fî Tecelliyâti'l-Hakki'l-Mubîn 'alâ Cemî'i'ş-Siyegi ve't-Telâvîn ³²⁴**12. Dîvanu'l-Hakâik ve Meydân'ur-Rekaik** ³²⁵

Yer: Süleymaniye, Bağdatlı Vehbi, 001607.

13. el-Envâru'l-İlahiyye Şerhi'l-Mukaddimeti's-Senûsiyye ³²⁶

Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 001138.

14. Envâru's-Sulûk fî Esrâri'l-Mulûk ³²⁷

Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 000231.

15. el-Evrâdu'ş-Şerîfatu'l-Mecmu'a mine'l-Kitâb ve's-Sunne ³²⁸

Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 003580.

16. Fethu'l-Kerîmi'l-Vehhâb fî'l-'Ulûmi'l-Muştefade mine'n-Nâyi ve'ş-Şâb ³²⁹**17. el-Fethu'l-Medenî ve'n-Nefsu'l-Yemenî** ³³⁰

Yer: Kayseri, Raşit Efendi, 000611.

18. el-Fethu'l-Mekkiyyi ve'l-Menhu'l-Mulkiyyi ³³¹

Yer: Süleymaniye, Lala İsmail, 000162.

19. Fethu'l-'Ayn Mubdî Şerhu Manzumeti Sa'dî Efendi ³³²

Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 001597.

³²³ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/42; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/591; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/199.

³²⁴ el-Ğazzî, *el-Virdü'l-Unsiyye*, s. 157; ez-Zirikli, *el-A'lâm*, IV/33.

³²⁵ el-Ğazzî, *el-Virdü'l-Unsiyye*, s. 125; Sâmi, *Ķâmusu'l-A'lâm*, IV/3081; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/592; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/196; ez-Zirikli, *el-A'lâm*, IV/33.

³²⁶ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/42; Sâmi, *Ķâmusu'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/590; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/198; ez-Zirikli, *el-A'lâm*, IV/33.

³²⁷ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/40; el-Ğazzî, *el-Virdü'l-Unsiyye*, s. 104; Sâmi, *Ķâmusu'l-A'lâm*, IV/3081; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/590; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/196; Kehhâle, *Mu'cemu'l-Muellifîn*, II/176.

³²⁸ Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 216.

³²⁹ Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/593.

³³⁰ el-Ğazzî, *el-Virdü'l-Unsiyye*, s. 128; Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 219.

³³¹ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/40; el-Ğazzî, *el-Virdü'l-Unsiyye*, s. 127; Sâmi, *Ķâmusu'l-A'lâm*, IV/3081; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/593; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/196.

³³² el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/39; Sâmi, *Ķâmusu'l-A'lâm*, IV/3081; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/593; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/195.

20. *el-Fethu 'r-Rabbâni ve 'l-Feydu 'r-Rahmâni*³³³

Yer: Süleymaniye, Hacı Mahmud Efendi, 001728.

21. *Feydu 'l-Kuddûsu 's-Selâm 'alâ Şalâvati 's-Seyyid 'Abdusselâm*³³⁴**22. *Ġâyetu 'l-Maṭlûb fî Muḥabbeti 'l-Maḥbûb***³³⁵

Yer: Süleymaniye, Hacı Mahmud Efendi, 001955.

23. *el-Hâmil fî 'l-Mulki ve 'l-Maḥmûl fî 'l-Fulki*³³⁶

Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 003606.

24. *Ḥamretu 'l-Hân ve Rannetu 'l-Elhân*³³⁷

Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 001402.

25. *Ḥatku 'l-Astâr fî 'İlmi 'l-Esrâr*³³⁸**26. *Hediyyetul 'l-Fakîr ve Taḥiyyetu 'l-Vezîr***³³⁹

Yer: Kayseri, Raşid Efendi, 000611.

27. *İdâhu 'l-Maḫsûd min Ma 'nâ Vaḫdeti 'l-Vucûd*³⁴⁰

Yer: Süleymaniye, Halet Efendi, 000759.

28. *İşâratu 'l-Kabûl fî ḥadârati 'l-Vusûl*³⁴¹**29. *İtlâku 'l-Kuyûd fî Şerḫi Mir 'âtu 'l-Vucûd***³⁴²

Yer: Süleymaniye, Yazma Bağışlar, 002961.

³³³ el-Murâdî, *Silku 'd-Durer*, III/42; el-Ġazzî, *el-Virdu 'l-Unsiyye*, s. 128; Sâmi, *Ḳâmusu 'l-A 'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi 'l-Muellifîn*, I/593; en-Nebhâni, *Câmi 'u Kerâmâti 'l-Evliyâ*, II/198.

³³⁴ Alaaddin, *Nablusi Hayati ve Fikirleri*, s. 219.

³³⁵ el-Murâdî, *Silku 'd-Durer*, III/42; el-Ġazzî, *el-Virdu 'l-Unsiyye*, s. 76; Sâmi, *Ḳâmusu 'l-A 'lâm*, IV/3083; Bağdadî, *Esmâi 'l-Muellifîn*, I/593; en-Nebhâni, *Câmi 'u Kerâmâti 'l-Evliyâ*, II/199; Keḫḫâle, *Mu 'cemu 'l-Muellifîn*, II/176.

³³⁶ el-Murâdî, *Silku 'd-Durer*, III/40; Sâmi, *Ḳâmusu 'l-A 'lâm*, IV/3081; Bağdadî, *Esmâi 'l-Muellifîn*, I/591; en-Nebhâni, *Câmi 'u Kerâmâti 'l-Evliyâ*, II/196.

³³⁷ el-Murâdî, *Silku 'd-Durer*, III/39; el-Ġazzî, *el-Virdu 'l-Unsiyye*, s. 125; Sâmi, *Ḳâmusu 'l-A 'lâm*, IV/3081; Bağdadî, *Esmâi 'l-Muellifîn*, I/591; en-Nebhâni, *Câmi 'u Kerâmâti 'l-Evliyâ*, II/195; ez-Zirikli, *el-A 'lâm*, IV/33; Keḫḫâle, *Mu 'cemu 'l-Muellifîn*, II/176.

³³⁸ Alaaddin, *Nablusi Hayati ve Fikirleri*, s. 220.

³³⁹ el-Murâdî, *Silku 'd-Durer*, III/40; Sâmi, *Ḳâmusu 'l-A 'lâm*, IV/3081; Bağdadî, *Esmâi 'l-Muellifîn*, I/594; en-Nebhâni, *Câmi 'u Kerâmâti 'l-Evliyâ*, II/196.

³⁴⁰ el-Murâdî, *Silku 'd-Durer*, III/39; Sâmi, *Ḳâmusu 'l-A 'lâm*, IV/3081; Bağdadî, *Esmâi 'l-Muellifîn*, I/590; en-Nebhâni, *Câmi 'u Kerâmâti 'l-Evliyâ*, II/195; Keḫḫâle, *Mu 'cemu 'l-Muellifîn*, II/176; Keḫḫâle, *Mu 'cemu 'l-Muellifîn*, II/177.

³⁴¹ Alaaddin, *Nablusi Hayati ve Fikirleri*, s. 223.

³⁴² el-Murâdî, *Silku 'd-Durer*, III/39; Sâmi, *Ḳâmusu 'l-A 'lâm*, IV/3081; Bağdadî, *Esmâi 'l-Muellifîn*, I/590; en-Nebhâni, *Câmi 'u Kerâmâti 'l-Evliyâ*, II/195.

30. *İtlaku'l-Vucûd 'ale'l-Hakki'l-Ma'bûd*³⁴³
31. *Kaṭretu's-Semâi'l-Vucûd ve Nezretu'l-'Ulemâi's-Şuhûd*³⁴⁴
Yer: Süleymaniye, Esat Efendi, 003606.
32. *el-Kavlu's-Sedîd fî Cevâzi Hulfi'l-Ve'id ve'r-Reddi 'ale'r-Recûli'l-'Anid*³⁴⁵
33. *Keşfu'n-Nûr 'an Aşhâbi'l-Kubûr*³⁴⁶
Yer: Beyazıd, Devlet, 001573.
34. *Keşfu's-Sirri'l-Ġâmiḍ Şerhu Dîvânî İbni'l-Fârîḍ*³⁴⁷
Yer: Süleymaniye, Hâlet Efendi, 000289.
35. *el-Keşfu ve'l-Beyân 'an Esrâri'l-Edyân*³⁴⁸
Yer: Beyazıd, Devlet, 105506/3.
36. *el-Kevkebu'l-Mebânî ve Mevkibu'l-Me'ani*³⁴⁹
Yer: Süleymaniye, Aşir Efendi, 000425.
37. *el-Kevkebu'l-Mutaleâ li's-Şerhi Kaşideti'l-Ġazâlî*³⁵⁰
Yer: Süleymaniye, Celal Ökten, 000528.
38. *el-Kevkebu's-Şubh fî İzâleti Leyli'l-Kubḥ*³⁵¹
Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 003571.
39. *Leme'atu'l-Berki'n-Necdî Şerhu Tecelliyâtu Mahmûd Efendî Rûmî*³⁵²
Yer: Hacı Selim Ağa, Hüdai Efendi, 000261.

³⁴³ Keḥḥâle, *Mu'cemu'l-Muellifîn*, II/176.

³⁴⁴ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/40; Sâmi, *Ġâmusu'l-A'lâm*, IV/3081; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/593; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/196.

³⁴⁵ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/40; Sâmi, *Ġâmusu'l-A'lâm*, IV/3081; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/593; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/196.

³⁴⁶ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/40; Sâmi, *Ġâmusu'l-A'lâm*, IV/3081; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/593; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/196.

³⁴⁷ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/39; Sâmi, *Ġâmusu'l-A'lâm*, IV/3081; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/593; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/195; Keḥḥâle, *Mu'cemu'l-Muellifîn*, II/177.

³⁴⁸ el-Ġazzî, *el-Virdu'l-Unsiyye*, s. 128; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/593.

³⁴⁹ Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/593.

³⁵⁰ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/42; Sâmi, *Ġâmusu'l-A'lâm*, IV/3083; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/593; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/199; Keḥḥâle, *Mu'cemu'l-Muellifîn*, II/176.

³⁵¹ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/42; el-Ġazzî, *el-Virdu'l-Unsiyye*, s. 126; Sâmi, *Ġâmusu'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/593; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/198.

³⁵² el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/39; el-Ġazzî, *el-Virdu'l-Unsiyye*, s. 125; Sâmi, *Ġâmusu'l-A'lâm*, IV/3081; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/593; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/195.

40. *Leme 'atu'n-Nûri'l-Muğiyye Şerhu'l-Ebyâti's-Sab'atu'z-Za'idetu mine'l-Hamrîyyeti'l-Fârîğiyye* ³⁵³
 Yer: Süleymaniye, Lala İsmail, 000162.
41. *el-Mağâletu fi Şerhi Beyti'r-Rağmateyn bi't-Ṭarîki't-Tasavvuf* ³⁵⁴
42. *el-Mağâmâtu'l-Esmâ fi İmtizâci'l-Esmâ* ³⁵⁵
 Yer: Kayseri, Raşid Efendi, 000611.
43. *el-Me'ârifu'l-Ġaybiyye Şerhu'l-'Ayniyetu'l-Ciliyye* ³⁵⁶
 Yer: Süleymaniye, H. Hüsnü Paşa, 000645.
44. *Menâkıbu Ebu'l-'Abbâs es-Sebtî* ³⁵⁷
45. *el-Meṭâlibu'l-Vâfiyye fi 'İlmi's-Şüfiyye* ³⁵⁸
 Yer: Süleymaniye, Damad İbrahim, 000797.
46. *el-Mevridu'l-'Azblî'zî'l-Vurûd fi Keşfi Mâ'na Vahdeti'l-Vucûd* ³⁵⁹
47. *Miftâhu'l-Futûh fi Mişkâti'l-Cism ve'z-Zucâcâti'n-Nefs ve Misbâhi'r-Rûh* ³⁶⁰
 Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 001730.
48. *Miftâhu'l-Me'iyye Şerhu'r-Risâletu'n-Nakşibendiyye* ³⁶¹
 Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 001402.
49. *Muhtasar Ziyâ'u'l-Ḳulûb* ³⁶²
 Yer: Süleymaniye, Ayasofya, 000430.

³⁵³ el-Murâdı, *Silku'd-Durer*, III/40; el-Ġazzî, *el-Virdu'l-Unsiyye*, s. 124; Sâmi, *Ḳâmusu'l-A'lâm*, IV/3081; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifin*, I/593; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/196.

³⁵⁴ Alaaddin, *Nablusi Hayati ve Fikirleri*, s. 227.

³⁵⁵ el-Murâdı, *Silku'd-Durer*, III/40; Sâmi, *Ḳâmusu'l-A'lâm*, IV/3081; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifin*, I/594; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/196.

³⁵⁶ el-Murâdı, *Silku'd-Durer*, III/39; Sâmi, *Ḳâmusu'l-A'lâm*, IV/3081; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifin*, I/594; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/195; Keĥhâle, *Mu'cemu'l-Muellifin*, II/176.

³⁵⁷ Alaaddin, *Nablusi Hayati ve Fikirleri*, s. 226.

³⁵⁸ Alaaddin, *Nablusi Hayati ve Fikirleri*, s. 227.

³⁵⁹ Alaaddin, *Nablusi Hayati ve Fikirleri*, s. 227.

³⁶⁰ el-Murâdı, *Silku'd-Durer*, III/42; Sâmi, *Ḳâmusu'l-A'lâm*, IV/3083; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifin*, I/594; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/199.

³⁶¹ el-Murâdı, *Silku'd-Durer*, III/39; el-Ġazzî, *el-Virdu'l-Unsiyye*, s. 125; Sâmi, *Ḳâmusu'l-A'lâm*, IV/3081; Zeydan, *Târîhu Âdâbi'l-Luğati'l-'Arabiyye*, III/348; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifin*, I/594; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/195.

³⁶² Alaaddin, *Nablusi Hayati ve Fikirleri*, s. 227.

50. *Muhtasar Fuşûsu'l-Hikem* ³⁶³

51. *Munâgâtu'l-Kadîm ve Munâcâtu'l-Hakîm* ³⁶⁴

Yer: Şam Z. 9057, Süleymaniye, Halet Efendi, 000332.

52. *en-Nazari'l-Muşrifî fî Ma'nâ Kavli eş-Şeyh Ömer b. e'l-Fârið* ³⁶⁵

Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 003606.

53. *Nefhâtu's-Şûr ve Nefhâtu'z-Zuhûr* ³⁶⁶

Yer: Kayseri, Raşid Efendi, 000611.

54. *Netîcetu'l-'Ulûm ve Naşihâtu'l-'Ulemâi'r-Rusûm* ³⁶⁷

Yer: Süleymaniye, H. Hüsnü Paşa, 000680.

55. *Nuhbetu'l-Mes'ele Şerhu't-Tuhfetu'l-Mursele* ³⁶⁸

Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 001402.

56. *Nûru'l-Ef'ide Şerhu'l-Murşide* ³⁶⁹

Yer: Süleymaniye, Hacı Mahmud Efendi, 002852.

57. *'Uzru'l-E'immeti fî Nusûhi'l-Ummeti* ³⁷⁰

Yer: Süleymaniye, Bağdatlı Vehbi, 002112.

58. *Ravðu'l-Enâm fî Beyânî'l-Îcâzeti fî'l-Menâm* ³⁷¹

Yer: Kayseri, Raşid Efendi, 000611.

³⁶³ Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 228.

³⁶⁴ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/42; el-Ğazzî, *el-Virdü'l-Unsiyye*, s. 128; Sâmi, *Ķâmusu'l-A'lâm*, IV/3083; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/594; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/199; ez-Zirikli, *el-A'lâm*, IV/33.

³⁶⁵ Sâmi, *Ķâmusu'l-A'lâm*, IV/3081; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/594; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/196.

³⁶⁶ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/42; el-Ğazzî, *el-Virdü'l-Unsiyye*, s. 124; Sâmi, *Ķâmusu'l-A'lâm*, IV/3083; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/594; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/199.

³⁶⁷ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/41; Sâmi, *Ķâmusu'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/594; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/198.

³⁶⁸ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/41; Sâmi, *Ķâmusu'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/594; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/197.

³⁶⁹ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/42; Sâmi, *Ķâmusu'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/594; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/198.

³⁷⁰ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/40; Sâmi, *Ķâmusu'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/593; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/197.

³⁷¹ Sâmi, *Ķâmusu'l-A'lâm*, IV/3081; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/592; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/196; Keĥhâle, *Mu'cemu'l-Muellifîn*, II/176.

59. *er-Reddu'l-Metîn 'alâ Muntekişi'l- 'Ârif Muhyiddin* ³⁷²

Yer: Kayseri, Raşid Efendi, 001126.

60. *Reddu't-Ta'nîf 'ale'l-Mu'annîf ve İsbâti Cehli hâze'l-Muşannîf* ³⁷³

61. *Reddu'l-Mufterî 'ani't-Ta'ni fi's-Şusterî* ³⁷⁴

Yer: Kayseri, Raşid Efendi, 000611.

62. *Ref'u'l-İştibâh 'an 'İlmiyyetu İsmu Allah* ³⁷⁵

Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 001730.

63. *Ref'u'r-Rayb 'an Hâdreti'l-Ğayb fi Def'i'l-Vesvâs 'ani'l-Kalib* ³⁷⁶

Yer: Süleymaniye, Halet Efendi, 000759.

64. *Risâle fi't-Tevhîd* ³⁷⁷

65. *Risâletu'n-Nablusî fi Vahdeti'l-Vucûd* ³⁷⁸

66. *Risâle fi Şerhi Beyteyn* ³⁷⁹

Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 001730.

67. *er-Rusûh fi Makâmi's-Şuyûh* ³⁸⁰

68. *es-Sâihâtu'n-Nablusiyye ve's-Sârihâtu'l-Unsiyye* ³⁸¹

69. *es-Sırru'l-Muhtebî fi Darîhi İbn 'Arabî* ³⁸²

Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 003606.

³⁷² el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/41; Sâmi, *Qâmusu'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/592; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/197; Kehhâle, *Mu'cemu'l-Muellifîn*, II/177.

³⁷³ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/40; Sâmi, *Qâmusu'l-A'lâm*, IV/3081; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/591; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/196.

³⁷⁴ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/42; el-Ğazzî, *el-Virdü'l-Unsiyye*, s. 124; Sâmi, *Qâmusu'l-A'lâm*, IV/3083; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/592; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/199; Kehhâle, *Mu'cemu'l-Muellifîn*, II/177.

³⁷⁵ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/41; Sâmi, *Qâmusu'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/592; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/197; Kehhâle, *Mu'cemu'l-Muellifîn*, II/176.

³⁷⁶ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/40; el-Ğazzî, *el-Virdü'l-Unsiyye*, s. 126; Sâmi, *Qâmusu'l-A'lâm*, IV/3081; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/592; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/196; Kehhâle, *Mu'cemu'l-Muellifîn*, II/176.

³⁷⁷ Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 233.

³⁷⁸ Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 233.

³⁷⁹ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/41; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/594; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/198.

³⁸⁰ Zeydan, *Târîhu Âdâbi'l-Lugati'l-'Arabîyye*, III/348; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/592.

³⁸¹ Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/592.

³⁸² el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/40; Sâmi, *Qâmusu'l-A'lâm*, IV/3081; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/592; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/196.

70. *eş-Şıratu's-Sevî Şerhu Dibâcâtu'l-Meşnevi*³⁸³

Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 003606.

71. *(Nebzetu) Subûtu'l-Kademeyn fî Su'âli'l-Melekeyn*³⁸⁴

72. *eş-Şemsu'ala Cenâhi't-Tâ'ir fî Makâmi'l-Vâkıf es-Sa'ir*³⁸⁵

Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 003606.

73. *Şerhu Muşkilâtu Hallu'n-Na'leyn*³⁸⁶

74. *Şerhu Rumûzi's-Şalâti's-Şerîfe*³⁸⁷

75. *Tahkîku'z-Zevk ve'r-Resf fî Ma'ne'l-Muhâlefeti beyne Ehli'l-Kesf*³⁸⁸

Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 003606.

76. *Tahkîku Ma'nâ "el-Ma'bûd fî Şüreti Kulli Ma'bûd"*³⁸⁹

Yer: Süleymaniye, Hacı Hüseyin, 000680.

77. *Tahrîku'l-İklîd fî Fethi Bâbi't-Tevhîd*³⁹⁰

78. *Takrîbu'l-Kelâm 'ale'l-Efhâmi fî Ma'na Vahdeti'l-Vucûd*³⁹¹

79. *Tenbîhu men Yelhû 'an Şihhati'z-Zikri bi'l-İsmi Hû*³⁹²

Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 003606.

80. *et-Tenbîhu mine'n-Nevm fî Hukmi Mevâcîdu'l-Kavm*³⁹³

Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 003601.

³⁸³ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/42; el-Gazzî, *el-Virdu'l-Unsiyye*, s. 124; Sâmi, *Qâmusu'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifin*, I/592; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/199.

³⁸⁴ Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifin*, I/591; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifin*, I/594; Kehhâle, *Mu'cemu'l-Muellifin*, II/176.

³⁸⁵ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/40; el-Gazzî, *el-Virdu'l-Unsiyye*, s. 124; Sâmi, *Qâmusu'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifin*, I/592; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/197.

³⁸⁶ Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 234.

³⁸⁷ Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 235.

³⁸⁸ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/39; Sâmi, *Qâmusu'l-A'lâm*, IV/3081; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifin*, I/591; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/196.

³⁸⁹ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/43; Sâmi, *Qâmusu'l-A'lâm*, IV/3083; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifin*, I/591; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/199.

³⁹⁰ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/39; Sâmi, *Qâmusu'l-A'lâm*, IV/3081; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifin*, I/591; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/195.

³⁹¹ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/41; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifin*, I/591; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/198.

³⁹² el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/42; Sâmi, *Qâmusu'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifin*, I/591; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/198.

³⁹³ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/42; Sâmi, *Qâmusu'l-A'lâm*, IV/3083; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifin*, I/591; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/199; Kehhâle, *Mu'cemu'l-Muellifin*, II/176.

- 81.** *Tevfîku'r-Rutbe fî Tahkîki'l-Hutbe*³⁹⁴
Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 003606.
- 82.** *el-'Ukûdu'l-Lu'lu'iyeye fî Tarîki's-Sâdeti'l-Mevleviyye*³⁹⁵
Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 001585.
- 83.** *el-Vâridâtu'r-Rahmâniyye ve'n-Nefeḥatu'l-Ḳur'aniyye*³⁹⁶
- 84.** *Virdu'l-Vurûd ve Feyḍu'l-Baḥri'l-Mevrûd*³⁹⁷
Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 000455.
- 85.** *el-Vucûdu'l-Ḥaḳ ve'l-Ḥitâbu's-Ṣıdk*³⁹⁸
Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 003601.
- 86.** *Ziyâdetu'l-Beste fî Beyâni'l-İlmi Nuḳte*³⁹⁹
Yer: Süleymaniye, Halet Efendi, 000759.
- 87.** *Zubdu'l-Fâide fî Cevâbi'ani'l-Ebyâti'l-Vâride*⁴⁰⁰
Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 003606.
- 88.** *ez-Zillu'l-Memdûd fî Ma'nâ Vaḥdeti'l-Vucûd*⁴⁰¹
Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 001762.

Tecvit

1. *Ḥarfı'l-'Înân ilâ Kıra'eti Ḥaḫş bin Süleymân*⁴⁰²
2. *el-İktisad fî'n-Nuḳki bi'd-Ḍâd*⁴⁰³

³⁹⁴ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/39; Sâmi, *Ḳâmusu'l-A'lâm*, IV/3081; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/591; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/196; Keḫḫâle, *Mu'cemu'l-Muellifîn*, II/176.

³⁹⁵ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/42; el-Ġazzî, *el-Virdu'l-Unsiyye*, s. 76; Sâmi, *Ḳâmusu'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/593; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/198.

³⁹⁶ Alaaddin, *Nablusi Hayati ve Fikirleri*, s. 238.

³⁹⁷ el-Ġazzî, *el-Virdu'l-Unsiyye*, s. 157; Keḫḫâle, *Mu'cemu'l-Muellifîn*, II/176.

³⁹⁸ el-Ġazzî, *el-Virdu'l-Unsiyye*, s. 76; Sâmi, *Ḳâmusu'l-A'lâm*, IV/3081; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/593; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/195.

³⁹⁹ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/42; Sâmi, *Ḳâmusu'l-A'lâm*, IV/3083; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/592; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/199.

⁴⁰⁰ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/40; Sâmi, *Ḳâmusu'l-A'lâm*, IV/3081; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/592; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/196.

⁴⁰¹ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/39; Sâmi, *Ḳâmusu'l-A'lâm*, IV/3081; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/592; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/195; Keḫḫâle, *Mu'cemu'l-Muellifîn*, II/177.

⁴⁰² el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/40; Sâmi, *Ḳâmusu'l-A'lâm*, IV/3081; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/592; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/196; Keḫḫâle, *Mu'cemu'l-Muellifîn*, II/177.

⁴⁰³ ez-Zirikli, *el-A'lâm*, IV/33.

3. *el-Ğavlu'l-‘Âşım fî Kıırâ’eti Hafs ‘an ‘Âşım*⁴⁰⁴

4. *Kifâyetu'l-Mustefîd fî ‘İlmi’t-Tecvîd*⁴⁰⁵

Tefsir

1. *Bezlu'l-İhsân fî Tahkîki Ma‘ne'l-İnsan*⁴⁰⁶

Yer: Süleymaniye, Halet Efendi, 000759. Kayseri, Raşid Efendi, 000611.

2. *Bevâtînu'l-Ğur’an min Mevâtînu'l-‘İrfân*⁴⁰⁷

3. *Cem‘u'l-‘Eşkâl ve Men‘u'l-İşkâl ‘an ‘İbâreti Tefsîri'l-Beğâvî*⁴⁰⁸

4. *el-Cevâbu'l-Menşûr ve'l-Manzûm ‘ani’s-Su‘âlî'l-Mefhûm*⁴⁰⁹

Yer: Beyazıd, Devlet, 010550. Süleymaniye, Esad Efendi, 003606.

5. *Def‘u'l-İhtilaf minn Kelâmi'l-Ğâdî ve'l-Keşşâf*⁴¹⁰

6. *Envâru’s-Şumûs fî Huṭabi’d-Durûs*⁴¹¹

Yer: Süleymaniye, Esad Efendi, 000231.

7. *Ğâyṣu'l-Ğabûl Huma fî Ma‘nâ: Celle lehû Şurekâe fîmâ ‘Atâhu Mâ*⁴¹²

Yer: Süleymaniye, Çelebi Abdullah, 000385.

8. *Mecmû‘u Huṭabi’t-Tefsîr*⁴¹³

9. *Ref‘u'l-Nisâi ‘an ‘İbâreti'l-Beydâvî fî Sûreti’n-Nisâ*⁴¹⁴

10. *eş-Şerhu'l-Hâvi ‘ala Tefsîru'l-Ğâdî Beydâvî*⁴¹⁵

⁴⁰⁴ el-Murâdî, *Silku’d-Durer*, III/40; Sâmi, *Ğâmusu’l-A’lâm*, IV/3081; Bağdadî, *Esmâi’l-Muellifîn*, I/593; en-Nebhâni, *Câmi’u Kerâmâti’l-Evliyâ*, II/196.

⁴⁰⁵ el-Murâdî, *Silku’d-Durer*, III/41; Sâmi, *Ğâmusu’l-A’lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi’l-Muellifîn*, I/593; en-Nebhâni, *Câmi’u Kerâmâti’l-Evliyâ*, II/197; ez-Zirikli, *el-A’lâm*, IV/33; Keḥḥâle, *Mu‘cemu’l-Muellifîn*, II/177.

⁴⁰⁶ el-Murâdî, *Silku’d-Durer*, III/40; Sâmi, *Ğâmusu’l-A’lâm*, IV/3081; Bağdadî, *Esmâi’l-Muellifîn*, I/591; en-Nebhâni, *Câmi’u Kerâmâti’l-Evliyâ*, II/196.

⁴⁰⁷ el-Murâdî, *Silku’d-Durer*, III/39; Sâmi, *Ğâmusu’l-A’lâm*, IV/3081; Bağdadî, *Esmâi’l-Muellifîn*, I/591; en-Nebhâni, *Câmi’u Kerâmâti’l-Evliyâ*, II/195.

⁴⁰⁸ el-Murâdî, *Silku’d-Durer*, III/40; Sâmi, *Ğâmusu’l-A’lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi’l-Muellifîn*, I/591; en-Nebhâni, *Câmi’u Kerâmâti’l-Evliyâ*, II/197.

⁴⁰⁹ el-Murâdî, *Silku’d-Durer*, III/40; Sâmi, *Ğâmusu’l-A’lâm*, IV/3081; Bağdadî, *Esmâi’l-Muellifîn*, I/591; en-Nebhâni, *Câmi’u Kerâmâti’l-Evliyâ*, II/196.

⁴¹⁰ el-Murâdî, *Silku’d-Durer*, III/39; Sâmi, *Ğâmusu’l-A’lâm*, IV/3081; Bağdadî, *Esmâi’l-Muellifîn*, I/591; en-Nebhâni, *Câmi’u Kerâmâti’l-Evliyâ*, II/195.

⁴¹¹ el-Murâdî, *Silku’d-Durer*, III/42; Sâmi, *Ğâmusu’l-A’lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi’l-Muellifîn*, I/590; en-Nebhâni, *Câmi’u Kerâmâti’l-Evliyâ*, II/198.

⁴¹² Bağdadî, *Esmâi’l-Muellifîn*, I/593; en-Nebhâni, *Câmi’u Kerâmâti’l-Evliyâ*, II/196-197.

⁴¹³ Sâmi, *Ğâmusu’l-A’lâm*, IV/3082; en-Nebhâni, *Câmi’u Kerâmâti’l-Evliyâ*, II/198.

⁴¹⁴ el-Murâdî, *Silku’d-Durer*, III/40; Sâmi, *Ğâmusu’l-A’lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi’l-Muellifîn*, I/592; en-Nebhâni, *Câmi’u Kerâmâti’l-Evliyâ*, II/197.

⁴¹⁵ Sâmi, *Ğâmusu’l-A’lâm*, IV/3081.

11. *et-Tahrîru'l-Hâvi bi'ş-Şerhi Tefsîri'l-Beydâvi*⁴¹⁶

12. *Teşrîfu't-Tağrîb fî Tenzihî'l-Kurân 'ani't-Ta'rib*⁴¹⁷

Ziraat

1. *İlmi'l-Mulâhe fî İlmi'l-Felâhe*⁴¹⁸

Yer: Millet, Ali Emiri Arabî, 002713.

Diğer Eserleri

1. *el-Futûhâtü'l-Medeniyye fî'l-Hağarâti'l-Muhammediyye*⁴¹⁹

2. *İhtilâcu'l-A'za'i ve Te'viluhâ*⁴²⁰

3. *el-Kevkebu'l-Vikâd fî Husni'l-İ'tikâd*⁴²¹

4. *Ḳunnâşu'n-Nablusî*⁴²²

5. *Lemhatu'l-Elţâf ve Tuhfetu'l-İthâf*⁴²³

6. *Mahrecu'l-Multekî ve Minhecu'l-Murtekî*⁴²⁴

7. *el-Makâbeletu'l-'Adbah*⁴²⁵

8. *Ref'u'd-Darüreti 'an Hacci'ş-Şarüreti*⁴²⁶

9. *Rannetu'n-Nesîm ve Ğunnetu'r-Rahîm*⁴²⁷

⁴¹⁶ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/39; el-Ğazzî, *el-Virdü'l-Unsiyye*, s. 126; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/591; en-Nebhâni, *Câmi'ü Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/195.

⁴¹⁷ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/43; Sâmi, *Ḳâmusu'l-A'lâm*, IV/3083; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/591; en-Nebhâni, *Câmi'ü Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/199.

⁴¹⁸ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/40; Sâmi, *Ḳâmusu'l-A'lâm*, IV/3081; Zeydan, *Târîhu Âdâbi'l-Luğati'l-'Arabîyye*, III/348; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/593; en-Nebhâni, *Câmi'ü Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/196; ez-Zirikli, *el-A'lâm*, IV/32; Keĥhâle, *Mu'cemu'l-Muellifîn*, II/177.

⁴¹⁹ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/40; Sâmi, *Ḳâmusu'l-A'lâm*, IV/3081; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/593; en-Nebhâni, *Câmi'ü Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/196.

⁴²⁰ Keĥhâle, *Mu'cemu'l-Muellifîn*, II/176.

⁴²¹ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/42; Sâmi, *Ḳâmusu'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/593; en-Nebhâni, *Câmi'ü Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/198.

⁴²² Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 225.

⁴²³ el-Ğazzî, *el-Virdü'l-Unsiyye*, s. 126; Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 226.

⁴²⁴ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/42; Sâmi, *Ḳâmusu'l-A'lâm*, IV/3083; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/593; en-Nebhâni, *Câmi'ü Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/199.

⁴²⁵ Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 227.

⁴²⁶ Sâmi, *Ḳâmusu'l-A'lâm*, IV/3082.

⁴²⁷ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/41; Sâmi, *Ḳâmusu'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/592; en-Nebhâni, *Câmi'ü Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/197.

10. *Risâletu fî Cevâb Su'âl Verede min Beyti'l-Mukaddes*⁴²⁸
11. *Risâle fî'l-Hıssî 'ale'l-Cihâd*⁴²⁹
12. *Risâletu fî Hukmî't-Tes'îr mine'l-Hukkâmi ve Takrîbu'l-Kelâmi 'ale'l-Efhâm*⁴³⁰
13. *Şafvetu'd-Damîr fî Subhâtu'l-Kâdir*⁴³¹
14. *Sırru'l-Mesir ve't-Tazavvud li Yevmi'l-Mesîr*⁴³²
15. *Şerhu Evrâdi eş-Şeyh 'Abdu'l-Kâdir el-Keylânî*⁴³³
16. *Şerhu Manzûmeti'l-Kâdî el-Muhibbî'd-Dîn el-Hemevî*⁴³⁴
17. *Vurûdu'l-Enâm fî Beyânî'l-İcâzeti fî'l-Menâm*⁴³⁵
18. *Zubdetu 'Ulûmi'l-Meshûre*⁴³⁶

9. Divanı

Çalışmada ele alınan *Divânu'l-Hakâik ve Mecmû'u'r-Rekâik* isimli divanı, en-Nablusî'nin sadece Bulak'da nüshası olan *Divânu'd-Devâvin* olarak bilinen eserinin daha çok tasavvufî şiirleri kapsayan birinci bölümündeki şiirlerden oluşmuştur. *Divânu'd-Devâvin*'in diğer bölümlerinde ise, methiyeler, aşk şiirleri ve mektuplar yer almaktadır.⁴³⁷

en-Nablusî'nin *Divânu'l-Hakâik ve Mecmû'u'r-Rekâik* isimli divanı, 2001 yılında Muhammed Abdulhâlık ez-Zenatî tarafından tahkik edilip yayımlanmıştır. Bu eserde 10.692 beyitten oluşan 720 kaside, 226 beyitten oluşan 111 mevâliyâ, 1.202 beyitten oluşan 73 muvaşşah ve 1.504 beyitten oluşan 68 tahmis olmak üzere, toplamda 13.624 beyitten oluşan 972 şiir bulunmaktadır. Şiirler revî sistemine göre sıralanmıştır. En

⁴²⁸ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/41; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/594; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/197; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/198.

⁴²⁹ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/41; Sâmi, *Qâmusu'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/594; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/197.

⁴³⁰ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/41; Sâmi, *Qâmusu'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/594; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/198.

⁴³¹ Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 235.

⁴³² Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 234.

⁴³³ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/42; Sâmi, *Qâmusu'l-A'lâm*, IV/3082; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/593; en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, II/198.

⁴³⁴ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/42; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifîn*, I/594.

⁴³⁵ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/40.

⁴³⁶ Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 239.

⁴³⁷ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, III/37; Özel, "Nablusî, Abdulganî b. İsmail", *DİA*, XXXII/269-270.

çok kullanılan revî harfî, 131 şiirle nun (ن) harfidir. Şiirlerin 558 tanesi uzun bahirlerle, 414 tanesi ise kısa bahirlerle yazılmıştır.

Sade ve herkes tarafından anlaşılabilir bir dille yazılan, bedî sanatlarının ve belagat unsurlarının ustaca kullanıldığı divan, en-Nabluşî'nin tamamen tasavvuf konulu şiirlerinin bir derlemesi değildir. Tasavvufî konularla ilgisi olmayan konularda yazılmış birçok şiir de bulunmaktadır. Bu şiirler, üslup ve kullanılan remizler açısından tasavvuf etkisinin hissedildiği türden şiirler olarak ele alınmalıdır. Tasavvuf konularının hemen hemen bütününe değinilerek yazılan şiirler, zaman zaman geleneksel tasavvuf akımlarının kabul ettiği doktrinleri reddeden bir yol izlemekte, bu durum da en-Nabluşî'nin kendisine has tasavvuf öğretilerinin olduğunu ortaya koymaktadır. en-Nabluşî, şiirlerinde özellikle yoğun bir şekilde vahdet-i vücûd doktrinini işlemekte, birçok tasavvuf erbabının kabul ettiği hülûl, ittihâd gibi bazı durumları kabul etmeyip, inkâr ederek geleneksel çizginin dışına çıkmaktadır. Geleneksel düşünce çizgisinin dışında oluşu ve tema zenginliği ile divan, üzerinde çok yönlü çalışmaların yapılmasını gerekli kılmaktadır ve bu yönüyle kıymetli bir eser olarak önemini korumaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM
EN-NABLUSÎ'NİN ŞİİRİNDE MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

en-Nablusî'nin Şiirinde Muhteva Özellikleri

Şiirlerin Muhteva Durumu

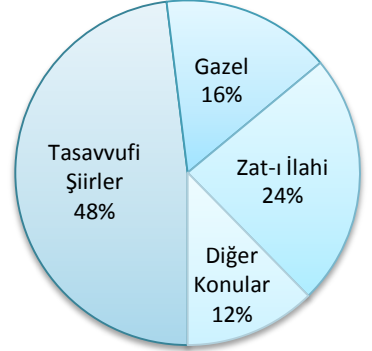
Şiirin şekil ve üslup yönünden güçlü olmasının önemi kadar, işlenen konunun önemi de büyüktür. Şiirde konu, tema, muhteva, içerik ve öz aynı anlamlarda kullanılmaktadır. Şiirde konu, şiirin kafiyeye, ahenk gibi biçimsel özelliklerinin dışında kalan ve eserin içini dolduran kısım olarak tanımlanmaktadır.⁴³⁸ Şiirin ilk kelimesinden son kelimesine kadar hangi duygu ve düşünce üzerine yoğunlaştığı, şiirde hangi meselenin ele alındığı ve okuyucuya ne söylendiğidir.⁴³⁹ Bir şairin şiirinde muhteva çeşitliliği, şairin şairlik kudretini göstermektedir.⁴⁴⁰

en-Nablusî'nin divanı hakkında bilgilerin verildiği bölümde de bahsedildiği üzere, eser tasavvufi şiirlerin derlendiği bir eserdir. Bununla birlikte divanda farklı konular üzerine yazılmış şiirler de mevcuttur. Divandaki şiirler ana konularına göre gruplandırıldığında aşağıdaki tablo şeklinde bir dağılım ortaya çıkmaktadır:

Tablo 1. Şiirlerin Konulara Göre Dağılımı

Konular	Şiir Sayısı
1. Kendisi Hakkında Yazdığı Şiirler	19
2. Tasavvufi Şiirler	467
3. Gazel	155
4. Zât-ı İlâhi	230
5. İhvanîyyat	29
6. Medih	45
7. Tasvir	5
8. Zühhd ve Hikem	14
9. Peygamberler	8
Toplam Şiir Sayısı	972

Grafik 1. Muhtevaların Oranı

⁴³⁸ Turan Karataş, *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Yedigece Kitapları, İstanbul, 2001, s. 332.

⁴³⁹ İsmail Çetişli, *Metin Tahlillerine Giriş-Şiir*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2010, s. 41-42.

⁴⁴⁰ Tasa, *Ahmed b. Şâhin el-Kıbrısî ve Şiirleri*, s. 33.

Tablo ve grafikten görüldüğü üzere, en-Nablusî'nin divanı hem sayı hem de hacim bakımından ağırlıklı olarak tasavvuf konulu şiirlerden oluşmaktadır. Tasavvuf konularından sonra, gazel temalı ve Zat-ı İlahi ile ilgili olan, Allah'ın sıfatlarının konu edildiği şiirler büyük bir sayı ve hacim tutmaktadır. Diğer konularda ise az sayıda şiir yer almaktadır. Şiirlerin muhteva incelemesinde öncelikle en-Nablusî'nin kendisi ile ilgili bilgiler verdiği şiirleri, sonrasında tasavvufi konularda yazılan şiirleri ve bu başlıktan sonra da diğer konular ile ilgili yazılmış şiirleri ele alınmıştır.

1. en-Nablusî'nin Kendisi Hakkında Yazdığı Şiirler

Birçok divan şairi gibi en-Nablusî de, şiirlerinde kendisiyle ilgili bilgiler vermiştir. Bu şiirler, akidesi ve dini, Allah'a olan aşkı, kendisinde gördüğü kerametleri, kalbine hitabı, kendisine yaptığı nasihatleri ve tarikatı hakkında bilgileri içeren şiirlerdir.

1. 1. Akidesi

Akîde, düğümlemek mânasındaki **عُقْدَ** kökünden türemiş bir kelimedir.⁴⁴¹ Aynı kökten türetilen ve iman ile eş anlamlı olarak kullanılan itikad ise düğüm atmışçasına bağlanmak, bir şeye gönülden inanmak, gönülden benimsemek demektir. Bu durumda akîde, gönülden bağlanılan şey anlamına gelmektedir. İstilahi bir terim olarak da, inanılması zaruri olan ilke, iman esası diye tarif edilebilir. Buna göre akaid, İslâm dininin temel kaideleri, inanılması zaruri hükümleri mânasına gelir.⁴⁴²

Şiirlerinde sıklıkla akidesine, yani inancına yer veren en-Nablusî'ye halk tarafından, daha önce de bahsedildiği üzere özellikle yedi yıllık halvet döneminde, itikad ve ibadet konusunda birçok eleştiriler yapılmış, beş vakit namazı terkettiği gibi iftiralara bile uğramıştır. Yaşadığı bu olumsuzluklar üzerine, zaman zaman kendisini açıklamalar yapmak zorunda hissetmiş ve bu durumları açıklayan birçok şiir yazmıştır. Bu şiirlerinden birinde en-Nablusî, akidesinin özünü ve gereklerini aşağıdaki beyitlerle şu şekilde ortaya koymuştur:⁴⁴³ [Basît]

⁴⁴¹ Ebû Tâhir Mecduddin Muhammed b. Yakup el-Fîrûzâbâdî, *el-Şâmûsu'l-Muhtâ*, thk. Muhammed Nâim el-Araksûsî, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1426/2005, s. 300.

⁴⁴² Ahmet Saim Kılavuz, "Akaid", *DİA*, İstanbul, 1989, II/212-216.

⁴⁴³ Abdulganî b. İsmail en-Nablusî, *Divânu'l-Hağâik ve Mecmû'u'r-Rekâik*, thk. Muhammed Abdulhâlik ez-Zenâti, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2001, s. 435-436.

11 وَعِيدَتِي كُلُّهَا الْقُرْآنُ جُمْلَتُهُ وَسُنَّةُ الْمُصْطَفَى عِلْمٌ وَأَعْمَالٌ
12 وَاللَّهُ لِي مِنْهُمَا بِالْكَشْفِ يُوضِحُ مَا لَمْ تَسْتَعِدَّ لَهُ فِي الْقَوْمِ أَبْطَالَ

11. İmanımın (akidemin) tamamı, Kur'an'ın tümü ve Mustafa'nın (sav) ilim ve amelleri(nden müteşekkil olan) sünnetidir.

12. Allah, kavimlerin öncülerinin açıklamaya güç yetiremedikleri o ikisini (Kur'an ve Sünneti), keşif (yolu) ile bana apaçık kılmıştır.

en-Nablusî, bu şiirinde olduğu gibi, inancı ve dini ile ilgili yazdığı diğer şiirlerinde de, itikadının dayanaklarının Kur'an ve Peygamberin sünneti olduğunu belirtmiş, inancının temellerini ve sağlamlığını ortaya koymuş, ehli sünnet dairesinde kalmaya çalıştığını göstermiştir. Kendisine Allah tarafından bu iki dayanağın belletildiğini ifade ederek de, bir nevi kerametlerine işaret etmiştir.

1. 2. Allah Aşkı

Sarmaşık manasına gelen عَشَقٌ kelimesinden⁴⁴⁴ türeyen aşk, sahibini korkutan, aşırı derecedeki sevgi demektir. Maddi aşkların ötesinde olan hakiki aşk Allah aşkıdır.⁴⁴⁵ en-Nablusî, Allah'a duyduğu aşkını hemen hemen her şiirinde hissettirmektedir. Allah'ın zatına ve cemaline duyduğu sevgi konusunda yazılmış şiirlerinde, Allah aşkının en-Nablusî için hem bir dert hem de dertlerine deva oluşu ve onun aşkıyla yanmanın onun ateşini dindirip yarasını ateşle dağlayan bir şifa oluşu şu şekilde ifade edilmektedir:⁴⁴⁶ [Muvaşşah]

1 يَا مَنْ جَمَعَ الْحُسْنَ جَمِيعًا وَحَوَى
رَفِقًا بِمُتَّبِعِي لَهٗ فَرَطُ جَوَى
2 عَشَقْتِي لَكَ فِي الْكَمَالِ دَاءٌ وَدَوَا
بِالنُّورِ طَفَى النَّارَ وَبِالنَّارِ كَوَى

⁴⁴⁴ Cemâlüddin Muhammed b. Mukerrem İbn Manzûr, *Lisânu 'l-'Arab*, 3. b., Dâru İhyai't-Turasi'l-'Arabi, Beyrut, 1999, IX/224.

⁴⁴⁵ Memduh ez-Zevbî, *Mu'cemu 'ş-Şüfıyye*, Dâru'l-Ceyl, Beyrut, 2004, s. 290.

⁴⁴⁶ en-Nablusî, *Divânu 'l-Hakâik*, s. 597.

1. Ey bütün güzellikleri, O'na (Allah'a) karasevdalı divane kişiye yumuşak (davranarak kendisinde) toplayan,

2. Kemal(e erme yolunda) sana olan aşkım, hem bir hastalık hem de nuruyla ateşi söndüren ve (yarayı) ateşle dağlayan bir şifadır.

1. 3. Kerametleri

Keramet, (كَرَامَةٌ) azizlik, şeref, küp veya testi kapağı, itibar, cömertlik gibi anlamlara gelen Arapça bir kelimedir.⁴⁴⁷ Peygamberlerden ortaya çıkan olağanüstü olaylara mucize denirken, benzeri durum veliler için sözkonusu olduğunda keramet olarak değerlendirilmektedir.⁴⁴⁸ İbn Arabî, mucize ile keramet ayırımının çok önemli olduğunu vurgulamış, mucizenin sadece peygamberlere has bir durum olduğunu, kerametın ise Allah'ın veli kullarında görülebileceğini ifade etmiştir.⁴⁴⁹ Bu bağlamda Allah'ın veli kullarından sayılan en-Nablusî, şiirlerinde bir çok yerde kendisi için bir keramet olarak gördüğü durumları zikretmektedir. Nebi'nin kabrini ziyaret etmesi ve elini öpme isteği neticesinde Nebi'nin elini uzatması bir keramet olarak anlatıldığı gibi,⁴⁵⁰ özellikle inzivaya çekildiği dönemlerde olmak üzere, yeme içmeyi terk ederek günlerce yiyip içmemesi, kendisinin Allah tarafından doyurulup, susuzluğunun giderildiğini belirtmesi, kendisinin bir kerameti olarak ifade edilmektedir:⁴⁵¹ [Remel]

4 فَتَرَكْتُ الْأَكْلَ وَالشُّرْبَ لَهُ فَصِيَامِي أَبَدًا لَا يَفْقِدُ

5 إِنَّمَا يُطْعِمُنِي اللَّهُ كَمَا هُوَ يَسْقِينِي وَمِنْهُ الْمَدَدُ

4. Yemeyi ve içmeyi onun için (Allah için) terk ettim ve orucum ebedî olarak hiç bitmez,

5. Şüphesiz ki, beni içiren Allah olduğu gibi, beni doyuran da Allah'tır ve yardım ancak O'ndandır.

⁴⁴⁷ el-Firûzâbâdî, *el-Kâmûsu 'l-Muhtâ*, s. 1153.

⁴⁴⁸ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 3. b., Anka Yayınları, İstanbul, 2005, s. 154.

⁴⁴⁹ Su'ad el-Hakîm, *Mu'cemu 'ş-Şüfiyye*, Dâru'n-Nedle, Beyrut, 1981, s. 961

⁴⁵⁰ en-Nablusî, *Divânu 'l-Hakâik*, s. 104-105.

⁴⁵¹ en-Nablusî, *Divânu 'l-Hakâik*, s. 193.

en-Nablusî'nin kendisinde gördüğü kerametleri, bizzat kendisinin ifade ettiği gibi keramet sahibinin kerametlerinden bahsetmesi, tasavvuf literatüründe “*kerameti kendinden menkul*”⁴⁵² şeklinde ifade edilmektedir. Kerametlerini kendisi bizzat anlatan kişiler, bunu genellikle insanlar üzerinde etkili olmak maksadıyla yapmaktadırlar. Fakat bunu en-Nablusî için söylemek güçtür. Zira yukarıdaki bölümlerde anlatıldığı üzere, en-Nablusî halktan uzak, münzevi bir hayat geçirmiştir.

1. 4. İlham Sahibi Oluşu

Arapçada insan ruhunu ele geçiren tanrısal güç, esin anlamlarına gelen⁴⁵³ ilham kelimesi terim olarak, Allah tarafından feyz yoluyla kalbe doğan ilme denir. Delile ihtiyaç duyulmaksızın doğrudan Allah tarafından veya melekler tarafından verilen, feyiz yoluyla insanın kalbine ulaştırılan bilgi, kendisiyle amel edilen ve Kur'an'da birçok yerde ele alınan bir durumdur.⁴⁵⁴ en-Nablusî, kendisinin bir kerameti olarak ilham sahibi olduğunu şu şekilde belirtmektedir:⁴⁵⁵ [Hafif]

7 وَكَدَيْنَا الْإِلْهَامُ حَيْثُ تَأْتِي بِشُهُودِ النُّصُوصِ لِلْإِلْهَامِ
8 فَهُوَ أَمْرٌ مُحَقَّقٌ لَيْسَ فِيهِ شُبُهَةٌ عِلْمٌ رَبَّنَا الْعَلَامِ

7. Bizim nezdimizde (bilinmeyenleri) idrak için nasların deliliyle gelen ilham vardır,

8. O (ilham), kesin bir iştir, onda şüphe yoktur, (her şeyi) çok iyi bilen Rabbimizin ilmidir (o).

Burada en-Nablusî, ilham sahibi oluşunu açıklamakla birlikte, ilhamın İslami bir durum olduğunu kabul ettiğini de ortaya koymaktadır.

⁴⁵² Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 155.

⁴⁵³ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, XII/345-346.

⁴⁵⁴ ez-Zevbî, *Mu'cemu's-Şûfiyye*, s. 38-39; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 132; Mustafa Sinanoğlu, “İlham”, *DİA*, İstanbul, 2000, XXII/100-101.

⁴⁵⁵ en-Nablusî, *Divânü'l-Hakâik*, s. 479.

1. 5. Kendisine Nasihati

Sözlükte bir şeyin saf, halis olması, kötülük ve bozukluktan uzak bulunması, iyi niyet sahibi olma ve başkasının iyiliğini isteme anlamlarındaki نَصَحَ kökünden⁴⁵⁶ türeyen nasihat kelimesi, başkasının hata ve kusurunu gidermek için gösterilen çaba, iyiliği teşvik edip kötülükten sakındırmak üzere verilen öğüt, başkasının faydasına ya da zararına olan hususlarda bir kimsenin onu aydınlatması ve bu yönde gösterdiği gayret manalarında kullanılmaktadır.⁴⁵⁷

en-Nablusî, bütün insanlara dini ve dünyevi yaşam hakkında birçok nasihatlerde bulunmakla birlikte, kendisine de nasihatlerde bulunmuştur. Aşağıdaki şiirine “Sen Abdulganî’sin, insanlara karşı tedbirli ol, hiç kimseye boyun eğme, aziz bir şekilde yaşa” gibi nasihatlerde bulunduktan sonra nasihatlerine aşağıdaki beyitlerle devam etmekte ve ilim peşinde koşmayı kendisine tavsiye etmektedir:⁴⁵⁸ [Hafîf]

9 حُدِّ بِعِلْمِ الصُّوفِيِّ وَعِلْمِ الْفَقِيهِ
 10 وَأَتْرَكَ الْإِدْعَا فَلَا حَيْرَ فِيهِ
 11 وَالْتَزَمَ سِيرَةَ النَّبِيِّ النَّبِيِّ
 12 فَعَسَى أَنْ تَنَالَ مَا تَرْتَجِيهِ بِيَدِ اللَّطْفِ مِنْ مَكَانٍ قَرِيبٍ

9. Tasavvuf ilmini ve fıkıh ilmini edin (öğren),

10. İddialaşmayı terk et, zira onda hiçbir fayda yoktur,

11. Soylu, yüce (Nebî'nin) yoluna sımsıkı sarıl,

12. Umulur ki, yakın bir yerden (gelecek) şefkat eliyle o umduğuna nail olursun.

Şiirde yer alan tasavvuf ve fıkıh ilmi, divanın muhakkiki tarafından dipnotla açıklanmıştır. Tasavvuf ilminden kasıt, tasavvuf yolundaki seyr-i sulûk, sezgi ve ilham yoluyla kalbin ilahi hakikati kavramasıdır. Fıkıh ilminden kasıt ise, şeriatın hüküm ve kaidelerini veren fıkıh ilmi ve fıkıh usulüdür.⁴⁵⁹ Şairin kendisine bu doğrultuda yaptığı tavsiyeden de onun ilme verdiği değer, özellikle tasavvuf ve fıkıh ilmine verdiği değer bir kere daha ortaya konulmuştur.

⁴⁵⁶ el-Firûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhtâ*, s. 244.

⁴⁵⁷ Mustafa Çağrırcı, “Nasihât”, *DİA*, İstanbul, 2006, XXXII/408-409.

⁴⁵⁸ en-Nablusî, *Divânü'l-Hakâik*, s. 61.

⁴⁵⁹ en-Nablusî, *Divânü'l-Hakâik*, s. 61.

1. 6. Tarikatı

Şeyh denilen bir öğretmen nezaretinde, istekli yani mürit veya talibin Allah'a ulaşma, sürekli Allah tefekkürü ve bilincini, ihsanını kazanma konusunda takip ettiği usule veya metoda tarikat adı verilmektedir.⁴⁶⁰ Tarikat, tasavvufla ve sûfilerle hicri üçüncü yüzyılın ilk çeyreğinde ilişkilendirilmeye başlanmıştır.⁴⁶¹ en-Nablusî, şiirlerinde tarikatı hakkında bilgiler vermiş,⁴⁶² tarikatının Nebi'nin yolunda giden bir tarikat olduğunun altını çizmiş,⁴⁶³ tarikatının Allah'ı sevmeye⁴⁶⁴ ve şeriati yaşama⁴⁶⁵ yolundaki rolünü ortaya koymuş ve Kadiri tarikatına girişi için bir müride icazet verişini⁴⁶⁶ anlatmıştır. Hem Kâdirî hem de Nakşibendî tarikatlarına mensup olan en-Nablusî, şiirlerinde mensubu bulunduğu Kâdirî tarikatı hakkında şu bilgileri vermiştir:⁴⁶⁷ [Tavîl]

1 طَرِيقَتُنَا شَرَفِيَّةٌ قَادِرِيَّةٌ فَلَا نَحْتَشِي فَهْرًا وَذِلًّا وَلَا فَوْتًا
2 وَفِي الشَّرْقِ عَبْدُ الْقَادِرِ الْقُطْبِ شَيْحُنَا طَرِيقَتُهُ تَفْضِي إِلَى الْعِزِّ مَثْبُوتًا

1. Bizim tarikatımız doğu Kadiri tarikatıdır, ne hezimete uğratmaktan, ne küçük düşmekten, ne de vakit kaybetmekten çekiniriz,

2. Abdulkadir Kutup bizim doğudaki şeyhimizdir, onun yolu mutlak şerefe ulaştırmaktadır.

2. Tasavvufî Konular

Tasavvuf, Arapça bir kelime olan, koyunyünü ve benzeri, saf koç yünü, dışı koyunyünü, yün, tüy, tüylenmek anlamlarına gelen sûf kelimesinden gelmektedir.⁴⁶⁸ Bu kökten gelen tasavvuf, yün giymek anlamında bir kelimedir. Safâ ve vefâ

⁴⁶⁰ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 280.

⁴⁶¹ ez-Zevbî, *Mu'cemu 'ş-Şûfiyye*, s. 263.

⁴⁶² en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 498-499.

⁴⁶³ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 310-311.

⁴⁶⁴ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 281-282.

⁴⁶⁵ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 386.

⁴⁶⁶ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 178-179.

⁴⁶⁷ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 102.

⁴⁶⁸ Ebû Abdîrrahman el-Halîl b. Ahmed el-Ferahîdî, *Kitâbu'l-'Ayn*, thk. Mehdi el-Mahzûmî, İbrahim es-Sâmerrâî, Dâru Mektebeti'l-Hilâl, Beyrut ts., VII/161-162.

kelimelerinin birleşiminden geldiği de ifade edilen⁴⁶⁹ tasavvuf terimi, kul ile Allah arasında ihsan olayının gerçekleşmesi veya kulun ihsan vasfını kazanmasının yollarını gösteren, ebedi saadete nail olmak için nefsi tezkiye, ahlaki tasfiye, zahir ve batını tenvir hallerinden bahseden bir ilim olarak kullanılmaktadır.⁴⁷⁰

Temelde tasavvufun tanımı iki şekilde yapılmıştır:

1. İlmi Tarif: Tasavvuf, kalplerin kirlerden temizlenmesi, yaratıklara karşı güzel muamele, şer'i meselelerde Allah Resulüne tabi olmaktır.

2. Hakikat Lisaniyla Tarif: Tasavvuf, mülkiyet ve varlık iddiasından uzaklaşmak, göklerin yaratıcısına bağlanarak beşeri sıfatların esaretinden kurtulmaktır.⁴⁷¹

Tasavvufun mahiyeti üzerine birçok mutasavvıf tanım yapmıştır:

Muhammed b. Ali Kassab: "*Tasavvuf, seçkin bir toplulukla birlikte seçkin bir adamdan güzel bir zamanda zuhur eden güzel ahlakıdır.*"

Cüneyd el-Bağdâdî: "*Yaratıklarla alakayı kesip Allah ile olmaktır.*"

Ruveym b. Ahmed: "*Tasavvuf, nefsi Allah'ın iradesine teslim etmektir.*"

Semnun: "*Tasavvuf, hiçbir şeyin sana, senin de hiçbir şeye mâlik olmamandır.*"

Ebû Muhammed Cerîri: "*Her güzel huyu benimsemek, her kötü huydan kaçmaktır.*"

Amr b. Osman Mekkî: "*Tasavvuf, kulun içinde bulunduğu vaktin gereğine göre, o an ne yapılması gerekiyorsa onu yapmasıdır.*"

Ali b. Abdurrahim Kannad: "*Tasavvuf, manevi makamları genişletmek ve devamlı onlara bağlı kalmaktır.*"

Ma'ruf el-Kerhî: "*Tasavvuf gerçekleri almak, mahlûkatın elinde olan şeylere gönül bağlamamaktır.*"

Muhyiddin İbn Arabî: "*Tasavvuf, ubudiyet ahlakı ile süslenmektir.*"⁴⁷²

⁴⁶⁹ Reşat Öngören, "Tasavvuf", *DİA*, İstanbul, 2011, XL/119.

⁴⁷⁰ Eraydın, Selçuk, *Tasavvuf ve Tarikatler*, Marifet Yayınları, İstanbul, 1981, s. 15; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 261.

⁴⁷¹ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 27.

⁴⁷² Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatler*, s. 15-17; Hasan Kâmil Yılmaz, *el-Luma İslam Tasavvufu*, Altınoluk Yayınları, İstanbul, 1996, s. 24-25.

Tasavvufun İslami dayanağı hakkında bir takım görüşler öne sürülmüştür. Bu görüşlerden en sahihi olarak görülen Ebû Nasr Serrâc et-Tûsî'nin görüşüdür. et-Tûsî tasavvufu Kur'an-ı Kerim'deki şu ayete dayandırmaktadır:

وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِنَ الْأَمْنِ أَوْ الْحَوْفِ أَدَّاعُوا بِهِ وَكَوَرُودُهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَى أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ
الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ وَلَوْ لَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَا تَبَعْتُمْ الشَّيْطَانَ إِلَّا قَلِيلًا.

“Kendilerine güvenlik (barış) veya korku (savaş) haberi geldiğinde onu yayarlar. Hâlbuki onu peygambere ve içlerinden yetki sahibi kimselere götürselerdi, elbette bunlardan, onu değerlendirip sonuç (hüküm) çıkarabilecek nitelikte olanları onu anlayıp bilirlerdi. Allah'ın size lütfu ve merhameti olmasaydı, pek azınız hariç, muhakkak şeytana uyardınız.”⁴⁷³

Ebû Nasr Serrâc et-Tûsî'ye göre, bu ayette geçen “istinbat”tan maksat, ilm-i bâtın, daha doğrusu tasavvuftur. Mutasavvıfların Kur'an ve sünnetten birtakım istinbatları bulunduğunu kabul etmektedir.⁴⁷⁴

Osmanlı dönemi şairlerinin şiirlerinde ele aldıkları bir konu olarak tasavvuf, muhtevada önemli bir yer işgal etmektedir. en-Nabluşî de, yedi yıllık halvet döneminden ömrünün sonuna kadar tasavvufa çok fazla eğilmiş, sûfi hayatı benimsemiş, bu sûfi yaşantısını şiirlerine yansıtmıştır. Divanında yer alan şiirlerin temalarına bakıldığında, tasavvufi yaşantının kendisi için bir hayat tarzı oluşu dikkatleri çekmektedir. Yukarıda verilen tasavvuf tanımlarına uygun anlayışlarla yazılmış şiirler, divanda yer alan şiirlerin tasavvufi konular üzerine yazılmış şiirler olduğunu, daha önceki bölümlerde zikredildiği gibi ortaya koymaktadır. Aynı tasavvufi temanın işlendiği şiirler bir başlık altına alınarak, konular alfabetik bir şekilde sırayla verilmiştir.

⁴⁷³ Nisa, 4/83.

⁴⁷⁴ Yılmaz, *İslam Tasavvufu*, s. 24.

2. 1. Tasavvufî Öğretiler

en-Nablusî, divanında tasavvuf ile alakalı terimleri sıklıkla ele almış ve çoğu zaman bu terimlerin anlamlarına da değinmiştir. Bu başlık altında şairin divanında yer verdiği fenâ, hubb, hulûl, ittihad, sıbğatullah, sûfî, sünnetullah gibi tasavvufî öğretiler verilmeye çalışılmıştır. İslami ilimlerde kullanılan fenâ terimini en-Nablusî, tasavvufî bir öğreti olarak tanımlamıştır. Sözlükte geçici olmak, yok olmak, ölmek gibi anlamlara gelen فَنَى kelimesi,⁴⁷⁵ tasavvufî bir terim olarak müridin kötü huy ve vasıflarını yok edip, onların yerine iyi hasletler kazanması anlamında, sûfinin gözünde nesnelere silinmesine denir. Kul insan olarak taşıdığı sıfatları ve huyları terk eder, fenâyâ ererek tam hale gelir, olgunlaşır. Bu giden kötü sıfatların ve ahlakın yerini, Allah'ta mükemmel olarak bulunan ilahi sıfatlar veya ilahi huylar alır. Mükemmel olan Allah'ın sıfat ve ahlakında yenilenme, yükselme söz konusudur. İbn-i Arabî'ye göre fenâ, kulu Allah'a ulaştırır, kul bütün nefsi arzularını terk eder ve kendini Allah'ın iradesine teslim eder.⁴⁷⁶ en-Nablusî, İbn-i Arabî'nin fenâ hakkındaki görüşlerinden de hareketle, fenâ halinin özelliklerini şu şekilde vermiştir:⁴⁷⁷ [Kâmil]

- 3 إِنَّ الْفَنَاءَ حَالٌ إِذَا دَهَمَ الْفَتَى لَا يَسْتَفِيقُ لَهُ الْفَتَى مِنْ سُكْرِهِ
 4 فَتَرَاهُ لَا تَمَيِّزُ أَصْبَحَ عِنْدَهُ إِذْ طَارَ طَائِرٌ عَقَلَهُ مِنْ وَكْرِهِ
 5 وَعَلَى الْبَرِيَّةِ لَيْسَ يَخْفَى حَالُهُ فِي صِدْقِهِ عَرْفُهُ أَوْ فِي مَكْرِهِ
 6 هَذَا الْفَنَاءُ هُوَ مَسْقُطُ الْأَحْكَامِ عَنْ كُلِّ امْرِئٍ دَهَمَتْهُ حَالُهُ نَكْرَهُ

3. Şüphesiz ki fenâ bir haldir, genç birine ansızın geldiğinde, genç onun sarhoşluğundan uyanamaz (kendisine gelemez),

4. Onu, yanı başında olanı ayıramaz (halde) görürsün, çünkü akıl kuşu yuvasından uçup gitti,

5. Doğruluk veya hilekârlık durumlarında onun hali, halka gizli değildir, bilirler,

6. Bu fenâ (hali), hiçbir şeyi bilememe durumuyla karşı karşıya kalan herkesten hükümlerin düştüğü yerdir.

⁴⁷⁵ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, X/338.

⁴⁷⁶ ez-Zevbî, *Mu'cemu's-Şüfîyye*, s. 319-320; Mustafa Kara, "Fenâ", *DİA*, İstanbul, 1995, XXII/333-335; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 81.

⁴⁷⁷ en-Nablusî, *Divânü'l-Hakâik*, s. 264.

en-Nablusî'nin divanında değindiği bir diğer tasavvufî öğretî hübb, yani aşk ve sevgidir. Arapçada الحُبُّ sevenin kalbine feyizli bir zevk veren aşk ve sevgi halidir.⁴⁷⁸ Aşk ise sarmaşık manasına gelen عَشَقُ kelimesinden gelmektedir.⁴⁷⁹ Sarmaşık sarıldığı yeri nasıl kaplarsa, aşk da girdiği kalbi, hatta insanın vücudunu öylece sarar.⁴⁸⁰ en-Nablusî şiirlerinde aşk ve sevgi unsurlarını çok sık kullanmıştır. Allah'a,⁴⁸¹ Nebiye⁴⁸² ve müminlere⁴⁸³ duyduğu aşk ve sevgiyi şiirlerinde yoğun bir şekilde işlemiştir. Sevgi ehlinin hem bu dünyada hem de ahirette bulunacağı durum ortaya konulmuş,⁴⁸⁴ sevgi ile hayat bulma konusu da⁴⁸⁵ en-Nablusî'nin şiirlerinde yoğun bir şekilde işlenmiştir. en-Nablusî, aşk ve aşkın verdiği lezzete dair yazdığı aşağıdaki şiirinde, aşk ehlinin hallerini ortaya koymaktadır:⁴⁸⁶ [Hafif]

1 لَدَّةُ الْعَيْشِ تَجْعَلُ الْمُرَّ خُلُوعًا حَيْثُ فِيهِ انْقِلَابُ عَيْنِ الْحَقَائِقِ
2 فَتَرَى الْعَاشِقَ الَّذِي هُوَ فَانِي فِي هَوَى مَنْ يُحِبُّ نَافِي الْعَلَائِقِ
3 نَفْسُهُ عَيْنُ نَفْسٍ مَنْ هُوَ يَهْوَى وَيَرَى مَا يَرَاهُ مِنْ كُلِّ لَأْتِقِ
4 فَإِذَا مَا رَأَى الْمَحِبَّ عَدَابًا كَانَ خُلُوعًا عِنْدَ الْمُحِبِّينَ رَاقِقِ
5 يَسْتَلِدُونَ بِالْعَدَابِ وَهَذَا لَيْسَ يَدْرِيهِ غَيْرُ أَهْلِ الرَّقَائِقِ

1. Yaşamın lezzeti acıyı tatlı yapar, çünkü hakikatlerin bizzat kendisinin dönüşümü ondadır,

2. Sevdiğinin aşkında fânî olan aşığı, sevdiğinden alıkoyan şeyleri reddeder (bir halde) görürsün,

3. Onun canı, sevdiğinin canıyla aynı olmuştur, tam anlamıyla onun gördüğünü görür,

⁴⁷⁸ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, III/7, ez-Zevbî, *Mu'cemu's-Şûfiyye*, s. 123.

⁴⁷⁹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, IX/224.

⁴⁸⁰ Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatler*, s. 111.

⁴⁸¹ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 260, 375, 388, 443.

⁴⁸² en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 233, 236, 239.

⁴⁸³ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 70-71.

⁴⁸⁴ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 490.

⁴⁸⁵ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 222.

⁴⁸⁶ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 642.

4. Sevdalı olan, bir azap gördüğünde, hakiki sevdiği yanındayken, (o azap ona) tatlı olur,

5. Onlar (sevgililer) azapta lezzet bulurlar, bunu da ince (ruhlular) dışındakiler anlayamazlar.

Tasavvufta çok önemli konulardan olan hulûl ve ittihad konuları da en-Nablusî tarafından şiirlerinde sıklıkla ele alınan konulardandır. Hulûl, iç içe girmek demektir. Allah'ın bazı şeylere veya kişilere girmesine tasavvufta hulul denmektedir. Bu inançta olan mutasavvıflara hulûl ehli denir.⁴⁸⁷ İttihad ise, iki ayrı şeyin tek olması anlamına gelmektedir. Hak olan mutlak vücudun müşahede edilmesi, kendi kendine var olan mutlak, bir ve gerçek varlığın temaşa edilmesidir. Bizatihi yok, ancak başkası sayesinde var olan şeyler, bu temaşa esnasında birleşir ve tek olarak görülür. Burada farklı iki asli varlığa sahip olan şeyin birleşmesi söz konusu değildir.⁴⁸⁸ Tasavvufun yüklediği bu anlamlar çerçevesinde en-Nablusî, vahdet-i vücud nazariyesinin bir parçası olan hulûl ve ittihadı bakışını aşağıdaki gibi izah ederek, kendisine has bir tasavvufî öğretiyi ortaya koymaktadır. Bu durum da, onun dönemin âlimlerinden farklı olan bir başka yönünü ortaya çıkararak, özgünlüğünü ortaya koymaktadır.⁴⁸⁹ [Basît]

5 فَحَقِّقُوا الْقَوْلَ مِنِّي وَافْهَمُوهُ وَلَا تُؤْوِلُوهُ فَفِي تَأْوِيلِهِ الدَّاءُ
6 وَلَا تَظُنُّوا حُلُولًا فِي مَقَالَتِنَا وَلَا اتِّحَادًا فَمَا الْأَشْيَاءُ أَكْفَاءُ
7 هَيْهَاتَ لَيْسَ الْوُجُودُ الْحَقُّ يُشْبِهُهَا فَإِنَّهُ بَاطِلٌ يَمْحُوهُ إِفْتَاءُ

5. Benden (sadır olan) sözün doğruluğunu araştırın, onu anlayın ve onu yorumlamayın, çünkü sözün yorumunda hastalıklar vardır,

6. Ve zannetmeyin ki, bizim söylediklerimizde hulul ve ittihad (düşüncesi) vardır, eşya(lar) birbirinin tıpatıp aynısı da değildir,

7. Vucûdu'l-Hakkın ona (yaratılmışa, eşyaya) benzemesi ne kadar da uzak! Muhakkak ki o (düşünce) batıldır, silinip yok olur.

⁴⁸⁷ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 231; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 124.

⁴⁸⁸ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 265; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 140.

⁴⁸⁹ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 28.

Kur'an-ı Kerim'de Bakara Suresi 138. ayette geçen sıbğatullah ifadesini tasavvufi bir boyutta ele alan en-Nablusî, sıbğatullah ifadesine kendisinin yüklediği anlamı şiirlerinde kullanmıştır. Arapçada صَبَّغَ boyamak, suya batırmak anlamına gelmektedir.⁴⁹⁰ Cevherî bu terkihi Allah'ın dini, Râğıb el-İsfahânî ise Allah'ın insanda yarattığı, onu diğer canlılardan ayıran akıl ve fitratı diye tanımlamıştır. Dilciler Allah'a yaklaşırken her şeyi kastederek söz konusu terkihin Allah'ın dini, şeriatı, hilkatî anlamlarına geldiğini de belirtmiş, boyanın kumaşı süslemesi gibi, dinin de onu benimseyen için bir tür ziynet olduğuna işaret etmişlerdir.⁴⁹¹ Sıbğatullah ifadesi, Allah'ın boyası anlamında, Kur'an-ı Kerim'de şu şekilde geçmektedir:

صِبْغَةَ اللَّهِ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ صِبْغَةً وَنَحْنُ لَهُ عَابِدُونَ

“Biz, Allah'ın boyasıyla boyanmışızdır. Boyası Allah'inkinden daha güzel olan kimdir? Biz ona ibadet edenleriz”⁴⁹²

Sıbğatullah ifadesini şiirlerinde kullanan en-Nablusî, aşağıdaki şiirinde âlemdeki her şeyin, Allah'ın boyasından olduğunu belirtmektedir.⁴⁹³ [Meczû‘ Remel]

1	أَنْظُرُ الْكُلَّ لَطِيفًا	لَا تَرَى شَيْئًا كَثِيفًا
2	إِنَّمَا الْكُلُّ مَعَانِي	فَحَبِيبًا وَشَرِيفًا
3	صِبْغَةُ اللَّهِ الَّذِي قَدْ	شَرَعَ الدِّينَ حَنِيفًا
4	لَا تَرَى مِنْ دُونِهِ فِي	خَلْقِهِ شَيْئًا مُحِيفًا

1. Bütün her şeye hoş bak, (o baktığın şeylerde) kapalı bir şey göremezsin,
2. İster yüce (olsun), ister iğrenç (olsun) herşeyin bir anlamı vardır,
3. (Bu,) muhakkak ki, dinin yasalarını hanîf olarak koyan Allah'ın boyasıdır,
4. Mahlûkatı arasında O'ndan başka korku salan bir şey göremezsin.

⁴⁹⁰ el-Firûzâbâdî, *el-Kâmûsu 'l-Muhtâ*, s. 784.

⁴⁹¹ Mustafa Sinanoğlu, “Sıbğatullah”, *DİA*, İstanbul, 2009, XXXVII/85.

⁴⁹² Bakara, 2/138.

⁴⁹³ en-Nablusî, *Divânü 'l-Hakâik*, s. 345.

Tasavvuf ilminde çok önemli bir kavram olan sûfi kavramının da, en-Nablusî'nin şiirlerinde sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Saf ve yünlü aba giyen anlamına gelen sûfî, gönlü saf, mâlik olmayan, nefsinde fâni, Hak ile bâki, zahirde halk ile, batında Hak ile olan, sükût ettiği halde muhatabın sırrını okuyan, nefsinde ölen, hak ile diri kalan, tasavvufî hayat tarzını benimseyerek Hakk'ın yakınlığını kazanmaya çalışan kimseler için kullanılan bir tasavvuf terimidir. Tasavvuf yolunda nefis mücâhedesini sürdürmekte olanlara mürîd ve mutasavvıf, bu mücâhedeği tamamlayıp kemale ermiş olanlara sûfî denilmektedir.⁴⁹⁴ Tasavvuf erbabı olan en-Nablusî, bu anlamlar çerçevesinde sûfî kelimesinin anlamını ve sûfilîğin vasfını şu şekilde açıklamaktadır:⁴⁹⁵ [Mevâliyyâ]

1 يَا وَاصِفِي أَنْتَ فِي التَّحْقِيقِ مَوْصُوفِي وَعَارِفِي لَا تُعَالِطُ أَنْتَ مَعْرُوفِي
2 إِنَّ الْقَتَى مَنْ بَعْدَهُ فِي الْأَزَلِ يُوفِّي صَافِي فَصُوفِي لِهَذَا سُؤْيِي الصُّوفِي

1. Ey beni vasıflandıran, niteleyen! Gerçekte sen benim suretimsin, beni bilen, tanıyan! Sen (beni) kandırmaya çalışma, sen benim bildiğim, tanıdığımın,

2. Yiğit o yiğittir ki, (söz verdiğinde) ezeldeki sözünü yerine getirir, saf, temiz, pak kişi! (Sen saf, pak, temiz iken) sûfî oldun, (sûfî,) işte bu yüzden sûfî diye isimlendirilmiştir.

en-Nablusî'nin şiirlerinde tasavvufî bir terim olarak ele aldığı bir diğer terim ise sünnetullah kavramıdır. Allah'ın tabiatı yaratıp devam ettirmek ve toplum hayatını düzenlemek üzere koyduğu kanunlar anlamında bir Kur'an terimi olan sünnetullah, sözlükte bir şeyi açıklığa kavuşturmak, iyi veya kötü yeni bir yöntem ortaya koymak anlamındaki سَنَّ ⁴⁹⁶ kökünden türeyen sünnet ile lafza-i celâlden oluşan bir terkiptir.⁴⁹⁷ en-Nablusî, fikh-ı ilâhî diye tanımladığı sünnetullahtaki ince ölçüyü şu şekilde vermektedir:⁴⁹⁸ [Meczû' Remel]

⁴⁹⁴ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 438; Öngören, "Sûfî", *DİA*, XXXVII/471-472.

⁴⁹⁵ en-Nablusî, *Divânü'l-Hakâik*, s. 343.

⁴⁹⁶ el-Firûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhtâ*, s. 1207.

⁴⁹⁷ İlyas Çelebi, "Sünnetullah", *DİA*, İstanbul, XXXVIII/159-610.

⁴⁹⁸ en-Nablusî, *Divânü'l-Hakâik*, s. 576.

- 1 لَا يَرَى الْفِقْمَةَ الْإِلَهِيَّ فِي الْوَرَى عَيْرُ فَقِيهٍ
 2 وَسَفِيهٍ كُلُّ مَنْ قَا سَ كَرِيْمًا بِسَفِيهٍ
 3 مَنْ رَأَى فِي الْعَيْرِ عَيْبًا كَانَ ذَاكَ الْعَيْبُ فِيهِ

1. İnsandaki ilâhi bilgiyi âlim olandan başkası göremez,
2. Cömert olanı savurgan olanla kıyaslayan her kişi akılsızdır,
3. Her kim başkasında bir ayıp görürse, aslında o ayıp kendisindedir.

2. 2. İtikat

en-Nablusî divanında itikatle alakalı olarak din, şeriat, iman, hidayet, marifetullah, ru'yetullah, batıl ve dalalet ehli, küfür, şeytan, tövbe, dua, hamd ve şükür gibi konuları ele almış ve her bir kavramı tasavvufi bir bakış açısıyla değerlendirmiştir.

İtikat başlığı altında ele alınan ilk kavramlar din ve şeriattır. Arapça دِينٌ master kökünden isim olarak kabul edilen, hesap ve İslam anlamına gelen din⁴⁹⁹ kelimesi kavram olarak, akıl sahiplerini peygamberin bildirdiği gerçekleri benimsemeye çağıran ilâhi bir kanun olarak tanımlanmıştır.⁵⁰⁰ Tasavvufi anlamda din, ayrılık makamında ortaya çıkan inanç, aşk ve sevgidir.⁵⁰¹ Arapçada شَرَعَ kökünden gelen ve açık olmak, açık hale gelmek, bir yöne doğru açılarak uzayıp gitmek anlamlarına gelen şeriat ise⁵⁰², dinin zahiri yönüne ait kaideleri veya dinin hukuki kuralları olarak tanımlanmıştır.⁵⁰³ Tasavvufun bu terimlere yüklediği anlamdan hareketle en-Nablusî, din ve şeriatın tarifini yaparak, Allah ve Resulüne itaatın ne olduğunu şu şekilde ortaya koymuştur:⁵⁰⁴ [Hafif]

- 1 إِنَّمَا الدِّينُ كُفْلُهُ تَقْلِيدٌ وَهُوَ أَمْرٌ تَقَلَّدْتَهُ الْعَبِيدُ
 2 وَهُوَ مَعْنَى التَّكْلِيفِ مَحْضٌ اعْتِقَادٍ حَادٍ عَنْهُ الشَّقِيُّ وَقَارَ السَّعِيدُ
 3 ثُمَّ إِيمَانٌ مَنْ يُقْلِدُ حَقٌّ مِنْهُ تَبْدُو الْأَعْمَالُ وَالتَّوْحِيدُ

⁴⁹⁹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, IV/459-361.

⁵⁰⁰ Günay Tümer, “Din”, *DİA*, İstanbul, 1994, IX/312-320.

⁵⁰¹ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 65.

⁵⁰² İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, VII/87-89.

⁵⁰³ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 252.

⁵⁰⁴ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 189-190.

4 فَادُهُ الشَّرْعُ كَالْبَهِيمَةِ يَنْفَا دُ بِإِيمَانِهِ فَيَدْنُو الْبَعِيدُ
 5 وَأَتْبَاعُ دِينَ الْهُدَى لَا إِبْتِدَاعُ بِعُقُولِ أَفْكَارُهُنَّ صَدِيدُ
 6 طَاعَةُ اللَّهِ وَالرَّسُولِ وَأَهْلِ الْأَمْرِ مِنْكُمْ إِشَارَةٌ لَا تَبِيدُ

1. Dinin bütünü bir teslimiyet ve o, kulların yüklendiği bir emirdir,
2. (Esasında) onun (dinin), manası halis inanç yükümlülüğüdür, mutlu kişi (cennetlik olan) huzur kazandığı halde, bedbaht kişi (cehennemlik olan) ondan uzaklaşır,
3. (İnsanda) tevhit inancı ve ameller ortaya çıktığı vakit, (o kişinin) taklit ettiği imanı hakikattir,
4. İmanıyla yönetilen evcil hayvan gibi şeriatın rehberliği (ile) uzak hemen yakın oluverir,
5. Huda'nın dinine tabi olmaktır, akıllar ile irinli olan onların fikirlerine bir icat çıkarmak hiç değildir,
6. Allah'a, Resule ve sizden emir sahibi olanlara itaat, yok olmayan bir işarettir.

İtikat başlığı altında ele alınan bir diğer kavram imandır. Emin olmak, inanmak anlamındaki اٰمَنَ kelimesinden gelen iman, bir şeye inanmak, bağlanmak demektir.⁵⁰⁵ Kalp ile tasdik, dil ile ikrar neticesinde iman gerçekleşmiş olur. Tasavvufi açıdan iman, kısaca dil ile söyleme, İslam'ı yaşama, kalple marifete ulaşmanın bir terkibi olarak değerlendirilir.⁵⁰⁶ en-Nablusî, iman üzerine birçok şiir yazmıştır. Şiirlerinde gerçek zenginlik veya fakirliğin iman ile mümkün olabileceği,⁵⁰⁷ insanın Allah'a iman ve itaatle mükellef bir varlık olduğu,⁵⁰⁸ üstünlüğün nesepde değil imanda olduğu,⁵⁰⁹ varlığın yenilenmesinin iman ile mümkün olabileceği,⁵¹⁰ gayba imanın gerekliliği,⁵¹¹

⁵⁰⁵ el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, s. 1176.

⁵⁰⁶ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 133.

⁵⁰⁷ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 29.

⁵⁰⁸ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 29-31.

⁵⁰⁹ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 71-71.

⁵¹⁰ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 105-106.

⁵¹¹ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 268.

kaza ve kadere iman,⁵¹² kıyamete iman⁵¹³ konularını işlemiş, imanın ne olduğunu da şu şekilde açıklamıştır:⁵¹⁴ [Meczû‘ Remel]

1	إِنَّمَا الْإِيمَانُ نُورٌ فِي قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ
2	وَهُوَ تَصَدِيقٌ وَإِدْعَاؤٌ وَتَسْلِيمٌ مَتِينٌ
3	لِكِتَابِ اللَّهِ وَالسُّنَّةِ عَنْ طَهِّ الْأَمِينِ
4	غَيْرٌ مُّحْتَاجٌ لِعَقْلِ أَوْ لِفَهْمٍ مُّسْتَسِينِ
5	أَوْ دَلِيلٍ أَوْ لِشَيْءٍ خَارِجٍ عَنْهُ مُعِينِ
6	هُوَ نُورٌ هُوَ نُورٌ يَتَلَاوَأُ فِي الْكَمِينِ
7	وَهُوَ سِرُّ اللَّهِ فِينَا وَطَرِيقُ الصَّالِحِينَ
8	هُوَ نُورٌ وَكَذَلِكَ الشَّيْءُ بِالنُّورِ يُبِينُ
9	وَبِهِ لَا بَسْوَاهُ كَانَ سَيْرُ الْمُتَّقِينَ
10	عَرَفُوا اللَّهَ وَدَافُوا وَصَفَهُ فِي كُلِّ حِينِ
11	كَشَفُوا عَنْ كُلِّ شَيْءٍ كَانَ فِي دُنْيَا وَدِينِ
12	لُبْسُ الْإِيمَانِ مِنْهُمْ ذَلِكَ الْحِصْنُ الْحَصِينِ

1. Şüphesiz iman, müminlerin kalplerindeki bir nurdur,
2. O, bir tasdik (onaylama), bir itaat (boyun eğiş) ve sapasağlam bir teslimiyettir,
3. Allah'ın kitabına ve emin olan Tâhâ'nın sünnetine sağlam bir teslim oluşturm,
4. Akla veya apaçık bir şekilde anlamaya muhtaç değildir,
5. Bir delile veya dışarıdan yardımcı bir şeye (de muhtaç değildir),
6. O bir nurdur, o bir nurdur, kuytuda parıldar (doğacağı anı bekler),
7. O, bizim nezdimizdeki Allah'ın bir sırrı ve salihlerin yoludur,
8. O bir nurdur ve aynı şekilde nur ile apaçık (olmuş bir) şeydir,
9. Muttakilerin seyri ancak onunla olur,
10. (O muttakiler ki) Allah'ı bilirler ve her an onun esmasını tadarlar,

⁵¹² en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 171.

⁵¹³ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 577-578.

⁵¹⁴ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 538.

11. Dinde ve dünyada olan her şeyi keşfederler,
12. İman elbisesi onlardadır, işte bu en sağlam kaledir.

İtikat başlığı altında ele alınan bir diğer kavram hidayettir. Dünya ve âhiret mutluluğunu sağlayacak yolu gösterme anlamında bir terim olan hidâyet, هُدَى-هُدَى kelimelerinden türetilmiş, doğru yola gitmek, doğru yolu göstermek, irşad etmek manasında⁵¹⁵ bir mastardır. Doğru yol, kılavuzluk anlamında isim olarak da kullanılır ve amaca, hedefe ulaştıracak yolu göstermek, bu yol için kılavuzluk etmek ve ona varan yolu tutmak anlamlarında kullanılmaktadır.⁵¹⁶ en-Nablusî, insanın Rabbini ve doğru yolu bulmasının hidayet ile mümkün olduğunu vurgulamakta ve insanları hidayete şu şekilde davet etmektedir:⁵¹⁷ [Hafif]

4 اِنِّي مِثْلُكُمْ وَنَحْنُ وَاَنْتُمْ خَلْقُ مَوْلى كَثِيْرٍ فَضْلٍ وَجُوْدٍ
5 عَمِيْرٍ اَنْتِي حَرَجْتُ عَنْكُمْ اِلَيْهِ فَوَجَدْتُ الْهُدَى اِلَى الْمَعْبُوْدِ
6 وَاَرْتَبَطْتُمْ اَنْتُمْ بِمَا قَدْ عَرَفْتُمْ مِنْ سِوَاكُمْ بِحَبْلِهِ الْمَمْدُوْدِ
7 يَا اَخْلَايَ مَا اَرَدْتُمْ اَرَدْنَا وَاِلَى وِرْدِكُمْ جَمِيْعًا وُرُوْدِي
8 عَمِيْرٍ اَنْتِي عَلِمْتُهُ وَجَهَلْتُمْ فَاَصْلِحُوْا حَالَكُمْ تَرَوْا مَقْصُوْدِي

4. Şüphesiz ki ben de sizin gibiyim, biz de, siz de, cömertlik ve fazileti çok olan Allah'ın yarattığı (kullarız),
5. Fakat ben sizden beri kaldım (sizden uzaklaştım) ve Allah'a giden yolu buldum,
6. Siz ise, (Allah'ın) uzattığı, O'nun ipinden başka bildiğiniz bir (ipe) sarıldınız,
7. Ey dostlarım, sizin istediğinizi biz de istedik, sizin zikrinizin tamamı ise benim zikirlerimdir,
8. Fakat ben O'nu (Allah'tı) bildim ve siz cahil kaldınız, halinizi düzeltin ki, ulaşmak istediğimi göresiniz!

⁵¹⁵ el-Firûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-Muḥîṭ*, s. 1345.

⁵¹⁶ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 225; Yusuf Şevki Yavuz, "Hidâyet", *DİA*, İstanbul, 1998, XVII/473-477; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 119-120.

⁵¹⁷ en-Nablusî, *Divânü'l-Hakâik*, s. 193.

İtikat başlığı altında ele alınan bir diğer kavram marifetullahtır. Arapçada bilmek, anlamak anlamında olan عَرَفَ filinden gelen مَعْرِفَةٌ bilgi, tecrübi ve ameli bilgi, tanımak, aşına olmak anlamlarına gelmektedir.⁵¹⁸ Allah ve O'nun sıfatları, fiilleri, isimleri ve tecellileri hakkında manevi tecrübeyle doğrudan elde edilen bilgi anlamında bir tasavvuf terimidir. Sûfîler, ruhani hallerde yaşayarak, manevi ve ilahi halleri tadarak marifeti elde ederler. Bu yoldan Allah'a dair elde edilen bilgiye marifetullah, buna sahip olan kişiye de Ârif-i Billah denmektedir.⁵¹⁹ Marifetullaha sık sık değinen en-Nabluşî, Allah'ı bilmenin cisimle değil, ruh⁵²⁰ ve akılla⁵²¹ olabileceğini, Allah'ın nasıl idrak edileceğini⁵²² ve Allah'ı bilmeye aklın rolünü⁵²³ şiirlerinde izah etmiş, Allah'ı bilen hayy, bilmeyenin meyyit olduğunu da şu şekilde anlatmıştır:⁵²⁴ [Mevâliyyâ]

1 يَا عَارِفَ اللَّهِ أَنْتَ الْحَيُّ صَاحِبُ قُرْبٍ وَمُنْكَرُكَ مَيْتٌ مِنْ جِسْمٍ وَذَفْنٌ فِي الثَّرْبِ
2 مَا السُّمُّ سُمَّ الْأَفَاعِي كَالْعَسَلِ فِي الثَّرْبِ وَلَا أَسْوَدُ الْحُمَى مِثْلُ الْكِلَابِ الْجَرَبِ

1. Ey Allah'ı bilen! Sen dirisin, yakın bir dostsun, seni inkâr eden ise toprağa gömülü ölü bir bedendir,

2. Zehir, ne şerbetteki bal gibi engerek yılanının zehrinden başka bir şeydir ne de uyuz köpekler gibi karahummadan (tifo) başka bir şeydir.

İtikat başlığı altında ele alınan bir diğer kavram ru'yetullahtır. Arapçada الرُّؤْيَةُ kelimesi, görmek, görülme, göz ve kalp ile bakmak anlamlarına gelmektedir.⁵²⁵ Ahirette, cennette Allah'ı görme anlamında kullanılan ve bir kelâm terimi olan ru'yetullah, kafa gözüyle değil, kalp gözüyle olmaktadır.⁵²⁶ en-Nabluşî, ahirette

⁵¹⁸ el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu 'l-Muḥîṭ*, s. 835-836.

⁵¹⁹ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 316-317; Süleyman Uludağ, "Mârifet", *DİA*, İstanbul, 2003, XXVIII/54-56.

⁵²⁰ en-Nabluşî, *Divânu 'l-Ḥaḳâik*, s. 93.

⁵²¹ en-Nabluşî, *Divânu 'l-Ḥaḳâik*, s. 647.

⁵²² en-Nabluşî, *Divânu 'l-Ḥaḳâik*, s. 269-270.

⁵²³ en-Nabluşî, *Divânu 'l-Ḥaḳâik*, s. 418.

⁵²⁴ en-Nabluşî, *Divânu 'l-Ḥaḳâik*, s. 43.

⁵²⁵ el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu 'l-Muḥîṭ*, s. 1285.

⁵²⁶ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 405; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 221; Temel Yeşilyurt, "Rü'yetullah", *DİA*, İstanbul, 2008, XXXV/311-314.

Allah'ın görülmesinin Allah'ın bir vaadi olduğunu ve bu vaadin gerçekleşerek Allah'ı kıyamette göreceğimizi ifade etmektedir.⁵²⁷ [Muhalla Basıt]

1	أَكُلُ حَقًّا وَالْكُلُّ بَاطِلٌ	وَالْكُلُّ مُسْتَعْمَلٌ وَعَاطِلٌ
2	وَالْكُلُّ يَنْبُوغُ مَاءٍ عَيْنٍ	وَالْكُلُّ عَيْثُ الْمَغِيثِ هَاطِلٌ
3	وَعَدْتَنَا أَنْ نَرَكَ يَا مَنْ	فِي وَعْدِهِ الْحَقُّ غَيْرُ مَاطِلٌ
4	وَقَدْ رَأَيْتَنَا بَيْنَ حَقِّ	سَمَا وَجُودًا وَبَيْنَ بَاطِلِ

1. Her şey hak, her şey batıl ve her şey kullanılmış ve noksandır,
2. Her şey mabadan (çıkan) suyun ta kendisidir ve her şey birbirine girmiş ekinin yağmurudur,
3. Ey vaadi ertelenmeksizin hak olan, seni görmeyi bize sen vadettin,
4. Şüphesiz ki, hak ve batıl arasında yüce bir varlık (olan) seni gördük.

İtikat başlığı altında ele alınan bir diğer kavram batıl ve delalet ehlidir. Arapçada boşa gitmek, temelsiz ve devamsız olmak anlamındaki batıl, hakkın karşıtı olarak hakikat olmayan şey,⁵²⁸ dalalet ise, gizli, kayıp, boşa giden, hidayete erdirmeyen yol⁵²⁹ gibi anlamlara gelmektedir. Bu anlamlar çerçevesinde en-Nablusî, batıl işlerle uğraşan, dalalet içerisinde olan, yalanlayan ve hakkı inkâr eden insanlar olarak bahsettiği dalalet ehli üzerine şunları yazmıştır:⁵³⁰ [Haff]

1	بَيْنَ أَهْلِ الْجُحُودِ وَالتَّكْذِيبِ	كُلِّ أَمْرٍ مِنَ الْأُمُورِ عَجِيبِ
2	تَرَكُوا رَيْبَةً بِأَهْلِ ارْتِيَابِ	وَاسْتَرَأَوْا فِي أَمْرِ كُلِّ أَرِيبِ
3	كَثُرَ الْإِفْتِرَاءُ مِنْهُمْ جَهَارًا	وَلَهُمْ فِيهِ غَايَةُ التَّشْيِيبِ

1. Yalanlayan ve inkâr edenler (batıl ehli) arasında her ne iş varsa (o işlere) şaşılır,
2. Onlar kuşkuculara bir şüphe bıraktılar ve bütün ferasetli kişilerin işine suizan besledi,

⁵²⁷ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 402.

⁵²⁸ el-Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-'Ayn*, VII/430-431; Fahrettin Olguner, "Bâtil", *DİA*, İstanbul, 1992, V/147-148.

⁵²⁹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, IV/392.

⁵³⁰ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 40-41.

3. Onlarda apaçık iftira çoğaldı ve onlar için aşk şiiri ile (kadınların güzelliğini, cemalini şive ve nazını) övmek tek gayedir.

Batıl ve dalalet ehlini küfür ehli olarak tanımlayan en-Nabluşî, şiirin devamında, bu grup insanların diğer kötü hal ve hareketlerinden bahsetmeye devam etmiş ve her zaman nefisleri doğrultusunda hareket ettiklerini, Allah'ın inayet ve hidayetinin bu insanlardan uzak olduğunu belirtmiştir.

İtikat başlığı altında ele alınan bir diğer kavram küfürdür. İmanın zıttı olan küfür, كَفْرٌ kelimesinden gelen, gizlemek, saklamak, üzerini örtmek anlamında kullanılan⁵³¹ ve Allah'ı örtmek, onun varlığını kabul etmemek manasına gelen bir terimdir.⁵³² Allah'tan vahiyle aldığı ve din adına tebliğ ettiği hususlarda peygamberi tasdik etmemek, onaylamamak anlamında kullanılmıştır.⁵³³ en-Nabluşî, küfrün karanlık ve çirkin olduğunu ifade etmiş, bu karanlığı aydınlatan tek ışığın ise, cehennemdeki ateşten çıkan ışık olduğunu belirtmiştir.⁵³⁴ [Haffif]

1 إِنَّ لِلْكَفْرِ ظِلْمَةً فِي الْوُجُودِ تَسْتُرُ الرُّوحَ تَحْتَ طَيِّ الْجُلُودِ
2 وَهُوَ عَيْنُ السَّيِّئِ وَلِلنُّورِ نَارٌ هِيَ فِي النَّشَاطَيْنِ ذَاتُ الْوُقُودِ

1. Şüphesiz ki varlık âleminde küfrün karanlığı vardır, (küfür karanlığı ise) ruhu dürülmüş derilerin altında gizleyen bir karanlıktır,

2. O (küfür), başkaca bir şey değildir ve o(nun için sadece), yakıtın zatı(ndan) iki defa ortaya çıkan ateşten gelen aydınlık vardır.

İtikat başlığı altında ele alınan bir diğer kavram şeytandır. İnsana musallat olup onu saptırmaya çalışan ruhanî varlık olarak tanımlanan, sözlükte uzaklaşmak, haktan ve hayırdan ayrılmak, muhalefet etmek anlamındaki شَطَنٌ⁵³⁵ veya öfkesinden yanıp tutuşmak mânasındaki شَيْطٌ⁵³⁶ kökünden türediği ileri sürülen şeytân (çoğulu şeyâtîn),

⁵³¹ el-Firûzâbâdî, *el-Kâmûsu 'l-Muhît*, s. 1470.

⁵³² el-Hakîm, *Mu'cemu 'ş-Şüfyye*, s. 972-973.

⁵³³ Mustafa Sinanoğlu, "Küfür", *DİA*, İstanbul, 2002, XXVI/533-536.

⁵³⁴ en-Nabluşî, *Divânu 'l-Hakâik*, s. 151.

⁵³⁵ İbn Manzûr, *Lisânu 'l-'Arab*, VII/118-119.

⁵³⁶ İbn Manzûr, *Lisânu 'l-'Arab*, VII/254-256.

hayırdan ve rahmetten uzaklaşmış yaratık, yanıp helâke mâruz kalmış varlık demektir.⁵³⁷

en-Nablusî, şeytanı tahzir etmiş,⁵³⁸ şeytanın vesvesesinden ve şeytanın Âdem'in cennet bahçesinden kovulmasına sebep oluşundan bahsetmiş,⁵³⁹ şeytanın hidayetten nasıl kaçtığını da aşağıdaki şiirinde hikaye üslubuyla anlatmıştır.⁵⁴⁰ [Hafif]

1 فَرَّ إِبْلِيسُ عَنْ هُدَى الْعِرْفَانَ حِينَ قِيلَ أَسْجُدُوا وَأَدَمُ دَانِي
2 فَتَجَلَّى بِهِ الْإِلَهِ وَفَعَلَ هُوَ بِاللَّهِ ظَاهِرُ الْخَدَائِنِ
3 ثُمَّ إِبْلِيسُ ضَلَّ عَنْهُ وَفِيهِ حَسَدٌ قَامَ وَأَعْتَرَتْهُ الْأَمَانِي
4 كَانَ فِي الْقَلْبِ مِنْهُ جَهْلٌ وَكُفْرٌ بِالْإِلَهِ الْمُهَيِّمِ الرَّحْمَنِ

1. Hz. Âdem (as) varlık olarak (Rabbe) yakın iken, şeytana “secde et!” denildiğinde (şeytan) irfan (sahibinin) yol göstericiliğinden, rehberliğinden kaçtı,

2. Böylece Allah ona tecelli etti ve o Allah'ın iki hikmetinin ortaya çıkmasına vesile oldu,

3. Bundan sonra şeytan O'ndan (Allah'ı bilmekten) dalalete düştü, onda bir haset oluşmaya başladı ve emanetten yüz çevirdi,

4. Onun kalbinde hüküm sahibi ve Rahman olan ilâha karşı bir cahillik ve bir inkâr vardı.

İtikat başlığı altında ele alınan bir diğer kavram tövbedir. Pişmanlık, nedamet, dönme gibi anlamlara gelen tövbe, kalpteki kötülükte ısrar düğümünü çözüp, Hakk'a dönmek ve Hakk'ın hukukunu gözetmek, kötü ve günah işlerden pişman olmaktır. Tövbenin kabul olması ve daha önceden işlenen hataların günahının tamamen bağışlanması için, hatayı derhal terk etmek ve bir daha asla eski hale dönmemeye azmetmekle mümkündür. Cehennem korkusuyla yapılan tövbeye “tövbe”, cennete girme ümidiyle yapılan tövbeye “inâbe”, Allah'ın kereminden utanıp tövbe edilmesine ise “isticâbe tövbesi” denir. En makbul tövbe, bir daha eski duruma

⁵³⁷ İlyas Çelebi, “Şeytan”, *DİA*, İstanbul, 2010, XXXIX/99-101.

⁵³⁸ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 454.

⁵³⁹ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 539.

⁵⁴⁰ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 560.

dönmele azmiyle yapılan “*nasuh tövbesi*”dir.⁵⁴¹ Tövbeyle çokça önemseyen ve tövbe üzerine uzunca bir şiir yazan en-Nablusî, bütün günahlardan teker teker tövbe ederek yaptığı tövbeyle aşağıdaki şiirinde güzel bir şekilde işlemiştir:⁵⁴² [Basî]t]

1	أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ سِرِّي وَمِنْ عَمَلِي	أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ نَفْسِي وَمِنْ بَدَنِي
2	أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ رُوحِي الَّتِي نُفِخْتُ	عَنْ أَمْرِ خَالِقِهَا فِي جِسْمِي الْوَهْنِ
3	أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ عَمَلِي إِذَا اخْتَلَفْتُ	بِهِ الْمَعَانِي وَمِنْ فَهْمِي وَمِنْ فُطْنِي
4	أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ فِكْرِي وَمَا سَرَحْتُ	خَوَاطِرِي فِيهِ مِنْ بَادٍ وَمُكْتَمِنِ
5	أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِمَّا يَقْطَعِي كَسَبْتُ	وَمَا عَلَيَّ جَرَى فِي النَّوْمِ وَالْوَسْنِ
6	أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِمَّا بَاشَرْتُهُ يَدِي	مِنْ كُلِّ شَيْءٍ قَبِيحِ الْفِعْلِ أَوْ حَسَنِ
7	أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ رَجْلِي وَمَا بَطَشْتُ	فِي الْحَبْرِ وَالشَّرِّ تُدْنِينِي وَتُبْعِدُنِي
8	أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِمَّا قَدْ رَأَى بَصْرِي	فِي طُولِ عُمْرِي وَمِمَّا قَدْ وَعَتْ أُذُنِي
9	أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِمَّا قَدْ نُطِقْتُ بِهِ	مِنْ كُلِّ لَفْظٍ شَرِيفٍ فِي الْوَرَى وَدُنِي
10	أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ كَفِّي وَمَا وُضِعْتُ	عَلَيْهِ مِنْ نَاعِمٍ فِي اللَّمَسِ أَوْ حَسَنِ
11	أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِمَّا قَدْ شَمَمْتُ لَهُ	مِنْ الرِّوَائِحِ فِي الْخَضْرَاءِ وَالذَّمَنِ
12	أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِمَّا دُفِنْتُ بِفَمِي	مِمَّا أَرَاهُ كَرِيهًا بِهَا أَوْ أَرَاهُ هَنِي
13	أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ سَخَطِي وَمِنْ غَضَبِي	وَمِنْ رِضَايَ وَإِشْقَاقِي وَمِنْ جُبْنِي
14	أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ ضَيْفِي وَمِنْ سَعْيِي	وَمِنْ هُزَالِي وَمِنْ سَقَمِي وَمِنْ سَمْنِي
15	أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ قَوْلِي بَلَى وَنَعَمْ	وَلَا وَكَيْفَ وَيَا لَيْتِي وَهَلْ وَمَنْ
16	أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ هَذَا لِمَا وَبِمَا	قَدْ كَانَ هَذَا الْأَمْرُ بِالْحَقِّ فَمِنْ
17	أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِمَّا قَدْ دَرَيْتُ وَمَا	لَمْ أَدْرِ مِنْ خَبَرٍ فِي النَّاسِ يُعْجِبُنِي
18	أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِمَّا قَدْ أَضَعْتُ مِنَ الْأُذُنِ	مِقَاسَ بِاللَّهِوِّ فِي عُمْرِي وَبِالدَّرَنِ
19	أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ كُلِّ الْأُمُورِ وَمِنْ	جَمِيعِ مَا لِي مِنَ الْحَاجَاتِ فِي زَمَنِي
20	أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ كُلِّ الْمَقَاصِدِ فِي	دَهْرِي وَمِنْ أَمَلٍ فِي الصَّدْرِ مُحْتَقِنِ
21	أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ مَا كَانَ فِي عَمَلِي	وَمَا هَمَمْتُ بِهِ مِنْهُ وَلَمْ يَكُنْ

⁵⁴¹ Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatler*, s. 74-76; Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 486-487.

⁵⁴² en-Nablusî, *Divânü'l-Hakâik*, s. 551-555.

- 22 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ كُلِّ الدُّنُوبِ وَمِنْ
كُلِّ الْبَلَايَا وَكُلِّ الشَّرِّ وَالْفِتَنِ
- 23 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ ذَمِّ بَكَيْثٍ بِهِ
وَمِنْ دَمِ كَانٍ مَنِّي سَائِلاً وَمَنِّي
- 24 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ صَرِيٍّ وَمِنْ جَزَعِي
وَمِنْ عَرَامِي وَمِنْ شَوْقِي وَمِنْ شَجْنِي
- 25 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ سَهْلٍ عَلَيَّ وَمِنْ
صَعْبٍ وَمِنْ فَرِحٍ عِنْدِي وَمِنْ حَزَنِ
- 26 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِمَّا قَدْ أَتَيْتُ بِهِ
مِنَ الْفُرُوضِ لَوْجِهِ اللَّهُ وَالسُّنَنِ
- 27 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ فِعْلِ الطَّهَارَةِ فِي
قَلْبٍ وَجِسْمٍ مِنَ الْعَصِيَانِ وَالذَّرَنِ
- 28 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ طَاعَاتٍ انْتَسَبَتْ
إِلَى جِسْمِي بِهَا مِمَّا تَعَبْتُ ضَنِي
- 29 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ تَرْكِي لِمَعْصِيَةٍ
وَمِنْ لِسَانٍ بِقَوْلِ الْحَقِّ مُنْذِهِنِ
- 30 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِمَّا فِي إِعْتِمَادِي مِنْ
تَوْحِيدِ رَبِّي إِذَا مَا قُلْتُ يَنْفَعَنِي
- 31 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ كَوْنِي أَكُونُ عَلَى
رَعْمِي مَعَ اللَّهِ حَيْثُ الْكُونُ فِيهِ فَنِي
- 32 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ أَهْلِي وَمِنْ وَلَدِي
وَمِنْ قَرِيْبِي وَمِنْ صَهْرِيٍّ وَمِنْ حَتْنِي
- 33 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ بَيْتِ أَبِيئْتُ بِهِ
وَمِنْ فِرَاشِي وَمِنْ ثَوْبِي وَمِنْ سَكْنِي
- 34 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ كُتْبِي وَمِنْ قَلْمِي
وَمِنْ دَوَاتِي وَمِنْ حَبْرِيٍّ وَمِنْ مِهْنِي
- 35 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ شَعْرٍ نَطَمْتُ وَمِنْ
تَصْنِيفِ عِلْمٍ وَمِنْ عَيٍّ وَمِنْ لَسَنِ
- 36 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ دَرَسٍ أَقْرَرُهُ
لِطَالِبٍ صَادِقٍ فِيهِ وَمُتَمَتِّحِنِ
- 37 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ وُفْيِي وَمَا مَلَكَتْ
يَدِي وَكُلَّ وَظِيْفَاتِي وَمِنْ مُؤْنِي
- 38 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِمَّا قَدْ وَهَبْتُ وَمَا
قَدِ اشْتَرَيْتُ وَمَا قَدْ بَعْتُ بِاللَّئْمِنِ
- 39 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ كُلِّ الْوَقَائِعِ لِي
فِي غَيْبَتِي عَن جَمَاعَاتِي وَفِي وَطْنِي
- 40 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِمَّا قَدْ رَكَبْتُ وَمَا
عَلَيْهِ أَرْكَبُ مِنْ خَيْلٍ وَمِنْ أَتْنِ
- 41 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِمَّا قَدْ سَمِعْتُ بِهِ
لِلْعَبْرِ مِنْ صَدَقَاتٍ لِي وَمِنْ مَنَنِ
- 42 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ فِعْلِ الْجَمِيلِ إِذَا
فَعَلْتُهُ مَعَ غَيْرِي وَاصِلاً شَطْنِي
- 43 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ حَلِّ الْحَرَامِ وَمِنْ
تَحْرِيمِ كَالْفَهْوَةِ السَّوْدَاءِ وَالتُّنَنِ
- 44 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ بَشْرٍ عَلَى مَلِيٍّ
وَهُدْنَةٍ مِثْلُ مَا قَالُوا عَلَى دَحْنِ
- 45 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ قَوْمٍ أَصَاحِبُهُمْ
عَلَى إِخْتِلَافٍ لَهُمْ فِي الْحَبِّ وَالْإِخْنِ
- 46 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ أَمْرٍ بِهِ فَهَمُوا
سُوءًا وَلَمْ أَدْرِهِ مِنِّي وَمِنْ لُدْنِي
- 47 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ ذِكْرِ الْبَرِيَّةِ لِي
فِي غَيْبَتِي بِلِسَانِ غَيْرٍ مُنْسَجِنِ
- 48 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ مَا لَسْتُ أَعْرِفُهُ
مِنْ سُوءِ ظَنِّ أَنِّي بِي مِنْ دَوِي الضَّعْنِ

- 49 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِمَّا كُنْتُ مُؤْتَمَنًا عَلَيْهِ بَيْنَ الْوَرَى أَوْ غَيْرِ مُؤْتَمَنٍ
- 50 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ ظُلْمِي لِغَيْرِي فِي حَقِّ وَمِنْ أَحَدٍ فِي النَّاسِ يَظْلِمَنِي
- 51 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ بَرِي لَوْلَادَتِي وَوَالِدِي حَيْثُ لَمْ أَحْدَمْ وَلَمْ أَعْنِ
- 52 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ تَرْكِي خُفُوفَهُمَا وَطَالَمَا مِنْهُمَا عُذِّيتُ بِاللَّبَنِ فِيهِ
- 53 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ ذِكْرِي سِوَايَ بِمَا فِيهِ وَمَا لَيْسَ فِيهِ غَيْرَ مُتَّزِنٍ
- 54 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِمَّا لَا ضَرُورَةَ لِي فِيهِ وَمِنْ كُلِّ بُنْيَانٍ كَذَاكَ بَنَى
- 55 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ أَرْضٍ نَزَلْتُ بِهَا وَمَجْلِسٍ قَدْ عَدَا بِالنَّاسِ يَجْمَعُنِي
- 56 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ نَقْضِ الْعُهُودِ وَمِنْ تَرْكِ الْحُدُودِ وَمِنْ حَيْدِ عَنِ السُّنَنِ
- 57 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ طَبْعِ طَبَعْتُ بِهِ وَحَالَةٍ أَنَا فِيهَا صَبِيقُ الْعَطَنِ
- 58 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَحَدِي حَيْثُ كُنْتُ وَفِي وَقْتِ اجْتِمَاعِي بِمَعْرُوزٍ وَمُتَمَتِّهِنِ
- 59 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِمَّا قَدْ تَحَيَّلَ لِي وَمَا إِنْتَهَمْتُ بِهِ شَخْصًا مِنَ الظَّنِّ
- 60 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ ضَعْفِي وَمِنْ مَرَضِي وَمِنْ تَقَلُّبِ أَحْوَالِي عَلَى الْمَحَنِ
- 61 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ وَقْتِ التَّرَاغِ وَمِنْ مَوْتِي وَقَبْرِي وَمِنْ غَسْلِي وَمِنْ كَفْنِي
- 62 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ هَوْلِ السُّؤَالِ إِذَا أَتَى عَلَى مَدْرَجِ فِي الْقَبْرِ مُنْدَفِنِ
- 63 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَالْأَمِّ حَوَاتٍ تَحْيَا مِنَ الْجَدْرَانِ وَاللَّبَنِ
- 64 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ وَقْتِ الْحِسَابِ وَمِنْ نَضْبِ الْمَوَازِينِ حَيْثُ الْجُورُ لَمْ يَبْنَ
- 65 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ عَالَمَ الْغُيُوبِ فَلَا شَيْءٌ عَلَيْهِ خَفِيَ تَحْتَ الثَّرَى الدَّجَنِ
- 66 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَزَاقَ الْبَرِّيَّةِ لَمْ يَنْسَ أَمْرًا قُرُوبِيًّا كَانَ أَوْ مَدْنِي
- 67 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ سِتَارَ الْغُيُوبِ عَلَى كُلِّ امْرِيٍّ بِالرَّذَى وَالسُّوءِ مُنْعَجِنِ
- 68 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ عَوْنَ الْمُسْتَجِيرِ بِهِ عَلَى الشَّدَائِدِ مَنْ يَرُجُوهُ لَمْ يَهِنِ
- 69 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ دَحَرَ السَّائِلِينَ لَهُ فَضْلًا يَجُودُ بِهِ مَا عَنْهُ قَطُّ نَنِي
- 70 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ ذَا الْعَرْشِ الْمَجِيدِ وَذَا الِ رُكْنِ الشَّدِيدِ لِمُسْتَسْجِدٍ وَمُرْتَكِبِ
- 71 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ ذَا الْفَضْلِ الْعَمِيمِ وَذَا الِ عَدَلِ الْقَوِيمِ وَذَا الْإِحْسَانِ وَالْمِنَنِ
- 72 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ نُورَ الْكَائِنَاتِ وَمَنْ أَتَى الرَّسُولَ لَنَا عَنْهُ وَلَمْ يَمِنِ
- 73 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ جَلَّ اللَّهُ لَيْسَ لَهُ حَدٌّ يَقُولُ لِشَيْءٍ إِنْ أَرَادَ كُنْ

- 74 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ عَزَّ اللَّهُ قَدْ حَضَعَتْ لِفَهْرِهِ أَوْلِيَاءَهُ الشَّامِ وَالْيَمَنِ
- 75 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ كَمْ مِنْ أَشْعَثِ بِهَدَى حَظِيٍّ وَكَمْ حَسَنِ لَمْ يَرْضَهُ بَسَنِ
- 76 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ كَمْ عَزَّتْ بِهِ أُمَّمُ فَكَانَ نَاصِرُهُمْ فِي الْحَادِثِ الدُّجَنِ
- 77 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ كَمْ حَرَّتْ لِسَطْوَتِهِ أَوْلُوا الْعِنَادِ مِنَ الْبَاغِينَ لِلدَّقَنِ
- 78 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ كَمْ أَرْدَى الطَّعَاةَ وَكَمْ أَبَادَ قَوْمًا بِحَدِّ الْأَسْمِرِ اللَّدَنِ
- 79 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ كَمْ أَوْهَى كَعْنَتَرَةَ فِي سَالِفِ الدَّهْرِ أَوْ سَيْفِ بِنِ ذِي يَزَنِ
- 80 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ كَمْ أَفْنَى جَبَابِرَةً تَمَرَّدَتْ وَعَعَتْ تَفْوَى بِهِ وَتَبِي
- 81 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ كَمْ غَاوٍ أَضَلَّ وَكَمْ عَقَلٍ بِهَيْبَتِهِ فِي الْعَجْرِ مُرْتَهِنِ
- 82 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ تَعْدَادَ الرَّمَالِ وَدَرَاتِ الْوُجُودِ وَقَطْرُ الْوَابِلِ الْهَيْتِ
- 83 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ تَعْدَادَ النَّبَاتِ وَأَوَّ رَاقِ الْعُصُونِ وَزَهْرِ الْبَرِيَاضِ سَنِي
- 84 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ تَعْدَادَ الطُّيُورِ وَمَا فِي الْبَرِّ مِنْ حَجَرٍ وَالْبَحْرِ مِنْ سُفْنِ
- 85 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ تَعْدَادَ الْعَفَائِدِ مِنْ إِيْمَانٍ حَقِّ وَكُفْرٍ بَاطِلٍ وَهِنِ
- 86 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ تَعْدَادَ الْهَوَامِ وَتَعَدَّ الدَّوَابِّ وَمَا يَنْفَادُ بِالرَّسَنِ
- 87 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ تَعْدَادَ الشَّرَابِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ قَلِيلِ الْأَجْبَالِ وَالْقَنْنِ
- 88 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ تَعْدَادَ الْحُرُوفِ بَدَتْ فِي الرَّقْمِ وَالنُّطْقِ بِالْأَقْلَامِ وَاللَّسَنِ
- 89 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ عَدَّ الْحَبِّ جُمْلَتَهُ وَمَا أَتَى مِنْ دَقِيقٍ مِنْهُ مُنْطَحِنِ
- 90 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ عَدَّ التَّمَلِّ حَيْثُ سَرَى وَقَرَّ وَالْوَحْشِ مِنْ فَرْدٍ وَفُتَّتَرَنِ
- 91 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ عَدَّ الْخَلْقِ أَجْمَعِهِمْ مِنْ عَابِدِي رَبِّهِمْ أَوْ عَابِدِي وَثَنِ
- 92 أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ عَدَّ الْمُسْتَبِدِّ بِهِ فِي الْعِلْمِ خَالِقِنَا مِنْ كُلِّ مُسْتَكْنِ
- 93 ثُمَّ الصَّلَاةُ تَوَالَتْ وَالسَّلَامُ نَمَا عَلَى نَبِيِّ الْهُدَى مَنْ حُصَّ بِاللَّسَنِ
- 94 مُحَمَّدٌ خَيْرِ خَلْقِ اللَّهِ مَنْ نَبَتْ عَنْ طَيْبِ أَصْلِ لَهُ تُفَاحُهُ الْعُصَنِ
- 95 وَصَاحِبِ الْحَوْضِ تُسْقَى مِنْهُ أُمَّتُهُ فِي الطُّولِ مَا بَيْنَ عَمَانٍ إِلَى عَدَنِ
- 96 وَإِلَيْهِ الْعَرَّةُ وَالصَّحْبُ الْأَمَاجِدِ مَنْ يَفْضَلُهُمْ لَمْ يَزَلْ رَوْضُ الْكَمَالِ جَنِّي
- 97 وَعَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ مَعَ عُمَرَ وَيَعْدُ عُثْمَانُ مَوْلَانَا أَبُو الْحَسَنِ
- 98 وَالتَّابِعِينَ لَهُمْ بِالْخَيْرِ سَادَتَنَا أُولِي التَّقَى كَأُوَيْسِ ذَلِكَ الْفَرَنْبِي
- 99 مَا أَنْشَدْتُ هَذِهِ الْأَبْيَاتِ فِي مَلَا مِنْ نَظْمِ نَابُلُسِيِّ الْأَصْلِ عَبْدُ غَنِي
- 100 وَمَا عَفَا رَبُّنَا دُوَ الْحَقِّ عَنْ أَحَدٍ أَتَاهُ مُسْتَغْفِرًا فِي الْبَسْرِ وَالْعَلَنِ

1. Gizlice ve açıkça (işlediklerimden) dolayı Allah'a tövbe ediyorum, iç dünyamda ve vücudumda (işlediklerimden) dolayı Allah'a tövbe ediyorum,
2. Zayıf bedenimde onu yaratanın emri olarak üflenen ruhumdan dolayı Allah'a tövbe ediyorum,
3. Onunla anlama konusunda ihtilafa düştüğünde aklımdan, anlayışından ve zekâmdan dolayı Allah'a tövbe ediyorum,
4. Düşüncemden ve gizli-açık aklımdan geçenlerden dolayı Allah'a tövbe ediyorum,
5. Uyanikken kazanulandan, uyuklama ve uyku halindeyken bende olandan dolayı Allah'a tövbe ediyorum,
6. Elimin dokunduğu her türlü çirkin ve güzel şeyden dolayı Allah'a tövbe ediyorum,
7. Ayaklarımdan ve beni yaklaştırarak veya uzaklaştırarak hayır ve şer yolunda tuttuğularımın dolayı Allah'a tövbe ediyorum,
8. Hayatım boyunca gözümün gördüğü ve kulağımın işittiği (şeylerden) dolayı Allah'a tövbe ediyorum,
9. Hayır ve şerde her türlü şerefli sözü onunla konuştuğumdan (konuştuğum dilimden) dolayı Allah'a tövbe ediyorum,
10. Avuç içimden ve ona koyulan yumuşak veya sert şeylerin günahından dolayı Allah'a tövbe ediyorum,
11. Yeşillikler ve kalıntılar içerisinde kokladığım kokulardan dolayı Allah'a tövbe ediyorum,
12. Ağzımla tadıp da berbat ya da hoş bulduklarımın dolayı Allah'a tövbe ediyorum,
13. Darılmamdan, kızgınlığımdan, razı olmamdan, sakınmamdan ve korkaklığımdan dolayı Allah'a tövbe ediyorum,
14. Daralmamdan, ferahlığımdan, zayıflığımdan, hastalığımdan ve şişmanlığımdan dolayı Allah'a tövbe ediyorum,

15. Evet, hayır, nasıl, keşke, mı?, mi? ve kim? (gibi) sözlerimden dolayı Allah'a tövbe ediyorum,

16. Bu, niçin, ne ile (gibi sözlerimden) dolayı Allah'a tövbe ediyorum, şüphesiz bu iş, gizli bir kıymet içermektedir,

17. Benim farkında olduğumdan ve insanların beni hayrete düşüren anlayamadığım haberlerinden dolayı Allah'a tövbe ediyorum,

18. Ömrümde heva ve heves ile nefesten (nefse uymaktan dolayı) kaybettiğimden ve pislikten dolayı Allah'a tövbe ediyorum,

19. Bütün işlerden, yaşadığım çağda ihtiyacım olan bütün her şeyden dolayı Allah'a tövbe ediyorum,

20. Zamanımın bütün gayelerinden ve kıpkırmızı kesilmiş sinedeki ümitten dolayı Allah'a tövbe ediyorum,

21. Olmayan işimden, onun için (işim için) gayret sarf etmeyişimden ve onun (işimin) olmayışından dolayı Allah'a tövbe ediyorum,

22. Bütün günahlardan, bütün belalardan, bütün şer ve fitnelerden dolayı Allah'a tövbe ediyorum,

23. Ağladığım(da) onunla (akıttığım) gözyaşından ve benden olan akışkan kandan (akan kandan) dolayı Allah'a tövbe ediyorum,

24. Sabrımdan, telaşlı halimden, tutkumdan, şevkimden ve pişmanlığımdan dolayı Allah'a tövbe ediyorum,

25. Bana kolay ve zor gelenden ve benim nezdimdiki mutluluk ve hüzünden dolayı Allah'a tövbe ediyorum,

26. Allah'ın veçhinden/tarafından ve sünnetinden gelen farzlardan yerine getirdiklerimden dolayı Allah'a tövbe ediyorum,

27. Kalp ve bedeninin isyan ve pis olan şeylerden temizlenmesi işinden dolayı Allah'a tövbe ediyorum,

28. Bitkin düşüp yorulduğum bedenime dayanana itaatten dolayı Allah'a tövbe ediyorum,

29. İsyani, günahı terk etmemden ve hak sözü (kullanarak) kandırmayı beceren dilimden dolayı Allah'a tövbe ediyorum,

30. Benim menfaatimdir dediğimde Rabbimin tevhit inancından dolayı Allah'a tövbe ediyorum,

31. Allah ile beraber olmayı istiyor olduğum mükemmel bir yaratılışla yaratılışımdan dolayı Allah'a tövbe ediyorum,

32. Ailemden, evladımdan, yakın akrabamdan, eşimin ailesinden ve damadımdan dolayı Allah'a tövbe ediyorum,

33. Gecelediğim evden, yatağımdan, elbisemden ve ikamet ettiğim yerden dolayı Allah'a tövbe ediyorum,

34. Kitaplarımdan, kalemimden, divitimden (hokka), mürekkebiden ve mesleğimden dolayı Allah'a tövbe ediyorum,

35. Nazmettiğim şiirden, tasnif edilmiş ilimden, söz söylemede acizliğimden ve fasih olmaktan dolayı Allah'a tövbe ediyorum,

36. Sadık talebe için karar kıldığım dersten ve onunla imtihan eden olmaktan dolayı Allah'a tövbe ediyorum,

37. Vâkıf olduğumdan, elimin sahip olduğundan, bütün vazifelerimden ve iaşemden (geçim külfetinden) dolayı Allah'a tövbe ediyorum,

38. Hibe ettiğimden, satın aldığımdan ve bir ücret karşılığı sattığımdan dolayı Allah'a tövbe ediyorum,

39. Benim cemaatim ve vatanımdan benim gıyabımda olan her türlü olaydan dolayı Allah'a tövbe ediyorum,

40. At ve dişi eşeğe binmemden ve bindi(klerimden) dolayı Allah'a tövbe ediyorum,

41. Benim için doğru olandan başka bir şeyi ve minneti işittiğimden (kulağımdan) dolayı Allah'a tövbe ediyorum,

42. Benden başkasıyla aramızı düzelttiğin bir bağ ile yaptığım güzel işten dolayı Allah'a tövbe ediyorum,

43. Haramı helal kılmaktan ve kahveyi ve tütünü haram kılmaktan dolayı Allah'a tövbe ediyorum,

44. Onların dedikleri gibi dalkavukluk ve gizli bir bozgunculuk/fesat üzere sulh yapan bir kişiden dolayı Allah'a tövbe ediyorum,
45. Dostlarına karşı sevgi ve kin tutmada ihtilafa düşen/durmadan karar değiştiren bir kavimden dolayı Allah'a tövbe ediyorum,
46. Onunla bir kötülük anladığım veya bana hiçbir şey vermeyen işten ve (işe karşı) esnek olmamdan dolayı Allah'a tövbe ediyorum,
47. Yeryüzündekilerin benim hakkımdaki zapt edilemeyen dil ile gıybetimin yapıldığı zikirden dolayı Allah'a tövbe ediyorum,
48. Onun hakkında herhangi bir şey bilmememden (dolayı, bir malumata sahip olmayışıma rağmen) aşırı kin tutmama sebep olan suizandan Allah'a tövbe ediyorum,
49. Takva ehli arasında kendisinden emin olduğumdan/güvenilir olandan veya güvenilir olmayandan dolayı Allah'a tövbe ediyorum,
50. Haksız yere (başkasına) zulmümden ve insanlardan bana zulmeden birisinden dolayı Allah'a tövbe ediyorum,
51. Hizmet etmemiş veya yardımda bulunmamış olduğum anne ve babama karşı yaptığım iyiliğimden dolayı Allah'a tövbe ediyorum,
52. Sütü ile beslendiğim müddetçe o ikisinin (anne ve babamın) hakkını terk etmemden dolayı Allah'a tövbe ediyorum,
53. Onda olan veya olmayan (dini veya dünya kelimelerinden olsun) ölçüsüz bütün zikrimden dolayı Allah'a tövbe ediyorum,
54. Benim için zaruri olmayandan ve senin inşa ettiğin gibi (inşa edilmiş) bütün binalardan dolayı Allah'a tövbe ediyorum,
55. Oturduğum yerden ve yarın insanlarla benim toplanacağım meclisten dolayı Allah'a tövbe ediyorum,
56. Sözleri/ahitleri bozmaktan, haddi/sınırları aşmaktan ve sünnetten sapmaktan Allah'a tövbe ediyorum,
57. Yayımladığım/bastırduğum kitaptan/yayımdan ve dar kafalı/kısır görüşlü olmamdan dolayı Allah'a tövbe ediyorum,
58. Aziz ve hor olarak (görüldüğüm) toplumumun (içinde bulunduğum) sürede yalnızlığımdan dolayı Allah'a tövbe ediyorum,

59. Benim hakkımda tahayyül ettiğinden ve zann/şüphe ile itham ettiğim kişiden dolayı Allah'a tövbe ediyorum,
60. Zayıflığımdan, hastalığımdan ve imtihan üzere içinde bulunduğum durumumun/ ahvalimin değiştirilmesinden dolayı Allah'a tövbe ediyorum,
61. (Can) Çekişme zamanından, ölümünden, kabrimden, cenazemin yıkanmasından ve kefenimden dolayı Allah'a tövbe ediyorum,
62. Defnedilmiş (olduğum) kabrin basamağına (kabrin içine) (sorgu sual meleklerinin) geldiğinde sual korkusundan dolayı Allah'a tövbe ediyorum,
63. Kıyamet gününden ve kerpiç duvardan (kurumuş çamurdan) diriltilen ölülerden dolayı Allah'a tövbe ediyorum,
64. Hesap zamanından ve kendisinde herhangi bir haksızlık olmayan tartının ölçüsünden dolayı Allah'a tövbe ediyorum,
65. Zifiri karanlık toprak altında bile hiçbir şeyin gizli olmadığı gaybı bilen Allah'a tövbe ediyorum,
66. Köylü veya şehirli olsun hiçbirinin işini unutmadan yeryüzüne rızık veren Allah'a tövbe ediyorum,
67. Helak olmuş ve kötülükle yoğrulmuş herkesin ayıplarını örten Allah'a tövbe ediyorum,
68. Sıkıntıdayken yorulmadan (kurtuluşa dair) ümit besleyerek yardımına sığınılmış Allah'a tövbe ediyorum,
69. Asla geri çevrilmeksizin bolca verilen dilencilerin (malı) biriktirmesinden dolayı Allah'a tövbe ediyorum,
70. Yüce arşın sahibine, işini yürütemeyenin dayandığı dayanağın sahibine ve (o) dayanaktan dolayı Allah'a tövbe ediyorum,
71. Her şey faydalı olan fazilet, tam adalet, ihsan ve iyilik sahibi Allah'a tövbe ediyorum,
72. Kâinatın nuruna, Resul'un bize getirdiğine ve (O Resulün) cömertçe ihsan etmemesinden dolayı Allah'a tövbe ediyorum,

73. Bir şey için şayet olmasını istemesi (halinde ol) demesinin sınırı olmayan Yüce Allah'a tövbe ediyorum,

74. Şam ve Yemen'in ileri gelenlerinin kahredilmesine rıza gösteren Aziz Allah'a tövbe ediyorum,

75. Nice hidayet ile yüksek rütbeye nail olan saç başı dağınık kişiden ve nice onun rızasına nail olamayan güzel kişiden dolayı Allah'a tövbe ediyorum,

76. Nice aziz olan milletlerden dolayı Allah'a tövbe ediyorum ki, onların karanlık olaylarda/müşkil durumlarda yardımcıları vardı,

77. Nice çenede (sözlerinde) haddi aşanlara direnç gösterenlere hücum edenlerden dolayı Allah'a tövbe ediyorum,

78. Nice helak olan azgınlardan ve nice yok olan halim esmer kavimlerden dolayı Allah'a tövbe ediyorum,

79. Geçmiş zamandaki Antere⁵⁴³ veya Seyfb. Zî Yezen⁵⁴⁴ gibi nice zayıf (kişilerden) dolayı Allah'a tövbe ediyorum,

80. Nice fani zorbalara itaat edip (sonra) takvada karar kılıp yumuşamış (kişilerden) dolayı Allah'a tövbe ediyorum,

81. Nice dalalette olan sapıktan ve acizlikle rehin alınıp korku içinde olan nice akıldan dolayı Allah'a tövbe ediyorum,

82. Kumların, varlığın zerrelere ve birden bire bastıran sağanak yağmurun damlalarının sayısınca Allah'a tövbe ediyorum,

83. Bitkilerin, dalların yaprakları ve Riyad'ın açmış çiçekleri sayısınca Allah'a tövbe ediyorum,

84. Kuşların, karadaki taşların ve denizdeki gemilerin sayısınca Allah'a tövbe ediyorum,

85. Doğru imanın, küfrün, batılın ve zebunun inançları sayısınca Allah'a tövbe ediyorum,

86. Zehirli böcekler sayısınca, yük hayvanları ve urgan ile bağlanmamışlar (yabani hayvanlar) sayısınca Allah'a tövbe ediyorum,

⁵⁴³ Cahiliyye döneminde yaşamış meşhur bir şairdir (ö. H. 22), Bkz. en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 554.

⁵⁴⁴ Yemen hükümdarı, Hz. Peygamber'in dedesi Abdumuttalib'in dayısıdır, Bkz. en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 554.

87. Küçük dağın ve dağların zirvesine (kadar, bütün) toprakların sayısınca Allah'a tövbe ediyorum,

88. Kalemlerle (yazılan) ve fasih telaffuzlarla rakamlarda ortaya çıkmış harflerin sayısınca Allah'a tövbe ediyorum,

89. Titiz bir şekilde işlenerek öğütülmüş bütün tohumlar sayısınca Allah'a tövbe ediyorum,

90. Hareket halinde olan ve olmayan karıncalar, tek ve bir arada yaşayan yabancı hayvanlar sayısınca Allah'a tövbe ediyorum,

91. Rablerine veya putlara ibadet eden bütün yaratılmışlar sayısınca Allah'a tövbe ediyorum,

92. Bütün yazılmış olanlardan yaratanımızın ilminde hükümler olanların sayısınca Allah'a tövbe ediyorum,

93. Sonra fasih konuşan özel birisi, hidayete erdiren (vesile olan) Nebiye salat selam okudu,

94. Ki, Allah'ın yarattıklarının en hayırlısı olan Hz. Muhammed (sav), elma dalının tertemiz kökünden filizlenendir,

95. Amman ile Aden boyunca ümmetini içirdiği havzın sahibidir,

96. Mağara ehli ve şerefli arkadaşı ise, bitmeyen faziletiyle kemal bahçesini devşirendir,

97. Hz. Ebubekir Sıddık ile beraber Hz. Ömer, sonra Hz. Osman, Hasan'ın babası (Hz. Ali) bizim dostumuzdur,

98. Ve seyyidimiz takva sahibi Üveys el-Karani gibi onlara hayırla tabi olanlar,

99. Bu beyitler, aslen Abdulganî en-Nablusi'nin şiirinin tam ortasından inşad edilmedi,

100. Hakkın sahibi Rabbimiz, ona açıktan veya gizliden tövbe etmeyi bahsettiklerinden sadece bir tek kişiyi affetmedi.

İtikat başlığı altında ele alınan bir diğer kavram duadır. Dua, Müslümanlar için sınırlanacak bir liman olması cihetiyle, İslam’da önemli bir yere sahiptir. İhtiyaçların anahtarı, darda kalanların rahatladığı yer, muhtaçların sığınağıdır.⁵⁴⁵ Nitekim müminleri dua etmeye çağıran Yüce Allah, Kur’an-ı Kerim’de şöyle buyurmaktadır:

وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ

“Rabbiniz şöyle dedi: ‘Bana dua edin, duanıza cevap vereyim!’”⁵⁴⁶

en-Nablusî de, birçok şiirinde Allah’a dualar etmekte, dünya ve ahiret için isteklerde bulunmaktadır. Ömrünün son dönemlerinde yazdığı düşünülen aşağıdaki şiirinde Rabbine nida ederek dua etmiş, bedeninin yaşlılıktan kaynaklanan zayıflıklarına karşı güç, huzur ve hidayet istemiştir.⁵⁴⁷ [Meczû‘ Hafif]

1 فَرَّ دَهْرِي بِحَقِّهِ
2 مِنْ يَدِي مُسْتَحَقِّهِ
3 يَا رُؤُوفًا بِخَلْقِهِ
4 صَوَّحَ النَّبْتُ فَاسْقِهِ نَهْلَةً مِنْ سَحَائِكِ
5 فَفَرُّنَا زَادَ فَأَغْنِنَا
6 وَأَعْطِنَا مَا هُوَ الْمَنَّا
7 ثُمَّ فَرَّجْ هُمُومَنَا
8 وَأَغْنِنَا فَإِنَّا فِي تَرْجِي مَوَاهِبِكِ

1. Zamanım hakkıyla kaçtı (geçti gitti),
2. Elimden layıkıyla (geçti),
3. Ey yarattıklarına pek acıyan!
4. Bitki kurudu, bulutlarından bir yudum ile onu sula!
5. Fakirliğimiz arttı, bizi zenginleştirdi,
6. Bize arzularını(mızı) ver,
7. Sonra (bizden) gamı, kederi gider,
8. Bize yardım et! Çünkü biz senin bağışlamayı ummaktayız.

⁵⁴⁵ ez-Zevbî, *Mu‘cemu’ş-Şüfîyye*, s. 162; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 66.

⁵⁴⁶ Mü‘min, 40/60.

⁵⁴⁷ en-Nablusî, *Divânu’l-Hakâik*, s. 82.

İtikat başlığı altında ele alınan bir diğer kavram hamd ve şükürdür. Hamd, övmek, razı olmak, hakka rıza göstermek anlamlarına gelmektedir.⁵⁴⁸ Ululamayı, yüceltmeyi ifade etmek üzere methetmek, sena etmek demek⁵⁴⁹ ve Allah'ın nimetlerine şükretmektir. Hamd insani, ruhani ve rabbani olmak üzere üç boyutludur. İnsani boyut, avamın kendisine verilen nimetlere karşı yaratana duyduğu kalbi minnettir. Ruhani boyut, havassın kalben minnetin yanında, amellerde ve hareketlerinde kulun buna göre hareket etmeye çalışmasıdır. Rabbani boyut ise, ariflerin şükür kastrıyla sıracak bir şekilde, verilen nimetlerin güzelliklerini yaratandan bilerek hareket etmesidir.⁵⁵⁰ Allah'ın isimlerinden birisi olan şükür ise, hamd ile aynı doğrultuda, yapılan iyiliği övmek, iyiliğin makbule geçtiğini dile getirmek, iyiliği yapanı övmek demektir.⁵⁵¹ en-Nablusî, şükürün kârı çok olan bir ticaret gibi nimetleri arttırdığını,⁵⁵² şükürün Allah'a olması gerektiğini belirtmiştir:⁵⁵³ [Tavîl]

وَمَنْ يَسْحَطُ الْإِنْسَانَ إِنْ شَاءَ أَوْ يَرْضَى	لَكَ الْحَمْدُ يَا رَبَّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ	1
عَلَى الْكُلِّ إِنْ يَرْضَوْا وَإِنْ يَعْضِبُوا يُمِضِي	عَلَيْمٌ بِأَحْوَالِ الْجَمِيعِ وَحُكْمُهُ	2
عَلَى الْيُسْرِ وَالْإِعْسَارِ وَالْبَسْطِ وَالْقَبْضِ	وَشُكْرًا لَكَ اللَّهُمَّ فِي كُلِّ حَالَةٍ	3
لِيَعْضِبَ أُمُورٍ إِنْ أَرَدْتَ بِهَا تُفْضِي	رَحْمَتًا يَا مَنْ لَا يَخِيبُ بِكَ الرَّجَا	4
وَلَا تُحْزِنَا فِي حَشْرِنَا سَاعَةَ الْعَرْضِ	وَنَدْعُوكَ فَاقْبَلْ يَا إِلَهِي دُعَاءَنَا	5

1. Ey göklerin ve yerin Rabbi! Ey dilediğinde insana kızan ya da dilediğinde ondan razı olan! Hamd sadece sanadır,

2. İster rıza göstereyim, isterse gazap etsinler, O (Rab) her şeydeki bütün halleri ve onun bütün hükümlerini bilendir,

3. Ey Allah'ım! Rahatlıkta, zorlukta, sevinçte, üzüntüde, bütün hallerde sana şükürler olsun,

⁵⁴⁸ el-Firûzâbâdî, *el-Kâmûsu 'l-Muḥîṭ*, s. 278.

⁵⁴⁹ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 104.

⁵⁵⁰ ez-Zevbi, *Mu 'cemu 'ş-Şüfîyye*, s. 142-143.

⁵⁵¹ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yayınları, İstanbul, 1991, s. 460.

⁵⁵² en-Nablusî, *Divânu 'l-Ḥakâik*, s. 474.

⁵⁵³ en-Nablusî, *Divânu 'l-Ḥakâik*, s. 294.

4. Ey hayal kırıklığına uğramaksızın sonlandırılmak istenilen bazı işler için medet umulan! Umudumuz sensin,

5. Sana dua ederiz, Ey İlahi duamızı kabul et, bizi haşredilip (sana) arz edildiğimiz kıyamette bizi rezil eyleme!

2. 3. İlim

en-Nablusî, şiirlerinde ilim, akıl, cehalet ve ilim sahibi olup olmamaktan kaynaklanan gerçek zenginlik ve fakirlik hakkında da bir çok şiirler yazmıştır. İlim başlığı altında ele alınan ilk kavram duadır. İlim bilmek, marifet, irfan anlamlarına gelmektedir.⁵⁵⁴ İslam'ın ilme önem verdiği gibi, tasavvufta da ilim önemli bir yere sahiptir. en-Nablusî, ilimle alakalı bir çok şiir yazmış ve ilmin birçok yönüne dikkatleri çekmiştir. Allah'ın ilmi veli kullarının kalbine koyduğu, âlem ve eşyanın ancak ilim ile idrak edilebileceği,⁵⁵⁵ zenginlik veya fakirliğin mal varlığı veya yokluğuyla değil, ilimin varlığı veya yokluğuyla olduğu,⁵⁵⁶ kemâl sahibi olmanın ancak ilim ile mümkün olduğu,⁵⁵⁷ ilmin şeriat olduğu, hakikat ilminin içeceğimiz, şeriat ilminin ise yiyeceğimiz olduğu,⁵⁵⁸ mal ile ilmin birbirine düşman olduğu, malın ilmi ifsat ettiği⁵⁵⁹ gibi hususlarda birçok şiir yazan en-Nablusî, ilme ne kadar ehemmiyet verdiğini göstermiştir. İnsanları ilme davet eden en-Nablusî, ilim talep etmenin, bir sineğin her durumda avına dönüp durduğu gibi vazgeçilemez bir şey olduğunu da şu şekilde belirtmektedir:⁵⁶⁰ [Haff]

طَرَدُوهُ يَعُودُ فِي كُلِّ حَالٍ	أُطْلِبِ الْعِلْمَ كَالدُّبَابِ إِذَا مَا	1
كُتِبِ الْعِلْمِ أَنْتَ طُولَ اللَّيَالِي	وَاشْتِغَلِ بِالْمُطَالَعَاتِ لِمَا فِي	2
سَلْ حَبِيرًا وَلَا تَقِفْ فِي السُّؤَالِ	وَإِذَا أَشْكَلَتْ عَلَيْكَ أُمُورٌ	3
لَوْجُودِ الْحَبِيرِ ذِي الْأَفْضَالِ	وَإِذَا لَمْ تَجِدْ حَبِيرًا فَدَعَهَا	4
غَيْرِ هَذَا فَمَحْضُ قَيْلٍ وَقَالَ	إِنَّ هَذَا هُوَ السَّعَادَةُ أَمَا	5

⁵⁵⁴ el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu 'l-Muhît*, s. 1140.

⁵⁵⁵ en-Nablusî, *Divânu 'l-Hakâik*, s. 35-36.

⁵⁵⁶ en-Nablusî, *Divânu 'l-Hakâik*, s. 250-251.

⁵⁵⁷ en-Nablusî, *Divânu 'l-Hakâik*, s. 290.

⁵⁵⁸ en-Nablusî, *Divânu 'l-Hakâik*, s. 335.

⁵⁵⁹ en-Nablusî, *Divânu 'l-Hakâik*, s. 405.

⁵⁶⁰ en-Nablusî, *Divânu 'l-Hakâik*, s. 423.

1. İlimi, tıpkı her durumda onu kovanlara dönen karasinek gibi iste,
2. Geceler boyunca ilim kitaplarındaki bilgileri mütalaa etmekle (okumakla) meşgul ol,
3. Sana (verilen) işlerde müşkül durumlara düştüğünde bir bilene sor ve sorunun üzerinde de (fazlaca) durma,
4. Bir bilen bulamadığında ise, onu en faziletli olana, her şeyden haberdar olana (Allah'a) bırak,
5. İşte bu mutluluğun ta kendisidir, bundan başkasına gelince, apaçık boş bir lakırdıdır.

İlim başlığı altında ele alınan bir diğer kavram akıldır. Arapça عَقْل kökünden gelen ve dizginledi, gem vurdu, akıl süzgecinden geçirdi, akıl yürüttü gibi anlamlara gelen fiilden mastar isim olan الْعَقْل sözcüğü düşünme, kavrama, anlama yetisi anlamlarına gelmektedir.⁵⁶¹ Tasavvufta ise akıl, zatında maddeden mücerret, fiilinde maddeye bitişen bir varlık, kalpte hak ile batılı ayırt eden bir nur olarak tanımlanmıştır. Aklın iki türlü olduğunu ortaya koyan tasavvuf anlayışına göre, akl-ı evvel olarak isimlendirilen akıl, ulûhiyet mertebesinde bulunan akıldır ve vücut bu mertebede kendisindeki sıfat ve esmayı mücmel olarak bilmektedir. Akl-ı kül ise, Allah'ın kudretinden ilk olarak ortaya çıkan akıldır.⁵⁶² Bu tanımlar doğrultusunda en-Nablusî, birçok şiirinde aklın Allah'ı bulma ve bilmedeki rolünü,⁵⁶³ nakil ile vazgeçilemez bir ilişki içerisinde olduğunu,⁵⁶⁴ Allah'ın varlığını tam anlamıyla kavramada noksan olduğunu⁵⁶⁵ belirtmiştir. Ayrıca aklın ne olduğunu da şu şekilde açıklamıştır:⁵⁶⁶

[Basî]

⁵⁶¹ el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muḥîṭ*, s. 1033-1035.

⁵⁶² Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 15-16.

⁵⁶³ en-Nablusî, *Divânu'l-Ḥaḳâik*, s. 418, 615.

⁵⁶⁴ en-Nablusî, *Divânu'l-Ḥaḳâik*, s. 565.

⁵⁶⁵ en-Nablusî, *Divânu'l-Ḥaḳâik*, s. 79-80.

⁵⁶⁶ en-Nablusî, *Divânu'l-Ḥaḳâik*, s. 207.

1 أَصَابِعِ الْعَيْبِ فِينَا حَرَكَتْ عُودَهُ وَحَرَقَتْ تَحْتَ أَذْيَالِ الْحِجَابِ عُودَهُ
 2 أَلْعَقْلُ أَوَّلُ مَخْلُوقٍ بِهِ وَرَدَتْ أَحْبَابُ طُهُ رَسُولِ اللَّهِ مَقْصُودَهُ
 3 وَلَيْسَ نَمَّ سِوَاهُ وَاحِدٌ هُوَ فِي عَيْنِ الْحَقِيقَةِ لَأَحْتِ بِيضُهُ سَوْدَهُ
 4 وَذَاكَ عَقْلٌ وَجُودِ الْحَقِّ قَدْ ظَهَرَتْ عَنْهُ التَّصَاوِيرُ بِالتَّقْدِيرِ مَخْدُودَهُ

1. Bizde gaybın parmakları onun (gayb ağacının) dalını hareketlendirdi ve onun (gayb ağacının) dalı, aklın etekleri altında yandı,

2. İlk varlık akıldır, onunla Allah'ın Resulü Tâhâ'nın haberleri amacına ulaşmıştır,

3. Orada ondan (akıldan) başka bir şey yoktur, hakikatin bizzat kendisinde beyaz siyahtan apaçık (ayrıldığı gibi), o da tektir,

4. İşte orada hakkın vücudu(ndan olan) akıl, (tam bir şekilde anlaşılması) sınırlandırılmış takdirle tasvir edilmiş varlıktan ortaya çıkmıştır.

İlim başlığı altında ele alınan bir diğer kavram cehalettir. Kelime itibarıyla جَهْلٌ kökünden gelen ve terim olarak bilgi yokluğu anlamına gelen cehalet,⁵⁶⁷ gerek Kur'an-ı Kerim'de, gerek beşeri kitaplarda, gerekse insanlar arasında kınanan ve sakınılan kötü bir nitelik olarak görülmektedir. en-Nablusî de cehalet konusunda birçok şiir yazmış, cehaletin ne kadar kötü bir illet olduğundan bahsedip, cahillerin hiçbir kıymetinin olmadığını belirtmiş ve cahilleri aşağıdaki şiirde olduğu gibi kınamıştır:⁵⁶⁸ [Hafif]

1 أَيْهَا الْجَاهِلُ الَّذِي لَيْسَ يَدْرِي مَا يُلَاقِيهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا
 2 كُلَّمَا أزدَادَ مِنْ سِوَى اللَّهِ عِلْمًا زَادَ شَيْطَانُهُ لَهُ تَسْوِيلًا
 3 لَا تَعْرَفَنَّكَ الظَّوَاهِرُ وَانْتُرِكَ عَنْكَ قَالًا بِهِ فُتِنْتَ وَقِيْلًا
 4 وَتَأْمَلَنَّ فِي كُلِّ شَيْءٍ تَشَاهَدَ كُلُّ شَيْءٍ يُغْنَى قَلِيلًا قَلِيلًا

1. Ey sabah akşam kendisiyle karşılaşılacağını idrak edemeyen cahiller!

2. Onun (cahilin) Allah'tan başkasından (gelen) ilmi her arttığında, şeytanın onu (cahili) ayartması da artar,

⁵⁶⁷ Ali b. Muhammed eş-Şerif el-Cürcânî, *Kitâbu'l-Ta'rifât*, Thk. Muhammed Abdurrahman Maraşlı, Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 2012, s. 142.

⁵⁶⁸ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 599.

3. Asla görünüş seni aldatmasın, seni meftun eden dedikodudan uzak dur,

4. Gördüğün her şeye dikkatle bak, zira her şey azar azar tükenmektedir.

İlim başlığı altında ele alınan iki kavram ise zenginlik ve fakirliktir. Farsçada değerli taşlarla süslü ve pahalı olan anlamındaki zengin kelimesinden gelen zenginlik için, İslâmî kaynaklarda genellikle غِنًا⁵⁶⁹ kelimesi kullanılır. “Ginâ” kavramı, Allah hakkında muhtaç olmamayı, insanlar hakkında ihtiyaç azlığını ve bir insanın diğerine göre sahip olduğu mal çokluğunu ifade eder.⁵⁷⁰ Maddî ihtiyaç içinde bulunan kimse, yoksul anlamında olan fakirlik ise, Arapçada delmek, kazmak, kırmak manalarına gelen فقْرَ kökünden⁵⁷¹ sıfat olup asıl anlamı, omurgası kırılmış kimse (fekâr) anlamındadır. Bu durumdaki birisi gibi insanın bir işe güç yetirememesi, başkasına muhtaç olması sebebiyle, maddî bakımdan sıkıntı içinde bulunan kimseye de fakir denildiği ifade edilir.⁵⁷²

Bu anlamlara rağmen, İslam’da ve tasavvufta gerçek zenginlik ve fakirlik, mal çokluğu ile değil, manevî unsurlara sahip olup olmamakla tanımlanmıştır. İslam’ın ve tasavvufun, zenginlik ve fakirlik kavramlarına yüklediği anlamlar doğrultusunda en-Nablusî, gerçek zenginlik ve fakirliğin kişinin Rabbi ile olması veya olmamasıyla bağlantılı olduğunu⁵⁷³ ve ilim sahibi olup olmaması ile⁵⁷⁴ aynı doğrultuda olduğunu belirtmiştir. Ayrıca imanın gerçek zenginlik, imansızlığın da gerçek fakirlik olduğunu belirten en-Nablusî, zenginlik ve fakirlikten ne anladığını da şu beyitlerle ifade etmiştir:⁵⁷⁵ [Hafif]

لَا فَقِيرًا فِي صُورَةِ الْأَعْيَانِ	1 كُنْ غَنِيًّا فِي صُورَةِ الْفُقَرَاءِ
دُنْيَوِيًّا لِلْأَخْذِ وَالْإِعْطَاءِ	2 وَمُرَادِي بِالْفَقْرِ مَا كَانَ فَقْرًا
ذَاكَ فَقْرٌ مَا إِنَّ لَهُ مِنْ عِنَاءِ	3 لَا مُرَادِي بِالْفَقْرِ اللَّهُ رَبِّي
فَاصْطَبِرْ إِنَّهُ لِحَيْرٍ بَلَاءِ	4 ذَاكَ عَزَّ بِدُونِ ذِلٍّ وَعَلِمٍ

⁵⁶⁹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, X/132.

⁵⁷⁰ Mustafa Çağrırcı, “Zenginlik”, *DİA*, İstanbul, 2013, XLIV/276-278.

⁵⁷¹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, X/297.

⁵⁷² Osman Eskicioğlu, “Fakir”, *DİA*, İstanbul, 1995, XII/129-131.

⁵⁷³ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 280.

⁵⁷⁴ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 250.

⁵⁷⁵ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 29.

1. Yoksul gibi görünen bir zengin ol, zengin suretinde görünen yoksul değil,
2. Benim fakirlikten kastım, alıp-vermek (üzere olan) dünyevi bir fakirliktir,
3. Benim kastım Rabbim Allah'ın fakiri olmak değildir, işte bu kendisinde cefanın olduğu (hakiki) bir fakirliktir,
4. İşte bu, zilletsiz bir şeref ve ilimdir, (fakirliğe) katlan, şüphesiz ki o (fakirlik), hayra ulaşmak için imtihandır.

2. 4. Nasihat

en-Nablusî, şiirlerinde hem kendi nefesine hem de bütün insanlara nasihat ederek nasihatın ne olduğunu açıklamaktadır. Ayrıca azarlama, kınama, istikamet, sabır, dili korumak, davet, dünya ve ahiret ile alakalı nasihatlere yer vermektedir.

İnsanlara nasihatlerde bulunarak, insanları istikamet üzere olmaları ve hatalarını terk etmeleri hususunda uyarıyı önemseyen en-Nablusî, bu doğrultuda onlarca şiir yazmıştır. Kendi nefesine yaptığı nasihatlerin yanında, bütün insanlara birçok konuda nasihatlerde bulunmuştur. İnsanlara, Allah'a kullukta ve şeriata uygun bir şekilde yaşamada üzerlerine düşenleri yapmaları, günahlardan sakınmaları, daha önce işledikleri günahlarından tövbe etmeleri, nefislerine uymamaları hususlarında şu şekilde nasihatlerde bulunmuştur:⁵⁷⁶ [Remel]

1	إذْبَحِ النَّفْسَ بِسَيْفِ الْإِجْتِهَادِ	فِي رِضَى مَوْلَاكَ تَحْطَى بِالْمُرَادِ
2	وَإَكْشِفِ الْحُجُبَ عَنِ الْقَلْبِ بِهِ	وَتَأْمَلْ وَجْهَ مَوْلَاكَ الْجَوَادِ
3	لَا تُكُنْ مِنْ نَفَرٍ قَدْ أُمِرُوا	فَعَمُوا عَنْهُ وَصَمُّوا بِإِزْدِيَادِ
4	سَأَلُوا وَاسْتَحْبَرُوا وَاسْتَكْشَفُوا	وَلَقَدْ هَامُوا بِهِ فِي كُلِّ وَادِ

1. Rabbinin rızası uğrunda hedefine ulaşmak için mücadele (çalışma, çabalama) kılıcıyla nefsini kurban et!
2. Kalpteki perdeyi onunla kaldır ve cömert Rabbinin rızasını ara!
3. Devamlı başkalarından emir alıp (Rabbin rızasına) kör ve sağır kalan bir gruptan olma,
4. (Nitekim o gruptakiler) Her vadide şaşkın şaşkın dolaşırlarken onlar sordular, haberleri soruşturdular ve hakikati ortaya çıkardılar.

⁵⁷⁶ en-Nablusî, *Divânü'l-Hakâik*, s. 169.

Toplum içerisinde hem dini yaşam hem de toplumsal yaşam hususunda yanlış yolda olan kişiler, toplumun önderleri ve halk tarafından kınanmış, yanlış yapan kişiler azarlanmıştır. Bu azarlama ve kınama da Arapçada لَامَ azarlama, kınama anlamına gelen kelimeyle yapılmıştır. Kelime hem fiil anlamıyla hem de ismi faili olan لَائِمٌ yani azarlayan, kınayan anlamıyla genellikle beraber kullanılmıştır.⁵⁷⁷ Öyle ki bu kelimeler İslam ve tasavvuf literatüründe önemli bir yer tutmuştur. Hatta Kur'an-ı Kerim'de bu iki kelime şu şekilde bir arada kullanılmıştır:

يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ

“... Allah yolunda cihat ederler. (Bu yolda) hiçbir kınayıcının kınamasından da korkmazlar.”⁵⁷⁸

en-Nablusî de, nefsinin peşinde koşan heva ehlini azarlamış ve kınamış, Yahudi ve Hıristiyanları, tahrif olmuş dinde ısrar etmeleri ve tevhit inançlarının olmayışı sebebiyle yermiştir.⁵⁷⁹ Nefsinin ihtiraslarına kurban olan kınanmışlara hitaben de şunları söylemektedir:⁵⁸⁰ [Hafif]

1 أَيُّهَا اللَّائِمُ الَّذِي لَامَ جَهْلًا فِي هَوَىٰ ذَلِكِ الْعُلَامِ النَّفِيسِ
2 مَا لَنَا وَالْجَهْلُ يُبْحَثُ عَنَّا بِكَلَامٍ وَاهٍ وَعَقْلٍ حَسِيسِ

1. Ey arzuların(a uymada) cahâletle kınanmışlar! İşte bu, kıymetli (görülen bir efendinin) hizmetçi(liği)dir,

2. Bize ne oluyor ki, cahiller kat bir akıl ve mesnetsiz bir sözle bizim hakkımızda araştırma yapıyor.

Sözlükte doğru, düzgün, dengeli, sabit ve kararlı olma gibi anlamlara gelen قَوِّمٌ kökünden mastar olan istikâmet kavramı ise, doğruluk, dürüstlük, adalet, itidal, itaat, sadakat, dürüstçe yaşama, istikrarlı tutum anlamlarında kullanılmaktadır.⁵⁸¹ Bütün

⁵⁷⁷ el-Firûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhtâ*, s. 1159.

⁵⁷⁸ Maide, 5/54.

⁵⁷⁹ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 177-178.

⁵⁸⁰ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 283.

⁵⁸¹ el-Firûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhtâ*, s. 1152.

ibadet ve taatte peygamber, veliler ve dinde belli bir seviyeye ulaşmış kişiler gibi daim olmaktır. Kişinin her türlü aşırılıktan sakınarak doğruluk üzere bulunması anlamında tasavvufi bir terimdir. İstikâmet üç hal üzere tanımlanmıştır. Dilin istikâmeti kelime-i şahadet ile, canın istikâmeti doğru ve dirayetli irade ile, erkânın istikâmeti ise ibadetler için gayret göstermek iledir.⁵⁸² en-Nablusî, istikâmet üzere olmaya büyük önem vermiş ve Allah'ın emirlerinde istikâmet üzere olmak üzerine şunları söylemiştir:⁵⁸³ [Tavîl]

1	أَلَا فَتَحَقَّقْ أَنَّ كُلَّ اسْتِقَامَةٍ	بِعَيْرِ اعْوِجَاجٍ مَا عَلَيْهَا مُعْوَلٌ
2	فَإِنَّ اعْوِجَاجَ الْقَوْسِ عَيْنُ اسْتِقَامَةٍ	لَهُ فِي يَدِ الرَّامِي فَلَا يَنْحَوِلُ
3	وَلَمَّا اسْتِقَامَ السَّهْمُ زَالَ بِسُرْعَةٍ	عَنِ الْقَوْسِ فَأَفْهَمَ أَيُّهَا الْمُتَطَوِّلُ
4	وَقَصْدِي بِهَذَا الْإِعْوِجَاجِ هُوَ الَّذِي	رَأَتْهُ نُفُوسٌ جَاهِلُونَ فَجُهِلُوا
5	وَلَا يُفَرِّقُونَ الْحَقَّ مِنْ بَاطِلِ السَّوَى	وَشَيْطَانُهُمْ يُمْلِي لَهُمْ وَيُسَوِّلُ
6	وَالْأَلَا فَإِنَّ الْإِسْتِقَامَةَ عَيْنُ مَا	هُوَ الشَّرْعُ يَسْمُو مَنْ بِهَا يَتَجَمَّلُ
7	وَمَا الشَّرْعُ إِلَّا وَالْحَقِيقَةُ عَيْنُهُ	وَبَيْنَهُمَا لَا فَرْقَ قَوْلٌ مُفْصَّلُ

1. Eğriliği olmayan her istikametın üzerinde bir dayanağın olmadığını bilirsiniz!
2. Atıcının elindeki yayın eğriliği, istikametın ta kendisidir, gitmez/ayrılmaz,
3. Ok hedefe atıldığında yaydan hızla uzaklaşır, anla ey yayı çeken,
4. Bu eğrilikten kastım, gördüğün cahillerin nefisleridir ve onlar (daha da çok) cahilleştir,
5. Onlar hakkı başka bir batıldan ayıramazlar, onların şeytanları onlara vesvese verir ve onları aldatır,
6. İstikâmet, şeriatla yücelip, onunla güzelleşenin istikametinden başka bir şey değildir,
7. Şeriat ise, hakikatin kendisinden başka bir şey değildir ve o ikisi arasında açıklayıcı bir sözden (bir yorumdan) başka bir fark da yoktur.

⁵⁸² ez-Zevbî, *Mu'cemu's-Şüfiyye*, s. 48; Mustafâ Çağrıncı, Süleyman Uludağ, "İstikâmet", *DİA*, İstanbul, 2001, XXIII/348-349.

⁵⁸³ en-Nablusî, *Divânü'l-Hakâik*, s. 439.

Dayanma, dayanıklılık anlamlarına gelen *الصَّبْرُ* kelimesi,⁵⁸⁴ tasavvufta başa gelen musibetlerden dolayı Allah'tan başka kimseye şikâyetçi olmamak, sızlanmamak, yakınmamak, kendini acındırmamak anlamında kullanılmıştır. Kul, karşılaştığı sıkıntı ve belaların verdiği üzüntüyü sadece Allah'a arz eder ve sadece ondan yardım bekler.⁵⁸⁵ Elem ve belalara şikâyeti terk manasına gelen sabır, nefse haz vren şeylerden uzaklaşmak anlamında da kullanılmıştır.⁵⁸⁶ Bu bağlamda en-Nablusî, aşağıdaki şiirinin ilk beyitlerinde dünyadaki bela ve musibetlere değinmiş, devamında da imtihánlara sabretme üzerine şunları yazmıştır:⁵⁸⁷ [Vâfir]

عَلَى الْإِيْدَاءِ وَلَيْسَعِ الْإِنَاءِ	وَصَابِرٌ عَن لِقَاءِ النَّاسِ وَاصْبِرْ	21
وَعُقْبَاهُ انْكِشَافٌ وَإِنْجِلَاءٌ	فَإِنَّ الصَّبْرَ فِي الدُّنْيَا قَلِيلٌ	22
قِيَامَةٌ فَهُوَ لَيْسَ لَهُ انْقِضَاءٌ	فَأَمَّا الصَّبْرُ مِنْكَ عَلَى عِقَابِ أَلْ	23
فَعَبَّرَ اللَّهُ مَا فِيهِ الرَّجَاءُ	وَلَا تَتَرَجَّحْ غَيْرَ اللَّهِ مُؤَلَّى	24

21. İnsanlarla karşılaştığında onlara karşı sabırlı davran, eziyetlere sabret, kabın da geniş olsun!

22. Şüphesiz sabır dünyada azdır ve onun karşılığı, inkişaf (gelişme) ve kurtuluşa ermedir,

23. Senin kıyamet cezasına (karşı göstereceğin) sabra gelince, o kesintisiz (hiç bitmeyecek) olandır,

24. Allah'tan başkasına bir dost olarak ümit bağlama, zira Allah'tan başkasında ümit yoktur.

Dili gereksiz sözlerden koruyup ihtiyaçtan fazla söz söylememe hali İslam'da çok önemli görülmüştür. Malâyani denilen faydasız şeylerle uğraşmak ve ağzına gelen her şeyi söylemek ise yerilen bir durum olarak addedilmiştir. Dili bu tür boş ve zararlı konuşmalardan korumak, bir nevi İslam'ın emirlerinden sayılmıştır. en-Nablusî, dili

⁵⁸⁴ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, VII/275.

⁵⁸⁵ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 408.

⁵⁸⁶ Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatler*, s. 81.

⁵⁸⁷ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 23.

korumanın önemini belirterek, yetmiş adet olarak belirlediği dilin afetlerini teker teker aşağıdaki şiirinde sıralamıştır:⁵⁸⁸ [Vâfir]

1 تَعَلَّمْ حِفْظَ آفَاتِ اللِّسَانِ لَتَحْظَى بِالْأَمَانِ وَبِالْأَمَانِي
 2 وَخُذْهَا إِنَّهَا سَبْعُونَ شَيْئًا حَكْتُ فِي نَظْمِهَا عِقْدَ الْجُمَانِ
 3 فَكُفِّرْ وَالْحَطَا مَعَ خَوْفِ كُفْرٍ وَكِذْبِ ثَمِّ سَبِّ فِي هَوَانِ
 4 وَفُحْشِ عَيْبَةٍ وَنَمِيمَةٍ مَعَ مِرَاءٍ وَالْجِدَالِ وَطَعْنِ جَانِي
 5 وَسُخْرِيَّةٍ وَتَعْرِيضٍ وَلَعْنِ وَنَوْحٍ وَاشْتِعَالِ بِالْأَغَانِي
 6 مُخَاصَمَةٍ وَإِنْشَاءٍ لِسِرِّ وَخَوْضٍ فِي مَجَالِ بَاتِّبَانِ

1. Huzura ve arzularına kavuşmak için dilin afetlerinden korunmayı öğren,
2. İnci bağı gibi nazmettiğim yetmiş şeyi (saydığım dilin afetlerini) al (tut),
3. (Bunlar;) Küfür, küfüre düşme korkusuyla yapılan hata, yalan, sonra aşağılık bir sövgü,
4. Fuhuş, gıybet, tartışmayla birlikte dedikodu, çekişme ve (haksız yere) suçlama (ile) karalama,
5. Alay etme, laf atma, lanet okuma, feryat ederek sızlanma, şarkı-türkü ile meşgul olma,
6. Biriyle çekişme, herhangi bir sırrı ifşa etme, büyüleyicilikle herhangi bir konuya girme (etkileme amaçlı laf söyleme),

en-Nablusî, yirmi yedi beyit olan bu şiirinin devamındaki beyitlerde, dilin diğer afetlerini tek tek saymış, şiirin sonunda susmanın insan için daha iyi olduğunu belirtmiştir. İnsanlara bu afetlerden sakınması ve lüzum olmadıkça konuşmamasını öğütlemiştir.

Nasihat başlığı altında ele alınan bir diğer kavram davettir. Davet kelimesi sözlükte (دَعَا - دَعْوَةٌ) çağırmak, seslenmek, adlandırmak, dua veya beddua etmek, ziyafete çağırmak, propaganda yapmak gibi anlamlara gelir.⁵⁸⁹ Ayrıca davet aynı kökten bir isim olarak ziyafet yemeği, dava, şiar gibi manalarda da kullanılmıştır. İslâm dinini yayma ve Müslümanları, dinî görevlerini yerine getirmeye çağırma

⁵⁸⁸ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 509.

⁵⁸⁹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, IV/359-360.

anlamına gelen İslâmî bir terimdir. İslam davet üzerine kurulmuştur.⁵⁹⁰ Dine davet ile başlayıp, Allah'a kulluğa, hamde, ibadete, itaate ve daha birçok konuya insanları davet üslubu, en-Nablusî'nin şiirlerinde birçok yerde işlenmiştir. en-Nablusî, insanları Allah'a karşı edepli olmaya,⁵⁹¹ Allah sevgisine,⁵⁹² doğru yola,⁵⁹³ salih amele,⁵⁹⁴ namaza⁵⁹⁵ ve dosdoğru yol olarak tanımladığı tarikatına⁵⁹⁶ davet etmiştir. Aşağıda verilen şiirde de, Allah'ı bilmeye, ona ibadete ve hamda davet etmiştir.⁵⁹⁷ [Mutedârek]

وَإِذَا أَنْوَارُ الْحَقِّ بَدَتْ	بِالْحَقِّ نَرَاهُ	فَنَعْبُدُهُ	17
لِلْجِسْمِ رُكُوعٌ	يُرَكِّعُهُ	لِلْقَلْبِ سُجُودٌ	يَسْجُدُهُ
18	وَالْعَالَمِ لَيْلٌ	أَجْمَعُهُ	يَا عَفْلَةَ
19	فَاخْذِرْ	يُلْهِيكَ	تَلْبِئْسُهُ
20	وَأَظْهَرُ	بِالْحَمْدِ لَهُ	أَبَدًا
21	قَدْ فَازَ بِهِ	مَنْ يَحْمَدُهُ	

17. Hakkın nurları hak ile zuhur edince, onu görür ve ona kulluk ederiz,

18. Bedenin ona rükû ettiği rükûları ve secde ettiği secdeleri vardır,

19. Âlemin tamamı bir gecedir ki, onda uyuyan kulun gafletine vâh olsun,

20. Sakın! O (gece) seni bürüyerek oyalar, sende görünenin bu durumun tekrar edip durması olduğu halde,

21. Daima O'na hamd ile izhar et/göster ki, O'na hamd eden onu kazanmıştır.

İnsanın ölümden önceki hayatı, bu hayattayken ilişki kurduğu varlıklar, bunlarla ilgili eğilimleri, tutum ve davranışları için kullanılan bir tasavvuf ve ahlâk terimi olan dünya kelimesi, yakın olmak manasına gelen دُنُو kökünden türemiş en yakın anlamındaki اَدْنَى kelimesinin müennesidir.⁵⁹⁸ Dünya, yaşadığımız gezegenin adı

⁵⁹⁰ Mustafa Çağrırcı, “Da‘vet”, *DİA*, İstanbul, 1994, IX/16-19.

⁵⁹¹ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 259.

⁵⁹² en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 449.

⁵⁹³ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 309-310.

⁵⁹⁴ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 289.

⁵⁹⁵ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 281.

⁵⁹⁶ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 295.

⁵⁹⁷ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 206-207.

⁵⁹⁸ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, IV/420.

olarak kullanılmaktadır.⁵⁹⁹ Tasavvufta dünya, insanı Allah'tan alıkoyan şey, imtihan yeri, ahiretin tarlası, geçici, fani yer olarak tanımlanmıştır.⁶⁰⁰ Ahiret ise, dünyanın zıttı olarak, dünyaya nispeten daha yakın, sona kalan, tehir eden, geciken, son, neticede varılacak yer gibi anlamlara gelmektedir. Öbür dünya diye tarif olunan ahiret, cennet, cehennem, ârâf, sırat, mizan gibi yerleri ihtiva etmektedir. Ehlisünnet inancına göre bunların hepsi hakır ve gerçektir.⁶⁰¹ en-Nablusî, dünya ve ahiret konularını şiirlerinde birçok defa işlemiş, dünya ve ahiret hayatlarını karşılaştırmalı olarak ele alarak, dünyanın zelil bir yer olduğunu⁶⁰² ve yok olacağını,⁶⁰³ ahiretin ise baki olduğunu belirtmiş, dünya ve ahiret hayatını şu şekilde tanımlamıştır:⁶⁰⁴ [Remel]

1	عَالَمُ الدُّنْيَا مَجَازٌ كُلُّهُ	أَيُّ مَجَازٍ هُوَ عَقْلِيٌّ فَقَطُّ
2	نِسْبَةٌ لِلْعَقْلِ فَافْهَمْ قَوْلَنَا	تَجِدُ الْأَمْرَ الَّذِي فِيهِ انْضَبَطُ
3	فَلِذَا التَّكْلِيفُ فِي الدُّنْيَا عَلَى	أَهْلِهَا بِالْعَقْلِ شَرَعُ اللَّهِ حَطُّ
4	عَالَمِ الْأُخْرَى حَقِيقَةٌ تُرَى	كُلُّهَا مَا بَيْنَ إِرْضَا وَسَخَطُ
5	وَعَلَى الْأُمَّةِ فِي الْأُخْرَى فَلَا	شَرَعٌ وَالتَّكْلِيفُ عَنْهُمْ قَدْ سَقَطُ

1. Dünya âleminin tamamı mecazdır, (ama) hangi mecaz? O sadece akli (mecazdır),
2. Sözümezi anla ki, akla nispet edilen oraya (sözümeze) göre düzenlenmiş emri bulasın,
3. İşte bu sebeple dünyada Allah'ın sınırlarını akılla koyduğu o (dünya) ehline sorumluluk vardır,
4. Diğer âlem (ahiret) ise hakikattir, hoşnutluk ile hoşnutsuzluk arasında her şey orada görülecektir,
5. Diğer âlemde ümmete kanun/şeriat yoktur ve sorumluluk da onlardan, (üzerinden) düşmüştür.

⁵⁹⁹ Süleyman Uludağ, "Dünya", *DİA*, İstanbul, 1994, X/22-25.

⁶⁰⁰ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 66.

⁶⁰¹ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 12.

⁶⁰² en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 447.

⁶⁰³ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 296, 333, 389.

⁶⁰⁴ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 306.

2. 5. İnsan

en-Nabluşî, insanın ne olduğu, ruhi yapısı, nefis sahibi oluşu ve Yüce Allah tarafından yaşadığı müddetçe daima rızkının verildiğine dair şiirler yazmıştır. Eşref-i mahlûk, yani yaratılmışların en şerefli olarak nitelenen insan, akıl sahibi olmasıyla diğer varlıklardan üstündür ve bunun yanında sorumluluk sahibi tek varlıktır. İnsandan insan-ı kâmil olması beklenir. Yani Allah'ın zât, sıfat, isim ve fiilleriyle kendisinde tecelli ettiği insan olması beklenir. Âlemin var oluşunun ve varlığını sürdürülmesinin sebebi insandır.⁶⁰⁵ Bu bağlamda, en kıymetli varlık olan insan üzerine birçok şiir neşreden en-Nabluşî, insanın Allah ile zengin olduğunu,⁶⁰⁶ Allah'ın bir eseri olduğunu,⁶⁰⁷ sürekli bir değişim içerisinde olduğunu,⁶⁰⁸ sadece İslam ile şerefli olunabileceğini,⁶⁰⁹ insanın nisyan ile malum olduğunu,⁶¹⁰ nefisine çokça uyduğunu,⁶¹¹ insan ruhunun vasıflarını,⁶¹² hayırlı amelle insan arasındaki ilişkiyi,⁶¹³ insan ile kelb arasındaki farkları,⁶¹⁴ insanın Allah'ın vücuduyla⁶¹⁵ ve şeriatla⁶¹⁶ bağlantısını, insanın içinin çirkin, dışının güzel oluşunu,⁶¹⁷ zevalini,⁶¹⁸ fiillerini,⁶¹⁹ hallerini,⁶²⁰ vasıflarını,⁶²¹ kötü insanın yolunun da kötü oluşunu⁶²² belirtmiştir. İnsana, hakikatte ne olduğu ve kendi kendisinin kıymetini bilmesi hususunda da şu şekilde hitap etmektedir:⁶²³ [Kâmil]

⁶⁰⁵ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 250.

⁶⁰⁶ en-Nabluşî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 121-122.

⁶⁰⁷ en-Nabluşî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 545-546.

⁶⁰⁸ en-Nabluşî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 556.

⁶⁰⁹ en-Nabluşî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 559.

⁶¹⁰ en-Nabluşî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 561.

⁶¹¹ en-Nabluşî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 590-591.

⁶¹² en-Nabluşî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 134.

⁶¹³ en-Nabluşî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 218-219.

⁶¹⁴ en-Nabluşî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 530.

⁶¹⁵ en-Nabluşî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 540-541.

⁶¹⁶ en-Nabluşî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 353.

⁶¹⁷ en-Nabluşî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 298-299.

⁶¹⁸ en-Nabluşî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 561.

⁶¹⁹ en-Nabluşî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 443.

⁶²⁰ en-Nabluşî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 454-455.

⁶²¹ en-Nabluşî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 543-544.

⁶²² en-Nabluşî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 305-306.

⁶²³ en-Nabluşî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 500.

1 أَجْهَلْتَ قَدْرَكَ أَيُّهَا الْإِنْسَانُ أَنْتَ الْجَمِيعُ وَبَعْضُكَ الْأَكْوَانُ
 2 وَالنُّورُ وَالظُّلُمَاتُ أَنْتَ حَقِيقَةٌ وَسَوَى كَمَالِكَ كُلهُ نُقْصَانُ
 3 يَكْفِيكَ أَنَّ الْحَقَّ سَمِعَكَ قَدْ عَدَا وَيَدًا وَرِجْلًا فِيكَ وَهُوَ عَيَانُ
 4 وَالْكَوْنُ أَجْمَعُهُ لِأَجْلِكَ خَادِمٌ يَسْعَى وَأَنْتَ الْمَالِكُ السُّلْطَانُ
 5 فَإِذَا انْتَبَهْتَ لِبِسْتِ ثَوْبَ سَعَادَةٍ وَإِذَا غَفَلْتَ فَتَوْتُوكَ الْحُسْرَانُ
 6 وَلِطَيْفِكَ الْجَنَاتُ أَنْتَ مُنْعَمٌ فِيهَا عَدَا وَكَثِيفِكَ النَّيْرَانُ
 7 إِنَّزِعْ ثِيَابَكَ عَنْكَ وَابْقِ بَعِيرَهَا نَعْرِفْ مَقَامَكَ أَيُّهَا الْإِنْسَانُ

1. Ey insan! Kıymetinin cahili misin? Sen her şeysin (külsün) ve senin uzuvların da âlemlerdir,

2. Aydınlık da, karanlık da gerçekte sensin ve senin mükemmel oluşundan başka her şey noksandır,

3. İştittiğin hakikat sana muhakkak ki yarın yeter, sende bir el ve bir ayak (vardır) ve (bu da) apaçık ortadadır,

4. Bu sebepten dolayı, kâinatın tamamı sana hizmet etmeye gayret etmektedir ve güç sahibi olan da sensin,

5. Uyanık olduğunda saadet elbisesini giyersin, gaflette olduğunda ise elbisen hüsrandır,

6. Sen nimetlendirilensin, cennet hayali(yle avunursun, ancak) yarın orada senin bedeninin ateştedir,

7. Senden bir başkasına yönelen elbiseni (nefsini) çıkar at ki, makamını bilesin ey insan!

İnsanın mahiyetini oluşturan bedeni yapısının yanında ruhu da en-Nablusî'nin şiirlerinde ilediği bir konudur. Sözlükte can, nefis, Cebrail gibi anlamlara gelen رُوح kelimesi,⁶²⁴ tasavvufta emr âleminden inip hayvani cana binmiş manevi cevher olarak tanımlanmıştır. İnsan ruhunun gözle görülemeyen özel bir şekli ve belli bir kalıbı vardır. İnsan öldükten sonra bu ruh yaşamaya devam eder. Fikir ve akletme ruhun özelliğidir. İlahi hitaba muhatap olan, sorumluluk yüklenen ve mükellef olan ruhtur.⁶²⁵

⁶²⁴ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, V/256.

⁶²⁵ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 400-401.

en-Nablusî, ruh ile beden ilişkisini,⁶²⁶ insan ruhunun vasıflarını,⁶²⁷ ruh ve gayb ilişkisini,⁶²⁸ muhabbet duygusunun ruhla ilişkisini,⁶²⁹ ruh ile Allah'ın vücudu arasındaki ilişkiyi⁶³⁰ açıklamakla birlikte, ruhun ne olduğu hakkında da şu bilgileri vermiştir.⁶³¹ [Tavîl]

1 تَحَقَّقْ فَإِنَّ الرُّوحَ فِي الْكُلِّ وَاحِدٌ وَلَا شَيْءَ إِلَّا الرُّوحَ يَدْرِيهِ وَاحِدٌ
 2 وَذَلِكَ مِنْ أَمْرِ إِلَهِ كَمَا أَتَى وَمَا الْأَمْرُ إِلَّا وَاحِدٌ وَهُوَ شَاهِدٌ
 3 وَذُو الْأَمْرِ وَهُوَ اللَّهُ لَا شَكَّ أَنَّهُ هُوَ الْوَاحِدُ الْمَقْصُودُ وَالْكُلُّ قَاصِدٌ
 4 وَقَدْ صَارَ ذَاكَ الرُّوحُ كُلُّ الْعُقُولِ وَالنَّفُوسِ وَأَجْسَامِ الْوَرَى تَتَوَارَدُ

1. Şundan emin ol ki, her şeydeki ruh tektir, ruhtan başka bir şey yoktur, varlık da ancak onunla idrak olunur,

2. İşte bu, (bize) geldiği üzere bir İlâhi emirdendir, bu emir ancak tektir ve o (ruh da) buna şahittir,

3. Emrin sahibi O Allah ki, kendisinde şüphe olmayandır, şüphesiz o tek umulandır ve (ondan başka) her şey de umandır,

4. Bütün akıllar, nefisler ve tutuşmuş bedenler, işte bu ruhta peş peşe vuku bulmuştur.

İnsanın mahiyetini oluşturan en önemli unsurlarından birisi de nefistir. Nefis veya nefis (نَفْسٌ), kelime olarak ruh, akıl, insanın bedeni, ceset, kan, azamet, izzet, görüş, kötü göz, bir şeyin cevheri, hamiyet, işkence, ukubet, arzu, murad gibi birçok anlama gelmektedir.⁶³² Tasavvufun can, benlik, ruh, aşağı duygular olarak tanımladığı nefis, kulun kötü huyları ve çirkin vasıfları, kötü his ve huyların mahallidir. Bu anlamdaki nefis kişinin en büyük düşmanı olduğundan, onu ezmek, kırmak ve mücahede kılıcıyla

⁶²⁶ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 23.

⁶²⁷ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 134.

⁶²⁸ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 374-375.

⁶²⁹ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 476-477.

⁶³⁰ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 493.

⁶³¹ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 172.

⁶³² el-Firûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhtâ*, s. 577-578.

katletmek gerekir.⁶³³ Bir önceki temada yer alan şiirde, nefsini mücadele kılıcıyla boğazlaması yönünde kendisine nasihatte bulunan en-Nablusî, nefsin ne olduğu ve nefis yolunda akıp giderken, nefsin akışını sağlayanın ve onu durduracak olanın ne olduğunu sorgulamaktadır.⁶³⁴ [Mevâliyyâ]

1 هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ أَعْطِ الْقَوْسَ بَارِيهَا يَا مَنْ يَوْمُ بِنَفْسِهِ كَشَفَ بَارِيهَا
2 لَا تَعْرِفُ النَّفْسَ مِنْ أَمْرَةٍ يُجَارِيهَا مَا لَمْ تَزَلْ وَهُوَ يَجْرِي فِي مَجَارِيهَا

1. Ey nefsini ortaya çıkaracak kişi, yayı onu yontacak olan kişiye (iş ehline) vermen ne kadar da uzak (zor),

2. Sen nefsi bilmezsin, onun yolunda akıp gidişini sağlayan kimdir, yolunda akıp giderken onu durduran (şey) nedir?

İnsanın mahiyetlerinden bir diğeri de rızık sahibi olmasıdır. Her insana Allah tarafından rızık verilmiştir ve insanın rızık sahibi oluşu, onun sorumluluk sahibi olmasında bir unsur olarak görülmektedir. Rızık, Allah'ın canlılara faydalanmaları için gönderdiği, helal veya haram olarak belirlenmiş nimetlere verilen isimdir. Mutezile gibi bazı görüşlere göre rızık mülk sahibinin mülkünde olan varlıklara gönderdiği helal yiyeceklerdir. Bu açıdan bakıldığında Allah'ın haram kıldıklarının birer rızık olarak değerlendirilmediği görülmektedir. Ayrıca rızıkın kişiye emeği veya isteği olmadan gönderilebileceği ve bunun en güzel rızık olarak isimlendirildiği belirtilmektedir.⁶³⁵ Bu doğrultuda en-Nablusî, rızıkın Allah'tan olduğunu ve rızık endişesi duymanın yanlış bir şey olduğunu belirtmiş, rızık istemenin usulünü ise şu şekilde vermiştir.⁶³⁶ [Seri']

1 إِنْ كُنْتَ تَدْرِي الرِّزْقَ فِي بَلَدَةٍ أَوْ فِي مَكَانٍ فَاطْلُبِ الرِّزْقَا
2 وَإِنْ عَمِلْتَ الْحَقَّ يَنْسَاكَ مِنْ رِزْقِكَ يَوْمًا دَكَّرِ الْحَقَّ
3 وَإِنْ دَخَلْتَ الْبَيْتَ تَبْعِي بِهِ تَوَكُّلاً كَيْلًا تَرَى الْحَلْقَا
4 فَإِنَّهَا تَجْرِيَةٌ وَهِيَ فِي رَبِّكَ شَكٌّ يَمْنَعُ الصِّدْقَا
5 وَإِنَّمَا الْحَيْلَةُ فِي تَرْكِكَ أَلْ حَيْلَةَ فَاتْرَكْهَا لِكَيْ تَرَقَى

⁶³³ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 368; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 198.

⁶³⁴ en-Nablusî, *Divânu'l-Hağâik*, s. 265.

⁶³⁵ eş-Şerif el-Cürçânî, *Kitabu't-Ta'rifat*, s. 180.

⁶³⁶ en-Nablusî, *Divânu'l-Hağâik*, s. 358-359.

1. Eğer senin rızkının bir beldede veya bir mekânda olduğunu bilersen, rızkın peşine düş!

2. Ve şayet birgün hak (yolunda) rızkını unutturan (işler) yaparsan, (o zaman) hakkı (çokça) zikret,

3. Eve rızık isteyerek girdiğinde (kendisine) güvenilen bir vekil ister, yaratılmışı görürsün!

4. İşte o bir tecrübedir ve o (rızık telaşesi), Rabbine karşı doğruluğa mani olan/doğruluğu engelleyen bir şüphe barındırır,

5. Bu işin hilesine gelince, senin hileyi terk etmendedir, onu (o hileyi), makam(ını) yükseltmek için terk et!

3. Gazel

Sözlükte genç delikanlıların genç kızlarla sohbet etmesi, kadınlar ile âşıkane yarenlik edilmesi, kadınlarla eğlenceli vakit geçirilmesi, sevgilinin fiziki azalarının övülmesi veya vuslat ve ayrılık günlerinin hatırlanması⁶³⁷ anlamlarına gelen gazel, edebi bir ıstılah olarak, özellikle aşk, güzellik ve şaraptan bahseden, kadınlarla eğlenmek ve onlarla ilgili ince duyguları dile getirmek için söylenen kısa şiirler için kullanılan bir terimdir.⁶³⁸ Başka bir ifadeyle, şairlerin sevdiklerine karşı hissettiklerini, coşkulu bir şekilde, söz sanatlarından faydalanarak ifade ettiği edebi bir türdür.⁶³⁹

⁶³⁷ el-Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-'Ayn*, s. 383; Ahmed b. Fâris b. Zekeriya er-Râzî, *Kitâbu Muçmeli'l-Luğa*, thk: Şihâbuddin Ebû 'Amr, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1994, s. 544; a.mlf, *Mu'cemu Mekâyisi'l-Luğa*, thk. Şihâbuddin Ebû 'Amr, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1994, s. 847; Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasan el-Ezdî, *Cemheretu'l-Luğa*, thk. Remzî Munîr Ba'albekî, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut, 1987, II/819; Ahmed Ahmed el-Bedevî, *Usûsu'n-Nakdi'l-Edebi 'inde'l-'Arab*, Dâru Nahdati Mısır, Kahire, 1979, s. 137.

⁶³⁸ Ali b. İsmail el-Mursi İbn Sîde, *el-Muḥkem ve'l-Muḥîtu'l-'Azâm*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2000, V/444; Mecdî Vehbe Kâmil el-Muhendis, *Mu'cemu'l-Mustalîhâti'l-'Arabîyye fi'l-Luğa ve'l-Edeb*, 2. b., Mektebetu Lubnan, Beyrut, 1984, s. 265; Murtaḍâ ez-Zebîdî, *Tâcu'l-'Arûs min Cevâhiri'l-Ḳâmûs*, 2. b., Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2012, XXX/53; Ahmed Ateş, "Gazel", *İslam Ansiklopedisi*, MEB, Eskişehir, 1997, IV/730; Haluk İpekten, "Gazel", *DİA*, İstanbul, 2006, XIII/442.

⁶³⁹ Sâmi ed-Dehhân, *el-Ġazel munzu Neş'etihi hattâ Şadri'd-Devleti'l-'Abbâsiyye*, 2. b., byy. Kahire, 1964, s. 5; Mehmet Mesut Ergin, "Osmanlı Dönemi Arap Şiirinde Sosyal Unsurlar", *Nişa*, S. 21, Ankara, 2006, s. 41-67.

Arap şiirinin en eski ve en yaygın kullanılan konu türünden biri olan gazel, âşıkların kalbinin sesini, en ince ve en doğru bir şekilde ele alarak konu edinme olarak değerlendirilmiştir⁶⁴⁰ ve şairlerin büyük çoğunluğunun gazel konulu şiir yazdığı görülmektedir.⁶⁴¹ Arap edebiyatında önemli bir yeri olan ve nesib veya teşbib terimleri ile de ifade edilen⁶⁴² gazelin, hissi ve ‘afif olmak üzere iki türü vardır. Cahiliye döneminde gazelin hissi türü ile şiirler yazılırken, İslami dönemde daha çok ‘afif gazel türü ile şiirlerin yazıldığı iddia edilse de⁶⁴³ bunun böyle olmadığı görülmektedir.

Osmanlı döneminde gazel konusuna bakıldığında, Emevi ve Abbasi dönemiyle aynı doğrultuda ‘afif gazelin daha yaygın olduğu, çok nadir de olsa hissi gazel konulu şiirlerin yazıldığı görülmektedir. Gazel konusunun bazen kasidelerin içinde birkaç beyitte, bazen de müstakil bir şiir olarak yazıldığı göze çarpmaktadır.⁶⁴⁴ Osmanlı dönemi şairlerinden olan en-Nablusî’nin divanında da, gazel konulu şiirler oldukça çoktur. Bu şiirlerin çoğunluğu, ‘afif gazel türünde yazılmış şiirlerdir. Divanda hissi gazel türünde ise oldukça az şiir bulunmaktadır.

3. 1. Hissi Gazel

Hissi gazel, şairlerin zaman zaman müstehcen ifadelerden sakınmaksızın, aşk duygularını doğrudan anlattıkları şiirlerdir.⁶⁴⁵ Gazelin bu türünde şair sözü eğip bükmeksizin, kadının fiziki özelliklerini tasvir ederek kullanır ve ahlaki kaygıları göz ardı ederek, şiirinde kadının fiziki unsurlarını açıkça zikreder.⁶⁴⁶

en-Nablusî, Hac ibadetini yapmak için gittiği Mekke ve Kâbe’ye, aşağıdaki şiiriyle hissi gazel türünde bir şiir yazmıştır. Mekke ve Kâbe’ye duyduğu sevgiyi ifade ettiği gazel konulu bu şiirinde, Kâbe’yi bir kadın gibi addederek, Kâbe’nin fiziksel özelliklerini, kadının fiziksel özelliklerine benzeterek anlatmaya çalışmıştır.⁶⁴⁷ [Seri’]

⁶⁴⁰ ‘Afif Nâyif Hâtûm, *el-Gazel fi’l-‘Aşri’l-‘Umevî*, Dâru Şâdir, Beyrut, 2008, s. 5.

⁶⁴¹ Muhammed Sirâcuddîn, *el-Gazel fi’l-‘Şi’ri’l-‘Arabî*, Dâru’r-Râtîbî’l-Câmi’iyye, Beyrut, ts, s. 6.

⁶⁴² Ebu’l-Abbâs Şa’leb Ahmed b. el-Hüseyn, *Kavâ’idu’l-‘Şi’r*, thk. Ramazan Abduttevvâb, 2. b., Mektebetu’l-Hâncî, Kahire, 1995, s. 35; Ebu’l-Ferec el-Bağdâdî Kudâme b. Ca’fer, *Nağduş-Şi’r*, thk. Muhammed Abdulmün’im Hafâcî, Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, Beyrut, 1995, s. 134.

⁶⁴³ Sirâcuddîn, *el-Gazel fi’l-‘Şi’ri’l-‘Arabî*, s. 19.

⁶⁴⁴ Kenan Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi*, s. 152-158.

⁶⁴⁵ el-Muhendis, *Mu’cemu’l-Muştalihâti’l-‘Arabiyye*, s. 266.

⁶⁴⁶ Mehmet Yalar, “Emeviler Döneminde Gazel ve Ömer b. Ebî Rebîa”, *UÛİFD*, sy. 18/2, Bursa, 2009, s. 43-73.

⁶⁴⁷ en-Nablusî, *Divânü’l-Hakâik*, s. 140-141.

يَدْعُونَهَا الْكَعْبَةَ بِاسْمِ صَرِيحٍ	عَشِمْتُ فِي مَكَّةِ ذَاتِ أَلْبَهَا	1
كَمْ قَلْبٌ صَبَّ فِي هَوَاهَا جَرِيحٍ	وَهِيَ كُغُوبٌ غَادَةٌ حُرَّةٌ	2
يَنْظُرُهَا مِنْ أَجْنَبِيٍّ قَبِيحٍ	مَحْجُوبَةٌ بِالسَّتْرِ عَنْ كُلِّ مَنْ	3
فَيُبْصِرُ الْوَجْهَ الْجَمِيلَ الصَّيِّحِ	وَإِنَّمَا يَنْظُرُهَا مَحْرَمٌ	4
فَرَّاحِ جِسْمِي فِي هَوَاهَا طَرِيحٍ	رَأَيْتُهَا فِي مُدَّتِي مَرَّةً	5
يَمِينِ رَبِّي هَيْئَةَ الْمُسْتَبِيحِ	وَوَطْئْتُ سَبْعًا حَوْلَهَا لَأْتِمًا	6
كَأَنَّهُ الْحَالُ بِحَدِّ الْمَلِيحِ	وَيَا لَهُ مِنْ حَجَرٍ أَسْوَدٍ	7

1. Apaçık bir isimle Kâbe diye seslendikleri, Mekke'de güzellik sahibi birine âşık oldum,

2. O, tomurcuklanmış bir göğüs, bir dilber, bir hür kadındır, nice âşığın kalbi ona olan aşkıdan dolayı yaralıdır,

3. Kötü (niyetli) yabancıdan ona her bakışına karşı, örtüsüne bürünmüştür,

4. Şüphesiz ki, ona bir mahrem bakınca, hemen (onun) parlak güzel yüzünü görür,

5. Onu bir defasında, bir müddet gördüm, bedenim onun aşkına tutulup huzur buldu,

6. Rabbimi tesbih eder bir şekilde, sağ taraftan etrafında yedi defa öperek tavaf yaptım,

7. Ey haceru'l-esvedin sahibi! Sanki o, (haceru'l-esved) güzelin yanağındaki bir ben gibidir.

3. 2. 'Affif Gazel

'Affif gazel, şairin sevgilisinin fiziki özelliklerinden bahsetmeksizin, daha çok aşktan, sevgiden, iştiyaktan, sevgiliye kavuşma özleminden, aşkın verdiği hüzünden, ayrılığın verdiği acıdan, bu acılar sebebiyle ağlamalardan ve vuslattan, yani sevgiliye kavuşmadan bahseden gazel türüne denmektedir.⁶⁴⁸

⁶⁴⁸ Sirâcuddin, *el-Gazel fi 'ş-Şi'ri'l-'Arabî*, s. 20; Cebbûr 'Abdunnur, *el-Mu'cemu'l-'Edebî*, s. 187.

en-Nablusî'nin divanında 'afif gazel konulu yüzün üzerinde şiir yer almaktadır. Bu şiirler Yüce Allah'a, Hz. Peygamber'e ve Peygamberin soyundan gelen seyyidlere duyulan sevgi üzerine yazılmıştır. Yüce Allah'a sevgi üzerine yazılmış gazel konulu şiirlerden, 'afif gazel türünde yazılmış aşağıdaki şiirde en-Nablusî, Cemalullah'a duyduğu aşkı ele almıştır.⁶⁴⁹[Hafif]

1	كُلُّ وَقْتِ جَمَالٍ وَجْهَكَ بَادِي	يَتَجَلَّى فِي مُهَجَّتِي وَفُؤَادِي
2	وَأَقْدُ دَلْنِي عَلَيْكَ مُحِيًّا	لَكَ قَامَ الْجَمَالُ فِيهِ يُنَادِي
3	وَبِحَسْمِي أَوْدَى السِّقَامِ وَقَلْبِي	زَائِلُ الصَّبْرِ زَائِدُ الْإِيْقَادِ
4	وَعُيُونِي مَدَى الدُّجَى شَاخِصَاتٌ	أَوْ مِنْ فَرْطِ دَمْعِهَا وَالسُّهَادِ
5	وَشَجِّ بَيْنَ صَبْوَةٍ وَعَرَامِ	وَاشْتِيَاقٍ وَخَرْقَةٍ وَارْتِعَادِ
6	وَاجْتِنَابِ وَقَسْوَةٍ وَجَفَاءِ	وَصُدُودِ وَنَفْرَةٍ وَوِعَادِ
7	وَرَقِيبِ وَلَائِمٍ وَعَدُولِ	وَبَغِيضِ وَكَاشِحِ وَمُعَادِي
8	كَيْفَ يَهْنَأُ بَلْ كَيْفَ يَنْقَى وَهَذَا	حَالُهُ وَهُوَ مُؤَدِّنُ بِالتَّقَادِ

1. Gönlimde ve canımda her zaman yüzünün güzelliği aşikâr olur,
2. Şüphesiz ki, cemalinin güzelliğinin yansıması bana rehber oldu,
3. Bedenim hasta olup harap oldu ve kalbimin sabrı tükenip ateşi arttı,
4. Çok ağlamaktan ve uykusuzluktan âh çekerek gözlerim gece boyunca boş boş baktı,
5. Çocukluk ve tutku arası bir keder, bir özlem, bir tutuşma ve bir korku...
6. Bir sakınma, bir merhametsizlik, bir nefret, bir engel, bir hoşlanmama ve bir mesafe...
7. Bir gözeten, bir kınayan, bir azarlayan, bir tiksindirici, bir gizli düşman ve bir karşıt...
8. Tükenmişliği ilan ederken nasıl mutlu olunabilir ve nasıl ayakta kalınabilir ki?

Şiirde görüldüğü üzere şair, Yüce Allah'ın cemaline olan sevgisini, cemali görme arzusunu ve Allah'ın cemalinin güzelliğinin bütün varlıklarda ve şairin kalbinde, bedeninde zuhur ettiğini ortaya koymaktadır. en-Nablusî'nin Hz. Peygamber'e

⁶⁴⁹ en-Nablusî, *Divânü'l-Hakâik*, s. 165.

duyduğu sevgi üzerine yazılmış şiirlerinden, ‘aff’ gazel türünde yazılmış aşağıdaki şiirde Peygamberin dünyaya gelişiyle, ona bakan gözün ona olan aşkından dolayı cennetteymiş gibi mesrur olduğu, kalbin ise ateşler içerisinde yandığı ifade edilmiştir.⁶⁵⁰ [Basî]t]

1 وَجْهَ الْحَبِيبِ بَدَا فِي الْكَائِنَاتِ لَنَا وَتَحَنُّنٌ بِالشَّوْقِ فِي هَمِّ وَأَكْدَارِ
2 وَقَدْ تَحَيَّرَ مَنْ يَدْرِي بِحَالَتِنَا فَالْعَيْنُ فِي جَنَّةٍ وَالْقَلْبُ فِي نَارِ

1. Habibin cemali kâinata bize göründü ve biz gönülden kaygı ve kederler içine (düştü)k),

2. Halimizi anlayan şüphesiz şaşkınlık içerisinde, (sanki) göz bir cennette, kalp ise bir ateştedir.

Muvaşşah türünde yazılmış aşağıdaki şiirde de yine, Hz. Peygamber’e duyulan sevgi işlenmiştir. Hz. Peygamber burada ceylana benzetilmiş ve ona olan aşkın sonsuz ve hesapsız olduğu vurgulanmıştır.⁶⁵¹ [Muvaşşah]

1 جَمَالُ وَجْهِ الْحَبِيبِ أَشْرَقَ سَاجِي الْجُفُونِ
2 وَالْمُبْسِمُ الْعَدْبُ مِنْهُ أَتْرَقَ كَاسُ الْمُنُونِ

دور

3 يَا مُنَيَّبِي زِدْتِ فِي مَطَالِي كَمْ دَا الْجَمَا
4 فَالْجِسْمُ مِنِّي كَمَا الْحَيَالُ كَدَا يَكُونُ

دور

5 عِنْدِي عَرَامٌ إِلَى عَزَالِي بِلَا حِسَابِ
6 وَصَارَ شَوْقِي عَلَيَّ وَالِي صَعْبٌ يَهُونُ

1. Habibin güzel yüzü parıldadı, göz kapakları sakın,

2. Tatlı bir tebessüm ondan parladı, ecel uyanık,

3. Ey arzum, oyalanmamı arttırdın, nice ceza sahibi?

⁶⁵⁰ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 240.

⁶⁵¹ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 567.

4. Beden bende bir gölge gibidir, öyle de olsun,
5. Ceylanıma aşkı var, hesapsız,
6. Özlemim bana hâkim oldu, zorluklar kolay olur artık.

Divanda en-Nablusî'nin Hz. Muhammed'in (sav) soyundan gelen seyyidlere duyduğu sevgisini ifade ettiği şiirlere bir örnek olarak, aşağıdaki şiirini vermek mümkündür:⁶⁵² [Kâmil]

1 عَيْنِي لِعَبْرِ جَمَالِكُمْ لَا تَنْظُرُ وَسِوَاكُمْ فِي حَاطِرِي لَا يَحْطُرُ
 2 وَجَمِيعِ فِكْرِي فِيكُمْ دُونَ الْوَرَى وَعَلَى مُحَبَّتِكُمْ أَمُوتُ وَأَحْسَرُ
 3 يَا سَادَةَ قَلْبِي بِهِمْ مُتَعَلِّقٌ أَبَدًا وَعَنْكُمْ سَاعَةً لَا أَصْبِرُ
 4 إِنْ نِمْتُ كُنْتُمْ فِي الْمَنَامِ مَعِي وَإِنْ فِي يَقْظَتِي قَدْ كُنْتُ فِيكُمْ أَبْصُرُ
 5 لَا فَرْقَ مَا بَيْنِي وَبَيْنَ حَيَالِكُمْ إِنْ غَابَ غَيْبٌ وَإِنْ حَضَرْتُمْ أَحْضُرُ

1. Sizin (seyyidlerin) cemalinizden başkasına gözlerim bakmıyor ve zihnimde sizden başkası da hatırlanmıyor,
2. Bütün düşüncem insanoğlundan başka sizedir ve sizin sevginiz beni öldürüp yeniden diriltir,
3. Ey efendilerim (seyyidler), kalbim ebediyen onlara (seyyidlere) tutkundur ve sizden (ayrılığa) bir saat dahi sabre demem,
4. Uyuduğumda uykuda benimlesiniz ve uyandığımda sizi görürüm,
5. Sizin gölgenizle benim aramda bir fark yoktur, kaybolduğunda kaybolurum ve var olduğunuzda var olurum.

4. Zât-ı İlâhi

en-Nablusî'nin divanında Allah'ın zatı ve sıfatları üzerine yazılmış iki yüz otuz şiir yer almaktadır. Tek bir şiirde sadece Allah'ın tek bir sıfatının işlendiği şiirler olduğu gibi, birden fazla sıfatların bir arada işlendiği şiirler de bulunmaktadır. Bu bölümde, birinci olarak Allah'ın doksan dokuz esması, ikinci olarak sıfatları, üçüncü olarak da vahdet-i vücud anlayışı üzerine yazılmış şiir örnekleri verilmiştir.

⁶⁵² en-Nablusî, *Divânü'l-Hakâik*, s. 257.

4. 1. Esmâ-i Hüsnâ

İsmi çoğulu olan أَسْمَاءُ⁶⁵³ ile güzel, حَسَنٌ fiilinin ismi tafdili olan ve en güzel anlamındaki حُسْنَى⁶⁵⁴ kelimelerinden oluşan esmâ-i hüsnâ terkihi, naslarda Allah'a nisbet edilen isimleri ifade eder. Sadece Kur'an'da geçen ilâhî isimler yüzden fazladır ve muhtelif hadislerde Allah'a nispet edilen başka isimler de mevcuttur. Esmâ-i hüsnâ terkinin, geniş anlamıyla bunların hepsini kapsamakla birlikte, terim olarak daha çok doksan dokuz ismi içerdiği kabul edilir.⁶⁵⁵ en-Nablusî, aşağıda verilen şiirinde, her bir şatırda Allah'ın bir ismini zikrederek, o ismin vasfıyla Allah'a dua etmiş ve doksan dokuz esmayı teker teker ele almıştır. Şiirin Arapça metninde geçen doksan dokuz esma altı çizilerek belirtilmiştir:⁶⁵⁶ [Tavîl]

1	بِأَسْمَاءِ رَبِّ الْعَالَمِينَ	وَبِالْحَمْدِ لَا يُخْصِي	وَبِالشُّكْرِ وَإِنِّي
2	وَكَمْ مِنْ صَلَاةٍ مَعِ سَلَامٍ	تَبَرَّكًا	أَتَى بِهِمَا عَبْدُ الْعَنِيِّ
3	عَلَى خَيْرِ خَلْقِ اللَّهِ طُهُ	وَأَلِهِ	وَأَصْحَابِهِ مَع مَنْ لَهُمْ كَانَتْ
4	وَبَعْدُ فَهَذَا عَقْدٌ دَرَّ	نَطْمَثُهُ	لِمَنْ كَانَتْ فِي نَيْلِ الْكَمَالَاتِ
5	فَحُدُّهُ بِإِخْلَاصٍ	وَكُنْ مُوقِنًا	بِهِ وَلَا تَكُ عَنْ مَضْمُونِهِ
6	وَوَاطِبْ عَلَيْهِ فِي الصَّبَاحِ	وَفِي الْمَسَاءِ	بِهِ تَذَرُكُ الْمَأْمُولِ
7	وَقُلْ فِيهِ يَا أَلَّهُ	حَقِّقْ مَقَاصِدِي	وَبِالْعَفْوِ يَا رَحْمَنُ
8	وَبِالرَّحْمَةِ اِغْفِرْ	يَا رَحِيمُ	حَطِيئَتِي وَيَا مَلِكُ
9	وَلِقَلْبِ يَا قُدُّوسُ	قَدِّسْ عَنِ السَّوَى	وَفِي الْحَشْرِ سَلِّمْ
10	وَيَا مُؤْمِنُ اِرْزُقْنِي	الْأَمَانَ مِنَ الرَّذَى	وَلِلْحَقِّ كُنْ لِي يَا مُهَيِّمُ
11	وَبِالْعَزِّ فَارْفَعْ	يَا عَزِيزُ	مَكَانَتِي وَبِالْكَسْرِ
12	وَكَبِّرْ عَطَائِي	مِنْكَ يَا مُتَكَبِّرُ	وَيَا خَالِقُ اِجْعَلْنِي
13	مِنَ النَّارِ يَا بَارِي	أَنْلِي بَرَاءَةً	وَصَوِّرْ مَقَامِي
14	وَلِلدَّنْبِ يَا غَفَّارُ	فَاغْفِرْ تَكْرُمًا	وَبِالْقَهْرِ يَا قَهَّارُ

⁶⁵³ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, I/145.

⁶⁵⁴ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, III/178.

⁶⁵⁵ Bekir Topaloğlu, "Esmâ-i Hüsnâ", *DİA*, İstanbul, 1995, XI/404-418.

⁶⁵⁶ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 605-608.

- 15 إِلَى الْخَيْرِ يَا وَهَّابُ هَبْ لِي هِدَايَةً
 16 وَبِالْعِلْمِ يَا فَتَّاحُ فَافْتَحْ عَلَيَّ الَّذِي
 17 وَيَا قَابِضُ اِبْضَيْبِي عَلَى الْحَقِّ مُسْلِمًا
 18 وَيَا خَافِضُ اخْفِضْ قَدْرَ مَنْ رَامَ لِي أَدَى
 19 وَذَلِّلْ سَرِيعًا يَا مُذِلُّ مَنْ افْتَرَى
 20 دَعْوَتَكَ فَاسْمَعْ يَا سَمِيعُ شِكَايَتِي
 21 وَيَا حَكَمُ احْكُم بِالَّذِي أَنْتَ أَهْلُهُ
 22 وَبِاللُّطْفِ عَامِلُ يَا لَطِيفُ وَأَنْتَ يَا
 23 سَأَلْتُكَ حِلْمًا يَا حَلِيمُ فَإِنَّ لِي
 24 بِمَغْفِرَةٍ كُنْ يَا عَفُورُ مُسَاعِدِي
 25 وَقَدْرِي كَبِيرُ يَا كَبِيرُ مِنَ الثَّمَى
 26 وَلِقَلْبٍ فَاحْفَظْ يَا خَفِيفُ وَأَنْتَ يَا
 27 وَكُنْ أَنْتَ حَسْبِي يَا حَسِيبُ وَأَجَلْ لِي
 28 وَبِالْحَقِّ حَقِّقْ لِي الْكِرَامَةَ مِنْكَ يَا
 29 أَجِبْ لِي دُعَائِي يَا مُجِيبُ تَفَضُّلاً
 30 وَبِالْحِكْمَةِ افْتَحْ يَا حَكِيمُ عَلَيَّ يَا
 31 وَمَجِدْ صِفَاتِي يَا مَجِيدُ لَدَى الْوَرَى
 32 وَحَقِّقْ شُهُودَ الْقَلْبِ يَا حَقُّ فَيْكَ يَا
 33 وَكَلْتُ أُمُورِي يَا وَكِيلُ إِلَيْكَ يَا
 34 وَمَيِّزْ فُؤَادِي يَا مَتِينُ عَلَى الثَّمَى
 35 وَكَمْ لَكَ عِنْدِي يَا حَمِيدُ مَحَامِدُ
 36 وَبِالْفَضْلِ يَا مُبْدِي بَدَأْتَ لَنَا وَيَا
 37 بَكَ الْقَلْبُ يَا مُحْيِي فَأَحْيِ وَمِنْهُ يَا
 38 وَيَا حَيُّ طَيِّبْ لِي حَيَاتِي وَفَمَّ عَلَى
 39 وَيَا وَاحِدُ اسْعِفْنِي وَأَوْجِدْ لِي الْمُنَى
 40 وَقَلْبِي مِنَ الْأَغْيَارِ يَا وَاحِدُ اخْتِطِفْ
 41 وَيَا قَادِرُ اجْعَلْ لِي عَلَى الْخَيْرِ قُدْرَةً
- تَدُومُ وَيَا رَزَّاقُ أَجْرُلْ عَطَائِنَا
 لِأَمْرِكَ أَلْقَى يَا عَلِيمُ الْمَرَّاسِيَا
 وَيَا بَاسِطُ ابْسِطْ لِي مُصَافِينَا
 وَيَا رَافِعُ ارْفَعْنِي عَلَى الصِّدِّ رَاقِبَا
 عَلَيَّ وَعَزِّرْ يَا مُعِزُّ جَنَابِينَا
 وَأَنْتَ بَصِيرُ يَا بَصِيرُ بِحَالِنَا
 وَيَا عَدْلُ كُنْ لِي دُونَ عَيْرِكَ وَالِيَا
 حَبِيرُ فَحَالِي لَمْ يَكُنْ عَنْكَ حَافِيَا
 ذُنُوبًا عِظَامًا يَا عَظِيمُ ضَوَارِيَا
 وَلِلشُّكْرِ وَفَّقْ يَا شَكُورُ مُرَاعِينَا
 وَبِالْخَيْرِ أَعْلِ يَا عَلِيُّ مَقَامِينَا
 مُتَقِيثُ فَصَيِّرْ قُوَّتِي الذِّكْرُ حَالِيَا
 أُمُورًا أَشَابَتْ يَا جَلِيلُ النَّوَاصِينَا
 كَرِيمُ وَكُنْ لِي يَا رَقِيبُ مُنَاجِيَا
 وَيَا وَاسِعُ اجْعَلْنِي لِيُوجِّهَكَ رَائِيَا
 وَدُودُ فَجِدْ بِالْوَدِّ لِي مِنْكَ صَافِيَا
 وَيَا بَاعِثُ ابْعَثْنِي غَدًا مِنْكَ نَاجِيَا
 شَهِيدُ وَكُنْ لِي لِيَوْمِ عَنِّي مَاحِيَا
 قَوِيُّ فَكُنْ عَنِّي الْأَعَادِي مُقَاوِيَا
 وَوَالِ عَطَائِي يَا وَلِيُّ تَوَالِيَا
 مَتَى أَحْصِ يَا مُحْصِي طَنَنَتِ تَنَاهِيَا
 مُعِيدُ عَلَيْنَا عُدَّ بِفَضْلِكَ ثَانِيَا
 مُمِيبُ أَمِتْ مَا عَاقَهُ عَنْكَ رَاعِيَا
 أُمُورِي يَا قَيُّومُ بِالرِّفْقِ كَالِيَا
 وَيَا مَاجِدُ اجْعَلْنِي بِمَجْدِكَ سَامِيَا
 وَيَا أَحَدُ امْحَقْ فَايَا وَاتَّقِ بَاقِيَا
 وَمُقْتَدِرُ اجْعَلْ عَنْكَ سَمْعِي وَاعِيَا

- 42 وَقَدِّمْ مَقَامِي يَا مُقَدِّمُ بِالتَّقَى
- 43 وَيَا أَوَّلَ ارزُعْنِي إِلَى أَوْجِ سِدْرَتِي
- 44 وَيَا ظَاهِرُ اجْعَلْنِي بِأَمْرِكَ ظَاهِرًا
- 45 وَيَا الصِّدِّقُ يَا وَالِي أَنْلِنِي وَلَايَةً
- 46 وَيَا بُرِّ جُدْ بِالْبِرِّ لِي وَعَلَيَّ ثَبْ
- 47 وَمُنْتَقِمُ ابْطِشْ فِي أَوْلِيِ الْبُغْيِ وَاغْفُ يَا
- 48 إِلَى الْحَالِ فَانظُرْ يَا رُؤُوفُ بِرَأْفَةٍ
- 49 وَيَا مَالِكِ الْمُلْكِ انْتَصِرْ لِي عَلَى الْعَدَى
- 50 وَيَا ذَا الْجَلَالِ ارزُعْ حِجَابَ بَصِيرَتِي
- 51 وَيَا مُقْسِطُ اجْعَلْ قِسْطِي الدِّينِ وَالْهُدَى
- 52 وَكُنْ مُعِينًا لِي يَا غَنِيُّ عَنِ الْوَرَى
- 53 رُحُونُكَ يَا مُعْطِي فَجِدْ مِنْكَ بِالْعَطَا
- 54 وَيَا ضَارُّ مِنْ كُلِّ الْمُضْرَاتِ وَقِنِي
- 55 وَيَا نُورُ فَكَشِفْ عَنِّي الْجَهْلَ وَالْعَمَى
- 56 وَهَبْ لِفُؤَادِي يَا بَدِيعُ بَدَائِعَا
- 57 وَكُنْ مُرْشِدًا لِي يَا رَشِيدُ إِلَى الْمُنَى
- 58 وَأَسْأَلُكَ اللَّهُمَّ يَا خَالِقَ الْوَرَى
- وَاللَّسُوءِ أَخِرُ يَا مُؤَخِّرُ كَافِيَا
- وَيَا آخِرُ اكْشِفْ عَن فُؤَادِي التَّعَامِيَا
- وَيَا بَاطِنُ ارزُعْ عَقْلَتِي وَالتَّلَاهِيَا
- وَيَا مُتَعَالِي مِنْكَ هَبْ لِي مَعَالِيَا
- بِعِضْلِكَ يَا تَوَّابُ لَا تَكُ حَازِيَا
- عَفُوُّ عَنِ الْجَانِي وَكُنْ مُتَلَاَفِيَا
- وَيَا صَمَدُ اِقْضِ حَاجَتِي وَالأَمَانِيَا
- وَيَا وَارِثُ اجْعَلْنِي لِغَيْرِكَ سَالِيَا
- وَالْإِكْرَامِ أَكْرَمَنِي وَكُنْ بِي مُبَاهِيَا
- وَيَا جَامِعُ اجْمَعْنِي عَلَيْكَ مُوَاتِيَا
- وَالْفَقْرُ يَا مُغْنِي أَزَلْ بِكَ وَاقِيَا
- وَيَا مَانِعُ ائْتَمَعْنِي عَنِ السُّوءِ حَامِيَا
- وَيَا نَافِعُ ائْتَمَعْنِي وَعَظِي الْمُسَاوِيَا
- وَذِكْرُكَ يَا هَادِي لَنَا اجْعَلْهُ شَافِيَا
- مِنْ الْفُتْحِ يَا بَاقِي وَحَلِّ الْمَعَانِيَا
- وَبِالصَّبْرِ وَفِرِّ يَا صَبُورُ الدَّوَاعِيَا
- وَيَا أَمْرًا فِي الْعَالَمِينَ وَنَاهِيَا

1. Âlemlerin Rabbinin isimleri(ni saymada) sözümlün başı, sayısız hamd ve asla yetmeyecek düzeyde şükür iledir,

2. Ve nice salat ile birlikte selam, o ikisinden (salat ve selamdan) inayet bekleyerek, eksiksiz bir şekilde Abdulganî (tarafından),

3. Allah'ın yarattıklarının en hayırlısı Tâhâ'ya (Hz. Muhammed'e), âline, ashabına ve onlarla beraber onlara tabi olarak gelenlere (getirilmiştir),

4. Ve bundan sonra, emeğiyle çalışarak kemâli elde eden (Abdulganî), inci bağı (gibi) onu (bu şiiri) nazmetti,

5. Onu ihlasla al, onunla güvende ol ve onun içeriğini eğlenceye alma,

6. Sabah akşam onu (okumaya) devam et, (bu şiirle hakka) çağırıcı, davet edici olursan, onunla umduğuna erişirsin,

7. De ki, Yâ Allah! Maksadımı gerçekleştir, Yâ Rahman! Affınla beni afiyette/sağlıklı kıl,

8. Yâ Rahîm! Rahmetinle hatalarımı bağışla, Yâ Melik! Beni senin hükmüne razı kıl,

9. Yâ Kuddûs! Kalbimi (senden) başkasından temizle, Yâ Selâm! Haşr gününde savunmasını yapmış bir şekilde bana esenlik ver,

10. Yâ Mü'min! Beni yok olmaktan emin olmakla rızıklandır, Yâ Müheymin! Hak yolda benim için hidayetçi ol,

11. Yâ 'Azîz! İzzetle mekânımı yükselt, Yâ Cebbâr, parçalanıp bölünmede (parçalanıp bölünürsek bizi) yenilgiye mecbur bırak,

12. Yâ Mütekebbir! Senin bana olan bahşını büyüt, Yâ Hâlık! Beni şer işlerle meşgul olmaktan uzak eyle,

13. Yâ Bârî! Beni ateşten beri tut, Yâ Muşavvir! Makamımı yüce olarak şekillendir,

14. Yâ Ğaffar! Günah(larımı) lütfederek bağışla, Yâ Kâhhâr, düşmanlarımı kahrınla yok et,

15. Yâ Vehhâb! Bana hayra (ulaşmada) sürüp giden bir hidayet ver, Yâ Rezzâk! Verdiğin (rızkı) bol olarak devam ettir,

16. Yâ Fettah! Senin emrinde olana ilmi aç, Yâ Âlim! (beni ilim deryasına) demir atanlardan kıl,

17. Yâ Kâbîd! Hakiki bir Müslüman olarak benim canımı al, Yâ Bâsî! Benim için saf bir bolluk ver,

18. Yâ Hâfîd! Bana sıkıntı verenin kıymetini, değerini alçalt, Yâ Râfî! Beni lüksün (lüks maddiyatın) zıttına olacak şekilde yükselt,

19. Yâ Mu'iz! Bana iftira edeni hızlıca zillete düşür, Yâ Mu'iz! Benim saygınlığımı aziz kıl (kuvvetlendir),

20. Yâ Semi! Sana dua ettim, şikâyetimi işit, Yâ Başîr! Sen (her şeyi) görensın, halimi (gör),

21. *Yâ Hâkem! Hüküm ver ki, sen o hükmün sahibisin (hüküm vericisin), Yâ 'Adl! Beni senin dostun kıl,*
22. *Yâ Latîf! Lütfunla muamele et, Yâ Habîr! Benim durumum senden gizli olmadı hiç,*
23. *Yâ Halîm! Senden yumuşaklıkla (istediklerimi) istedim, Yâ 'Azîm! Bana zarar veren çok büyük bir günahım var,*
24. *Yâ Ğâfûr! Bana mağfiretinle yardımcı ol, Yâ Şekûr! Şükrüne uygun bir şekilde beni gözet,*
25. *Yâ Kebîr! Takvada değerimi büyült (yükselt), Yâ 'Aliyyu! Hayırlı (bir şekilde) makamımı yücelt,*
26. *Yâ Hafîz! Kalbi(mi) koru, Yâ Mukît! Hatırlama gücümü (iyi bir hale) dönüştür,*
27. *Yâ Hâsib! Bana yeten sen ol, Yâ Celîl! Saçım başım birbirine karıştı, işlerimde bana mühlet ver,*
28. *Yâ Kerîm! Bana senden gelen kerameti hak ile ver, Yâ Raķîb! Benim için kurtuluş (sığımlacak yer) ol,*
29. *Yâ Mucîb! Dualarımı çokça kabul et, Yâ Vasi'! Beni senin cemâlini görenlerden kıl,*
30. *Yâ Hâkîm! Bana hikmetle (hikmet kapılarını) aç, Yâ Vedûd! Beni senden olan saf bir sevgiyle keremlendir,*
31. *Yâ Mecîd! Benim insanoğlundan olan vasıflarımı yücelt, Yâ Bâ 'iş! Beni yarın (kıyamette) kurtuluşa erenlerden olarak dirilt,*
32. *Yâ Hak! Sende olan kalbi(min) şahadetlerini gerçekleştir, Yâ Şehîd! Bende olan kuruntuları yok et,*
33. *Yâ Vekîl! İşlerimi sana teslim ettim, Yâ Kāvî! Düşmanlarıma karşı beni kuvvetli kıl,*
34. *Yâ Metîn! Gönlümü takvada kuvvetlendir, Yâ Velî! Birbiri ardınca gelen işlerimde bana yardım et,*
35. *Yâ Hamîd! Bende sana nice övgüler vardır, Yâ Muşşî! Ne zaman (yarattıklarını) saysam sona ereceğini zannederim,*

36. *Yâ Mubdî! Lütfunla bizi baştan var ettin, Yâ Mu'îd! Bizi yine lütfunla ikinci kez dirilt,*

37. *Yâ Muhyî! Kalbi(mizi) seninle dirilt, Yâ Mumî! Sana itaatsiz olanı korkuyla öldür,*

38. *Yâ Hayy! Hayatımı güzelleştir, Yâ Kayyûm! İşlerimi yumuşak bir ölçüyle ayakta tut,*

39. *Yâ Vâcid! Bana yardım et ve bana uygun (hayırlı) olanı ver, Yâ Mâcid! Senin şanınla beni yüce kıl,*

40. *Yâ Vâhid! Kalbimi ötekilerden kaçır (vahdet inancından uzaklaşmaktan koru), ey tek olan, fani olanı sil ve baki olanı daim kıl,*

41. *Yâ Kâdir! Beni güçte hayır üzere kıl, (Yâ) Muktedir! Seni işitememde beni şuurlu kıl,*

42. *Yâ Muqaddim! Makamımı takva ile yükselt, Yâ Muahhir! Kötülüğü yetecek düzeyde ertele,*

43. *Yâ Evvel! Beni en yüksek makam olan sidreye yükselt, Yâ Âhîr! Gönlümdeki körlüğü, hayal halini ortaya çıkar,*

44. *Yâ Zâhir! Beni senin emrinle apaçık görünür kıl, Yâ Bâtin! Gafletimi ve boşa vakit geçirişimi (oynaşmamı) kaldır,*

45. *Yâ Vâlî! Doğrulukta beni dostluğa eriştir, Yâ Mute'alî! Bana senden bir yücelik ver,*

46. *Yâ Berr! Bana cömertçe ver, Yâ Tevvâb! Lütfunla tövbemi kabul et ve beni perişan etme,*

47. *(Yâ) Muntekim! Haddi aşanları şiddetle yakala, Yâ 'Afuvv! Günahkârları bağışla ve günahımı gider,*

48. *Yâ Ra'uf! Durum(uma) şefkatle bak, Yâ Şamed! İhtiyacım olanı ve güveni (bana) ver,*

49. *Yâ Mâlike'l-Mülk! Düşmana karşı beni galip kıl, Yâ Vâriş! Beni senden başkasıyla muhatap olmaktan koru,*

50. *Yâ Ze'l-Celâli ve'l-İkrâm! Gözümün perdesini kaldır, bana ikramda bulun ve beni övünçlü kıl,*

51. *Yâ Muksî! Beni din ve hidayette (iş) uygun yapan kıl, Yâ Câmi! Beni memnuniyet içerisinde nazikçe seninle bir araya getir,*

52. *Yâ Ğani! İnsanoğlundan beni müstağni kıl, Yâ Muğni! Beni koruyarak fakirliği benden seninle gider,*

53. *Yâ Mu 'î! El uzatarak senden umduğumuzu cömertçe ver, Yâ Mâni! Himaye ederek beni kötülükten engelle,*

54. *Yâ Dârr! Bütün zararlardan beni sakın, Yâ Nâfi! Beni faydalandır ve bana denk olanı gölgede bırak,*

55. *Yâ Nûr! Cahillik ve körlüğümü ortadan kaldır, Yâ Hâdî! Senin zikrini bize şifa kıl,*

56. *Yâ Bedi! Gönlüme güzellikler ver, Yâ Bakî! Fetihteki⁶⁵⁷ manaların düğümünü çöz,*

57. *Yâ Reşid! Uygun olanla benim için doğru yolu göster, Yâ Şabûr! Sebeplerde sabrı çoğalt,*

58. *Ey âlemlerde emreden, nehyeden ve insanoğlunu yaratan Allahım! Bana istediklerimi ver.*

4. 2. Allah'ın Sıfatları

en-Nablusî'nin, divanında Allah'ın sıfatlarını konu aldığı oldukça çok şiiri bulunmaktadır. Allah'ın sıfatları, bir bütün olarak ele alınıp birçok sıfat tek bir şiirde bir arada işlendiği gibi, tek bir sıfat üzerine uzun uzun bilgilerin verildiği şiirler de mevcuttur. Bu şiirlerde, Allah'ın baki, hak, hayy ve kayyum, ihsan sahibi, kulları gözeten ve koruyan, yaratıcı, azamet ve celal sahibi, hüküm sahibi olması, ilmi, iradesi, kudreti, nuru, kelamı gibi sıfatları, Allah'ın vücudu ele alınmıştır. Allah'ın kullarına bahşettiği birçok nimetlerinden bahsedilen aşağıdaki şiirde ise, Allah'ın çokça cömert, kerem ve lütuf sahibi oluşuna işaret edilmektedir.⁶⁵⁸ [Mutekarib]

⁶⁵⁷ Buradaki fetihten maksadın İbn Arabî'nin *Futuhât-ı Mekkiyye* isimli eseri olabileceği düşünülmektedir.

⁶⁵⁸ en-Nablusî, *Divânu'l-Ĥakâik*, s. 134.

1 جَمِيعِ الْوَرَى كُلِّ أَحْوَالِهِمْ مِنْ الْحَيْرِ جُودٌ لَهُمْ يُمْنَحُ
 2 وَفَضْلٌ مِنَ اللَّهِ لَوْ أَنَّهُمْ يَكُونُ لَهُ عِنْدَهُمْ مَلْمَحُ
 3 لِشُكْرَانِهِمْ أَوْ لِكُفْرَانِهِمْ هُوَ الْإِمْتِحَانُ لَهُمْ يَصْلُحُ
 4 فَلَا يَفْرَحُوا بِالَّذِي جَاءَهُمْ وَنَالُوهُ مِنْهُ وَلَا يَمْرَحُوا
 5 وَأَمَّا بِفَضْلِ إِلِهِ الْوَرَى تَعَمَّ فَبِذَلِكَ فَلْيَفْرَحُوا

1. Tüm mahlûkatın her hali, (Allah'ın) kendilerine hayır olarak bahşettiği bir cömertlik (üzere),

2. Keşke Allah'tan gelen lütfun, onların indinde/nezdinde bir çehresi/sıması (kıymeti) olsaydı,

3. Şükretmeleri veya küfre düşmeleri için... O (lütf), ıslah olmaları için bir imtihandır,

4. Kendilerine gelene ve nail olduklarına sevinmesinler ve onunla şımarmasınlar,

5. Allah'ın mahlûkata (yarattıklarına) olan lütfuna gelince, evet işte bununla mutlu olsunlar.

4. 3. Vahdet-i Vücut

Vahdet-i vücut düşüncesi, şu ana kadar yapılmış araştırmalar ve günümüzde hala yapılmakta olan araştırmalarda, tasavvufun en dikkat çeken konularından biri olarak değerini korumaktadır. Vahdet-i vücutla ilgili yapılan araştırmalarda öncelikle terimin ne zaman ve kimin tarafından kullanıldığı üzerinde durulmuştur. Terimin ilk olarak İbn Arabî tarafından kullanılmış olduğu yönünde görüşler ağırlık basmaktadır. Fakat terimin ilk defa İbn Arabî tarafından kullanılmamış olduğu hususunda neredeyse aynı görüşü paylaşan araştırmacılara göre vahdet-i vücut, İbn Arabî'nin düşüncelerini anlatmak üzere onun takipçileri ve şârihleri tarafından geliştirilmiştir. Şârihler bu yaklaşımla birlikte, terimin yetersiz ve hatalı bir terimleştirme olabileceği imasıyla yöneltilen eleştirilere karşı İbn Arabî'yi savunmak istemişlerdir. Bazı araştırmalarda terimin ilk defa Sadreddin Konevî tarafından kullanıldığı ileri sürülmüşken, başka isimlere de atıf yapanlar olmuştur. Bazı âlimler ise, tasavvufun zaman geçtikçe zahidliği bırakıp, felsefi bir şekil aldığı ileri sürerek, vahdet-i vücudun bu ilim dalına

sonradan girdiğini iddia etmişlerdir. Böyle düşünüldüğü takdirde vahdet-i vücüt fikrinin menşinin Hint din ve felsefesine dayandığı düşüncesi ortaya çıkmaktadır.⁶⁵⁹

İslam'ın Allah'ı kavramından metafizik hakikat kavramına, İslam'ın birliğinden, yani basit tektanrıci öğretisinden, tevhid inancından felsefi vahdet-i vücüt öğretilerine, yani "Allah'tan başka ilah yoktur" önermesinden "varlıkta Allah'tan başka hiçbir şey yoktur" şeklindeki tamamen farklı bir öğretilere intikal etmek, Müslüman vahdet-i vücütçular için atılan kolay, kolay olmakla beraber meşru olmayan ve affedilemez bir adım olarak görülmüştür. Bu korkunun şirke düşme korkusundan geldiği görülmektedir. Bu kavram intikali ilk olarak, yukarıda da bahsedildiği üzere, İbn Arabî'nin *Risâlet el-Halve* isimli eserinde görülmektedir.⁶⁶⁰

Vahdet-i Vücûd, Arapça bir terkip olup, varlığın birliği demektir. Vahdet-i vücuda dair ilk kapsamlı tarifi yapan İbn Arabî yorumcularından Abdürrezzâk el-Kâşânî, "*Vahdet-i vücüt varlığın zorunlu ve mümkün diye bölünmeden ele alınmasıdır*" der. Allah'tan başka bir varlık olmadığının idrak ve şuuruна sahip olmaktır. Vahdet-i vücütta birlik bilgidir, bilgiyle ve zevkle elde edilir, yaşanarak bilinir. Kitap okunarak öğrenilen bir felsefe sistemi değildir. Vahdet-i vücudu zevken elde eden sâlik, gerçek varlığın bir olduğunu, bunun da Hakk'ın varlığından ibaret bulunduğunu, Hak ve O'nun tecellilerinden başka hiç bir şeyin bulunmadığını bilir.⁶⁶¹

Vahdet-i vücütta zât ve vücüt aynıdır, sıfatlar zâtın aynıdır. Âlem, sıfatların belirîş ve çıkışından ibarettir, âlem hayâldir ancak sadece Allah vardır. Âlem gölgedir, fakat aslın, yani Allah'ın kendisidir. Vahdet-i vücuda göre, Allah bir bakımdan da, âlemin ötesinde ve üstündedir. Bu itibarla hakikat, tenzih ve teşbih arasını birleştirmektedir.⁶⁶²

⁶⁵⁹ Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatler*, s. 117-121; Ekrem Demirli, "Vahdet-i Vücûd", *DİA*, İstanbul, 2012, XLII/431-435.

⁶⁶⁰ Ebu'l-Alâ Affîfî, *Muhyiddîn İbnu'l-Arabî'nin Tasavvuf Felsefesi*, Çev. Mehmet Dağ, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1975, s. 62.

⁶⁶¹ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 281; Demirli, "Vahdet-i Vücûd", *DİA*, XLII/431-435.

⁶⁶² Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 282.

İbn Arabî'nin etkisinde kalan ve divanında vahdet-i vücüt ile ilgili birçok şiiri bulunan en-Nablusî, vahdet-i vücüt ile ilgili düşüncesini şu şekilde ortaya koymuştur.⁶⁶³ [Recez]

1 كُنْ عَارِفًا بِوَحْدَةِ الْوُجُودِ وَقَاطِعًا بِكَثْرَةِ الْمَوْجُودِ
 2 وَمَيِّزَ الْحَادِثِ مِنْ قَدِيمِ وَخَلِّصِ الثَّابِتَ مِنْ مَفْقُودِ
 3 وَاخْذَرْ مِنَ التَّنْبَاسِ مَنْ تَجَلَّى بِعَيْرِهِ فِي حَالَةِ الشُّهُودِ
 4 فَوَحْدَةَ الْوُجُودِ فِي إِصْطِلَاحِنَا كِنَايَةً عَنْ رُؤْيَةِ الْوُدُودِ

1. Vahdet-i vücüt ile arif, bilen ol, şüphesiz ki varlık âlemi çokluktur/çokluk üzeredir,

2. Kadim olanı sonradan yaratılandan, geçici olanı da daimi olandan ayırt et,

3. O'ndan (Allah'tan) başka görünen (müşahede edilen) apaçık olan halde (âlemde) gizli olandan da sakın,

4. Bizim istilahımızda (kullanmış olduğumuz anlamda) vahdet-i vücüt, Vedûd'un (yarattıklarını çok seven, çok sevilen Allah'ın) görülmesinden bir kinayedir.

5. İhvâniyyât

İhvâniyyât,⁶⁶⁴ Arap edebiyatında sıkça kullanılan ve önemli bir yeri olan türdür. İhvâniyyât, yazar ve şairlerin birbirlerine ve arkadaşlarına yazdıkları mektuplar ve şiirlerde kullanılmış bir türdür. Bu tür şiirlerde şairlerin yakınlarına, hocalarına, arkadaşlarına veya yönetici konumundaki kişilere yazdıkları taziye, hediyeleşme, kutlama, özür dileme, şakalaşma, şefkat bekleme, hastaya halinden sorma, nişan, dostluk ve kardeşlik vasıflarını sayma, şikâyette bulunma, bir meclise davet veya bir meclisi ziyaret ve ilmi bir mesele sorma gibi konular yer almaktadır.⁶⁶⁵ İhvâniyyât türü şiirlerin, halkın sosyal ilişkilerini en güzel bir biçimde yansıtan unsurların içinde olduğu görülmektedir. Şairlerin duygu ve düşüncelerini ortaya koydukları bu tür

⁶⁶³ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 159.

⁶⁶⁴ Ömer Musa Paşa, *Tarihü'l-Edebi'l-'Arabî el-'Asru'l-Memlûkî*, Dâru'l-Fikr, Dimaşk, 1999, s. 294; a.mlf, *el-Edeb fî Bilâdi's-Şam Uşûru'z-Zenkîyyin ve'l-Eyyübiyyin ve'l-Memâlik*, Dâru'l-Fikr, Dimaşk, 1999, s. 793.

⁶⁶⁵ Ahmed b. Ali el-Çalkaşendî, *Şubhu'l-'Aşâ fî Şina'ati'l-İnşâ*, el-Muessesetu'l-Mışriyye, Kahire, 1960, I/51; Ali b. Muhammed, *en-Neşru'l-Edebiyyu'l-Endelelîsi fî Çarni'l-Ĥâmis Meğâminuhu ve Eşkâluhu*, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut, 1990, I/334.

şiiirlerin, akrabalık ve dostluk ilişkilerini geliştiren, şairle yönetici arasındaki yakınlaşmaya vesile olan bir köprü görevi gördüğü anlaşılmaktadır.⁶⁶⁶ İh̄vâniyyât türü şiiirlerde, diğer türlerde olduğu gibi geniş bir hayal dünyasına ihtiyaç duyulmadığı görülmektedir. Bu tür şiiirleri okuyanların dikkatinin dağılması, konunun kolay anlaşılması ve okuyucuyu yormaması için basit edebi sanatları kullanmak, şairler tarafından daha çok tercih edilen bir durum olmuştur.⁶⁶⁷

Bu şiiirler bazen bir veya iki beyit olarak, bazen daha fazla beyitten müteşekkil, bazen de mektupların sonlarında veya başında zikredilen şiiirler şeklinde yazılmıştır. Çok uzun beyitli kasidelerden oluşan ih̄vâniyyât şiiirleri de sıkça görülmektedir. Kutlama ve taziye konularında yazılmış ih̄vâniyyât türü şiiirlerinin edebi değerinin çok yüksek olduğu, yazarın bu yazışmalarda kendi nesir ve şiiir yeteneğini farklı edebi sanatları kullanarak ortaya koyduğu görülmektedir.⁶⁶⁸

Resâil⁶⁶⁹ ve teressül⁶⁷⁰ isimleriyle de bilinen ih̄vâniyyât türü, çıkış yeri olarak Emevilere dayandırılmış, Abbasiler döneminde müstakil bir konu olarak görülmüş, ancak yayılma dönemi Endülüs olmuştur.⁶⁷¹ Osmanlı dönemine bakıldığında, dönemin şairleri de, bu türde yeteneklerini ortaya koymuş, şiiirlerini zaman zaman nesirle karışık bir şekilde nazmetmişlerdir.⁶⁷² Bu dönemde icazet isteme, kitap veya kalem açacağını ödünç olarak alma, davet edildiği bir yere yağmur gibi nedenlerle katılmadığı için özür dileme, samimi olduğu bir arkadaşının köpeğinin ölümüne ağıt yakma gibi ilginç konularda ih̄vâniyyât şiiirleri yazılarak, içeriğın zenginleştirildiği görülmektedir.⁶⁷³

⁶⁶⁶ Ergin, "Osmanlı Dönemi Arap Şiiirinde Sosyal Unsurlar", *Nüsha*, s. 41-67.

⁶⁶⁷ Bekrî Şeyh Emin, *Muṭâlaât fi 'ş-Şi'ri'l-Memlûki*, s. 293-294.

⁶⁶⁸ el-Kalkaşendî, *Şubhu'l-'Aşâ*, VI/299.

⁶⁶⁹ Mustafa Muhammed Ahmed Ali es-Suyûfî, *Melâmiḥu't-Teccid fi'n-Nesri'l-Endelûsî Hilâle'l-Karni'l-Hâmisî'l-Hicrî*, 'Alemlu'l-Kutub, Beyrut, 1985, s. 181; 'Atîk, Abdulazîz, *el-Edebu'l-'Arabî fi Endelus*, Dâru'n-Nahdati'l-'Arabîyye, Beyrut, 1976, s. 447.

⁶⁷⁰ Hannâ el-Fâhûrî, *Tarîḥul-Edebi'l-'Arabî*, el-Mektebetu'l-Bûlîsiyye, 12. b., Lübnan, 1987, s. 820; a.mlf, *el-Câmi' fi'l-Edebi'l-'Arabî el-Edebu'l-Kadîm*, Dâru'l-Cil, Beyrut, 2005, s. 1000.

⁶⁷¹ Ebu'l-Feth Naşrullah b. Muhammed b. el-Eşir el-Cezerî, *el-Meşelu's-Sâir fi Edebi'l-Kâtibi ve 'ş-Şa'ir*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, el-Mektebetu'l-'Aşriyye, Beyrut, 1420/2000, II/395; Ömer Ferruh, *Tarîḥul-'Edebi'l-'Arabî*, Dâru'l-'İlmi'l-Melâyin, Beyrut, 2006, s. 375.

⁶⁷² Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi*, s. 185.

⁶⁷³ Bekrî Şeyh Emin, *Muṭâlaât fi 'ş-Şi'ri'l-Memlûki*, s. 293-294.

İhvanîyyât türünde yazılmış şiirlerin, en-Nablusî'nin divanında az da olsa yer aldığı görülmektedir. Dostluğun ne olduğu, hak ve batıl insanlarla dostluk kurmanın ne tür neticeleri olduğu üzerine yazdığı şiirleri ve bazı kişilerle yaptığı şiirsel yazışmaları bu tür içerisinde ele alınmıştır.

5. 1. Dostluk

İhvanîyyât türünde, dostluk ve dostlar arasındaki ilişki üzerine şiirler yazan en-Nablusî, dostları ile arasındaki muhabbeti şiirlerinde güzel bir üslupla işlemiştir. Bu şiirlerinde arkadaşlar arası sevginin kişiyi Allah sevgisine yaklaştırdığından bahsetmiş ve arkadaşlar arası sevgiyi remizlerle anlatmıştır:⁶⁷⁴ [Meczû‘ Recez]

1 أَخْ لِي بِطَهْرِ الْعَيْبِ أَرْعَى وَدَادَهُ وَيَرْعَى وَدَادِي يَا رَعَى اللَّهُ مَنْ يَرْعَى
2 أَهِيمُ بِهِ فِي الْحُبِّ وَهُوَ يَهِيمُ بِي فَيَا حَيِّبَةَ الْوَأَشِي إِذَا رَامَ أَنْ يَسْعَى

1. (O), gayb âleminde dostluğunu gözettğim ve kendisi de benim dostluğumu gözeten bir kardeştir, Ey Allah'ın himaye ettiği himaye edilen (kişi)!

2. Ey (aramızı bozma hususunda) çabalamayı terk edene dek hüsrana uğrayan hain, (iyi bil ki) bana âşık olana ben de âşığıım.

Hak ve batıl ehli ile dostluk üzerine şiirler neşreden en-Nablusî, aşağıdaki şiirinde insanlara, batıl üzere olan kişilerden insanın kendisini korumasını ve hak üzere olanlar ile de dostluk kurmasını önermiştir:⁶⁷⁵ [Seri‘]

1 يَا أَيُّهَا النَّاسُ خُذُوا حِذْرَكُمْ مِنْ صُحْبَةِ الْفَاسِقِ وَالْكَاذِبِ
2 وَالْتَزِمُوا صُحْبَةَ أَهْلِ التَّقَى جَمَاعَةُ السُّنَّةِ وَالْوَاجِبِ
3 فَصَاحِبِ مَعَ صَاحِبِ دَائِمًا كَقَلَمٍ بَيْنَ يَدَيْ كَاتِبِ
4 يَكْتُبُ مَا قَدْ شَاءَ فِيهِ بِهِ بِحُكْمِ عَقْدِ الصُّحْبَةِ اللَّازِبِ
5 رَوَى ابْنُ مَسْعُودٍ عَنِ الْمُصْطَفَى قَالَ رَسُولُ الْخَالِقِ الْوَاهِبِ
6 اِغْتَبِرُوا الْأَرْضَ بِأَسْمَائِهَا وَاعْتَبِرُوا الصَّاحِبِ بِالصَّاحِبِ

⁶⁷⁴ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 334.

⁶⁷⁵ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 47.

1. Ey insanlar! Yalancı ve günahkâr fâsıkların sohbetinden kendinizi koruyun,
2. Farz ve sünnete bağlı olan takva ehli cemaat ile sohbet etmeye devam edin,
3. Dost, kâtibin elleri arasındaki bir kalem gibi daima bir dostla beraberdir,
4. Onunla (o kalemlerle) dilediğini, sağlam dostluk bağının hükmüyle yazar,
5. İbni Mes‘ud Mustafa’dan (sav) rivayet etti, Resul buyurdu ki: “Yaratan başıslayandır,
6. Yeryüzüne onun isimleriyle, dosta da dostlukla (dostluğuna sadık kalarak) saygı gösterin!”⁶⁷⁶

5. 2. Şiirsel Yazışmalar

Yazışma türünde olan şiirler, ediplerin hem kendilerine gönderdikleri yazışmalara cevap vermek, hem de herhangi bir kişiye şiirle hitap ederek duygularını ifade etmek, dilsel ve sanatsal becerilerini ortaya koymak amacıyla yazılmış şiirlerdir. Şairlerin birbirlerine sevgi ve saygılarını şiirle ifade ettikleri bu tür yazışma örnekleri, Osmanlı döneminde de oldukça yaygın görülmektedir.⁶⁷⁷ Osmanlı dönemi şairlerinden en-Nablusî’nin divanında iki yazışma mevcuttur. Birincisi, Maraş valisi Muhammed’e şiir şeklinde gönderdiği mektuptur.⁶⁷⁸ Bu şiiri elli beyittir ve şeriat üzerine tavsiyeler ile valiye öğüt ve övgüler içermektedir. en-Nablusî’nin ikinci yazışması ise kendisine şiir gönderen Hasan isminde bir zatın şiiri üzerine yazdığı şu beyitleridir:⁶⁷⁹ [Basît]

1	لَنَا أَتَتْ مِنْكَ أُبَيَاتٌ مُحَسِّنَةٌ	حَتَّى كَأَنَّ إِسْمَكَ الْمَعْرُوفِ حَلَّ بِهَا
2	لِسَائِهَا الرُّطْبِ بِالتَّوْحِيدِ مُشْتَعَلٌ	وَقَلْبَهَا لَمْ يَزَلْ فِي اللَّهِ مُنْتَبِهًا
3	وَكُلٌّ مَا جَمَعَتْهُ رَوْنُقٌ وَصَفَا	وَكُلٌّ مَا قَدْ حَوَتْهُ بَهْجَةٌ وَبَهَا
4	سِوَى مَقَالِكَ أَنَّ الْكُلَّ ذَلِكَ هُوَ	فَإِنَّ مَعْنَاهُ صَعْبُ الْفَهْمِ فَإِنْتَبِهًا
5	وَأَبْسَطُ جَوَابِكَ فِي مَعْنَاهُ مُنْبَسِطًا	فَإِنَّهُ لَمْ يَزَلْ فِي الْخَلْقِ مُشْتَبِهًا

⁶⁷⁶ Muhakkik bu beyit için koyduğu dipnotta, Abdullah İbn Mes‘ud hakkında bilgiler vermiş ve beyitte verilen hadis için kaynak olarak “İbn Mâce VII”yi göstermiştir.

⁶⁷⁷ Ergin, “Osmanlı Dönemi Arap Şiirinde Sosyal Unsurlar”, *Nüsha*, s. 41-67.

⁶⁷⁸ en-Nablusî, *Divânu 'l-Hakâik*, s. 191-193.

⁶⁷⁹ en-Nablusî, *Divânu 'l-Hakâik*, s. 637.

1. Bize senden güzel beyitler ulaştı, hatta sanki senin meşhur ismin onunla halloldu (meşhur, bilinir oldu),

2. Onun yumuşak dili tevhit ile meşguldür ve onun özü (kişiyi) Allah ile uyanık tutmada hatasızdır,

3. Onun bir araya getirdiği her şey berrak ve niteliklidir ve onun etrafında dönüp duran her şey onunla görkemlidir,

4. Senin “Şüphesiz ki her şey işte O’dur (Allah’tır)” sözünden başkasının manasının anlaşılması zordur, dikkat et,

5. Senin cevabının basit olduğundan onun manası açıktır, şüphesiz ki o (senin cevabın), şüpheli olan mahlûkatta daimi (daima var) olmadı.

6. Medih

Kelime anlamı olarak, yermenin zıttı olan medih,⁶⁸⁰ övgünün en güzeli⁶⁸¹ ve güzel şeylerle bir şeyi vasfetme⁶⁸² anlamlarına gelmektedir. Bir kişiye, ister yaratılışından gelen, isterse daha sonrasında edinilmiş bazı özel ve güzel vasıflara istinaden övgüde bulunmaya medih denmektedir.⁶⁸³ Medih sanatı, güzel ve iyi meziyetlerin tek tek sayılması, yüce hasletlerin tasvirinin yapılması ve bu övülesi hasletlerin sahibine şairin takdirini göstermesidir.⁶⁸⁴ Medihin beğenme, hayranlık duyma, saygı ve takdir gösterme ile yakından alakalı olmasının sebebi, insanın önemli işleri, büyük kahraman ve kahramanlıkları, özel ve güzel davranışları takdir edip, bunları ortaya koyanları övme ihtiyacı hissetmesindedir.⁶⁸⁵

Ḳudâme b. Ca’fer, Arap şiirinin konularını altı başlık altında sınıflandırmıştır, bu sınıflandırmayı da en sonunda medih ve hiciv olarak iki ana başlık altında sınırlandırmıştır.⁶⁸⁶ Bu tasnifler de göstermektedir ki, medih Arap edebiyatında yerini her zaman korumuştur. Yani medih, Arap edebiyatının ana unsurlarından birisidir.⁶⁸⁷

⁶⁸⁰ el-Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-‘Ayn*, IV/126.

⁶⁸¹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-‘Arab*, II/698.

⁶⁸² ez-Zebîdî, *Tâcu'l-‘Arûs*, VII/62.

⁶⁸³ Ahmed b. Muhammed b. Ali el-Feyyûmî, *Mişbâhu'l-Munîr fi Ğaribi'ş-Şerhi'l-Kebîr*, Dâru'r-Risâletu'l-‘Âlemiyye, Beyrut, 2010, s. 440.

⁶⁸⁴ Ergin, *el-Keyvânî Hayatı ve Şiiri*, s. 54.

⁶⁸⁵ Ahmed Ebû Hâka, *Fennu'l-Medih*, Dâru'ş-Şarkî'l-Cedid, Beyrut, 1962, s. 5-6.

⁶⁸⁶ Ḳudâme b. Ca’fer, *Naḳduş-Şi'r*, s. 91.

⁶⁸⁷ Tasa, *İbnu's-Semmân ve Şiiri*, s. 86.

el-Ğayravânî, medih şiiirlerinin akıl, iffet, adalet ve şecaat olan dört ana unsurunun olması gerektiğini vurgulamıştır. Medih şiiirinde bu özelliklerin övgüsünde ne kadar isabetli olunursa, medih şiiirinin o kadar yerli yerinde olduğu ortaya çıkar. el-Ğayravânî, şairin idarecileri methederken, medhin açık ve seçik lafızlarla yapılmasını, memduhunun yani övdüğü kişinin adını yazmasını, yaygın kullanılan anlamların ve seçkin kelimelerin kullanılmasını önermiş, şiiirin fazla uzun olmaması gerektiğini vurgulamıştır.⁶⁸⁸ Ayrıca, kadınlara has fiziksel özelliklerle medih şiiiri yazmak⁶⁸⁹ ve samimiyetten uzaklaşacak düzeyde abartıya kaçmak da medih şiiiri için uygun görülmeyen durumlardır.⁶⁹⁰

Medih şiiirinin doğuşu Cahiliye dönemine dayandırılmaktadır. Medih şiiirinin Arapların cömertliğiyle, izzet ve şerefiyle, misafirperverliğiyle, cesurluklarıyla ve düşmanlarını bozguna uğratmalarıyla meşhur olmuş bir kabileyi övmeleriyle bu dönemde ortaya çıktığı varsayılmaktadır. Bu dönemde medih şiiirlerinin diğer konulardaki şiiirlere göre daha çok olduğu görülmektedir. Başlangıçta da medih şiiiri, bir menfaat beklentisi gözetilmeksizin yazılmaktaydı.⁶⁹¹ Arapların yapılan iyiliğe teşekkür etme sadedinde yazılan medih şiiirleri, zamanla şairlerin yöneticilerden bir kazanç elde etmek üzere yaygın olarak başvurdukları bir şiiir türüne dönüşmüştür.⁶⁹²

Cahiliye döneminde kabilevi duygularla ortaya çıkan medih, İslam'ın meddah şairlere tepkisi nedeniyle, İslami dönemde yaygınlaşma zemini bulamamıştır.⁶⁹³ Bu tür, Emeviler döneminde en parlak dönemini yaşamış, dönemin siyasi olaylarını yönlendirmede etkin bir silah olarak kullanılmıştır. Daha sonraki dönemlerde de Arap şiiirinin önemli bir türü olarak varlığını sürdüren medih, bu alanda çok fazla yenilik getirememekle birlikte dönemin sosyal, siyasi ve kültürel değişimleriyle aynı

⁶⁸⁸ Ebû Ali el-Hasen İbn Râşik el-Ğayravânî, *Kitâbu'l-'Umde fi Nakdi's-Şi'r ve Tamhîsihi*, 3. b., Dâru Şâdir, Beyrut, 2012, s. 408-411.

⁶⁸⁹ Ahmed Ebû Hâka, *Fennu'l-Mediğ*, s. 34.

⁶⁹⁰ Ebu'l-Hasen Muhammed b. Ahmed b. Tabâtabâ el-Alevî, *'Iyâru's-Şi'r*, thk. Abdulaziz b. Nâsır el-Mâni', Mektebetu'l-Hancî, Kâhire, 1905, s. 13; Sâmi ed-Dehhân, *el-Mediğ*, Dâru'l-Me'ârif, 5. b., Kahire, 1992, s. 21, 55-56.

⁶⁹¹ Şevkî Dayf, *Târihu'l-Edebi'l-'Arabi el-'Aşru'l-Câhilî*, Dâru'l-Me'ârif, Mısır, 1961, s. 195.

⁶⁹² Ahmed Ahmed el-Bedevi, *Usûsu'n-Nakdi'l-Edebi*, s. 177-178.

⁶⁹³ Ahmed Ebû Hâka, *Fennu'l-Mediğ*, s. 113-116.

doğrultuda farklı yorumlarla ifade edilmesiyle güzel örnekler vermeye devam etmiştir.⁶⁹⁴

Medih, Osmanlı döneminde de varlığını devam ettirmiştir. Birçok şair ve edibin, Osmanlı sultanları başta olmak üzere, idari makamda olanlara, devlet ve din ricâline, ilmiye sınıfına medih şiiri yazdıkları görülmektedir.⁶⁹⁵ en-Nablusî de medih türünde şiirler yazan Osmanlı şairlerindedir. Divanında birçok medih şiiri yer almaktadır. Hz. Peygamber ve ehl-i beyt başta olmak üzere, birçok önemli kişiye medih şiiri yazmıştır.

6. 1. Hz. Peygamber’i Methi

Peygamber methiyeleri, hicri dördüncü asırdan itibaren, yani Eyyûbilerin son zamanları, Memlûklülerin ilk yıllarından itibaren gelişmeye başlamış ve Arap edebiyatı için önemli bir tema haline gelmiştir. Peygamber methiyelerinin gelişmesinde bazı olayların önemli rolü olduğu görülmektedir. Siyasi çekişmeler sebebiyle toplum içerisindeki sosyal ve iktisadi çalkantılar bu önemli olaylardandır. Bunun yanında, batıda Haçlıların ve doğuda Moğolların savaş baskıları da sayılabilir. Bu asırlarda şairlerin İslamı savunmayı bırakıp daha çok Hz. Peygamberi savundukları göze çarpmaktadır. Peygamber methiyesinin yayılmasında tasavvufun etkisi de yadırganamayacak ölçüde önemli olmuştur.⁶⁹⁶ en-Nablusî de, Hz. Peygamber’e onlarca medih şiiri yazmıştır. Muvaşşah türündeki aşağıdaki şiiri, bu şiirler içerisinde güzel bir örnek teşkil etmektedir.⁶⁹⁷ [Meczû‘ Muvaşşah]

أَرْسَلَ	اللَّهُ	إِلَيْنَا	بِالْكَرَامَاتِ	الْعِظَامِ	1
أَحْمَدَ	الْمُحْتَارِ	طُهُ	سَيِّدِ	الرُّسُلِ	2
فَتَهَنُّوْا	يَا	رِفَاقِي	نَلْتُمُوْ	كُلِّ	3
بِالَّذِي	قَدْ	جَاءَكُمْ	يَدُ	عُوْ	4
قَالَتْ	أَفْمَارُ	الدِّيَاجِي	قُلْنَ	لِلْأَرْبَابِ	5

⁶⁹⁴ Ahmed Ebû Hâka, *Fennu 'l-Medih*, s. 146-201.

⁶⁹⁵ Nebil Hâlid Ebû Alî, *el-Edebu 'l-'Arabi beyne Aşrayni 'l-Memlûki ve 'l-'Osmâni*, byy. 2008, s. 50; Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi*, s. 101.

⁶⁹⁶ Ömer Musa Paşa, *el-Edeb fi Bilâdi 'ş-'Şam*, s. 466.

⁶⁹⁷ en-Nablusî, *Divânu 'l-Hakâik*, s. 482-483.

6 كُلُّ مَنْ يَعَشَّقُ مُحَمَّدًا يَنْبَغِي أَنْ لَا يَنَامَ

دور

7 يَا حَبِيبَ اللَّهِ يَا مَنْ نُورُهُ يَمَلَأُ الْوُجُودَ

8 وَالَّذِي مِنْ كَفِّهِ قَدْ فَاصَ فِينَا بَحْرُ جُودَ

9 أَنْتَ سِرُّ اللَّهِ حَقًّا جِئْتَ مِنْ خَيْرِ الْجُودِ

10 لِنَجَاةِ الْخَلْقِ مِمَّا ضَرَّهُمْ تَهْدِي الْأَنَامَ

11 قَالَتْ أَفَمَاؤُ الدِّيَاجِي قُلْ لِأَرْبَابِ الْعَرَامِ

12 كُلُّ مَنْ يَعَشَّقُ مُحَمَّدًا يَنْبَغِي أَنْ لَا يَنَامَ

1. Allah bize yüce kerametleriyle gönderdi,
2. Yüce Rasullerin efendisi Ahmed-i Muhtar-ı Tâhâ'yı,
3. Ey arkadaşlarım! Ulaşmak istediğiniz bütün muratlarınızı alın,
4. Öyle ki, sizi barış yurduna davet edenin getirdi(klerinden),
5. Karanlığın ayı dedi ki: Ğarâmun sahibine (aşırı sevgi sahibine) de ki,
6. Her kim Muhammed'e âşık olursa, (onun) uyumaması gerekir,
7. Ey Allah'ın sevgilisi, Ey O'nun nuruyla varlığı dolan!
8. Öyle ki, onun avucundan bize cömertlik denizi taşmıştır,
9. Sen gerçekten de Allah'ın sırrısın, sen en hayırlı ecdatlardan geldin,
10. Mahlûkatı zararından kurtuluşa erdirmek için doğru yola sevk edersin,
11. Karanlığın ayı dedi ki: Ğarâmın sahibine (aşırı sevgi sahibine) de ki,
12. Her kim Muhammed'e âşık olursa, (onun) uyumaması gerekir.

6. 2. Ehl-i Beyti Methi

Hız. Peygamber'in aile fertleri için kullanılan bir tabir olarak ev halkı anlamına gelen ehl-i beyt terkibi, ev sahibiyile onun eşini, çocuklarını, torunlarını ve yakın akrabalarını kapsamaktadır. Cahiliye devri Arap toplumunda, kabilenin hâkim ailesini ifade eden ehl-i beyt tabiri, İslâmî dönemden itibaren günümüze kadar sadece Hz.

Peygamber'in ailesi ve soyu manasına gelen bir terim olmuştur.⁶⁹⁸ en-Nablusî, ehl-i beytin evlatlarının şanlarının yüce olduğundan bahsederek onları methetmiş ve onlara kin besleyenler için verilecek cezaları şu şekilde ortaya koymuştur:⁶⁹⁹ [Tavîl]

- 1 مَقَامُ بَنِي الصِّدِّيقِ ذُرُوءُ فَرَقِدِ
- 2 وَمَحْتَدِ هُمْ فِي النَّاسِ أَشْرَفِ مَحْتَدِ
- 3 فَيَا مَنْ بِأَنْوَافِ الصِّدَاقَةِ مُرْتَدِي
- 4 أَلَا قُلْ لِمَنْ عَادَى بُنَى سَبِطِ أَحْمَدِ وَأَبْنَاءِ صِدِّيقِ النَّبِيِّ مُحَمَّدِ
- 5 بِهِمْ شَرَفُ الْأَنْسَابِ جَوْهَرُهُ أَنْجَلِي
- 6 أَلَمْ تَسْمَعْ الْقَارِيَّ فَضَائِلَهُمْ تَلَا
- 7 تُرِيدُ لَدَيْهِمْ حَفْصَ مَرْتَبَةِ الْعَلَا
- 8 تَرَقَّبَ سِهَامَ اللَّهِ وَانْتَظَرَ الْبَلَا فَإِنَّهُمْ أَهْلُ الْمَقَامِ الْمُؤَيَّدِ

1. Dosdoğru olanın (Hz. Muhammed'in) evlat(lar)ının makamı ferkad⁷⁰⁰ yıldızının zirvesidir,

2. Onlar, insanlar içinde en şerefli sığınaktan bir sığınaktır,

3. Ey doğruluk elbisesiyle kuşanan kişi,

4. Ahmed'in torunlarının çocuklarına ve dosdoğru Peygamber Hz. Muhammed'in evlatlarına düşmanlık edene demez misin?

5. Onlar ki, soyları cevher gibi şerefli olan kimselerdir,

6. Onların faziletlerini okuyan okuyucuyu işitmedin mi?

7. Sen onların yüce şanının alçalmasını istiyorsun,

8. Allah'ın oklarının sana isabet etmesinden sakın ve belanı bekle, şüphesiz onlar mukaddes makamın ehlidirler.

6. 3. Ebû Hanife'yi Methi

İmam-ı Âzam, en büyük İmam lâkabıyla bilinen, Ebû Hanîfe künyesiyle meşhur olan ve Hanefî mezhebinin kurucu imamı olan Numân b. Sâbit, 80/700 yılında Kûfe'de doğmuştur. Ailesinin Arap olmadığı, Farsî veya Türk olduğu şeklinde

⁶⁹⁸ Mustafa Öz, "Ehl-i Beyt", *DİA*, İstanbul, 1994, X/498-500.

⁶⁹⁹ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 185.

⁷⁰⁰ Küçükayı yıldız takımından bir yıldız. Bkz. en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 185.

değişik görüşler mevcuttur.⁷⁰¹ Gençliğini ticaretle geçiren Numân b. Sâbit, hocası İmam Şa‘bî’nin tavsiye ve desteğiyle öğrenimine devam etmiştir. Arapça, sarf, nahiv, edebiyat ve şiir öğrenmiştir. Yetiştığı Kûfe şehri, itikadi tartışmaların yapıldığı, rey ehlinin yerleştiği bir şehirdir ve dindar bir ailede yetişen Ebû Hanîfe’nin de bu itikadi tartışmalara zaman zaman katıldığı bilinmektedir.⁷⁰² *el-Fıkhu’l-Ekber, el-Fıkhu’l-Ebsat, el-Müsned, el-‘Âlim ve’l-Müte‘allim, Risâle ilâ ‘Osmân el-Bettî, el-Vaşıyye* gibi birçok eseri olan Ebû Hanîfe, 150/767 yılında vefat etmiştir.⁷⁰³ Hanefî itikadına mensup olan en-Nablusî, divanında Ebû Hanîfe’yi aşağıdaki beyitlerle methetmiştir:⁷⁰⁴ [Hezec]

1 إِمَامُنَا هُوَ الْإِمَامُ الْأَعْظَمُ أَبُو حَنِيفَةَ الْقَتِي الْمُدَّم
 2 نَمَشِي بِهِ فِي حَضْرَةِ ظَاهِرَةٍ نَحْنُ بِهَا لِعَيْرِنَا الْمُعَلِّمُ
 3 وَشَيْخُنَا الشَّيْخُ الْهُمَامُ الْأَكْبَرُ فِي بَاطِنِ الْأَمْرِ الَّذِي لَا يَفْهَمُ

1. İmamımız yiğit önder İmam-ı Â‘zam Ebû Hanîfe’dir,

2. O’nunla (Ebû Hanîfe ile), apaçık bir ‘hadra’da⁷⁰⁵ seyr-i sülûk (ilim tahsili) yaparız, (bu seyr-i sülûk yoluyla elde ettiğimiz ilimle de) biz başkalarına muallim (oluruz),

3. Bizim şeyhimiz, anlaşılamayan batın (gizli) işlerde, büyük himmet sahibi bir şeyhtir.

6. 4. İbn Arabî ve Futuhât-ı Mekkiyye İsimli Eserini Methi

Daha önceki bölümlerde de bahsedildiği üzere, İbn Arabî’den oldukça etkilenen ve onun görüşlerini benimseyen en-Nablusî, İbn Arabî’yi ve *Futuhât-ı Mekkiyye* isimli eserini bir şiirinde methetmiştir. Şiirde İbn Arabî’nin eserinin içeriğinin Kur’an-

⁷⁰¹ Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, *Siyeru A‘lâmi’n-Nubelâ*, thk. Şuayb el-Arnaût Hüseyin el-Esed, 7. b, Beyrut, 1990, VI/390-398.

⁷⁰² Ebu’l-Kâsım Abdullah İbn Ebi’l-Avâm, *Feğâilu Ebi Hanîfe*, thk. Latîfurrahmân el-Behrâicî el-Kâsımî, Mekke, 2010, s. 45-49.

⁷⁰³ Muhammed Ebû Zehre, *Ebû Hanîfe Hayatuhû ve ‘Aşruhû*, Dâru’l-Fikri’l-‘Arabî, ts, s. 54.

⁷⁰⁴ en-Nablusî, *Divânu’l-Hakâik*, s. 487.

⁷⁰⁵ Toplu şekilde sufi tarikatlar tarafından yapılan dini törene verilen isim. Bkz. H. Kâmil Yılmaz, *Tasavvufî Hayat*, Erkam Yayınları, İstanbul, 2010, s. 157.

ı Kerim'in şerhi olduğu, gayb ile ilgili ilmi bilgileri arttırdığı ve insanların hidayete erdirmeye ve tahkik seviyesinde imanı elde etmelerinde etkili olduğu vurgulanmıştır.⁷⁰⁶

[Vâfir]

وَسُنَّةُ أَحْمَدَ الْمُحْتَارِ شَرِّحُ	1	كِتَابُ اللَّهِ جَامِعُ كُلِّ شَيْءٍ
جَنَابِ الْقُدْسِ جَاءَ بِهِنَّ فَفَتْحُ	2	وَشَرَّحُهُمَا الْفُتُوْحَاتُ الَّتِي مِنْ
أَنَا مِنْهُ فَبِضْ هُدَى وَمَنْحُ	3	لِشَيْخِ شَيْبُوْحَنَا الْعَرَبِيِّ مَنْ قَدْ
لَدَيْنِ اللَّهِ ذَلِكَ نِعْمَ مَدْخُ	4	بِمُحْيِي الدِّينِ يَدْعِي حَيْثُ أُحْيِي
عُلُومًا نَحْوَ غَيْبِ الْعَيْبِ تَنْحُو	5	فُتُوْحَاتُ بِهَا الْعُلَمَاءُ زَادَتْ
وَسُكْرَانُ الْهَوَى وَالْجَهْلُ يَصْحُو	6	بِهَا الْحَبْرَانُ لِلتَّحْقِيقِ يُهْدَى

1. Allah'ın kitabı (Kur'an-ı Kerim) bütün her şeyi kapsar ve Ahmed-i Muhtar'ın (sav) sünneti (onun) şerhidir,

2. Ve o ikisini (Kur'an'ı ve Peygamberin sünnetini) Kudüs cihetinden (ortaya çıkan) Futûhât şerh etmiştir, fetih onlarla geldi,

3. Bizim şeyhimiz bize hidayete (ermenin yollarını) ziyadesiyle ihsan eden Şeyh İbn Arabî'dir,

4. Muhyiddin (ismi) ile Allah indinden vahyolunana çağırır, işte bu ne güzel bir övgüdür,

5. Bir Futûhât ki, onunla âlimler gaybın gaybına dair ilimleri ilerletmişlerdir,

6. Onunla (Futûhât ile) şaşkın doğruluk üzere hidayete erer, heva sarhoşu ve cahil de nasihatlenir.

6. 5. Ahmed el-Bedevî'yi Methi

Kuzey Afrika ve Mısır'ın en büyük velîsi olarak kabul edilen, mutasavvıf ve Bedeviyye Tarikatının kurucusu olan Ebu'l-Fityân Ahmed b. Ahmed b. İbrahim el-Fâsî et-Tantâvî el-Bedevî, 1200 yılında Fas'ta doğmuş ve 1276 yılında Tanta'da vefat etmiş âlim bir zattır.⁷⁰⁷ en-Nablusî, tarikatlara yönelik eğiliminden dolayı tanıdığı Ahmed el-Bedevî'den aşağıdaki şiirinde övgü ile bahsetmiştir:⁷⁰⁸ [Mutekarib]

⁷⁰⁶ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 134-135.

⁷⁰⁷ Keĥhâle, *Mu'cemu'l-Muellifin*, I/109; Mustafa Kara, "Ahmed el-Bedevî", *DİA*, İstanbul, 1989, II/47-48.

⁷⁰⁸ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 243-244.

- 1 أَيْأَ أَحْمَدُ الْبَدَوِيِّ أَنْتَ أَيُّنْ
 2 لَقَدْ حَزَّتْ فِي وَفْتِكَ الرَّبُّبَتَيْنِ
 3 هُمَا الْإِسْمُ وَالذَّاتُ مِنْ غَيْرِ مِثْرٍ
 4 وَرَايَاتُكَ الْحَمْرُ فِي الْحَافِقِينَ تُشِيرُ بِأَنَّكَ قُطْبُ الْوَرَى
 5 لَكَ الْعِزُّ وَالْفَحْرُ وَالرَّوْنُقُ
 6 وَفِي تَابِعِيكَ لَكَ السَّنَجُ
 7 وَأَنْتَ هُوَ الْمَلِكُ الْأَسْبَقُ
 8 وَشَأْنُ الْمُلُوكِ الَّذِينَ ارْتَفَعُوا عَلَى الْمَجْدِ أَنْ يَلْبَسُوا الْأَحْمَرَ

1. Ey Ahmet el-Bedevî, sen neredesin?
2. Şüphesiz ki sen kendi zamanında iki rütbe elde ettin,
3. O ikisi (o iki rütbe) yalandan beri olan zat (şahsın) ve isimdir (ismindir),
4. Senin kırmızı sancağın, doğu ve batıda senin insanlığın kutbu olduğuna işaret etmektedir,
5. Saygınlık, övünme ve güzellik senindir,
6. Sana tabi olan, senin sancağındır,
7. En önde gelen melik sensin,
8. Kıpkırmızı giyinmekle şerefi yükselen meliklerin şâmı gibi.

6. 6. Ebû Müslim el-Havlânî'yi Methi

Tabiinden olan ve 62/681-682 de vefat eden Ebû Müslim Abdullah b. Şu'be el-Havlânî ed-Dârânî, aslen Yemen'in Havlân kabilesindedir. Şam yakınlarındaki Dâriyyâ köyüne yerleştiği için Şamlı sayılmıştır. Güvenilir hadis râvîlerindedir. Herkes tarafından bilinen meşhur “Yeryüzündeki âlimler, gökyüzündeki yıldızlara benzer. Ortaya çıkarlarsa halk onlara bakarak gideceği yönü bulur, ortaya çıkmazlarsa şaşırıp kalır. Salih kişiler de yoldaki işaretlere benzer, ahiret yolcusu

onlar sayesinde şaşırmadan yoluna devam eder.” sözünün sahibidir.⁷⁰⁹ en-Nablusî, Ebû Müslim el-Havlânî’yi şu şiirle methetmiştir.⁷¹⁰ [Hafif]

1	يا أبا مُسْلِمِ الْخَوْلَانِي	أَنْتَ مِنْ نُورِ حَضْرَةِ الْعَيْبِ دَانِي
2	والتَّجَلِّي عَلَيْنِكَ سِرًّا وَجَهْرًا	مِنْ إِلَهٍ مُهَيِّمٍ رَحْمَانِ
3	كُنْتَ فِي الْوَقْتِ كَوْكَبًا مُسْتَبِيرًا	فِي سَمَاءِ الْعُلُومِ وَالْعُرْفَانِ
4	كَاشِفًا ظُلْمَةَ الْقُلُوبِ بِنُورِ	هُوَ اللَّهُ وَاضِحِ الْبُرْهَانِ
5	وَأَيْنِكَ الْأُمُورُ فِي الْعَيْبِ أَلَمْتُ	سِرَّهَا بَيْنَ أَهْلِ ذَاكَ الزَّمَانِ
6	يَا إِبْنَ عِلْمِ التُّمَى بَعِيرِ تَنَاهِي	لِاتِّصَالِ بِأَشْرَفِ الْأَدْيَانِ
7	وَارِنَا كُنْتَ عِلْمٌ خَيْرِ نَبِي	هُوَ طَهٌ مُحَمَّدُ الْعَدْنَانِي
8	حَلَّةٌ قَدْ لَبَسَتْهَا مِنْهُ لَمَّا	كُنْتَ فِي النَّاسِ لِلْكَمَالِ تُعَانِي
9	بِكَ خَوْلَانٌ فَاخْرَتْ مَا سِوَاهَا	وَتَسَامَتْ عِزًّا عَلَى الْعُرْبَانِ
10	يَا أبا مُسْلِمِ الرَّفِيعِ مَقَامًا	يَا سَلِيلِ الْهُدَى وَنُورِ الْعِيَانِ
11	لَكَ ذُرِّيَّةٌ بِسِرِّكَ قَامَتْ	تَفْتَقِي مِنْكَ مَشْرَبِ الْإِيْقَانِ
12	زَادَهُمْ رُبُّهُمْ هُدًى وَاتِّبَاعًا	لِمَعَانِي هَذَاكَ فِي كُلِّ آنِ
13	حَصَّكَ اللَّهُ بِالتَّحِيَّةِ مِنِّْي	مَا تَعَنَّتْ حَمَائِمُ الْأَعْصَانِ
14	وَشَدَا بِالْمَدِيحِ عَبْدٌ غَنِي	بِكَ يَرْجُو الْحُسْنَى مَعَ الْإِحْسَانِ

1. Ey Havlânî Yiğit Ebû Müslim, sen gaybın nurundansın, (bize) yakınsın,
2. Rahman ve Müheymin İlah'tan aleni ve gizli olan tecelli senin üzerindedir,
3. Sen bir zamanlar ilim ve irfan semasında parıldayan bir yıldız idin,
4. Bir nur ile kalplerdeki karanlığı ortaya çıkaran, apaçık bir delili olan Allah'tır,
5. Bu zamanın halkı arasında sırrı arz edilen gaybtaki yetkiler senindir,
6. Ey tükenmeyen takva ilminin evladı! Sen dinlerin en şereflişine bağlandığından,
7. Peygamber Tâhâ Muhammed Adnanî'nin en hayırlı olan ilminin varisi oldun,
8. Bir elbise ki, onu insanların arasında kemalde zor durumdayken giydin,

⁷⁰⁹ Hâfiz Ebî Nu'aym Ahmed b. Abdullah İsfehânî, *Hilyet 'ul-Evliyâ ve Tabakâtu'l-'Aşfiyâ*, Dâru'l-Fikir, Beyrut, 1996, II/122-131; M. Yaşar Kandemir, "Ebû Müslim el-Havlânî", *DİA*, İstanbul, 1994, X/196-197.

⁷¹⁰ en-Nablusî, *Divânü'l-Hakâik*, s. 565-566.

9. Havlan⁷¹¹ o (elbiseden) başka sadece seninle gurur duydu ve seninle Arapların şerefi yüceldi,

10. Ey yüksek makamlı Ebû Müslim! Ey hidayetin evladı ve gözlerin nuru!

11. Senin sırrınla ayağa kalkan bir zürriyetin var ve onlar iman etme (hususunda) senin izinden gitmektedirler,

12. Onların Rabbi her zaman senin hidayet (anlayışının) manasıyla, hidayete erme ve ona tabi olma yolunda onların (sayılarını) artırsın,

13. Allah, daldaki güvercinin şakıması (gibi) benden selamlama ile seni özel biri kılsın,

14. Ve Abdulganî senden iyilikle beraber güzelliği umarak, sana övgüyle şakınsın.

7. Tasvir

Tasvir, Arap şiirinde çok önemli bir yere sahiptir. Arap şairleri şiirlerinde tasvire öylesine önem vermiştir ki, neredeyse edebiyatın baştanbaşa tasvirten ibaret olduğu kanaati hâsıl olmuştur. Arapçada bir şeyi görünüşü ve özelliği ile açıklama anlamına gelen وَصَفَ⁷¹² kelimesinden gelen ve bir şeyin ayrılmaz özelliği anlamına gelen الصِّفَةُ⁷¹³ sözcüğü, tasvir şiirleri için kullanılan temel sözcüktür.⁷¹³

Ḳudâme b. Ca‘fer’e göre tasvir, bir şeyi içinde bulunduğu durumlara ve biçimlere uygun olarak anmaktır. Şairlerin birçoğu, çeşitli özellikleri olan şeyleri tasvir etmektedirler. Bu tasvirleri en iyi şekilde yapan şair, tasvir ettiği şeyi aktarmak ve onun niteliklerini duyularla algılanacak şekle sokabilmek için, sahip olunan niteliklerin en çok olanını, en açık ve net bir şekilde ortaya koyar. “*Tasvirin en güzeli, kulağı göze çevirendir*” sözü, başarılı tasvirin ne olduğunu net bir şekilde ortaya koymaktadır.⁷¹⁴ Bu bakımdan tasvirin en temel anlamı, keşfedip açığa çıkarmaktır.

Tasvir, Arap şiirinin başlangıcından beri var olup, bu alanda her şairin en az birkaç beyti olduğunu söylemek mümkündür. Tasvirin üç türü bulunmaktadır. Naklî veya duyuşal tasvir, değişik anlamların doğrudan ifade edilmesi yerine, benzerleriyle

⁷¹¹ Şam yakınlarında bir köy, Bkz. el-Hamevî, *Mu‘cemu’l-Buldân*, II/407.

⁷¹² İbn Manzûr, *Lisânu’l-‘Arab*, IX/356.

⁷¹³ Nevzat H. Yanık, *Arap Şiirinde Tasvir*, Fenomen Yayınları, Erzurum, 2010, s. 3-4.

⁷¹⁴ Yanık, *Arap Şiirinde Tasvir*, s. 4-6.

anlatıldığı tasvir türüdür. Maddi tasvir, tasvirin iki tarafının da maddi olduğu ve bu tasvirin değerinin iki farklı görüntü arasındaki yarı benzer noktalar üzerine kurulu olduğu tasvir türüdür. Duygusal tasvir ise şairin dış görünüş unsurlarını aşarak ya da genel ilmi anlamına önem vermeyerek, ona şiirsel bir anlam kazandırması ve genel anlamın duygusal yönden yorumlanmasıdır.⁷¹⁵ en-Nablusî, şiirlerinde daha çok maddi tasviri kullanmış ve birçok şiirinde kısa da olsa tasvirler yapmıştır. Kâbe'nin tasvirinin yanında, gittiği mekânların, bahçelerin, köylerin ve yolların tasvirini de yapmıştır.

7. 1. Kâbe Tasviri

en-Nablusî, divanında yer alan bir şiirinde Kâbe ve zemzemin Hubbullahın bir remzi olduğunu⁷¹⁶ belirtmiş ve aşağıdaki şiiri ile de Kâbe'nin vasıflarını tasvir etmiştir:⁷¹⁷ [Haffif]

1	كَعْبَةُ الْحُسَيْنِ أَسْفَرَتْ بِالْجَمَالِ	وَتَبَدَّتْ لِصَاحِبِ الْأَحْوَالِ
2	وَلَهَا مُقَلَّةٌ مِنَ الْحَجَرِ الْأَسَدِ	وَدَلَالٌ تَرْتُو بِمَهَجَةٍ وَدَلَالِ
3	رَيْثُهَا زَمَزَمٌ يَمْحُجُ بِعَذْبٍ	سَائِعٌ لِلْمُتَمِيمِينَ زُلَالِ
4	وَحَظِيمٌ مَحْبُوبٌ بِعَرَامِ	صَبٌّ مِيزَابِهِ بِفَرْطِ جَلَالِ
5	نَظَرَتْهَا عُيُونُهَا بِعُيُونِ الْ	عَاشِقِ الْوَالِدِ الْبَعِيدِ الْمَجَالِ
6	وَإِذَا كُنْتَ عَابِدًا فَهِيَ سَلْمَى	لَيْسَتْ ثَوْبَ هَيْبَةٍ وَكَمَالِ
7	وَأَشَارَتْ إِلَى الطَّوَافِ بِوَجْهِ	يُفْضِحُ الْبَدْرَ بِالسَّنَا وَالْتَّلَالِ
8	وَيَرَى الرَّاهِدُ الْمُجْرَدُ بَيْتًا	مَلَائِكَةُ مَهَابَةٍ الْأَفْضَالِ

1. Kâbe'nin güzelliği cemaliyle parladı ve kudret sahibinden saçıldı,
2. Onun, neşe ve işve ile bakışları cezbeden haceru'l-esved'den bir gözü vardır,
3. Onun suyu, meftunları için içimi hoş, leziz saf su saçı zemzemdir,
4. Onu ihata eden duvarı, tutkuyla sevdalı bir âşıktır, oluşu da görkemlidir,
5. Onun aşkıdan deliye dönmüş aşığın gözleriyle uzaklara bakışı (vardır),
6. Sen bir âbid olduğunda o heybet ve kemal elbisesini giyen bir barışseverdir,

⁷¹⁵ İliyyâ el-Hâvî, *Fennu'l-Vaşf ve Ta'avvuruhu fi 'ş-Şi'ri'l-'Arabî*, Dârü'l-Kitâbi'l-Lübânî, Beyrut, 1987, s. 8-12.

⁷¹⁶ en-Nablusî, *Divânü'l-Hakâik*, s. 103.

⁷¹⁷ en-Nablusî, *Divânü'l-Hakâik*, s. 423.

7. Bir yönüyle tavafa işaret eder, parıltı ve ışıltı ile ay (gibi) ışık saçar,

8. Zahit onu faziletli, heybetle dolu bir evden ibaret görür.

7. 2. Bahçe ve Köy Tasvirleri

en-Nablusî, Hicri 20 Sefer 1143 Çarşamba günü arkadaşlarıyla birlikte gittiği, Şam'ın dışında Levvân diye bilinen bir yerdeki bir bahçe ve bir kale üzerine şu beyitleri yazmıştır:⁷¹⁸ [Mevâliyyâ]

1 يَا حُسْنَ بُسْتَانٍ فِي اللَّوَانِ إِسْمُهُ الْبُرْجُ سِرْنَا إِلَيْهِ مَسِيرَ الشَّمْسِ نَحْوَ الْبُرْجِ
2 وَفِيهِ كُنَّا وَقَدْ غَنَى حَمَامُ الْبُرْجِ وَقَلْعَةُ الْأَمْنِ قَدْ بَتْنَا بِهَا فِي الْبُرْجِ

1. Ey Levan'daki ismi Burç olan güzel bahçe! Biz oraya kale cihetinden güneşin hareketiyle yürüdük,

2. Kalenin güvercinleri şakırken biz orada olduk, kulede kalenin emniyeti bizi büyüledi.

Tasvir bir başka şiirde şu şekilde devam etmektedir:⁷¹⁹ [Mevâliyyâ]

1 لِي قَصْرٌ عَالٍ نَصَبْتُ مِنْ حَشْبٍ كَالْبُرْجِ فِي وَسْطِ بُسْتَانٍ فِي اللَّوَانِ يُسَمَّى الْبُرْجِ
2 وَبَتْ فِيهِ بِيَاتِ الشَّمْسِ وَسْطِ الْبُرْجِ حَتَّى الْمُعْنُونُ لِي فَأَفُوا حَمَامُ الْبُرْجِ

1. Burc diye isimlendirilmiş, Levan'daki bir bahçenin ortasında kule gibi, ahşaptan yapılmış, diktiğim yüksek bir sarayım var,

2. Güneş kalenin ortasına (düşüp) karar kıldığında, Burcun hıçkıran güvercinleri benim için şakıldılar.

en-Nablusî, H. 20 Sefer 1143 Çarşamba günü arkadaşlarıyla birlikte, Şam'ın dışında Feyce⁷²⁰ diye bilinen bir köye gidişi üzerine de şiir yazmıştır. Divanda köyün tamamı hakkında bir tasvir bulunmamaktadır. Sadece o köye giderken kat edilen yolların büklüm büklüm oluşu tasvir edilmiştir:⁷²¹ [Mevâliyyâ]

⁷¹⁸ en-Nablusî, *Divânu'l-Hağâik*, s. 120.

⁷¹⁹ en-Nablusî, *Divânu'l-Hağâik*, s. 120.

⁷²⁰ el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldân*, IV/282.

⁷²¹ en-Nablusî, *Divânu'l-Hağâik*, s. 120.

1 جِئْنَا بِحُكْمِ التَّجَلِّي قَرِيَّةَ الْفَيْجَةِ عَلَى طَرِيقِ لَهَا كَمْ فِيهِ تَدْرِيجَةٌ
2 وَاللَّهُ حَافِظُنَا فِي كُلِّ تَعْوِيجَةٍ حَتَّى شَهِدْنَا لِضَبِيقِ الْأَمْرِ تَفْرِيجَةٌ

1. *Hüküm-ü tecelli ile Feyce köyüne nice kıvrımlı olan bir yol ile geldik,*

2. *Allah bizi sıkıntı çektiğimiz iş(ler)de rahatlığa ulaşına dek, eğriliklerden muhafaza buyursun.*

8. Zühd ve Hikem

Arap şiirinde önemli bir yeri olan zühd, sözlüklerde rağbet etmemek, dünyaya önem vermemek, az yiyip içmek, malı az olmak, hakir görmek anlamlarına gelmektedir.⁷²² Asırlar boyunca bütün toplumlarda var olan zühd, insani bir eğilim olup, kişinin dünyadan el etek çekerek, ibadetler yoluyla kendisini Allah'a adanmayı amaçlayan bir davranış biçimidir.⁷²³ Arap edebiyatında zühd, dünyadan yüz çevirme, nefsi dünyevi ve nefsanî sevgi ve meyillerden arındırma, dünyaya yönelik her türlü rağbet ve sevgiyi nefis ve kalpten söküp atma gibi konuların işlendiği edebi, dini bir şiir türüdür.⁷²⁴

Cahiliye döneminde bu tarz şiirler kasidelerin giriş kısımlarında yer alırdı ve tecrübeler sonunda öğrenilen ve ölüm ve yaşamla ilgili birkaç hikmetli sözden ibaretti. İslamiyet'in yayılması dini şiirlerin yayılmasına sebep oldu. Zamanla zühd şiiri adı altında, İslami emir ve yasaklardan bahseden, Allah'ın rızasını kazanma yollarını anlatan, dünya hayatının değersizliğini ortaya koyan, ahiretin önemine vurgu yaparak ahiret için hazırlanılması gerektiğini ifade eden zühd şiirleri ortaya çıkmıştır. Sadece İslam'ın yayılması değil, Emeviler döneminde ortaya çıkan siyasi olaylar, Abbasi döneminde yaşanan dini hayattaki sorunlar, bazı kişilerin dünyadan elini eteğini çekerek zühd hayatı yaşamasına ve insanlara vaaz ve öğütler içeren zühd şiirleri söylemesine sebep olmuştur.⁷²⁵ Zühd şiiri söyleyen şairler, zühd çerçevesinden

⁷²² el-Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-'Ayn*, IV/12; Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed el-Herevî el-Ezherî, *Tehzîbu'l-Luğa*, thk. Muhammed 'Ivað Mu'rib, Dâru lhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, Beyrut, 2001, VI/87; eş-Şerif el-Cürcânî, *Kitabu't-Ta'rifat*, s. 184,

⁷²³ Muhammed Ali Ebû Reyân, *Târîhu'l-Fikri'l-Felsefî fi'l-İslâm*, Dâru'l-Ma'rifeti'l-Câmi'iyye, Beyrut, 1970, I/247.

⁷²⁴ Cebbûr 'Abdunnûr, *el-Mu'cemu'l-Edebî*, s. 137.

⁷²⁵ Şevkî Dayf, *et-Ta'avvur ve't-Teccid fi's-Şi'ri'l-'Arabî*, Dâru'l-Me'ârif, Kahire, 1959, s. 55-59; Muhammed Siracuddin, *ez-Zuhd ve't-Tasavvuf fi's-Şi'ri'l-'Arabî*, Dâru'r-Ra'fîbi'l-Câmi'iyye, Beyrut, ts., s. 5-6; Ergin, "Osmanlı Dönemi Arap Şiirinde Sosyal Unsurlar", *Nüsha*, s. 41-67.

bakarak şiir söylemişler, bu şiirleri aracılığıyla dünyaya bakış açıları, hayatın faniliği, insanın akıbeti, kaza ve kadere teslimiyet gibi konuları işlemişlerdir.⁷²⁶

Hikmet kelimesinin çoğulu olan “*hikem*” ise hikmetler, hikmetli sözler gibi anlamlara gelmektedir. Arap edebiyatında Cahiliye döneminden itibaren hikem konularını ihtiva eden şiirlerin ve bu tarzda şiir yazan şairlerin meşhur oldukları görülmektedir. İslami dönemde de bu tarz şiirler yazılmaya devam etmiştir.⁷²⁷ *Ta’limi*⁷²⁸ ve *ahlaki*⁷²⁹ isimleri ile de bilinen hikem şiirleri, genel olarak aynı konu üzerinde yoğunlaşmıştır. Osmanlı döneminde de, zühd ve hikem konulu şiirlerin revaçta olduğu görülmektedir.⁷³⁰ Zühd hayatı yaşayan en-Nablusî de, zühd ve hikem konulu birçok şiir yazmıştır. Bu tür şiirlerinde çoğunlukla, ölüm, kabir ve ahiret hayatını işlemiştir.

8. 1. Ölüm

Zühd ve hikem şiirlerinde en çok işlenen temaların başında ölüm gelmektedir. Ölüm, bir son değil aksine ebedi hayat için bir başlangıçtır. Dünya hayatı ile ahiret hayatını birbirine bağlayan ve insanı ebedileştiren bir araçtır. en-Nablusî, bir şiirinde ölümün aslında Allah aşkında erimek olduğunu belirtmiştir.⁷³¹ Aşağıdaki şiirinde ise, ölümün tadını, sevgiliye kavuşma aracı oluşunu ve nasıl bir kurtuluş olduğunu açıklamıştır.⁷³² [Hafif]

يَتَلَاكِي الْمُحِبُّ وَالْمُحْبُوبُ	1 يَا سَقَى اللَّهِ لَدَّةَ الْمَوْتِ لَمَّا
وَهُوَ شَيْءٌ يَلِدُ لِي وَيُطِيبُ	2 إِنَّمَا الْمَوْتُ نَشَاءٌ وَسُرُورٌ
لَا أَرَى عَنْهُ نَفْرَةً يَا أَدِيبُ	3 أَنَا وَاللَّهِ لَسْتُ فِي حُكْمِ طَبْعِ
غَالِبٍ لِلْإِلَهِ لَيْسَ يَغِيبُ	4 هُوَ لَوْ لَمْ يَكُنْ بِهِ غَيْرِ رُوحِ
مِنْ كَثِيفٍ بِهِ أَنَا الْمَحْجُوبُ	5 لَكَفَانًا وَكَيْفٍ وَهُوَ خَلَّاصٌ

⁷²⁶ Tasa, *İbnu's-Semmân ve Şiirleri*, s. 101.

⁷²⁷ Mustafa Sâdık er-Râfi'î, *Târîhu 'Âdâbi'l-'Arab*, Dâru İbn Hazm, Beyrut, 2008, s. 433-434.

⁷²⁸ Cebbûr 'Abdunnûr, *el-Mu'cemu'l-Edebi*, s. 150.

⁷²⁹ er-Râfi'î, *Târîhu 'Âdâbi'l-'Arab*, s. 434.

⁷³⁰ Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi*, s. 207.

⁷³¹ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 395.

⁷³² en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 66.

1. Ey henüz sevgili ve sevilen (birbirine) kavuşmamışken Allah'ın ölümün lezzetini içirdiği kişi,

2. Şüphesiz ki ölüm, yeniden bir dirilme ve mutluluktur ve o ölüm bana zevk veren bir şeydir, (beni) hoşnut eder,

3. Ey Edip! Allah'a yemin olsun ki, ben onun hakkında bir nefret besleyerek kötü bir hüküm (hal, durum) altında değilim,

4. O, şayet Allah için çekip çıkarılan, yok olmayacak (ebedi) bir ruhtan başkası olmasaydı,

5. Bize yeterdi, o, tutsak olduğum yoğun düşünceden bir kurtuluş olduğu halde nasıl (bize yetmesin ki)?

8. 2. Kabir

Kabir kelimesi, ölümle mahşerdeki diriliş arasında insanların bekletildiği yeri ifade etmektedir. İslâm inancına göre ölen kişi, nerede ve hangi durumda bulunursa bulunsun kabir hayatını yaşar. en-Nablusî, kabre farklı bir açıdan bakarak, kabrin bir halvet yeri olduğunu belirtmiş ve kabirdeki yalnızlığa bakışını şu şekilde anlatmıştır:⁷³³ [Hafif]

بِلِقَاءِ الْحَبِيبِ فِي الْجَلْوَاتِ	حَلْوَةُ الْقَبْرِ أَشْرَفُ الْحَلْوَاتِ	1
يَشْعَلُ الرُّوحَ عَنْ أْتَمِّ الصِّفَاتِ	الْقَبْرِ لِلتَّجْرِدِ عَمَّا	2
لِسَعِيدٍ قَدْ ذَاقَ سِرَّ الْمَمَاتِ	حَلْوَةُ الْقَبْرِ لَدَّةٌ وَنَعِيمٌ	3
وَدُحُولٍ فِي أَشْرَفِ الْجَنَّاتِ	حَلْوَةُ الْقَبْرِ رَاحَةٌ وَسُرُورٌ	4

1. Kabir yalnızlığı (halveti), düğün gecelerinde sevgiliyle görüşülen en şerefli yalnızlıktır,

2. Kabir yalnızlığı, ruhu en mükemmel özelliklerinden uzaklaştıran şeylerden arınmaktır,

3. Kabir yalnızlığı, ölümün sırrını tadan bir bahtiyar için bir nimet ve bir lezzettir,

4. Kabir yalnızlığı, rahatlık ve mutluluktur ve en şerefli olan cennete giriştir.

⁷³³ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 105.

8. 3. Ahiret

Dünya hayatından sonra başlayıp ebediyen devam edecek olan ikinci hayat ve hakiki hayat olarak tanımlanan ahiret, evvelin mukabili ve son manasındaki آخِرُ kelimesinin müennesidir.⁷³⁴ Ahiret inancı, iptidai kavimler dâhil tanrının varlığını kabul eden hemen hemen bütün din ve düşünce sistemlerinde mevcut olmakla beraber, ölümden sonraki bu hayatın mahiyeti ve tasviri hakkında birbirinden farklı görüşler kabul edilmiştir. Aşağıdaki şiirinde en-Nablusî, ahiretin ne olduğu üzerine şunları yazmıştır:⁷³⁵ [Kâmil]

يُعْطَى السَّعِيدُ بِهَا الْعُلُومَ الْفَاحِرَةَ	1	لَا خَلْقَ أَعْظَمَ مِثْلُ خَلْقِ الْآخِرَةِ
لَأَسِيْمًا أَهْلُ الْعِظَامِ التَّآخِرَةِ	2	وَالْبَيْهَ مَرْجِعُ كُلِّ شَيْءٍ فِي الْوَرَى
أَبْدًا كَأَمْوَاجِ الْبِحَارِ الرَّآخِرَةِ	3	وَنَعِيمُهُ وَعَدَابُهُ مُتَنَوِّعٌ
كُلُّ الْقَوَابِلِ تَسْتَشِمُّ مَبَاحِرَةَ	4	وَالْكُلُّ فِي التَّحْقِيقِ أَمْرٌ وَاحِدٌ
وَجَلَالُهُ ظَهَرَ لَنَا فِي الْآخِرَةِ	5	وَالْقَبْضَتَانِ هُمَا جَمَالُ إِلَهِنَا
وَالنَّفْسُ لَاهِيَةٌ بِدَلِكِ سَاحِرَةِ	6	وَالْحَقُّ فِي عَيْنِ الْجَمِيعِ مُحَقَّقٌ
بِالْبَيْسِ أَوْلَ مَا يَقُولُ وَآخِرَةَ	7	وَالنَّفْرُ فِي التَّافُورِ يَكْشِفُ خَافِيَا

1. En Yüce olan (Allah'ın), iftihar edilen ilimler (de bildirildiği üzere) mutluluğu bahşeden ahiret halkı gibi bir varlık yoktur,

2. İnsanoğlundan olan her şeyin geri dönüşü orayadır, bilhassa çürümüş kemik yığınları,

3. Onun nimetleri ve onun azabı, ebedi olarak azgın denizlerin dalgaları gibi çeşit çeşittir,

4. Her şey meydana getirilmede tek bir emir(le)dir, bütün kabileler tütsüler yaymaktadır,

5. Ahirette İlahımızın Cemalinin ve Celalinin bize görünmesiyle o ikisiyle (nimet ve azap) iki güç (yakalayış) vardır,

⁷³⁴ el-Firûzâbâdî, *el-Kâmûsu 'l-Muḥîṭ*, s. 342.

⁷³⁵ en-Nablusî, *Divânu 'l-Ḥakâik*, s. 260.

6. Bütün hakikati araştıranların gözünde (bu bir) hakikattir ve nefis bununla alay ederek zayıf kalmıştır,

7. Sûr düdüğünün ıslığı, ilk ve son söyleneni kuşanmakla gizli olanı açığa çıkarır.

9. Peygamberler

en-Nablusî'nin çalışmada ele alınan divanında, Hz. Muhammed (sav) hakkında yüzlerce şiir yer almaktadır. Ayrıca Hz. Muhammed (sav) dışında bazı peygamberler ile ilgili şiirler de bulunmaktadır. Divanda Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. Harun, Hz. İsa, Hz. Yunus gibi bazı peygamberlerle ilgili müstakil şiirler yer alırken, Hz. Âdem, Hz. Yakup ve Hz. Yusuf gibi bazı peygamberlerin sadece isimlerinin geçtiği şiirler de yer almaktadır.

9. 1. Hz. İbrahim

Hanif dinin sahibi ve Hz. Muhammed'in soyunun dayandığı Hz. İbrahim (as) hakkında aşağıdaki şiirde, Hz. İbrahim'in (as) Rab arayışı ve putlara oynadığı oyunu hakkında kısaca bilgi verilmiştir:⁷³⁶ [Hafif]

1	فُلْتُ لِلْعَارِفِ النَّبِيلِ النَّبِيهِ	حُدَّ كَلَامًا لَا شَكَّ عِنْدَكَ فِيهِ
2	لَا تَطُنُّ الْحَلِيلِ قَدْ قَالَ هَذَا	هُوَ رَبِّي عَنْ كَوَكِبِ رَائِيهِ
3	أَوْ عَنِ الشَّمْسِ أَوْ عَنِ الْقَمَرِ الْبَا	زِغِ حَاشَاهُ مِنْ ضَلَالٍ يَعِيهِ
4	إِنَّمَا قَالَ ذَاكَ عَنْ مَلَكُوتِ	قَدْ أَرَاهُ الْإِلَهَ لِلتَّنْبِيهِ
5	وَمِنَ الْمُؤَقِنِينَ صَارَ كَمَا قَا	لَ لَنَا اللَّهُ عَنْهُ إِذْ يَصْطَفِيهِ
6	وَأَفْرَأُ الْآيَةَ الَّتِي فِيهَا	وَتَأْمَلُ بِالْفَهْمِ مَا تَأْتِيهِ
7	تَجِدِ الْأَمْرَ وَاسْمَهُ مَلَكُوتِ	أَمْرَ رَبِّ عَنِ الْجَمِيعِ نَزِيهِ
8	وَلِذَا كَانَ قَائِلًا لَا أُحِبُّ الْآ	فَلِينَ الْخَلْقِ الَّذِي يَعْنِيهِ
9	بَلْ أُحِبُّ الْأَمْرَ الَّذِي هُوَ قَبُو	مَ عَلَيْهِمْ كَمَا أُشِيرَ إِلَيْهِ
10	وَهُوَ عِلْمُ الْإِشَارَةِ الْإِرْتِ مِمَّا	جَاءَتِ الْأَنْبِيَا بِهِ تَقْتَفِيهِ
11	قَدْ وَرَّثَنَا عَنْ شَيْوْخِ كِرَامِ	بِالْأَسَانِيدِ عَنْ نَبِيِّ نَبِيهِ
12	دَعْوَةَ الْحَقِّ لِلْخَلِيقَةِ طَرَا	لَا بِكَيْفٍ لَهَا وَلَا تَشْبِيهِ

⁷³⁶ en-Nablusî, *Divânü'l-Hakâik*, s. 589.

والتَّنَزُّيهِ	بِمَعَانِي	أَرَدْتُمْ	إِلَى مَنْ	فَأَنْفُلُوهَا	عَنَّا	إِلَى مَنْ	أَرَدْتُمْ	13
تَعْتَرِيهِ	بِيَدِ	مِنْهُ	جَدًّا	وَكَذَلِكَ	الْأَصْنَامُ	صَارَتْ	جَدًّا	14
لَدَيْهِ	عَلَّهْمُ	يَرْجِعُونَ	عَنْهُمْ	ثُمَّ	مِنْ بَعْدِ	قَالَ	إِلَّا كَبِيرًا	15
يَنْوِيهِ	أَمْرُهُ	بِالْوَرَى	كَمَا	وَكَبِيرُ	الْأَصْنَامِ	رَبِّ	مُحِيطٌ	16
يَعْلِيهِ	نَامِ	إِلَّا	كَبِيرُهُمْ	وَيَبْعِدُ	عَنْهُ	يَقُولُ	عَنِ الْأَصْدِ	17
عَلَيْهِ	مَعَ	سَلَامٍ	مِنْ	وَهُوَ	إِبْرَاهِيمُ	الْحَلِيلِ	صَلَاةٌ	18

1. Asil soylu âlime dedim ki, senin katında şüphe bulunmayan bir sözü al,

2. Zannemeyesin ki, Halil (Hz. İbrahim) gördüğü yıldızda, “bu benim Rabbimdir” dedi,

3. Güneşe veya doğan aya (da dememiştir), haşa onun dalalete düşüp aciz kalmasından,

4. İlah uyarmak için onu (Cebrail'i) gösterdi, O da, muhakkak ki sen meleklerdensin dedi,

5. O'nu (Peygamber olarak) seçtiğinde, Allah'ın bize (söylediği) sözünde olduğu gibi, O, güvenilir/emîn olanlardan oldu,

6. Şu (gönderilen) ayetleri oku ve ondan gelene anlayarak, dikkatle bak,

7. Meleklerde O'nun ismini ve (verdiği) emri bulursun, Rabbin emri bütün her şeyden daha üstündür,

8. Bu sebeple O, “(Rab olmaktan uzak olarak) yaratılmış (mahlûkattan) batanları sevmem” diyendi,

9. Bilakis, işaret edildiği gibi, Kayyûm olanı (daima duran, her şeyi koruyan Allah'ı) severim,

10. O, gelmiş geçmiş nebilerin getirdiklerinden miras olarak kalan işaretin ilmidir,

11. Şüphesiz biz onu, soylu, asil bir nebiye dayanan kıymetli büyüklerden miras olarak aldık,

12. Hakkın mahlûkata daveti birliğidir, onun (mahlûkatın) nasıllığına veya neye benzediğine değil,

13. Onu (hakkan davetini), sizin istediğiniz tesbih ve tenzih manasına havale ettim,

14-15. Aynı şekilde, sadece büyük olan hariç, işte bu putlar, azimle onun yanına gelenin eliyle paramparça oldu, bundan sonra dedi ki: Umulur ki onlar onun (büyük putun) yanına dönerler,

16. Putların en büyüğü okyanusun Rabbi (idi), onun işi insanoğluna akıl vermek gibiydi,

17. Onların en büyüğü hariç (bu iş) putlardan uzaktır diyor, onu (en büyük putu) suçluyor(lardı),

18. İşte O, İlah'tan kendisine salat ile birlikte selamın verildiği Halil İbrahim'dir.

9. 2. Hz. Musa ve Hz. Harun

en-Nablusî, aşağıdaki şiirinde Hz. Musa ve Hz. Harun'un peygamberlikleri, Firavun ile mücadeleleri, Firavun'un denizde boğulması ve Hızır ile yolculuğu hakkındaki bilgileri detaya girmeksizin kısa bir şekilde özetlemiştir.⁷³⁷ [Haff]

كَانَ فِرْعَوْنُ قَاصِدًا تَحْقِيقَهُ	بِالدِّعَاوَى	فَزِنْدَقْتَهُ الْحَقِيقَةَ	1
ثُمَّ لَمَّا طَعَى فَقَالَ لِقَوْمِ	إِنِّي رُبُّكُمْ يُضِلُّ فَرِيقَهُ	وَلَكُمْ مَا عَلِمْتُ غَيْرِي إِلَهًا	2
فَأَطَاعُوهُ فِي الْمَقَالِ بِجَهْلٍ	وَرَأَى كُلُّ جَمْعِهِمْ تَصَدِيقَهُ	وَأَخَاهُ هَارُونَ مَعَهُ شَقِيقَهُ	3
أَرْسَلَ اللَّهُ بِالشَّرِيعَةِ مُوسَى	لَمْ يَضِفْ مَعَ حُضُورِهِ تَقْرِيقَهُ	مِنْهُ حَتَّى فِي الْبَحْرِ ذَاقَ غَرِيقَهُ	4
يُنْكِرَانِ الضَّلَالَ مِنْهُ بِجَمْعٍ	مِثْلَ مُوسَى فَلَمْ يَجِدْ تَعْوِيقَهُ	فِيهِ لَكِنْ دَهَاهُ قَطْعَ الرَّقِيقَةَ	5
قَالَ قَوْلًا لَهُ عَلَى الْقُرْبِ مَكْرًا	عَنِ عَلَى عُرَّةٍ بِنَفْسٍ رَشِيقَةَ	وَجَدَ الْحَقَّ بَاعِعًا تَوْفِيقَهُ	6
قَالَ آمَنْتُ طَامِعًا فِي حَيَاةٍ	عَنْهُ فِي جَانِبِ الْإِلَهِ دَقِيقَةَ	تِ الطَّبِيعِيِّ يَفْتَضِي تَرْقِيقَهُ	7
وَأَلْقَدَ كَانَ عَارِفًا بِالتَّجَلِّي	عَنْ إِلِهِ تَعَوَّدَتْ تَعْلِيقَهُ		8
حَيْثُ أَضْحَى يَنْفِي السَّبْوَى مِنْهُ لِلْعَيْدِ			9
ثُمَّ لَمَّا تَدَارَكَ الْأَمْرُ كَشَفَا			10
وَهُوَ مِنْ قَبْلُ ذَائِقٌ لَيْسَ يَخْفَى			11
غَيْرَ حُكْمِ السَّبْوَى بِهِ فَرَأَى الْمَوُ			12
فَأَحْسَتْ بِقَطْعِهَا النَّفْسُ مِنْهُ			13
			14

⁷³⁷ en-Nablusî, Divânu'l-Hakâik, s. 382.

آيَةُ الْإِنشِقَاقِ قَدْ نَبَّهَتْهُ	فَأَصَابَ الْهُدَى بِنَفْسٍ مُفِيقَةٍ	15
وَرَأَى وَسِعَ رَحْمَةَ اللَّهِ حَتَّى	جَاءَهَا مُسْلِمًا فَلَمْ يَرَ ضَيْقَهُ	16
وَلَقَدْ صَارَ آيَةً لِلنَّاسِ	بَعْدَهُ فِي شَرِيعَةٍ وَحَقِيقَةٍ	17
جَاءَ مُوسَى إِلَيْهِ بِالشَّرْعِ يَدْعُو	مُنْكَرًا لِلْحَقِيقَةِ الرَّزْدِيقَةِ	18
وَأَرَادَ الْإِلَهَ إِطْلَاعَ مُوسَى	أَنَّ فِي الْبَاطِنِ الْعُلُومَ الْأَنْبِيَّةَ	19
وَابْتِلَاءَهُ فَلَمْ يَطْفُ صُحْبَةَ الْخِضْدِ	رَ وَقَدْ كَانَ فِي الْمَسِيرِ رَفِيقَهُ	20
فَعَدَا مُنْكَرًا عَلَيْهِ إِلَى أَنْ	نَالَ تَغْرِيبَهُ وَذَا تَشْرِيقَهُ	21
وَمَشَى النَّاسُ فِي شَرِيعَةِ مُوسَى	لَيْسَ يَدْرُونَ غَيْرَهَا فِي الْخَلِيقَةِ	22

1. Firavun propaganda ile (Tanrılık iddiasını) gerçekleştirmeye kastetti ve hakikatten yüz çevirdi,
2. Sonra henüz aşırıya gitmemişken kavmine, şüphesiz ben sizin Rabbinizim demişti de, onlardan bir grup doğru yoldan çıkmıştı,
3. Sizin için benden başka bir İlah tanımam (dedi), ve önceden belgeyle (ilahi bir kitapla gelen) sözleri unuttu,
4. Onlar cahillikle (onun) sözüne itaat ettiler ve (Firavun) hepsini onu tasdik eder (bir halde) gördü,
5. Allah Hz. Musa'yı (as) şeriatla gönderdi, kardeşi Hz. Harun'u (as) da O'nun yanına yardımcı olarak (gönderdi),
6. O ikisi (Hz. Musa ve Hz. Harun) bütün sapkın şeyleri reddettiler, yanlarında (kimseyi) bulamadılar, (etraftaki herkes onlardan) ayrılıp gitti,
7. Bir sözle ona, tuzak yakındır dedi, ta ki denizde boğulmayı tattı,
8. (Firavun) Aç gözlülükle, Musa'nın (as) hiçbir eğrilik bulunmayan hayatında olduğu gibi iman ettim dedi,
9. O (Firavun, İlahi) tecelli ile çok zeki/kurnaz idi, fakat onun dehası ince bir noktada bozulmuştu,
10. Gözlerinin parlaklığı alındaki güzel görünüşlü beyazlığı (güzelliğini) bastırmaktaydı,

11. Sonra işi henüz keşfederek çözememişken, hakikati bahşedilmiş bir inayet olarak buldu,
12. O'nun, boğulana kadar İlah ile ilgili ufacak bir korkusu bile yoktu,
13. (O'nun için verilen) bu hükümden başka, ölümü en tabii (net bir şekilde) idrak etti, (kendisi için) O'ndan bir kolaylık istiyordu,
14. Canının İlah tarafından alındığını hissetti ve (ölümünün) ertelenmesi için (İlahı) yöneldi,
15. İnşikâk ayeti onu uyardı ve onun uyanık nefesine hidayet vasıl oldu,
16. Allah'ın geniş rahmetini gördü, ta ki ona bir Müslüman olarak geldi, bir sıkıntı da görmedi,
17. Ondan sonraki insanlar için, hakikatte ve şeriatte bir ayet oldu,
18. Hz. Musa (as) ona geldi ve hakikati örten inkârcıları şeriate davet etti,
19. İlah, Musa'ya (as) batındaki derin ilimler (hikmetli bilgiler) hakkında bilgisinin olmasını istedi,
20. Hızır (as) ile yol arkadaşlığında, imtihana katlanması hususunda onu sınavdı,
21. O, (Hızırın) sakladığı (hikmetleri) öğreninceye ve onun (işlerin hikmetlerini) gösterdiği bir kişi oluncaya kadar (bunları) kabullenemedi,
22. İnsanlar Musa'nın (as) şeriatinin peşinden yürüdü ve kâinatta onun dışında (Musa'nın (as) şeriatı) bir şey biliyor değillerdi.

9. 3. Hz. İsa

Hıristiyanların Peygamberi ve dört kutsal kitaptan İncil'in kendisine vahyedildiği Meryem oğlu Hz. İsa (as) hakkında birkaç şiir neşreden en-Nablusî, aşağıdaki şiirinde kısaca Hz. İsa'nın gönderilme gayesine değinmiştir:⁷³⁸ [Basî!]

1	مَا لِابْنِ مَرْيَمَ فِي تِلْكَ الْأَسَاطِينِ	مِنْ قَوْمِهِ غَيْرَ تَبْلِيغٍ وَتَبْيِينِ
2	كَانَتْ حَقِيقَتُهُ الرُّوحَ الَّتِي غَلَبَتْ	عَلَى الْهَوَاءِ بِهِ وَالنَّارِ وَالطِّينِ
3	رُوحٌ مُقَدَّسَةٌ مِنْ أَمْرِ خَالِقِهَا	مَنْفُوحَةٌ فِيهِ عَنْ تَوْجِيهِ جَبْرِينِ
4	وَجَاءَ يَدْعُو بَنِي يَعْقُوبَ مِنْهُ إِلَى	مِثْلِ الَّذِي هُوَ فِيهِ مِنْ تَحَاسِينِ
5	لِأَنَّهُمْ كُلَّهُمْ أَوْلَادُ آدَمَ مِنْ	جِسْمٍ وَرُوحٍ وَتَغْلِيظٍ وَتَلْيِينِ

⁷³⁸ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 534.

- 6 فَقَامَ يَشْرَحُ فِيهِمْ أَمْرَ نَشَاتِهِ مِنْ التَّجَلِّيِ بِأَنْوَاعِ التَّلَاوِينِ
 7 وَقَالَ إِيَّيْ وَإِيَّيْ حَسْبَمَا نَقَلُوا عَنْهُ عَلَى مُفْتَضَى إِذْرَاكِ تَكْوِينِ
 8 وَقَصْدُهُ أَنْ يَرَوْا أَحْوَالَ أَنْفُسِهِمْ كَمَا رَأَى نَفْسَهُ عَيْسَى بِتَهْوِينِ

1. Kavminin en üstünü olan Meryem'in oğlu için, tebliğ ve tebyinden başka bir şey (vazife) yoktu,

2. Onun hakikati, ateş ve çamur(dan müteşekkil) havadan üstün olan ruhtu,

3. (O), O'nu yaratanın emrinden, Cebrail tarafından üflenmiş mukaddes bir ruhtur,

4. Yakupoğulları'nı, onda olan en güzel örneğe davet etmek üzere geldi,

5. Çünkü onların hepsi ceset, ruh, sert/kaba ve yumuşak (dokudan müteşekkil) Âdem'in evlatlarıdır,

6. (Hz. İsa) Onlara İlahi tecelliden ortaya çıkan işi (emr-i İlahîyi), türlü türlü örneklerle açıklamaya başladı,

7. Ve dedi ki: Şüphesiz ki ben (tek başıma), O'nun (Allah'ın) yaratmasının anlaşılması ihtiyacını iletmeye (açıklamaya) yeterim,

8. Onun niyeti, tahkir edilen İsa'nın O'nun (Allah'ın) varlığını gördüğü gibi, onların da kendilerinin hallerini görmelerini sağlamaktı.

9. 4. Hz. Yunus

en-Nabluşî divanında Hz. Yunus (as) ve onun yunus balığının karnında kalmasıyla ilgili bilgilere aşağıdaki şiirde kısaca değinmiştir:⁷³⁹ [Meczû‘ Kâmil]

- 1 حُوتٌ تَعَاظَمَ فَالْتَقَمَ لَهَبَ التَّوَلُّعِ وَالسَّيِّمِ
 2 لَوْ لَا أَكُونُ مُسَيِّحًا فِي بَطْنِهِ كَانَ انْتَقَمِ
 3 حَتَّى إِذَا تَمَّتْ كِنَا بَهُ لَوْحِ صَدْرِي وَالرَّقَمِ
 4 أَلْقَى بِسَاحِلِ أَمْرِهِ كَلِّبِي وَعَرَّفْنِي اللَّقَمِ
 5 فَلَمَحَتْ يُوسُسُ حِكْمَةً زَالَتْ بِهَا عَيْبِي النَّقَمِ

⁷³⁹ en-Nabluşî, *Divânü'l-Hakâik*, s. 447.

1. *Hırs ve hastalık tutuş(unca) kocaman bir balık (balina onu) yuttu, ,*
2. *(Şayet) Onun karnında tesbih eden olmasaydım, intikam (alınmış) olurdu,*
3. *Ta ki, göğsümün üzerine yazım ve nakış tamamlanincaya kadar,*
4. *Bana (dosdoğru) yolu öğretmiş olarak bütün bedenimi emrettiği kıyıya attı,*
5. *(Burada ben) Hz. Yunus'un cezalandırılmasının hikmetinin farkına vardım.*

Buraya kadar verilen örneklerde en-Nablusî'nin şiirlerinin muhteva yönünden oldukça zengin bir çeşitliliğe sahip olduğu görülmektedir. Divandaki şiirlerin şairin kendi hayatından bazı özel kesitler yansıtmamasının, hatta inanç ve görüşleri hakkında bilgi vermesinin yanı sıra, yaşadığı dönem, dönemin sosyolojik özelliklerini ve kültürel durumunu da yansıttığı görülmektedir. Divanda eski dönem Arap şairlerinin ve şairin yaşadığı dönemin şairlerinin işleyegeldiği konuların yanı sıra, içinde bulunduğu tasavvufî gelenekle ilgili konuların divanda yoğun bir şekilde işlendiği görülmektedir. Yoğun tasavvufî şiirlerin dışında gazel, Yüce Allah'ın sıfatları, ihvaniyyat, medih, tasvir, zühd ve hikem ve bazı Peygamberler ile ilgili konuların da ustaca ele alındığı görülmektedir. Bu konu zenginliği de şairin şiir konusundaki ustalığını ortaya koymaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
EN-NABLUSÎ'NİN ŞİİRİNDE ŞEKİL VE ÜSLUP ÖZELLİKLERİ

en-Nablusî'nin Şiirinde Şekil ve Üslup Özellikleri

1. Şekil Özellikleri

Şiirde şekil, şiirin tema dışında kalan bütün özelliklerini ifade etmektedir. Şiirlerin uzunlukları, yapısı, nazım türü bakımından çeşitleri, şiirde şekil olarak ele alınmıştır.

1. 1. Şiirlerin Uzunluğu

Şiirin edebi kalitesinin, şiirin uzun ya da kısa oluşundan ne derece etkilendiği sorunsalı, Arap şairleri ve şiir eleştirmenlerinin üzerinde durduğu bir meseledir. Hâkim görüşe göre, şiirin kısa olması gerektiği vurgulanmıştır. Bunun sebebi olarak kısa şiirlerin konu bütünlüğünün sağlanması, şiirin kulakta yer etmesi ve dilden dile dolaşmasının daha kolay oluşu gösterilmiştir. Ayrıca kısa şiirlerde tekrarların ve gereksiz bilgilerin olmaması ve konunun öz bir şekilde sunulması, kısa şiirin uzun şiirden daha ehemmiyetli görülmesinin sebepleri olarak görülmektedir.⁷⁴⁰

Bazı şairler ve eleştirmenler ise, kasidenin uzun olmasının önemli olduğunu ve şiirin kalitesini arttırdığını vurgulamıştır, ama asıl olanın mukteza-i hâle uygun olması görüşü yaygındır. Yani şiirin yazılma sebebi ve şairin ifade etmek istedikleri, şiirin uzun tutulmasını gerektirmiyorsa, kısa ve öz yazılması en muteber olanıdır. Modern döneme bakıldığında ise, ister uzun olsun ister kısa olsun, şiirde özde neyin anlatılmak istendiğinin ve bu ortaya konulmak istenen muhtevanın öz ve anlaşılır bir şekilde ortaya konulmasının daha önemli olduğu vurgulanmıştır.⁷⁴¹

Çalışmada ele alınan divanda yer alan şiirlerin beyit sayılarına bakıldığında, bir ila yedi beyit arasında beyitten oluşan şiirlerin, yedi ve üzeri beyit sayısında olan şiirlere oranla oldukça az olduğu görülmektedir. Kısa şiirlerde konu bütünlüğünün daha kolay sağlandığı, uzun şiirlerde ise şiirde işlenen ana konunun dışında birçok konulara girildiği gibi bir sonucun, en-Nablusî'nin şiirleri için geçerli olmadığını söylemek mümkündür. Uzun şiirlerde ana konuya girmeden önce ilk beyitlerde ana konuya giriş babından bazı bilgiler verilmiş, bu bilgilerden sonra yavaş yavaş ana konuya girilmiş, bazen konuyla ilgili örnekler kullanılmış ve şiirler genellikle dua,

⁷⁴⁰ Ebû Hilâl el-Hasen b. Abdillâh el-'Askerî, *Kitâbu 'ş-Şinâ'ateyn*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî - Muhammed Ebu'l-Fağl İbrahim, el-Mektebetu'l-Unşûriyye, Beyrut, 1998, s. 174.

⁷⁴¹ Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve 'ş-Şu'arâ*, Dâru'l-İhâdis, Kâhire, h. 1423, I/255; Küçüksarı, *İbrahim es-Sefercelâni ve Şiirleri*, s. 137-138.

Peygamber'e salat selam ve şairin kendisinden bahsedışıyle son bulmuştur. İster uzun olsun ister kısa olsun, en-Nabluşî'nin bütün şiirlerinde hislerini coşkulu bir şekilde verdiği, içten yansıttığı ve konu bütünlüğünü dağıtmadığı görülmektedir. Divanda yer alan bütün şiirlerin beyit sayılarına göre istatistiki bilgisi için aşağıdaki tablo oluşturulmuştur:

Tablo 2: Beyit Sayılarına Göre Şiirler

Beyit Sayısı	Şiir Sayısı	Toplam Beyit
Tek Beyitli	5	5
İki Beyitli	144	288
3-6 Beyitli	110	484
7-99 Beyitli	708	12.134
100 Beyitli	2	200
125 Beyitli	1	125
176 Beyitli	1	176
212 Beyitli	1	212
Toplam	972	13.624

Tablodan kısa şiirlerin uzun şiirlere göre çok az bir yüzdede olduğu görülmektedir. Şiirlerin beyit sayılarının nazım türlerine göre bir değerlendirmesi yapılacak olursa, aşağıdaki tablolarda görüldüğü üzere, şiirlerin kısa tutulmadığı ve kısa şiirlerin nazım türü itibarıyla mevâliyyâ türünde daha çok kullanıldığı görülmektedir:

Tablo 3: Beyit Sayılarına Göre Kasideler

Uzunluklarına Göre Kasideler	Şiir Sayısı	Beyit Sayısı
Yetim (Tek Beyitlik Kasideler)	3	3
Nutfe (İki Beyitlik Kasideler)	37	74
Kıt'a (3-6 Beyitten Oluşan)	106	467
Kaside (7'den Fazla Beyitten)	574	10.148
Toplam	720	10.692

Tablo 4: Beyit Sayılarına Göre Mevâliyyâlar

Beyit Sayısı	Şiir Sayısı	Toplam Beyit
1 Beyitlik Mevâliyyâlar	1	1
2 Beyitlik Mevâliyyâlar	107	214
3 Beyitlik Mevâliyyâlar	1	3
4 Beyitlik Mevâliyyâlar	2	8
Toplam	111	226

Tablo 5: Beyit Sayılarına Göre Muvaşşahlar

Beyit Sayısı	Şiir Sayısı	Toplam Beyit
1	1	1
6	1	6
8	5	40
9	1	9
10	18	180
12	7	84
14	7	98
15	2	30
16	9	144
17	1	17
20	4	80
21	1	21
22	1	22
24	4	96
25	1	25
28	4	112
30	2	60
36	1	36
37	1	37
40	1	40
64	1	64
Toplam	73	1.202

Tablo 6: Beyit Sayılarına Göre Tahmisler

Beyit Sayısı	Şiir Sayısı	Toplam Beyit
8	27	216
12	13	156
16	6	96
20	3	60
24	4	96
28	1	28
32	3	96
40	3	120
44	1	44
48	1	48
52	1	52
56	1	56
72	1	72
88	1	88
100	1	100
176	1	176
Toplam	68	1.504

1. 2. Şiirlerin Yapısı

Şiirin yapısında asıl konu, ana konuyla uyum, etkileyicilik, lafız ile manada seçicilik ve özgünlük önemli birer kıstas olarak kabul edilmektedir. Divanda yer alan şiirlerde, şiirlerin uzunluğunun konu bütünlüğü açısından yukarıda verilen bilgilerle aynı doğrultuda olacak şekilde, kısa şiirlerde konu bütünlüğünü sağlamada daha başarılı olduğu, uzun şiirlerde ise ana konunun gerek giriş babında verilen bilgiler, gerekse örneklerle zaman zaman gölgede kaldığı söylenebilir. Fakat uzun soluklu şiirlerde, ana konu dışında verilen unsurların da ana konuyla uyumlu olduğu ve bu hususta şairin gayet başarılı olduğu görülmektedir. Şiirlerin işlediği muhtevanın etkileyici bir şekilde işlenmesi hususunda da, şairin gayet başarılı olduğu, muhteva açısından incelemenin yapıldığı bölümde verilen şiirlerde net bir şekilde görülmektedir. Özellikle gerek beyit sayısı açısından az beyitli şiirlerde, gerekse beyitlerin uzunluğu açısından çok kısa beyitli şiirlerde, remizler sıkça kullanılmış ve şiirin etkileyiciliği, ustaca kullanılan sanatlarla ortaya konulmuştur. Şiirin etkileyiciliğinin artmasında, lafız ve manada ustaca yapılan seçiciliğin rolü de büyüktür. Kullanılan kelimelerin hem nazım güzelliğini hem de anlam çeşitliliğini sağlama kaygısıyla, özenle seçildiği görülmektedir. Örneğin en-Nablusî, aşağıdaki beyitte, küçük ayı yıldız takımının iki yıldızından olan ve فَرْقَدَانُ olarak bilinen yıldızın ismini şiirinde kullanarak hem nazım hem de lafız seçiciliği açısından ne kadar hassas olduğunu göstermektedir:⁷⁴² [Tavîl]

1 مَمَّا بَنِي الصِّدِّيقِ ذُرَّةُ فَرْقَدٍ

1. *Dosdoğru olanın (Hz. Muhammed'in) evlat(lar)ının makamı, ferkad⁷⁴³ yıldızının zirvesidir.*

en-Nablusî'nin şiirlerinin etkileyici oluşunun bir sebebi de, şiirlerin özgün oluşudur. Bazı şairlerin şiirlerinden beyitleri kullanarak yazdığı tahmis türündeki şiirler haricinde, şiirler özgünlük açısından oldukça başarılıdır. en-Nablusî'nin

⁷⁴² en-Nablusî, *Divânu'l-Haâik*, s. 185.

⁷⁴³ Muhakkikin dipnotu: Küçükayı yıldız takımından bir yıldız. Bkz. en-Nablusî, *Divânu'l-Haâik*, s. 185.

anlatımının veya düşüncelerinin başka bir anlatıma veya düşünceye benzemediği, hiçbir yapıtı veya düşünceyi taklit etmediği, şiirlerinde kolayca görülmektedir. Şair sadece anlam açısından değil, şekil ve üslup yönünden de özgün kalmaya çalışmıştır. Klasik Arap şiiri nazım türleri içerisinde, beyitlerin sıralanışı, sanatların kullanılışı gibi yönlerden de şairin birçok şiirinde özgünlüğü yakaladığı görülmektedir.

1. 3. Nazım Türü Bakımından Şiirler

Şiirlerin tema dışında görünen bütün dış özellikleri, şiirin şekilsel özellikleridir ve bu özelliklerden şiirin nazım türü, diğer özelliklere göre daha çok öne çıkmaktadır. Şiirin nazım türü, şiirin hangi edebi türe göre yazıldığını ortaya koymaktadır. Divanda yer alan şiirler nazım türü açısından değerlendirildiğinde kaside, mevâliyyâ, muvaşşah, rubai ve tahmis türünde şiirlerin yer aldığı görülmektedir. Bu nazım türlerinden en çok kaside türü kullanılmıştır. Kasideden sonra divanda en çok kullanılan tür ise mevâliyyâdır. Divanda yer alan şiirlerin nazım türlerine göre şiir sayıları ve beyit sayıları hakkında detaylı bilgi aşağıdaki tabloyla verilmiştir:

Tablo 7: Şiirlerin Nazım Türüne Göre Dağılımı

Nazım Şekli	Şiir Sayısı	Beyit Sayısı	Oransal Değer
Tahmis	68	1.504	% 7
Muvaşşah	73	1.202	% 8
Mevâliyyâ	111	226	% 11
Kaside	720	10.692	% 74

1. 3. 1. Kaside

Kelime anlamı itibarıyla bir şeye yönelme anlamında olan ⁷⁴⁴فَصْدَ fiilinden türemiş olan kaside, vezinli, kafiyeli, belli bir anlam etrafında kurgulanmış bir şiir türü olarak tanımlanmıştır.⁷⁴⁵ Beyit, vezin, kafiye gibi biçimsel yönlerden ve muhtevanın işleniş açısından, içerik yönünden en gelişmiş tür olarak görülen kaside, en az yedi beyitten oluşan, belirli bir kafiye ve vezin düzeninde yazılmış ve genellikle belli konuların ele alındığı edebi türün adıdır.⁷⁴⁶ En az yedi beyitten olma kıstasına rağmen, klasik Arap

⁷⁴⁴ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, XI/177-178.

⁷⁴⁵ Yusuf Hüseyin Bekkâr, *Binâu'l-Kaşîde*, Dâru'l-Endelûsî, Beyrut, ts., s. 22.

⁷⁴⁶ Emil Bedî' Yakûb, *Mu'cemu'l-Muvaşşal*, s. 376-377; Yahya Suzan, *Arap Şiirinde Muhammes ve Tahmis*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, AÜSBE, Ankara, 2008, s. 7; Çetin, Nihad M., *Eski Arap Şiiri*, Kapı Yayınları, 2. b., İstanbul, 2011, s. 59.

şiiirinde yedi beyitten daha az olan kasidelere de rastlamak mümkündür. Bu kasidelerden tek beyitten oluşan kasidelere “yetim”,⁷⁴⁷ iki beyitten oluşan kasidelere “nutfe”,⁷⁴⁸ üç ila altı beyit arasında beyitten oluşan kasidelere ise “kıt‘a”⁷⁴⁹ veya “maktu‘a”⁷⁵⁰ adı verilmiştir.

Divanda yer alan kasideler, beyit sayılarına göre aşağıdaki tabloya göre değerlendirilebilir. Tabloda divanda yer alan kasidelerin beyit sayıları da türlerine göre ayrıca verilmiştir:

Tablo 8: Beyit Sayılarına Göre Türler

Uzunluklarına Göre Kasideler	Şiir Sayısı	Beyit Sayısı
Yetim (tek beyitlik)	3	3
Nutfe (iki beyitlik)	37	74
Kıt‘a (3-6 beyitlik)	106	467
Kaside (7’den fazla beyitten oluşan)	574	10.148
Toplam	720	10.692

Tablodan görüldüğü üzere, divanda üç adet tek beyitli yani “yetim” diye isimlendirilen, otuz yedi adet iki beyitli yani “nutfe” diye isimlendirilen ve üç ila altı beyitten oluşan ve “kıt‘a” veya “maktu‘a” diye isimlendirilen yüz altı adet tür bulunmaktadır. En az yedi beyit ve üzerinde beyitten oluşan kaside sayısı ise beş yüz yetmiş dördtür. En kısası bir, en uzununu ise iki yüz on iki beyitten oluşan kasidelerin toplam sayısı ise yedi yüz yirmidir. Tek beyitli olan üç kasidenin konuları Allah’ın sıfatları ve vahdaniyet üzerinedir. En uzun kaside ise, insanlara birçok konuda yapılan nasihatlerin yer aldığı kasidedir.

Klasik Arap şiiirinde kaside belli bir muhteva planına sahip olduğu gibi, içyapı itibarıyla da özel bir plana sahiptir. Bu içyapıya göre şiiirin ilk beytine “maṭla”, şiiirin konusuna girişin yapıldığı bölüme “mukaddime”, konular arası geçişin yapıldığı bölüme “tehalluş”, şiiirin bitirildiği bölüme ise “hâtıme” denmiştir.⁷⁵¹

⁷⁴⁷ Emîl Bedî‘ Yakûb, *Mu‘cemu‘l-Mufaşşal*, s. 182.

⁷⁴⁸ Emîl Bedî‘ Yakûb, *Mu‘cemu‘l-Mufaşşal*, s. 445.

⁷⁴⁹ Emîl Bedî‘ Yakûb, *Mu‘cemu‘l-Mufaşşal*, s. 378.

⁷⁵⁰ Emîl Bedî‘ Yakûb, *Mu‘cemu‘l-Mufaşşal*, s. 425-426.

⁷⁵¹ Ahmed Ahmed el-Bedevis, *Usûsu‘n-Naḫdi‘l-Edebî*, s. 296.

1. 3. 1. 1. Maṭla‘

Kelime anlamı olarak güneşin doğduğu yer anlamıyla *maṭla‘*, kasidenin doğduğu yer ve bir kilit olarak addedilen kasidenin anahtarı olarak görülmüştür.⁷⁵² Maṭla‘ın şiirin ilk işitilen ve okunan beyti olması hasebiyle, okuyan veya dinleyen şiirin devamı hakkında bir merakla düşmesi ve bu merak sebebiyle şiire kulak verip şiiri sonuna kadar dinleme veya okuma kararlılığını arttırması gibi bir rolünün olmasının gerekliliği, Arap şairleri ve şiir eleştirmenlerince vurgulanmıştır.⁷⁵³ Bu rolünü yerine getirebilmesi için de, maṭla‘ın kelimelerinin yerlerinin kurallara aykırı bir şekilde değiştirilmemesi ve gramer hatalarından uzak olması gerekmektedir. Ayrıca bu ilk beyitte klişe ifadeler de kullanılmamalıdır. Daha çok kulağa hoş gelen ifadeler, lafızlar ve manalar kullanılmalı ve dinleyicinin dikkatini cezbetme düzeyinde etkileyici olmalıdır.⁷⁵⁴

en-Nablusî'nin kasidelerinin maṭla‘larının da bu ölçüleri taşıdığını söylemek mümkündür. Nitekim şairin dünyayı ve insan nefsinin cama benzettiği bir kasidesinin maṭla‘ında, cam ile şiire başlayarak, okuyanın merakını arttırmış ve okuyanda şiirin devamını okuma iştihayı doğurmuştur:⁷⁵⁵ [Kâmil]

إِنَّ الرُّجَا حَاجَةً عِبْرَةً لِلرَّائِي فَانظُرْ بِهَا بِالْبَاءِ بَعْدَ الرَّاءِ

Şüphesiz cam, ona bakan için bir ibrettir, ona (bir de) râ'dan sonra bâ ile bak!

Şiirin devamında şair, yaratılmış varlıkların, dünyanın ve nefsin de cam gibi parlak olduğunu vurgulamıştır. Şiirde şair okuyucuya, birinci satırdaki عِبْرَةً kelimesindeki “râ” harfi ile “bâ” harfinin yerini değiştirerek bakmasını söyleyerek, tasavvufta nefsin bir binek olduğu anlayışına işaret etmiş, camın da hem bir ibret olarak hem de bir binek olarak nefsi ve yaratılmışları sembolize ettiğini göstermek istemiştir. Şairin maṭla‘daki ustalığı, bir başka şiirinde şu şekilde görülmektedir:⁷⁵⁶ [Hafif]

⁷⁵² el-Ḳayravânî, *Kitâbu'l-'Umde*, s. 185.

⁷⁵³ el-'Askerî, *Kitâbu's-Şinâ'ateyn*, s. 435; Ebu'l-Hasen Hâzım el-Ḳartecennî, *Minhâcu'l-Buleğâ ve Sirâcu'l-Udebâ*, thk. Muhammed el-Habîb b. el-Hûce, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, byy. ts. s. 310; Emîl Bedî' Yakûb, *Mu'cemu'l-Muḡaşşal*, s. 412.

⁷⁵⁴ el-Ḳayravânî, *Kitâbu'l-'Umde*, s. 217-218; el-Ḳartecennî, *Minhâcu'l-Buleğâ*, s. 309-310; Bekkâr, *Binâu'l-Ḳaşide*, s. 205.

⁷⁵⁵ en-Nablusî, *Divânu'l-Haḳâik*, s. 27.

⁷⁵⁶ en-Nablusî, *Divânu'l-Haḳâik*, s. 29.

كُنْ غَنِيًّا فِي صُورَةِ الْفُقَرَاءِ لَا فَقِيرًا فِي صُورَةِ الْأَغْنِيَاءِ

Fakirlerin görünümünde zengin ol, zenginlerin görünümünde fakir olma!

Şair iki zıt kavramı bir arada ele alıp tıbak sanatını ustaca kullanarak, okuyanın dikkatini çekmeyi başarmış ve etkileyici bir üslupla şiirine başlamıştır. Bir başka şiirinde ise su ile hava arasındaki münazarayı işleyen şair, şiirde su ile havanın aralarında varlığın vazgeçilmez unsurunun ne olduğu ve Allah'ın yarattığı en kıymetli varlığın hangisi olduğu hususlarındaki iddialaşmayı ortaya koymuştur. Şiirin maṭla'ı şu şekildedir:⁷⁵⁷ [Muḥalla Bâsit]

تَفَاخَرَ الْمَاءُ وَالْهَوَاءُ وَقَدْ بَدَا مِنْهُمَا إِدْعَاءُ

Su ve hava (birbirine karşı) övündü ve o ikisi arasında bir iddialaşma başladı.

Şairin, batıl üzere olan kişilerden insanın kendisini koruması ve hak üzere olanlar ile de dostluk kurmasını önerdiği aşağıdaki şiirinin maṭla'ında da, klişeleşmiş olan “kendinizi koruyun” (خُذُوا حِذْرَكُمْ) ifadesini ustaca kullandığı ve maṭla' kusuru olarak görülen bu klişe ifadeyi şairin bir üslup ustalığına dönüştürdüğü görülmektedir.⁷⁵⁸ [Seri']

يَا أَيُّهَا النَّاسُ خُذُوا حِذْرَكُمْ مِنْ صُحْبَةِ الْفَاسِقِ وَالْكَاذِبِ

Ey insanlar! Yalancuların ve günahkâr fâsıkların dostluğundan kendinizi koruyun!

Yukarıda verilen örneklere ve divanda yer alan bütün kasidelerin maṭla'larına bakıldığında, şairin kullandığı kelimelerin yerlerini kurallara aykırı bir şekilde değiştirmedeği, yerli yerinde kullandığı ve gramer hatalarından uzak durmaya çalıştığı görülmektedir. Maṭla'larda çoğunlukla klişe ifadelerin kullanılmadığı, kullanılan klişe ifadelerin de kaliteyi zedeleyecek oranda olmadığı, çoğunlukla kulağa hoş gelen ifadeler, lafızlar, manaların kullanılmaya çalışıldığı ve zıt kelimelerin bir insicam içerisinde kullanılarak, dinleyicinin dikkatini cezbetme düzeyinde etkileyici olma hususunda gayet başarılı olduğu dikkatleri çekmektedir.

⁷⁵⁷ en-Nablusî, *Divânu'l-Ḥaḳâik*, s. 32.

⁷⁵⁸ en-Nablusî, *Divânu'l-Ḥaḳâik*, s. 47.

1. 3. 1. 2. Mukaddime

Kasidenin ele aldığı konunun ilgi odağı olduğu mukaddime, Cahiliye döneminden itibaren oldukça önemli görülmüştür. Cahiliye şiirinde gençliğe ağlamak, sevgilinin hayalini tasvir etmek gibi konularla şiire giriş yapıldığı gibi, atlâl yani sevgilinin gezdiği veya terk ettiği bölgenin anlatılması ile ya da gazelle de konuya giriş yapılmıştır.⁷⁵⁹ en-Nablusî, neredeyse bütün kasidelerinde, şiirin en başından ana konuya giriş yapmış ve şiir boyunca ana konuyu bir insicam içerisinde devam ettirerek konu bütünlüğünü sağlamıştır. Mukaddimeye örnek olarak Kur'an-ı Kerim hakkındaki bilgilerin verildiği aşağıdaki şiirinde şair, Kur'an'a işaret ederek konuya şu şekilde giriş yapmıştır:⁷⁶⁰ [Kâmil]

وَالْبَعْضُ مِنْهُ بِهِ يَكُونُ الْمُشْرِكُ	صِدْقُ الْكِتَابِ لِمَنْ بِهِ يَتَمَسَّكُ	1
يَدْرِي وَلَيْسَ بِبَعْضِهِ يَتَمَسَّكُ	وَهُوَ الْمُبِينُ عَلَى الَّذِي بِجَمِيعِهِ	2
فَتُحَقِّقُوا فِيهِ وَلَا تَتَشَكَّكُوا	هُوَ نَارِلٌ مِنْ حَضْرَةِ أَحَدِيَّةٍ	3
مِنْ أَحْرَفٍ هِيَ بِالتَّوْحِيدِ أَمْلَكُ	سُورٌ وَأَيَاتٌ بَدَتْ فَتَرَكَّبَتْ	4

1. (Kur'an-ı Kerim) Ona sımsıkı sarılan kişinin dosdoğru kitabıdır ve onlardan bazıları onunla müşrik oluverirler,

2. O, onda topladığı her şeyi apaçık bir şekilde açıklayandır, (topladıklarını) haber verir ve onun bazı bölümleri (akılla hemen) kavranılır değildir,

3. O, bir olarak var olanın huzurundan inendir (inmiştir), onun içindeki (herşey) doğrulanmıştır ve şüpheli de olmamıştır,

4. Sureler ve ayetler harflerden terkip olmuştur, o tek (eşsiz) olmakla hüküm sahibidir.

Allah'ın ilk önce ruhlar âleminde mekânsız ve zamansız bir şekilde ruhları nasıl yarattığı, âlemi ve zamanı sırayla nasıl yarattığı ve canlı varlıklara ruhlarının nasıl üflendiğinin anlatıldığı aşağıdaki kasidede şair, bu yaratma olayına bir mukaddime ile şu şekilde giriş yapmıştır:⁷⁶¹ [Hâfif]

⁷⁵⁹ Huseyn 'Aṭvân, *Muḳaddimetu'l-Ḳaşıdeti'l-'Arabiyye fi'ş-Şi'ri'l-Câhili*, Dâru'l-Me'arif, Kahire, 1970, s. 73-79.

⁷⁶⁰ en-Nablusî, *Divânü'l-Haḳâik*, s. 393.

⁷⁶¹ en-Nablusî, *Divânü'l-Haḳâik*, s. 395-396.

- 1 أَيْهَا الطَّالِبُ النَّجَاةَ أَتَاكَ قَوْلُ حَقِّ فَخَلَّ عَنْكَ الْهَلَاكَ
 2 إِنِّي كَاشِفٌ لَكَ السِّرِّ فَاسْمَعْ سِرِّ رَبِّ قَدْ احْتَفَى عَنْ حِجَاكَ
 3 خَلَقَ اللَّهُ أَوْلًا عَالَمَ الرُّوحِ وَمَا كَانَ مِنْ مَكَانٍ هُنَاكَ

1. Ey kurtuluşu isteyen kişi, sana hak söz geldi ve helak olmayı senden beri kaldı,
 2. Şüphesiz ben senin için sırrı ortaya çıkarırım, Rabbin sırrına aklın başından gitmişken kulak ver,
 3. Allah ilk önce ruhlar âlemini orada bir mekân olmaksızın yarattı.

Yukarıda verilen örneklerde olduğu gibi, şairin bütün şiirlerinde konuya şiirin başında mukaddime ile doğrudan giriş yaptığı ve şiir boyunca konu bütünlüğünü sağladığı görülmektedir. Konu bütünlüğünü sağlama konusundaki şairin yeteneği, çok nadir yer alan konu geçişlerinin olduğu şiirlerin tespit edilmesini de zorlaştırmaktadır.

1. 3. 1. 3. Tehalluş

Kaside içerisinde mukaddimede işlenen konudan şiirin ana konuya münasebet düşerek yumuşak bir üslupla başka bir konuya geçişe taħalluş denir.⁷⁶² Bu konu geçişlerinin belli kaide ve kuralları vardır. Geçişlerin kurallara göre yapılmasına “*ħusnu't-teħalluş*”, kurallara aykırı ve soğuk bir şekilde, ilgi kurmadan yapılmasına ise “*ıktidâb*” adı verilmektedir.⁷⁶³ Şairin mahareti taħalluşta belli olur. Bir konudan başka bir konuya geçerken basit ve hoş bir anlatımla, yumuşak bir geçişle yapılması ve kullanılan kelimelerin özenle seçilmesi, şiiri okuyanı veya dinleyeni konunun değiştiğini hissettirmeyecek ve rahatsız etmeyecek düzeyde bir ustalıkla olması

⁷⁶² Ebu'l-Hasen Muhammed b. Ahmed el-'Alevî İbn Tabâtâbâ, *'İyâru 'ş-Şi'r*, thk. Abdulaziz b. Nâsır el-Mâni', Mektebetu'l-Hâncî, Kâhire, 1905, s. 184; Dîyaüddîn Naşrullah b. Muhammed İbnu'l-Eşîr, *Meşelu 'ş-Şâir fî Edebi'l-Kâtib ve 'ş-Şa'ir*, Dâru Nahđati Mısr, Kahire, 1970, III/121; Abdullah b. Muhammed b. Said b. Sinan el-Hafâcî, *Sırru'l-Feşâhâ*, Kitâb Nâşirun, Beyrut, 2010, s. 26; Bekkâr, *Binâu'l-Kaşıde*, s. 223; el-Ķayravânî, *Kitâbu'l-'Umde*, s. 239; İsmail Durmuş, “Tehalluş”, *DİA*, İstanbul, 2011, XL/317.

⁷⁶³ İbnu'l-Eşîr, *Meşelu 'ş-Şâir*, III/121; Ebû İdris el-Mueyyed Billah Yahya b. Hamza el-'Alevî, *eť-Tırâz li Esrâril'l-Belâga ve 'Ulûmi Ĥakâiki'l-'câz*, el-Mektebeti'l-'Unsuriyye, Beyrut, 1423, II/181; Bekkâr, *Binâu'l-Kaşıde*, s. 228; Durmuş, “Tehalluş”, *DİA*, XL/317.

gerekmektedir.⁷⁶⁴ Şiirde tahalluş nesre göre daha zordur. Çünkü konudan konuya geçiş yaparken şairin vezin ve kafiyeyi de bozmaması gerekmektedir.⁷⁶⁵

en-Nablusî, daha önce de ifade edildiği üzere kasidelerinde konu bütünlüğüne önem vermiş, konular arası geçişler yaptığı nadir kasidelerinde, husnu't-tehalluş düzeyinde geçişler yapmaya dikkat etmiştir. Örneğin aşağıdaki şiirinde şair, şiirine önce ilk iki beyitte gazel ile giriş yapmış ve üçüncü beyitle birlikte yumuşak bir geçişle, şiirinin ana konusu olan Yüce Allah'ın sıfatlarına temenniler eşliğinde geçiş yapmıştır.⁷⁶⁶ [Mutedarek]

1 فَدْ أَصْبَحَ قَلْبِي فِي وَهَجٍ وَمَدَامُ عَيْنِي كَاللُّجَجِ
2 وَمَعَانِي الشُّوقِ قَدْ اتَّضَحَتْ بِلِسَانِ ضُنَى الْجِسْمِ اللَّهَجِ
3 فَعَسَى الْأَطَافُ تَحْفُ بِنَا وَيُلَوِّحُ الثُّورُ مِنَ السَّرَجِ
4 وَلَعَلَّ الرَّحْمَةَ تُدْرِكُنَا مِنْ بَعْدِ الشَّدَةِ بِالْفَرْجِ
5 وَلَعَلَّ عَلَيْنَا اللَّهُ يَجُو دُ بِشْرَحِ الصَّدْرِ مِنَ الْحَرْجِ

1. Şüphesiz ki kalbim kor ve gözümden akan yaşlar da derya gibi oldu,
2. Özlemin anlamı, bitkin bedenin tutkulu dilinde netliğe kavuştu,
3. Umulur ki, Allah'ın lütufları bizim üzerimizde olur ve kandilden nur parlalar,
4. Umulur ki, sıkıntıdan sonra kurtuluş ile (birlikte) bize rahmet ulaşır,
5. Umulur ki, Allah bize darlıktan inşirah bulmuş bir göğüs bahşeder.

Allah'ın birliğinden bahsedilen aşağıdaki şiir de ise, şair ilk altı beyitte Allah'ın işlerinden bahsetmiş, Allah'ın işlerinin Allah'ın varlığını gösteren birer delil olduğunu belirtmiş ve yedinci beyitten sonra varlığın çokluğuna rağmen Allah'ın işlerinin tekliğinden hareketle vahdaniyet konusuna, önceki işlediği konuyla bağlantılı olarak yumuşak bir şekilde geçmiştir. Şiirin sonuna kadar da vahdaniyet konusu işlenmiştir.⁷⁶⁷ [Haff]

⁷⁶⁴ İbn Tabâtâbâ, 'Iyâru 'ş-Şi'r, s. 184; Bekkâr, Binâu'l-Kaşıde, s. 228; Abdul'azîm b. el-Vâhid b. Zâfir b. Ebi'l-İşba' el-Mısrî, Tahriru't-Tahbîr fî Şina'ati's-Şi'ri ve'n-Neşri ve l'câzi'l-Kur'ân, thk. Hafîf Muhammed Şeref, el-Cumhûriyyetu'l-'Arabîyyetu'l-Muttahide Lecnetu İhyâi't-Turâsi'l-İslâmî, ts., s. 434.

⁷⁶⁵ İbnü'l-Eşîr, Meşelu's-Sâir, III/124; el-'Alevî, et-Tırâz li Esrâril'l-Belâga, II/173.

⁷⁶⁶ en-Nablusî, Divânu'l-Hakâik, s. 114.

⁷⁶⁷ en-Nablusî, Divânu'l-Hakâik, s. 118.

4 عَدَمٌ كُلُّ مَا تَرَى فَتَحَقَّقْ بِوُجُودٍ فِي ظِلْمَةٍ كَالسَّرَاجِ
 5 عَيْنَتُهُ شُؤُونُهُ وَهِيَ مِنْهُ وَبِهَا بَعْضُهُ لِبَعْضٍ يُنَاجِي
 6 عَظْمَ الْأَمْرِ وَهُوَ بَاطِنُ خَلْقٍ وَهُوَ عَيْنُ الْأَفْرَادِ وَالْأَزْوَاجِ
 7 قِفْ هُنَا عِنْدَ وَحْدَةِ الْأَمْرِ وَاشْهَدْ كَثْرَةَ الْخَلْقِ عَيْنَ مَا أَنْتَ رَاجِي
 8 وَاحِدًا أَظْهَرَ الْمَرَاتِبِ مِنْهُ فِي حِسَابِ الْأَلُوفِ لِلْمُحْتَاجِ
 9 إِنْ تُرِدُهُ فِي كُلِّ شَيْءٍ تَجِدُهُ وَاحِدًا ظَاهِرًا بَعِيرٍ عِلَاجِ

4. Gördüğün her ne varsa bir yokluktur, bir varlık ile (her şey) karanlıktaki kandil gibi zahir olur,

5. O'nun işleri O'nu ortaya çıkardı, O, ondandır ve onunla bazısı bazısını kurtarır,

6. (O'nun) İşi yücedir, O yaratması gizli olandır, O teklerin ve çiftlerin bizzat kendisidir,

7. Burada, işlerin teklisinde dur ve ümitvar olarak yaratılmışların çokluğunu müşahede et,

8. Muhtaçlar için sadık bir hesap içinde kendisinden mertebeler gösteren tektir (Allah),

9. Eğer istersen, aracısız (bir şekilde) O'nu her şeyde bir ve apaçık olarak bulursun.

1. 3. 1. 4. Hâtime

Kasidelerin son kısmına “hâtime” veya “makta” denilmektedir. Şiir eleştirmenlerinin üzerinde önemle durdukları maṭla‘ kadar hâtime de Arap edebiyatında çok önemlidir.⁷⁶⁸ Maṭla‘ şiirin anahtarı, hâtime ise kilidi olarak görülmüştür.⁷⁶⁹ Hâtimede kasidenin muhtevasına uygun bir şekilde, akılda kolayca kalabilecek güzel kelimelerin seçilmesi önemsenmiştir. Hâtimeyi etkili hale getirmek amacıyla teşbih, mesel gibi sözlerin kullanılması hoş görülmemiştir. Bu bölümde

⁷⁶⁸ el-Ḳayravânî, *Kitâbu'l-'Umde*, s. 185; el-'Askerî, *Kitâbu'ş-Şimâ'ateyn*, s. 342; Bekkâr, *Binâu'l-Ḳaşıde*, s. 229.

⁷⁶⁹ el-Ḳayravânî, *Kitâbu'l-'Umde*, s. 239.

hikmetli sözlerin yer alması uygun görülürken, mersiye ve medih şiirleri dışında duaya yer verilmesi uygun görülmemiştir.⁷⁷⁰

Sıkıntı ve belalara sabretmek üzerine yazdığı aşağıdaki şiirin hâtimesinde en-Nablusî, bütün şiir boyunca bir bütün halinde işlediği konuyu, aynı konu bütünlüğünde konuyla ilgili kelimeleri bir insicam içerisinde zikrederek sona erdirmiştir:⁷⁷¹ [Vâfir]

21 وَصَابِرْ عَنْ لِقَاءِ النَّاسِ وَاصْبِرْ عَلَى الْإِيذَاءِ وَلَيْسَعِ الْإِنَاءُ
 22 فَإِنَّ الصَّبْرَ فِي الدُّنْيَا قَلِيلٌ وَعُقْبَاهُ انْكِشَافٌ وَأَنْجِلَاءُ
 23 فَأَمَّا الصَّبْرُ مِنْكَ عَلَى عِقَابِ أَلْ قِيَامَةِ فَهُوَ لَيْسَ لَهُ انْقِصَاءُ
 24 وَلَا تَتَرَجَّحَ غَيْرَ اللَّهِ مَوْلَى فَعَيْرِ اللَّهِ مَا فِيهِ الرَّجَاءُ

21. İnsanlarla karşılaştığında onlara karşı sabırlı davran, eziyetlere sabret, kabın da geniş olsun!

22. Şüphesiz sabır dünyada azdır ve onun karşılığı, inkişaf (gelişme) ve kurtuluşa ermedir,

23. Senin kıyamet cezasına (karşı göstereceğin) sabra gelince, o kesintisiz (hiç bitmeyecek) olandır,

24. Allah'tan başkasına bir dost olarak ümit bağlama, zira Allah'tan başkasında ümit yoktur.

İnsanlara edepli olmaları, ilimden ayrılmamaları, Allah'tan korkmaları ve Allah'a yönelmeleri üzerine nasihatlerin bulunduğu aşağıdaki şiirin hâtimesinde şair, nasihatlerine kendi ismini zikrederek, kendisinin de hayır duasında unutulmamasını isteyerek şiirini sonlandırmıştır. Şiirin son beytinde kuş benzetmesiyle de şair hatimedeki ustalığını ortaya koymuştur.⁷⁷² [Remel]

6 ثُمَّ لَا تَنْسَ هُنَا عَبْدَ الْعَنِي مِنْ دُعَاءِ الْحَزِيرِ فَاللَّهُ يَهَبُ
 7 وَصَلَاةُ اللَّهِ رَبِّي لَمْ تَزَلْ مَعَ سَلَامٍ لِنَبِيِّ مُنْتَحَبِ

⁷⁷⁰ el-Şayravânî, *Kitâbu'l-'Umde*, s. 203; el-'Askerî, *Kitâbu'ş-Şinâ'ateyn*, s. 344, 442-444; el-Şartecennî, *Minhâcu'l-Buleğâ*, s. 306; el-'Alevî, *eş-Şirâz li Esrâril'Belâğa*, III/183.

⁷⁷¹ en-Nablusî, *Divânü'l-Hakâik*, s. 23.

⁷⁷² en-Nablusî, *Divânü'l-Hakâik*, s. 61.

8 وَكَذَٰكَ الْأَلُّ مَعَ أَصْحَابِهِ غُصْبَةُ الْحَقِّ وَمُنْجَاةُ الْكَرْبِ
9 أَمَدَ الْأُزْمَانِ مَا عَرَّدَ فِي دَوْجِهِ الطَّائِرِ فَاهْتَنَاجَ الطَّرْبِ

6. Sonra burada hayır duasında Abdulganî'yi de unutma! Zira Allah bahşeder,

7. Rabbim Allah'ın sonsuz salatu ile birlikte selamı, seçilmiş Nebi'ye olsun,

8. Ve aynı şekilde onun âli ile birlikte ashabına, hak olan topluluğa ve sıkıntıdan kurtuluşa erenlere (olsun),

9. Zamanlar tükendi, ağaç dallarındaki kuş şakıma(z oldu), coşku telaşa döndü.

en-Nablusî, Kadiri tarikatına girmesi için bir şahsa icazet verdiği mektubunda yer alan aşağıdaki şiirinin hâtimesinde ise, yine kendi ismini zikrederek, verdiği icazetle ilgili bilgilerle şiirine, şiirin bütünlüğüne uygun bir şekilde son vermiştir:⁷⁷³ [Vafir]

43 وَمِنْ عَبْدِ الْعَنِيِّ نِظَامٌ عَمْدٌ بِسَلِّكَ الدَّرِّ مِنْ أَبْهَى الْعُمُودِ
44 عَلَى جَيْدِ الْإِجَارَةِ قَدْ أَضَاءَتْ بِهِ نَارُ الْهُدَى بَعْدَ الْحُمُودِ

43. Çok parlak gerdanlıktan inci bağı ile düzülen dizge (bu şiir) Abdulganî'dendir,

44. Muhakkak söndükten sonra hidayet ateşi, iyi bir icazet/aydınlanma parlatmıştır.

en-Nablusî'nin hatimelerinde genellikle kasidenin muhtevasına uygun kelimeler kullandığı görülmektedir. Hz. Peygamber'e salat ve selam ile kendi ismini, neredeyse bütün şiirlerinin hâtimesinde zikretmiştir. Kendisinden önceki şairlerde çok nadir görülen bu durumu da, onun birçok şairden farklı bir özelliği olarak zikredilebilir.

1. 3. 1. 5. Vaħde

Şiirde konu bütünlüğünün sağlanması şairler ve şiir eleştirmenleri tarafından çokça önemsenen bir durumdur. Konudan konuya atlanarak yazılan şiirler eleştirilmiş, bir insicam içerisinde konu bütünlüğünün sağlandığı şiirler ise, şairi için bir ustalık emaresi sayılmıştır. Konu birliği, farklı konuların tek bir amaç etrafında cereyan eden tavrı ve duygu birliği olarak algılanmıştır. Eski Arap şiirinde konu birliğinin nadir

⁷⁷³ en-Nablusî, *Divānu'l-Ḥakāik*, s. 179.

olduğu, Muhammed Mendûr gibi kişilerce iddia edilse de, aksine eski Arap şiirinde, Cahiliye ve İslâmî dönemde şairlerin konu birliğini sağlamada başarı gösterdikleri şiirlerin oldukça çok olduğu görülmektedir. Ayrıca, klasik dönem eleştirilenlerden İbn Tabâfâbâ da, şiirin oluşumundaki düşünce, parçalar arası uyum ve beyitler arası uyum gibi unsurların önemine vurgu yaparak, Arap şiirinde konu birliğinin hiç de Mendûr'un iddia ettiği gibi nadir bir durum olmadığını göstermektedir.⁷⁷⁴

Konu birliğine önem veren Arap ve Osmanlı şairleri gibi en-Nablusî de, uzun soluklu şiirlerinde bile tek bir konunun insicamlı bir şekilde ele alınmasını önemsemiş ve şiirlerinin hemen hemen hepsinde konu birliğini sağlamıştır. Nitekim tövbe ve esma-i hüsnâyı işlediği uzun şiirlerine bakıldığında bu durum açık ve net bir şekilde görülmektedir. Yüce Allah'ın azametini ele aldığı iki yüz on iki beyitle en uzun şiiri olan kasidesinde, girişte kısaca Allah'ı görme arzusunu ortaya koyduktan sonra Allah'ın azameti ile ilgili meseleleri, konu bütünlüğünü bozmadan sürdürmüştür.⁷⁷⁵ Şiir baştan sona okunduğunda, şairin odaklandığı konunun Allah'ın azameti olduğu gayet rahat bir şekilde görülmektedir. Özellikle tasavvufî konuları ele aldığı şiirlerinde, ele alınan konu dağıtılmadan, örneklerle desteklenerek şiir boyunca işlenmiştir. Şairin konu bütünlüğüne dikkat ettiği, bu tür şiirlerinde ana temayla şiirin gövdesindeki uyumda kendisini açıkça göstermektedir.

Divanının büyük çoğunluğunu kaside türünde şiirlerden oluşturan en-Nablusî, gerek kısa şiirlerinde, gerekse çok uzun şiirlerinde, ele aldığı konuyu dağıtmadan, konunun anlaşılmasını sağlayacak örnek ve alıntılarını kullanarak vermeye çalışmıştır. Şair, kasidelerinde anlam, duygu ve düşünce birliğini sağlayarak, kasidelerini oluşturan parçalar arasında eksiksiz bir uyum sağlamaya büyük dikkat göstermiştir.

⁷⁷⁴ Mehmet Mesut Ergin, *İbnu Mâsum el-Medenî Şâ'irân*, Dârul-Beyrûtî, Dımaşk, 2004, s. 165-166; Ergin, *el-Keyvânî Hayatı ve Şiiri*, s. 102; Tasa, *İbnu's-Semmân ve Şiirleri*, s. 146-147.

⁷⁷⁵ Bkz. en-Nablusî, *Divânü'l-Hakâik*, s. 312-321.

1. 3. 2. Tahmîs

Beşleme anlamına gelen tahmîs, iki beyitli bir şiire aynı vezinde üç beyit ekleyerek veya dört beyitli bir şiire bir beyit ekleyerek beş beyite çıkarmak demektir. Şairler kendi şiirlerine tahmîs yaptıkları gibi, başkalarının şiirlerine de tahmîs yapmışlardır. Tahmîsin başarısı, esas alınan beyitler ile ilave edilen mısralar arasındaki anlam bütünlüğünün derecesine göre ölçülür. XV. yy. da sıkça görülen tahmîse hemen hemen her şairin divanında rastlamak mümkündür.⁷⁷⁶

en-Nablusî'nin divanında altmış sekiz adet tahmîs türünde şiir bulunmaktadır. Bu tahmislerin en kısası sekiz beyit, en uzununu ise yüz yetmiş altı beyittir. Tahmîsleri, başka şairlerin iki beyitini yan yana iki şatır halinde alıp, üzerine üç beyit yazarak oluşturmuş, kendi şiirine tahmîs yapmamıştır. Divanda, Ebu'l-‘Abbas Şemseddin Ahmed b. Ebu Bekir b. Hâllikan,⁷⁷⁷ Abdulkadir Geylani,⁷⁷⁸ Rabi‘a ‘Adeviyye,⁷⁷⁹ İbn Arabî,⁷⁸⁰ Kamil Ahmed Rufa‘î,⁷⁸¹ Şehabeddin es-Sühreverdi.⁷⁸² Ebu'l-Abbas es-Senhâcî,⁷⁸³ Şeyh Ali Vufaî Mısrî,⁷⁸⁴ Muhammed Bekrî,⁷⁸⁵ İbn Ğanem el-Muĥaddisî,⁷⁸⁶ Ahmed el-Bedevisî,⁷⁸⁷ ‘Abdu'l-Hay İbnu'l-‘İmâd eş-Şâlihî,⁷⁸⁸ Ebî Bekir eş-Şibli,⁷⁸⁹ İmam Şâfi‘î,⁷⁹⁰ Yavuz Sultan Selim,⁷⁹¹ Şeyh Ömer İbnu'l-Farîd,⁷⁹² Şeyh

⁷⁷⁶ Emîl Bedî‘ Yakûb, *Mu‘cemu'l-Mufaşşal*, s. 188; İskender Pala, Filiz Kılıç, “Musammât”, *DİA*, İstanbul, 2006, XXXI/233-235.

⁷⁷⁷ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 39.

⁷⁷⁸ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 63-65, 153-155, 258.

⁷⁷⁹ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 80, 394.

⁷⁸⁰ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 100, 201-202, 249, 297, 298, 305-306, 328, 397, 412, 592.

⁷⁸¹ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 104-105.

⁷⁸² en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 129-132

⁷⁸³ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 139.

⁷⁸⁴ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 161-163.

⁷⁸⁵ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 185-186, 227, 271-272, 299-302.

⁷⁸⁶ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 230.

⁷⁸⁷ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 243-244.

⁷⁸⁸ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 291-292.

⁷⁸⁹ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 364.

⁷⁹⁰ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 369-370.

⁷⁹¹ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 389.

⁷⁹² en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 396-397.

Erselân ed-Dımaşkı,⁷⁹³ ‘Affî et-Tilimsânî,⁷⁹⁴ Muzaffer b. Ali Kasım eş-Şehrezûrî,⁷⁹⁵ Şeyh İbrahim ed-Dussukî,⁷⁹⁶ Ebu’l-Hasan Tüsterî eş-Şazeli,⁷⁹⁷ Necmüddin b. İsrâil,⁷⁹⁸ İbn Hammâd⁷⁹⁹ ve Şeyh Eyyûb’un⁸⁰⁰ şiirlerine taḥmis yapılmıştır.

en-Nablusî en çok İbn Arabî’nin şiirlerine taḥmis yapmıştır. Kötü kişilerin yolunun da kötü oluşundan bahsettiği aşağıdaki şiir, İbn Arabî’nin dört beyitlik bir şiirine yazdığı taḥmistir.⁸⁰¹ [Basît]

- 1 تَجَمَّعَ الْقَوْمُ لِلْإِضْرَارِ وَاحْتَبَطُوا
- 2 مَا بَيْنَهُمْ وَبِسَاطِ الشُّوءِ قَدْ بَسَطُوا
- 3 فَجَاءَهُمْ قَوْلُ مُحْيِي الدِّينِ يَنْضَبُطُ
- 4 يَا سَطْوَةَ اللَّهِ خُلِّي عَقْدَ مَا رَتَبُوا وَشَتِّي شَمَلِ أَقْوَامٍ بِنَا اِخْتَلَطُوا
- 5 إِبْلِيسُ لِلشَّرِّ دَاعِيهِمْ وَجَامِعُهُمْ
- 6 وَمَا لَهُمْ عَنْ هَوَاهُمْ مَنْ يُمَانِعُهُمْ
- 7 نَادَيْتُ لَمَّا بَدَا لِلْعَكْسِ طَائِعُهُمْ
- 8 اللَّهُ أَكْبَرُ سَيْفُ اللَّهِ قَاطِعُهُمْ وَكُلَّمَا قَدْ عَلُوا فِي ظَلْمِهِمْ هَبَطُوا

1-2. Halk fesat çıkarmak için toplandı ve onların aralarında telaş yayarak kötülük sergisini serdiler,

3. Onlara Muhyiddin’in (ortamı) sakinleştiren sözü geldi,

4. Ey Allah’ın kudreti, onların bağladıkları düğümü çöz, aramıza karışarak (huzurumuzu bozan) toplulukların birliğini paramparça et,

5. İblis şer için onları çağıran ve onları bir araya toplayandır,

6. Onları kötü emellerinden men edecek kimse de yoktu,

7. Henüz onları çağıranın aksine (davranmaya) başlamadan (onlara şöyle) seslendim:

⁷⁹³ en-Nablusî, *Divânu’l-Hakâik*, s. 403.

⁷⁹⁴ en-Nablusî, *Divânu’l-Hakâik*, s. 411-412, 459-460.

⁷⁹⁵ en-Nablusî, *Divânu’l-Hakâik*, s. 428-435.

⁷⁹⁶ en-Nablusî, *Divânu’l-Hakâik*, s. 518-519.

⁷⁹⁷ en-Nablusî, *Divânu’l-Hakâik*, s. 521-522.

⁷⁹⁸ en-Nablusî, *Divânu’l-Hakâik*, s. 531-533.

⁷⁹⁹ en-Nablusî, *Divânu’l-Hakâik*, s. 541-542.

⁸⁰⁰ en-Nablusî, *Divânu’l-Hakâik*, s. 585-586.

⁸⁰¹ en-Nablusî, *Divânu’l-Hakâik*, s. 305-306.

8. En büyük olan Allah'tır, Allah'ın kılıcı onları doğramıştır ve ne zaman zulümlerinde yükselseler (o zaman) düşmüşlerdir.

en-Nablusî'nin ilim ve cahillik konularından bahsettiği aşağıdaki şiiri ise, İmam Şafiî'nin on iki beyitlik bir şiirine yazdığı tahmisen ilk beyitlerindendir.⁸⁰² [Kâmil]

- 1 قَطَعَ الْجُهُولُ زَمَانَهُ بِتَعَزُّلٍ
 2 إِنَّ الْجُهُولَ عَنِ الْجَمَالِ بِمَعَزَلٍ
 3 أَنَا لَا أَمِيلُ إِلَى كَلَامِ الْعُدْلِ
 4 سَهْرِي لِتَنْفِيحِ الْعُلُومِ أَلَدُّ لِي مِنْ وَصْلِ غَائِنِيهِ وَطِيبِ عِنَاقِي
 5 إِنْ كُنْتُ جِئْتُ لَدَى الْعِدَى بِنَقِيصَةٍ
 6 فَهِيَ الْكَمَالُ وَذَاكَ عَنْ حَصِيسَةٍ
 7 طَلَبِي لِغَالِيَةِ يَبْدُلِ رَخِيسَةٍ
 8 وَتَمَائِلِي طَرَبًا بِالْحَلِّ عَوِيسَةٍ فِي الدَّهْنِ أُبْلَغُ مِنْ مُدَامَةِ سَاقِي

1. Cahil zamanını gazel söylemekle tüketti,
2. Bir kıyıtuya çekilmekle cemalden (Allah'tan uzak duran) cahil,
3. Ben kınayanların sözüne meyletmem (meyledecek değilim),
4. İlim tasnifiyle uykusuz kalmam, süslü, güzel bir kadından, boyunlardaki kokudan daha hoş gelir bana,
5. Şayet sen düşmanlarının yanına bir eksiklikle (dezavantajlı olarak) geldiyse,
6. İşte bu kemaldir ve bu (kemal sahibi bir kişiye mahsus) bir özelliktendir,
7. İşteğim ucuz olanı vererek pahalı olanı (elde etmektir)/pahalı olandır,
8. Zihindeki zor bir meseleyi çözerek eğlenme arzumu, sâkinin şarabından daha etkilidir.

⁸⁰² en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 369-370.

Allah'ın baki, dünyanın fani oluşundan bahsedilen aşağıdaki şiir ise, Yavuz Sultan Selim'in hüküm sürdüğü dönemde yaşadığı sarayın bir mermer duvarına kendi hat yazısıyla yazdığı dört beyitlik bir şiirine⁸⁰³ yazılmış bir tahmise örnektir.⁸⁰⁴ [Basî]t]

- 1 كُلُّ الْكَلَامِ الَّذِي يَبْدُو وَكُلُّ سَنَا
 2 يَفْنَى سَرِيحًا وَفَقْرًا هَكَذَا وَغَنَى
 3 فَاخْفِظْ مَقَالِي وَخَلِّ عَنْكَ فَرْطَ عَنَا
 4 الْمُلْكُ لِلَّهِ مَنْ يَظْفَرُ بِبَيْلِ مَنْى يُرْدُ قَسْرًا وَيُضْمِنُ دُونَهُ الدَّرَكَا
 5 إِنِّي رَضِيْتُ فَلَمْ أَحْفَلْ بِمَسْئَلَةٍ
 6 أَمْرُ الْمُهْمِيْنَ يُجْرِيهِ بِمُعَدَّلَةٍ
 7 حَتَّى فَتَعَتْ بِرِزْقٍ مِنْهُ لِي صِلَةٍ
 8 لَوْ كَانَ لِي أَوْ لِعَيْرِي قَدْرُ أَنْمَلَةٍ مِنْ الْبَسِيطَةِ كَانَ الْأَمْرُ مُشْتَرَكَا

1. Başlayan bütün sözler ve bütün övgüler,
2. Fakirlik ve aynı şekilde zenginlik... Hızlı bir şekilde yok olur,
3. Benim sözümü muhafaza et ve seni delip geçen ifratı (haddi aşmayı terk et),
4. Mülk Allah'ındır, her kime şerefli bir zafer nasip olursa, (onun hükmünde) zorlama kabul edilemez ve alt tabakadan olanlar teminat altına alınır,
5. Ben razı oldum ve herhangi bir konuya (soruna) önem vermedim,
6. Her şeye hâkim olan işini adaletle yürütür,
7. Sonunda rızık kendisinden bana ulaştıracağına kanaat ettim,
8. Cihandan parmak ucu kadar bir yer benim veya bir başkasının olsa da, durum değişmez.

⁸⁰³ Ali Muhammed eş-Şellâbî, *ed-Devletu'l-'Usmani 'Avâmilu'n-Nuhuğ ve Esbâbu's-Sukût*, Dâru't-Tevzi' ve'n-Neşru'l-İslâmiyye, Kahire, 2001, s. 199.

⁸⁰⁴ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 389.

1. 3. 3. Muvaşşah

Kelime anlamı itibarıyla “*nakışlı elbise*” anlamına gelen muvaşşah,⁸⁰⁵ klasik şiir bahirlerinin hepsini kullanmakla birlikte, başka ölçülerle de yazılabilen, nazmedenin isteğine göre kafiye ve vezni değiştirebildiği, name ile söyleme amaçlı yazılmış şiir türüdür.⁸⁰⁶ Muvaşşahların ortaya çıkışı ve kaynağı hakkında görüş farklılıkları olmasına rağmen, ilk örneğinin İbnu'l-Mu'tez'in şiirinde ortaya çıktığı, ancak esas itibarıyla Endülüs kaynaklı oluşu ve Batıdan Doğuya geldiği yönünde görüş birliği vardır.⁸⁰⁷ Bu türün ortaya çıkışı H. III. asra denk gelmekte ve H. VII. asırda ise en parlak dönemini yaşadığı görülmektedir. Osmanlı döneminde de muvaşşah türünde yazılmış şiirlerin varlığını sürdürdüğü görülmekte, Merzûbâni'nin muvaşşah türünde çok meşhur olduğu ve bu isimde neşrettiği bir eserinin olduğu da bilinmektedir.⁸⁰⁸ İçerik olarak çoğunlukla lüks, estetik ve eğlence konularının ağırlıklı olduğu görülmektedir.⁸⁰⁹

Osmanlı şairlerinden en-Nablusî de, muvaşşah türünde toplam yetmiş üç şiir yazmıştır. En kısa muvaşşahı bir beyitten, en uzun muvaşşahı ise altmış dört beyitten oluşmuştur. en-Nablusî'nin muvaşşahlarından örnekler vermeden önce, muvaşşahın yapısından bahsetmek faydalı olacaktır.

Muvaşşahın ilk beytine matla' veya mezheb denir. Matla' her muvaşşahta olmayabilir. Matla' daha çok tam muvaşşahlarda görülmektedir. Bir muvaşşah kûfl

⁸⁰⁵ ez-Zebîdî, *Tâcu'l-'Arûs*, II/246; İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, II/633.

⁸⁰⁶ es-Sa'id Ebi'l-Kâsım Hibetullâh b. Ca'fer İbn Senâ' el-Mulk, *Dâru'l-Turaz fî 'Ameli'l-Muvaşşahât*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1977, s. 25; Mecid el-Efendi, *el-Muvaşşahâtu'l-Meşrikiyye ve Eşeru'l-Endelus fihâ*, Dâru'l-Fikr, Dımaşk, 1999, s. 123; Emîl Bedî' Yakûb, *Mu'cemu'l-Muvaşşal*, s. 434-439; Vecih Uzunoğlu, *Arap Edebiyatında Müveşşah*, Tibyan Yayınları, İzmir, 2010, s. 23.

⁸⁰⁷ Ömer Musa Paşa, *Tarihü'l-Edebi'l-'Arabî el-'Asru'l-Memlûkî*, s. 601; er-Râfî'î, *Târîhu 'Âdâbi'l-'Arab*, s. 450; Uzunoğlu, *Arap Edebiyatında Müveşşah*, s. 32; İsmail Güler, Soner Gündüzöz vd, *İslam Medeniyetinde Dil İlimleri*, İsam Yayınları, İstanbul, 2015, s. 343; Cüneyt Eren, M. Vecih Uzunoğlu, *Belâgat Terimleri Sözlüğü*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2014, s. 195.

⁸⁰⁸ Ömer Musa Paşa, *Tarihü'l-Edebi'l-'Arabî el-'Asru'l-Memlûkî*, s. 605; Abdulazîz 'Atîk, *fî'n-Nakdi'l-Edebî*, Dâru'n-Nahdati'l-'Arabiyye, Beyrut, 1972, s. 334-336; Emîl Bedî' Yakûb, *Mu'cemu'l-Muvaşşal*, s. 434-439.

⁸⁰⁹ Güler vd, *Dil İlimleri*, s. 343.

ile başlıyorsa tam muvaşşaktır.⁸¹⁰Muvaşşahın temel taşı olan kûfl ise, kafiyesi bütün muvaşşahlarda aynı olmak üzere, en az iki, en çok sekiz gûşndan oluşan satırdır.⁸¹¹

Şiirde şatr olarak isimlendirilen kısımlara, muvaşşahlarda gûşn denmektedir. Kasidelerde şatr ikiden fazla olmamasına rağmen, muvaşşahlarda gûşn en az ikidir veya daha fazla da olabilir. Ayrıca gûşnlar birbirleri arasında kafiyeli de olabilir, kafyesiz bir şekilde sıralanmış da olabilir.⁸¹²Muvaşşahın son kûfluna harce veya merkez denilir. Muvaşşahın en önemli bölümü olarak görülmektedir. Bütün muvaşşah buna göre şekillenmektedir. Hatta bazı muvaşşah yazarı veşşâhlar, önce harceyi yazar ve sonra bütün muvaşşahları bunun üzerine inşa ederler. Kasidenin maṭla‘ı ile aynı değerde olan ve harce olacak kûfliden önce veya kûflun içinde mutlaka قَالَ veya غَنِي fiillerinin veya kiplerinin geçmesi gerekmektedir.⁸¹³

Muvaşşahta beyiti oluşturan her satıra simṭ denir. En az üç, en fazla beş simṭ olur.⁸¹⁴ Muvaşşahta varsa maṭla‘dan sonra gelen, kafiye bakımından maṭla‘, kûfl ve harceden farklı olan ama kendi içinde bir uyuma sahip en az üç simṭtan oluşan ve nadiren beşi aşan kısma ise beyit denmektedir.⁸¹⁵ Muvaşşahlarda beyit ve kûflun oluşturduğu her parçaya da devir denir.⁸¹⁶

en-Nablusî'nin divanında onlarca muvaşşah yer almaktadır. Divandaki muvaşşahlar, simṭ, gûşn, devir, beyit ve kûfl sayıları itibarıyla çeşitlilik göstermektedir. Standart muvaşşahlarda olduğu gibi iki simṭ ve ikişer gûşnlu muvaşşahların yanında, ikiden fazla simṭ ve gûşndan oluşan muvaşşahlar da yer almaktadır. Aşağıdaki muvaşşahda, ikişer gûşnlu ve sekiz simṭden meydana gelen beyit ve kûflun oluşturduğu bir devirin yer aldığı görülmektedir:⁸¹⁷ [Muvaşşah]

⁸¹⁰ İbn Senâ' el-Mulk, *Dâru'l-Turaz*, s. 25; Mecid el-Efendi, *el-Muvaşşahâtü'l-Meşrikiyye*, s. 123; Emîl Bedî' Yakûb, *Mu'cemu'l-Mufaşşal*, s. 434-439; Uzunoğlu, *Arap Edebiyatında Müveşşah*, s. 43.

⁸¹¹ İbn Senâ' el-Mulk, *Dâru'l-Turaz*, s. 26; Emîl Bedî' Yakûb, *Mu'cemu'l-Mufaşşal*, s. 434-439; Uzunoğlu, *Arap Edebiyatında Müveşşah*, s. 44.

⁸¹² Emîl Bedî' Yakûb, *Mu'cemu'l-Mufaşşal*, s. 434-439; Uzunoğlu, *Arap Edebiyatında Müveşşah*, s. 61.

⁸¹³ İbn Senâ' el-Mulk, *Dâru'l-Turaz*, s. 30-31; Uzunoğlu, *Arap Edebiyatında Müveşşah*, s. 54-56.

⁸¹⁴ Emîl Bedî' Yakûb, *Mu'cemu'l-Mufaşşal*, s. 434-439; Uzunoğlu, *Arap Edebiyatında Müveşşah*, s. 62.

⁸¹⁵ İbn Senâ' el-Mulk, *Dâru'l-Turaz*, s. 25-26; Uzunoğlu, *Arap Edebiyatında Müveşşah*, s. 49.

⁸¹⁶ Uzunoğlu, *Arap Edebiyatında Müveşşah*, s. 54.

⁸¹⁷ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 612.

1	مُلْكُ	يَمَلَأُ	الْوُجُودُ	ثُلُثُهُ	لَا حَ	لِالْعِيَانِ
2	يَا	مَوْلَايَ	يَا	مَوْلَايَ		
3	ثُمَّ	ثُلُثَاهُ	بِالشُّهُودِ	أَوْضَحَ	الْكَشْفِ	وَالْبَيَانِ
4	يَا	مَوْلَايَ	يَا	مَوْلَايَ		
5	مُفْرَدٌ	مِنْهُ	لِي	يَجُودُ	بِالْعَطَايَا	وَالْإِمْتِنَانِ
6	يَا	مَوْلَايَ	يَا	مَوْلَايَ		
7	جَاءَنِي	وَالْوَرَى	رُفُودٌ	يُؤَمِّنُ	الْوَصَلَ	وَالْأَمَانَ
8	يَا	مَوْلَايَ	يَا	مَوْلَايَ		

دَوْرٌ

1. (Allah'ın) Hükümü varlığı kuşatır, onun (sadece) üçte biri meydana çıkar,
2. Ey Mevlam, Ey Mevlam!
3. Sonra onun üçte ikisinin görünmesiyle keşif ve beyân aşikâr olur,
4. Ey Mevlam, Ey Mevlam!
5. Onlardan bir tanesi bana lütuf ve şükran ile bağışlanır,
6. Ey Mevlam, Ey Mevlam!
7. Bana insanoğlu(ndan) güven ve vuslat bahşeden bir uyku hali geldi,
8. Ey Mevlam, Ey Mevlam!

Aşk ve sevgi üzerine nasihatlerin yer aldığı aşağıdaki muvaşşahta, ilk simtde üç güşn, ikinci simtde ise dört güşn yapılarak, iki beyit ve kufldan sonra bir devir yapılmıştır.⁸¹⁸ [Meczû‘ Muvaşşah]

5	فَاكْشِفْ	بُنُورِ	الْحَقِّ	أَسْتَارِ	الْحَيَالِ	وَأَفْتَحِ	الْإِعْلَاقِ	وَأَفْرَأِ	الْأَوْرَاقِ
6	ذَا	الْمَعْرُوفِ	وَأَسْمَعِ	رَنَاتِ	الْحَادِي	فَالْوَصْلُ	دَانِي	وَطَابَتِ	الشَّمَامِ

دَوْرٌ

⁸¹⁸ en-Nablusî, *Divānu 'l-Ḥakâik*, s. 456-457.

5. *Hakkın nuru ile hayal perdelerini keşfet, kapalı olanı aç, kâğıtları oku!*

6. *Hakkaniyet sahibi (ol), mazluma yardım edenin çılgınlıklarına kulak ver, vuslat yakın, umut olgunlaştı.*

1. 3. 4. Mevâliyyâ

Klasik şiir türlerinden bir tür olan mevâliyyâ, Abbasi döneminde ortaya çıkmıştır. Fakat isminden hareketle ortaya çıktığı yer konusunda ihtilafa düşülmüştür. Safiyyudîn el-Ĥillî'ye göre Hicri 82'de Haccac döneminde görülmeye başlamıştır. Fakat mevâliyyâ ismiyle anılması Abbasi döneminde olmuştur.⁸¹⁹

Mevâliyyâ, sözlükte efendi anlamına gelen مَوْلَى kelimesinin çoğulu olan “mevaliye” kelimesine birinci tekil şahıs konumundaki nisbet “yâ”sı ile işba‘, yani sondaki fethayı belirginleştirme veya nidâ elifinin bitişiyle oluşmuştur. Mevâliyyânın çoğulu mevâliyyâtır.⁸²⁰

Mevâliyyânın nazım şekli, bir beyitte *mustef'ilun – fâ'ilun* kalıbının dört defa tekrar edilmesidir. Basit bahrinden türetilmiştir. Bu türün ilk şekilleri nahiv ve i'rab kurallarına uygundur. Ayrıca “*savf*” veya “*beyteyn*” adı verilen ve dört mısrası da aynı vezinde ve kafiyede bulunan iki beyitlik bendler (kıtalar) halindeydi. Bu form ile gazel ve medih temaları işlendiği gibi yalnız noktalı yahut yalnız noktasız harflerin kullanılması, beyitlerin belli sayıda kelime veya harflerden müteşekkil olması, her kelimenin iki harfli veya emir kalıbında olması gibi lafzî güzelleştirici sanatlar da icra edilmekteydi. Mevâliyyâ türü Bağdat halkına intikal edinceye kadar bu üslûbu korumuştur. Fakat Bağdat halkının elinde iken, i'rab ve gramer kurallarına dikkat edilmemiş, kelimelerin konuşma dilindeki şekilleri ve mâna güzelliği esas alınmış, mevâliyyâ hem ciddi hem mizahî hem de müstehcen temalara konu olmuş, neticede bu şiir türü Bağdatlılar'a nisbetle anılmaya başlanmıştır. Daha sonra Mısır'a intikal eden mevâliyyâda şehir halkının zevki hâkim olmuş ve yolculuklarda türkü olarak yaygın şekilde söylenmiştir.⁸²¹

⁸¹⁹ Emîl Bedî' Yakûb, *Mu'cemu'l-Mufaşşal*, s. 431-432.

⁸²⁰ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, VIII/223-224; İsmail Durmuş, “Mevâliyyâ”, *DİA*, İstanbul, 2004, XXIX/426-427.

⁸²¹ Safiyyudîn el-Ĥillî, *el-'Atilu'l-Hâlî ve'l-Murheşu'l-Ġâlî*, Hey'etu'l-Mısriyyeti'l-Âmme, Mısır, 1981, s. 105-114; Emîl Bedî' Yakûb, *Mu'cemu'l-Mufaşşal*, s. 431-435; Durmuş, “Mevâliyyâ”, *DİA*, XXIX/426-427.

en-Nablusî'nin divanında toplam iki yüz yirmi altı beyitten oluşan yüz on bir adet mevâliyyâ türünde yazılmış şiir bulunmaktadır. Büyük çoğunluğu gazel konulu olan mevâliyyâlarda Allah'ın sıfatları ve tasavvufî konular da işlenmiştir. en-Nablusî'nin, Şam'da bir binaya bir oda eklediği ve bu odanın girişine odanın yapılış tarihini yazmış olduğu divanının muhakkiki tarafından belirtmektedir.⁸²² Bu durum üzerine yazılmış aşağıdaki şiir, divandaki tek beyitli olan tek mevâliyyâdır:⁸²³ [Mevâliyyâ]

1 وَمَا تَكَامَلُ بِنِيَانٍ فَرِدْتُ لَهُ فَرْدًا وَأَزَحْتُ رَمَهَا قَاعَهُ الْفَرْجِ

1. Kendisine (büyük, uzun) bir oda eklemeden bina tamam olmadı ve kurtuluş salonunun onarımına da tarih düştüm.

Muhteva olarak tevhitten bahsedilen aşağıdaki şiir de, divandaki iki beyitli mevâliyyâlardan birisidir.⁸²⁴ [Mevâliyyâ]

1 رُجَا جَتِكَ أَشْرَقَتْ فِي وَسَطِ مَشْكَا تِكَ فَافْهَمَ وَمِصْبَاحُهَا يَا صَاحِبِي ذَاتِكَ
2 وَرَيْتُهَا خَالِصُ التَّوْحِيدِ مَا فَاتَكَ قُلْ لِي لَكُمْ أَنْتَ غَافِلٌ فِي عَمَاوَاتِكَ

1. Senin camın, kandilinin tam ortasında parıldadı, ey dostum anla, onun ışığı senin özündür (bizzat sensin),

2. Onun yağı senden üstün olan saf tevhittir, bana de ki; sen nice dir körlüğünde gaflettesin?

Allah sevgisine davetin işlendiği aşağıdaki şiir ise, dört beyitli ve farklı bir biçimde yazılmış bir mevâliyyâdır.⁸²⁵ [Mevâliyyâ]

1 غِبَّ عَنِّ وَجُودِكَ تَرَى فِي وَسَطِ قَلْبِكَ رَسْمَ
2 بِهِ حَبِيبِكَ قَسَمَ لَكَ مِنْ شُهُودِهِ قَسَمَ
3 وَأَخْرَجَ عَنِ الْفِكْرِ وَأَخْسِمَ دَاءَ فِكْرِكَ حَسَمَ
4 وَأَعْلَمَ بِأَنَّ التَّفَكُّرَ مِنْ بَقَايَا الرَّسَمِ

⁸²² Bkz. en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 118.

⁸²³ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 118.

⁸²⁴ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 386.

⁸²⁵ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 449.

1. Kalbinin ortasında çizileni görerek varlığından yok ol,
2. Onunla sevdiğin, şahitlerinin pay ettiğinden senin için pay etti,
3. Efkârdan çık, düşünce hastalığını kesip at, bitir,
4. Ve bil ki; tefekkür resimden geriye kalandır.

1. 4. Vezin ve Kafiye

Vezin ve kafiye klasik Arap şiirinde en önemli unsurlardan birisi olarak görülmüştür. Bu unsurlar nazmı nesirden ayıran temel niteliklerdir ve şiirin anlam ve kafiye içeren söz olarak tanımlanmasını sağlayan yapı taşlarıdır.⁸²⁶

Aruz ilminin kurucusu ve *Kitabu'l-'Ayn* isimli eserin müellifi el-Halil b. Ahmed el-Ferâhîdî'nin belirttiği üzere, vezin beyitteki hareke ve sükûnların açık ve kapalı olmak üzere hece türleri itibarıyla belli bir ölçüye göre düzenlenmesidir,⁸²⁷ kafiye ise beyitlerin sonlarının aynı harfle ahenkli bir şekilde bitirilmesidir.⁸²⁸ Şiiri nesirden ayıran ve şiiri nesirden daha edebi ve üstün yapan da işte bu vezin ve kafiye ile süslenmiş olmasıdır.

en-Nablusî, divanındaki şiirlerinde klasik aruz vezinlerini ustaca kullanmıştır. Şiirlerinde klasik on altı aruz vezninin yanında, modern bahirlerden mevâliyyâ, dübeyt, muvaşşah gibi vezinleri de kullanmıştır. Şairin yedi yüz altmış sekiz şiiri klasik bahirlerle, on yedi şiiri dübeyt, yüz on bir şiiri mevâliyyâ, yetmiş beş şiiri muvaşşah ve bir şiiri ise el-kâne ve kâne vezniyle yazılmıştır. Klasik bahirlerden en çok *Haffif* bahrini, modern bahirlerden ise en çok mevâliyyâ bahrini kullanmıştır. Klasik bahirlerin sadece tam hallerinin yanında Meczû' hallerini de şiirlerinde kullanmıştır. Divanda yer alan şiirlerin tamamının bahirleri kullanıldığı şiir sayıları için aşağıdaki tablo oluşturulmuştur:

⁸²⁶ el-Kayravânî, *Kitâbu'l-'Umde*, s. 134.

⁸²⁷ Kudâme b. Ca'fer, *Nağduş-Şi'r*, s. 64; Emîl Bedî' Yakûb, *Mu'cemu'l-Mufaşşal*, s. 458; Hüseyin Tural, *Arap Edebiyatında Arûz*, Ensar Yayınları, İstanbul, 2011, s. 17-19.

⁸²⁸ 'Atîk, Abdulazîz, *'İlmu'l-'Arûd ve'l-Kâfiye*, Dâru'n-Nahdati'l-'Arabîyye, Beyrut, 1987, s. 136.

Tablo 9: Şiirlerin Bahirlere Göre Dağılımı

Bahir Adı	Şiir Sayısı	Bahir Adı	Şiir Sayısı
Ḥafff	191	Meczû' Muvaşşah	13
Mevâliyyâ	111	Muctess	13
Ṭavîl	96	Muhalla Basîṭ	13
Kâmil	88	Meczû' Recez	10
Basîṭ	82	Meczû' Ḥafff	8
Muvaşşah	62	Hezec	5
Remel	56	Meczû' Vafir	5
Seri	44	Mutedarek	3
Meczû'	28	Ehazzu Kâmil	1
Meczû'	28	el-Kâne ve Kâne	1
Vafir	25	Meczû' Dubeyt	1
Medid	19	Meczû'	1
Munserih	17	Meczû' Mutekarib	1
Recez	17	Meczû' Seri	1
Dubeyt	16	Menhuk Munserih	1
Mutekarib	15		

Tabloya göre, şairin en çok tercih ettiği klasik bahir olan ḥafff bahrini, ṭavîl ve basîṭ bahirleri izlemektedir. Modern bahirlerden mevâliyyânın en çok tercih edilen bahir olmasının yanında, muvaşşah da en sık kullanılan modern bahirdir. Şairin bahirleri kullanım oranı, klasik Arap şairlerin genel temayülüne uygundur. Nitekim klasik dönem Arap şairleri daha çok ṭavîl, ḥafff ve basîṭ gibi bahirleri daha çok kullanmış, diğer bahirleri de bu bahirlere oranla daha nadir kullanmışlardır.⁸²⁹

Vezin tercihi şairin duygusunu ve işlediği konuyu aktarmada çok önemli görülmüştür. Şairler bu düşünceyle şiirlerini yazarken kullandıkları vezinlerin kısa veya uzun oluşlarına göre şiirlerini yazmışlar ve genellikle duygularını daha iyi aktardıklarını düşündükleri kısa bahirleri tercih etmişlerdir.⁸³⁰ en-Nablusî'nin

⁸²⁹ İbrahim Enîs, *Mûsîka 'ş-Şi'r*, Mektebetü'l-Anglo el-Mışriyye, 2. b., Kahire, 1952, s. 190.

⁸³⁰ İbn Ṭabâtâbâ, *'Iyâru 'ş-Şi'r*, s. 7-8; el-'Askerî, *Kitâbu 'ş-Şimâ'ateyn*, s. 139; el-Ḳartecennî, *Minhâcu'l-Bulegâ*, s. 86; Muhammed Mustafa Heddâre, *İticâhâtu 'ş-Şi'ri'l-'Arabî fi'l-Ḳarni's-Şâni'l-Hicrî*, Dâru'l-Me'arif, Kahire, 1963, s. 536; Enîs, *Mûsîka 'ş-Şi'r*, s. 175-176.

kullandığı bahirler uzun ve kısa bahirler olarak bir sınıflandırmaya tabi tutulduğunda, sayısal olarak aşağıdaki tablo ortaya çıkmaktadır:

Tablo 10: Şiirlerin Uzun ve Kısa Bahirlere Göre Dağılımı

Kısa Bahirler	Şiir Sayısı	Uzun Bahirler	Şiir Sayısı
Mevaliyya	111	Hâfif	191
Muvaşşah	62	Ṭavîl	96
Remel	56	Kâmil	88
Seri	44	Basîṭ	82
Meczû‘ Kamil	28	Vafir	25
Meczû‘ Remel	28	Medid	19
Dubeyt	16	Munserih	17
Meczû‘ Muvaşşah	13	Recez	17
Muctess	13	Mutekarib	15
Muhalla Basîṭ	13	Hezec	5
Meczû‘ Recez	10	Mutedarek	3
Meczû‘ Hâfif	8		
Meczû‘ Vafir	5		
Ehazzu Kamil	1		
el-Kâne ve Kâne	1		
Meczû‘ Dubeyt	1		
Meczû‘ Mevaliyya	1		
Meczû‘ Mutekarib	1		
Meczû‘ Seri	1		
Menhuk Munserih	1		

Tabloda görüldüğü üzere, en-Nablusî, klasik anlayışın aksine, şiirlerini daha çok uzun bahirlerle yazmıştır. Divanda 558 adet uzun bahirle, 414 adet de kısa bahirle yazılmış şiir yer almaktadır. Şiirlerinin %57’si uzun bahirlerden, %43’ü kısa bahirlerden oluşturan en-Nablusî, uzun bahirlerle şiir yazarak, duygularını daha kapsamlı bir şekilde ifade etme arzusunda olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca şiirlerinin bestelenmesi gibi bir kaygısının olmadığı da söylenebilir. Şiirlerde kullanılan bahirlerin, şiirde işlenen konularla da uyumlu olduğunu söylemek mümkündür. el-Halil b. Ahmed ve talebesi Ahfeş’in ortaya koydukları klasik on altı

bahir⁸³¹ dışında divanda kullanılan modern bahirlerin vezinlerinin burada verilmesi de uygun olacaktır.

Muvaşşahların vezni iki türde ele alınabilir. Birincisi klasik aruz vezinlerine uygun olarak yazılan muvaşşahlar, ikincisi ise bu vezinlerle hiçbir alakası olmayan muvaşşahlardır.⁸³² Muvaşşahların klasik on altı bahre tatbik edilmiş yüz kırk altı örneği bulunmaktadır. Klasik bahirlerin dışında ise yüz yetmiş dört tali vezin tespit edilmiştir.⁸³³

Mevâliyyâların vezni, bir beyitte *mustef'îlun – fâ'îlun* kalıbının dört defa tekrar edilmesidir. Basît bahrinden türetilmiştir.⁸³⁴

Dübeytlerin vezni, hezec bahrine ait özel vezinlerle nazmedilir. Tamamı hezec bahrine ait, yirmi dört farklı şekli vardır. Bu vezin gruplarında tekrarlanan on tef'ileden dokuzu, hezec bahrinin aslî tef'ilesi olan mefâ'îlunun değişime yani zihafa uğramış şekilleridir. Horasanlı Hâce Hasan Kattân, bu yirmi dört veznin ilk tef'ilesinin mef'ûlu veya mef'ûlun olarak tekrarlanması dolayısıyla, bunları bir ağacın gövdeleri, diğer tef'ileleri de dalları gibi kabul ederek, iki rubâî ağacı tasavvur etmiştir. Bu vezinleri, mef'ûlu veya mef'ûlun tef'ilesiyle başlamasına göre ahrab vezinler ve ahrab vezinler olmak üzere iki eşit gruba ayırmıştır.⁸³⁵

el-Kâne ve kâne ise tek bir vezin ve kafiyede yazılan, beytin birinci şatırı ikinci şatırından uzun olan bir türdür. Vezni *müstef'îlun fâ'îlâtun müstef'îlun müstef'îlun fâ'îlâtun fe'lân'*dir.⁸³⁶

Vezin ile ilgili yukarıdaki bilgiler verildikten sonra, divandaki şiirlerin kafiye durumları ile ilgili olarak da aşağıdaki bilgileri vermek mümkündür. Nesirde fasıla

⁸³¹ Klasik bahirler için bkz. el-Ahfeş, *Kitâbu'l-'Arud*, nşr. Ahmed Muhammed Abdudâyim, Kahire, 1989; 'Atîk, Abdulazîz, *'İlmu'l-'Arud ve'l-Kâfiye*, s. 28-130; Nevzat H. Yanık, *Edebi Bilgiler ve Arûz*, 2. b., Fenomen Yayınları, Kayseri, 2014, s. 102-124.

⁸³² Uzunoglu, *Arap Edebiyatında Müveşşah*, s. 72.

⁸³³ Mustafa Aydın, "Müveşşah", *DİA*, İstanbul, 2006, XXXII/229-231.

⁸³⁴ Emîl Bedî' Yakûb, *Mu'cemu'l-Mufaşşal*, s. 431-435; İsmail Durmuş, "Mevâliyyâ", *DİA*, XXIX/426-427.

⁸³⁵ Tevfik Rüştü Topuzoğlu, "Hezec", *DİA*, İstanbul, 1998, XVII/302-304.

⁸³⁶ Muhammed Tefvîk Ebû Ali, *el-Mu'cemu'l-Vâfi fi 'İlmi'l-'Arud ve'l-Kâfiye*, Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 2013, s. 132-133.

sonlarının yani cümle sonlarının aynı harf, hece veya kelime ile bitmesine seci‘ denilirken, bu durumun şiirdeki karşılığı kafiyedir. Seci‘, sözlükte güvercin, kumru gibi kuşların nağmeli bir şekilde ötmesi, dişi devenin tekdüze ve uzun sesler çıkararak inlemesi, bir şeyi kastetmek gibi anlamlara gelmektedir. Terim olarak ise, nesirde iki ya da daha fazla ibarenin fasıla sonlarının aynı olmasıdır. Seci‘ bir harfte meydana gelebileceği gibi birden fazla harfte, bir kelime veya birden fazla kelimedede meydana gelebilir. Seci‘ ve kafiyenin güzel olabilmesi için fasıla sonları doğal olmalı, zorlamadan kaçınılmalı, lafızlar tatlı ve ahenkli olmalı, terkipler fesahat ve belagat kurallarına uymalı, lafız manaya tabi olmalı, yani manaya öncelik verilmeli, seci‘li ve kafiyeli kısımlar manaları itibarıyla birbirinden farklı olmalıdır. Manaları aynıysa bile sonrakilerin öncekileri ya te’kid edici ya da açıklayıcı olmalıdır.⁸³⁷

en-Nablusî’nin şiirlerinde kafiye kullanımı oldukça çoktur, neredeyse bütün şiirlerinde kafiye uyumunu görmek mümkündür. Cahillerin hiçbir kıymetinin olmadığına vurgu yapan aşağıdaki şiirin beyit sonları, aynı kafiye ile kafiyelenmiştir.⁸³⁸ [Haffif]

1 أَهْمَلُونِي مِنْ جَهْلِهِمْ وَهَذَا وَصَفُ قَوْمِي مَا بَيْنَهُمْ مُتَنَاسِقٌ
2 وَهُوَ إِهْمَالٌ رَبِّهِمْ لَهُمْو قَدْ يَسْتَعِيدُوا بِاللَّهِ مِنْ شَرِّ غَاسِقٍ
3 وَأَنَا نَاطِرٌ لَهُمْ فَكَأَنِّي مُصْحَفٌ قَدْ أَقِيمُ فِي بَيْتِ فَاسِقٍ

1. Beni cahilliklerinden uzak tuttular ki bu benim kavmimin aralarında (birbirleriyle) uyumlu oldukları bir özelliğidir,

2. Bu onların Rablerini ihmal (etmeleridir), gecenin zifiri karanlığından ise hemen Allah’a sığınsınlar,

3. Ben, onları seyreden ve sanki fasığın evinde kendisiyle amel edilen bir mushaf gibiyim.

⁸³⁷ Bkz. Celaleddin Muhammed b. Abdurrahman el-Hâtib, el-Kazvîni, *Telhis fi ‘Ulumi’l Belâgat*, 2. b., Daru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, 2009, s. 388; Abdulaziz ‘Atîk, *‘İlmu’l-Bedî*, Dâru’n-Nahdati’l-‘Arabiyye, Beyrut, 1985, s. 215-223; Nusretin Bolelli, *Belâgat*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993, s. 447; Ali Bulut, *Belâgat*, İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2. b., İstanbul, 2014, s. 317-318

⁸³⁸ en-Nablusî, *Divânü’l-Hakâik*, s. 368.

en-Nablusî'nin şiirlerinin kafiyelerinde revî harflerine riayet ederek, başarılı bir kafiye düzeni kurduğunu söylemek de mümkündür. Arap edebiyatında şiirlerin son beytindeki sahîh harfe revî denmektedir. Şiirler bu revî harflerine nispet edilerek siniyye, raiyye, hemziyye gibi isimlerle isimlendirilmiştir.⁸³⁹ Şiirlerin revî harfleri incelendiğinde aşağıdaki gibi bir tablo ortaya çıkmaktadır:

Tablo 11: Şiirlerin Revî Harflerine Göre Dağılımı

Revî Harfi	Şiir Sayısı	Revî Harfi	Şiir
ن	131	ج	16
ر	101	ض	12
د	95	ط	12
م	88	لا	7
ب	75	ذ	6
ل	64	ص	6
ق	58	و	6
ت	43	ز	5
ه	40	ش	5
ك	35	ظ	5
ع	34	ث	4
ح	26	غ	4
ف	26	خ	3
س	23	ا	1
أ	22	ى	1
ي	18		

Tablodan görüldüğü üzere, en çok şiir nûn (ن) harfinde yazılmıştır. Bunu râ (ر), dal (د), mim (م) ve bâ (ب) harfi takip etmektedir. Şair revî harfi olarak Arap alfabesindeki bütün harfleri kullanmıştır. Okunuşu zor veya peltek olan harflerde bile şiirler yazmıştır. Bu durum şairin şiirdeki ustalığının bir göstergesi olarak görülmektedir.

⁸³⁹ Enîs, *Mûsîka 'ş-Şi'r*, s. 245.

2. Üslup Özellikleri

Üslup eda, biçim, stil, tarz ve anlatış yolu anlamlarına gelmektedir.⁸⁴⁰ Edebi bir terim olarak üslup ise, kişinin kendi duygu ve düşüncesini dile getirme, heyecanını ortaya koyma şekli, dili kullanma biçimi olarak tarif edilmektedir.⁸⁴¹ Üslup, yazarın duygu ve düşüncelerini döktüğü bir kalıp, içindekini dışarıya aktarmada izlediği yol, yazılarını onunla renklendirdiği bir boyadır.⁸⁴² Şair üslubunu ortaya koyarken, gramer ve belagatı kullanma tarzını da ortaya koymuş olur ki, bu da onun üslubunun bir parçasıdır.⁸⁴³

en-Nablusî edebi üsluba özen göstermeye çalışmış, ifadelerini canlı tutmaya, dil kurallarına uygun hareket etmeye, edâlarını güzelleştirmeye ve hayal dünyasının zenginliğini aktarmaya çalışmıştır. en-Nablusî'nin şiirlerinin üslubunu ortaya koymak için, kullanılan kelimeler ve cümle yapıları ele alınmalı, anlatım yöntemleri ve edebi sanatlar ortaya konulmalıdır.

2. 1. Kelime Dağarcığı

Cümlelerin temel yapı taşı olan kelime, cümle olmayan, basit bir anlam içeren lafız olarak tanımlanmaktadır.⁸⁴⁴ Bu bağlamda kelime hem lafız hem de manaya işaret etmektedir. Şiirde de hem lafız ve hem de mana önemlidir. Şiirde kelimenin lafız dinleyenine kulağına, manası ise gönlüne hitap etmelidir.⁸⁴⁵

Şiir dilinde kelimelerin özel bir örgü içinde kullanıldığı kabul edilmektedir. Bu nedenle, şiirdeki sanatın dilini daha iyi anlayabilmek için, bu sanatla özdeşleşmiş veya bu sanatı diğerlerinden farklı kılan kelimelerin üzerinde durulması gerekmektedir.⁸⁴⁶

en-Nablusî'nin şiirleri kelime yönünden incelendiğinde, kullanılan kelimelerin konuyla uyum içerisinde olduğu görülmektedir. Şiirlerin genelinde telaffuzu kolay, hoş manalar içeren, herkes tarafından bilinen zarif kelimeler kullandığı gibi, bazı sık

⁸⁴⁰ Karataş, *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, s. 611.

⁸⁴¹ İsmail Durmuş, "Üslup", *DİA*, İstanbul, 2012, XLII/383.

⁸⁴² Abdulhamid Hasan, *el-Uşûlu'l-Fenniyye li'l-Edeb*, Mektebetu'l-Encelevi'l-Mişiyye, Kahire, 1949, s. 183.

⁸⁴³ Cebbûr 'Abdunnur, *el-Mu'cemu'l-'Edebi* s. 20; Ali Cârîm, Mustafa Emin, *el-Belâgâtu'l-Vâdhâ*, el-Mektebetu'l-İslâmiyye, İstanbul, 2005, s. 19.

⁸⁴⁴ Ebû Muhammed Bahâuddîn Abdullah b. 'Akil Abdîrahmân el-Hemedânî, *Şerhu İbn 'Akil 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, Dâru't-Turâs, Kahire, 1980, I/15.

⁸⁴⁵ Fidan, *İbnu'n-Nâkib ve Şiiri*, s. 217.

⁸⁴⁶ Nejedet Gürkan, *Şiir ve Dil Arap Edebiyatı*, Nobel Yayınları, Ankara, 2005, s. 64.

kullanılan kelimelerin yerine, herkes tarafından bilinmeyen ve daha az kullanılan kelimeler de kullanılmıştır. Bu durum şiirin edebi gücünü arttırmaktadır. Divanda en sık kullanılan kelimeler aşk, özlem, kalp, gayb, zahir, batın gibi kelimelerdir. Şairin bir kelimeyi bir şiirde defalarca kullandığı da görülmektedir. Bu durum da şairin bir kusurunu değil, aksine şairin edebi gücünü ortaya koymaktadır.

Divanda birçok şiirde مَحَبَّة kelimesinin onlarca defalarca kullanıldığı görülmektedir. Bir kelimenin bir şiirde defalarca kullanılması, şair için bir kusur olarak görülmesine karşın, şairin aynı kelimeyi şiire anlam uyumu bakımından defalarca uyumlu bir şekilde yerleştirmesi, bir ustalık göstergesi olarak görülmektedir. Aşağıdaki şiirde مَحَبَّة ve نَسَب kelimelerinin birden çok defa kullanıldığı görülmektedir:⁸⁴⁷ [Kâmil]

1 نَسَبُ الْمَحَبَّةِ أَقْرَبُ الْأَنْسَابِ خَالٍ عَنِ الْأَعْرَاضِ وَالْأَسْبَابِ
2 وَوَمَتَى تَدُنُّنَسِتِ الْمَحَبَّةِ بِالسَّوَى حَجَبَتِكَ عَنْكَ كَسَائِرِ الْحِجَابِ

1. Muhabbet bağı, gayeler ve sebeplerden uzak, en yakın soy bağıdır,

2. Her ne zaman sevgi onun dışındaki şeylerle kirlenirse, o zaman diğer örtüler gibi senin üstünü örter.

Aşağıdaki şiirin son beyitlerinde, boru anlamında yaygın olarak kullanılan أَنْبُوبُ kelimesi yerine, daha az bilinen قَسَاطِلُ kelimesinin kullanılması, şairin kelime dağarcığının zengin olduğunu ve şiirde hem nazım açısından hem de telaffuz itibarıyla kulağa hoş gelen kelimeleri seçme hususundaki hassasiyetini ortaya koyması açısından güzel bir örnek teşkil etmektedir:⁸⁴⁸ [Muhalla Basî]

8 وَنَحْنُ لَا نَحْنُ غَيْرَ أَنَّا لِمَاءِ إِيجَادِنَا قَسَاطِلُ

8. Biz biz değiliz, ancak biz su için icat ettiğimiz bir boruyuz.

Aşağıdaki şiirin son beyitlerinde yer alan نَبْرَاسٌ ve مُعْتَعِنٌ kelimeleri de, özenle seçilmiş kelimelerdir. Lamba anlamında yaygın kullanılan مِصْبَاحٌ kelimesinin yerine

⁸⁴⁷ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 70.

⁸⁴⁸ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 403.

نُبْرَانٌ kelimesinin kullanılması ve hadislerdeki uzun rivayet zincirini ifade eden “*falan falandan, o da falandan, o da falandan rivayet etti*” anlamındaki مُعْنَعُنْ kelimesinin عَنَّ kelimesinden ismi meful olarak kullanımı, şairin kelime seçimi konusundaki zenginliğini ve başarısını ortaya koymaktadır.⁸⁴⁹ [Muvaşşah]

18 وَالنُّورُ فِي التَّبْرَاسِ مُعْنَعُنُ الْأَخْبَارِ

18. Lambadaki ışık, rivayet edilen haberler (gibidir).

Şair burada, nasıl ki lambanın insanları aydınlattığı gibi, Peygamberden gelen haberlerin de insanları aydınlattığını ortaya koymak istemiştir. Aşağıdaki şiirde ise, sûfi kelimesinin peş peşe farklı biçimlerde kullanılması, yine edebi yönden kelime kullanım gücüne işaret etmektedir.⁸⁵⁰ [Mevâliyyâ]

1 يَا وَاصِفِي أَنْتَ فِي التَّنْحِيقِ مَوْصُوفِي وَعَارِفِي لَا تَعَالِطُ أَنْتَ مَعْرُوفِي
2 إِنَّ الْفَتَىٰ مِنْ بَعْدِهِ فِي الْأَزَلِ يُؤَفِّي صَافِي فَصُوفِي لِهَذَا سُمِّيَ الصُّوفِي

1. Ey beni vasıflandıran, niteleyen! Gerçekte sen benim suretimsin, Ey beni bilen, tanıyan! Sen (beni) yanılmaya, kandırmaya çalışma, sen benim bildiğim, tanıdığmsın,

2. Şüphesiz yiğit o yiğittir ki, (söz verdiği) sözünü ezelde yerine getirir, Ey saf, temiz, pak kişi! (Sen saf, pak, temiz iken) sûfi ol, (sûfi,) işte bu yüzden sûfi diye isimlendirilmiştir.

2. 2. Cümle Yapıları

Abdulkâhir el-Cürcânî, bir kelimenin lafzının mı yoksa manasının mı önemli olduğunun, cümle içerisindeki konumunun göz ardı edilerek tartışılmasının yersiz olduğuna, üstünlüğün sadece bir lafzın kendisini takip eden diğer lafızlarla anlam bakımından uyumlu olup olmamasına bağlanmamasına ve bu doğrultuda nazma dayalı konuların daha önemli oluşuna dikkatleri çekmektedir.⁸⁵¹

⁸⁴⁹ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 229.

⁸⁵⁰ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 343.

⁸⁵¹ Ebû Bekr b. Abdîrahmân Abdulkâhir el-Cürcânî, *Delâilu'l-Îcâz*, thk. Mahmûd Muhammed Şâkir, 3. b., Matba'atu'l-Medeni, Kahire, 1992, I/46.

Bu düşünce doğrultusunda me‘ani ilmi ortaya çıkmış, sözün duruma uygun söylenmesi (*muhtedayi hal*) önemsenmiştir. Sözün duruma uygun bir şekilde söylenebilmesi için de, haber ve inşâ gibi cümle yapıları, kelimelerin öne veya arkaya alınarak taqdim veya te‘hir yapılması, sözü uzatma veya kısaltma (icâz, itnâb), sözün zikri veya düşürülmesi (hazf) gibi ifade biçimleri ortaya konulmuştur.⁸⁵² Arap şiiri ile Arap nahvinin birbirleriyle iç içe girmiş olduğu, Arap gramer kitaplarının muhtevasında bulunan binlerce şiir örneğinden açıkça anlaşılmalıdır. Bu da Arap dilbilgisinin en temel kaynağının şiir olduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda da, şiirin dilbilgisi yönü önemli hale gelmiştir.⁸⁵³ Şiir ve dil arasındaki bu sıkı bağ, şiiri anlamak için cümle gibi dilin yapısal unsurlarına da bakmayı gerekli kılmaktadır.

2. 2. 1. Haber Cümleleri

Herhangi bir konuda hüküm veren, doğrudur ya da yanlıştır diye nitelenebilecek, meydana gelmiş bir iş ve oluştan haber veren cümleler me‘anî ilminde haber cümlesi olarak isimlendirilmiştir.⁸⁵⁴ Haber cümleleri ya isim ya da fiil cümleleridir. en-Nablusî’nin şiirlerinde, fiil cümlelerinin isim cümlelerinden daha çok kullanıldığı görülmektedir. Dua mahiyetinde ve nasihat türünde şiirlerin çok olması da fiil cümlelerinin isim cümlelerinden daha fazla kullanılmasını zorunlu kılmıştır. Fiil cümlelerinde daha çok geniş zaman bağlamında muzari fiil kullanılmıştır. Tasvir ve tanımların yapıldığı şiirlerde ve medih şiirlerinde ise çoğunlukla isim cümleleri kullanılmıştır. Fiil cümlesine bir örnek olarak, hidayet ve dalaletten bahsedilen aşağıdaki şiirin ilk beytinde, mazi fiil kullanımı görülmektedir:⁸⁵⁵ [Recez]

كَوَاكِبٌ جَرَتْ مِنْ السَّمَاءِ فَأَمْسَكْتَهَا شَبَكَاتِ الْمَاءِ

Gökyüzünden bir yıldız kaydı, onu su kuyuları tuttu.

⁸⁵²Abdulazîz ‘Atîk, ‘*İlmu’l-Me‘ani*, Dâru’n-Nahdati’l-‘Arabiyye, Beyrut, 2009, s. 25-33; İsmail Durmuş, “Meânî”, *DİA*, İstanbul, 2003, XXVIII/204-205; Sedat Şensoy, “Nazmü’l-Kur’ân”, *DİA*, İstanbul, 2006, XXXII/465.

⁸⁵³Gürkan, *Şiir ve Dil*, s. 143.

⁸⁵⁴Abdulazîz ‘Atîk, ‘*İlmu’l-Me‘ani*, s. 42-47; Bolelli, *Belâğat*, s. 189; Eren, Uzunoğlu, *Belâğat Terimleri Sözlüğü*, s. 67; Bulut, *Belâğat*, s. 82.

⁸⁵⁵en-Nablusî, *Divânu’l-Hakâik*, s. 26.

İsim cümlesine bir örnek olarak, Allah'ın sıfatlarından bahsedilen aşağıdaki şiirin ilk beyitleri verilebilir:⁸⁵⁶ [Meczû‘ Vafir]

أَنَا	النُّورُ	الْمُبِينُ	أَنَا	الْحَقُّ	الْيَقِينُ
أَنَا	الْقُرْآنُ	أَتْلَى	أَنَا	الْحَبْلُ	الْمَتِينُ
أَنَا	عَرْشُ	التَّجَلِّي	أَنَا	الرُّوحُ	الْأَمِينُ
أَنَا	الْكُرْسِيُّ	مِنِّي	بَدَا	السِّرُّ	الْكَمِينُ
أَنَا	الْمَحْفُوظُ	لَوْحِي	أَنَا	الْحِصْنُ	الْحَصِينُ

1. Ben apaçık bir nurum, ben hakke 'l-yakînîm (her şeye vakıf olan),
2. Ben okunan Kur'an'ım, ben sapasağlam ipim,
3. Ben arşın tecellisiyim, ben ruhu 'l-eminim (Cebrail),
4. Ben kürsüyüm, gizemli sır benden açığa çıktı,
5. Ben levh-i mahfuzum (korunmuş levhayım), ben sağlam kaleyim.

en-Nablusî'nin şiirlerinde haber cümleleri çoklukla, muhatabı bilgilendirmek maksatlı kullanılan fâide-i haber⁸⁵⁷ türünde cümlelerdir. Şair bu tür cümlelerle muhatabını aydınlatmak, muhatabına içinde bulunduğu durumu aktarmak ve işlediği konular hakkında bilgi vermek gayesindedir. Daha çok bir terimin ne olduğundan bahseden bilgi verici şiirlerinde, isim cümlelerinin gramer kurallarına uygun bir şekilde verildiği de görülmektedir. Aşağıdaki şiirde şair, nurun iman ile olduğunu, hakiki manada aydınlığın ışık veren cisimlerle sağlanamayacağını, kalpte Allah'ın sadece iman ile tecelli edebileceğini, su ve toprak dâhil bütün varlıkların iman ile aydınlanabileceğini belirterek, bu konularda bilgi verme gayesinde olduğunu ortaya koymuştur.⁸⁵⁸ [Hafif]

⁸⁵⁶ en-Nablusî, *Divânu 'l-Hakâik*, s. 513.

⁸⁵⁷ Ebu Yâkub Yusuf b. Muhammed b. Ali es-Sekkâki, *Miftahu 'l-'Ulûm*, tahk., Abdulhumeyd Hundavi, 2. b., Dâru 'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 2011, s. 171; Celaledin Muhammed b. Abdurrahman el-Hâtib el-Kazvîni, *el-Îdah fi 'Ulûmi'l-Belâga*, thk. Muhammed Abdulmun'im Hafîcî, 3. b., Daru'l-Cil, Beyrut, ts, 1/71.

⁸⁵⁸ en-Nablusî, *Divânu 'l-Hakâik*, s. 499.

1 نُورُ هَذَا الْوُجُودِ بِالْإِيمَانِ لَا بِشَّمْسٍ وَلَا نَجْمٍ دَوَانِي
 2 وَبِهِ الشَّمْسُ وَالنُّجُومُ جَمِيعًا مُشْرِقَاتٌ مِنْ رَحْمَةِ الرَّحْمَنِ
 3 وَلِهَذَا الْكُشُوفُ لَا يَعْتَرِيهَا مِنْهُ إِلَّا عَنْ عَقْلَةٍ وَتَوَانِي
 4 أَيُّ قَلْبٍ مِنَ الْقُلُوبِ تَجَلَّى فِيهِ رَبِّي بَعِيرٍ مَا إِيْمَانِ
 5 وَعُلُومُ الْجَمِيعِ غُلُومًا وَسُفْلًا وَارِدَاتٌ عَنْ وَرْدَةِ كَالِدِهَانِ
 6 فَلَكُ الْمَاءِ وَالتُّرَابِ مَضِيءٌ بِضِيَاءِ الْإِيْمَانِ فِي كُلِّ آنِ

1. Bu varlığın nuru, yakın olan güneş veya yıldızların ışığı ile değil, iman ile,dir,
2. Ve onunla (imanın nuruyla), güneş ve bütün yıldızlar Rahman'ın rahmetinden doğar,
3. Bu sebeple de onun gizlenmesi (güneşin), ancak bir gaflet ve ancak bir oyalanma sebebiyledir,
4. Rabbim (bu güne kadar) kalplerden hangi kalpte iman olmaksızın tecelli etti ki (bundan sonra da etsin),
5. Ve ulvi ve süfli herkesin ilimleri, kıpkırmızı boya gibi bir gülden (Nebi'den) açmıştır,
6. Su ve toprak âlemi her an imanın ışığı ile aydınlanır.

en-Nabluşî, fâide-i haber cümlelerinden başka, yaşadığı duyguyu ortaya koyduğu cümleler de kullanmıştır:⁸⁵⁹ [Tavîl]

5 فَأَفْرَحَنِي ظَنِّي بِهِ إِنَّهُ الَّذِي مِنْ النَّارِ فِي يَوْمِ الْقِيَامَةِ يُنَجِّنَا

5. Kıyamet gününde O'nun bizi ateşten kurtaracağına dair zannım beni sevindirdi.

Bazı şiirlerde tağmin yani mana bakımından cümlenin bir beyitte sona ermeyip sonraki beyite sarktığı⁸⁶⁰ görülmektedir. Bazen fail, bazen de meful ikinci cümleye

⁸⁵⁹ en-Nabluşî, *Divânu'l-Hağâik*, s. 561.

⁸⁶⁰ Emil Bedî' Yakûb, *Mu'cemu'l-Mufaşşal*, s. 190.

sarkmaktadır. Örnek olarak aşağıdaki şiirde, mefulün ikinci beyte sarktığı görülmektedir:⁸⁶¹ [Meczû‘ Muvaşşah]

1 أُرْسِلَ اللَّهُ إِلَيْنَا بِالْكَرَامَاتِ الْعِظَامِ
2 أَحْمَدَ الْمُخْتَارِ طَهُ سَيِّدَ الرُّسُلِ الْكِرَامِ

1. Allah bize yüce kerametleriyle gönderdi,
2. Yüce Rasullerin efendisi Ahmed-i Muhtar-ı Tâhâ'yı.

Aşağıdaki bir diğer şiirde ise yine aynı şekilde cümlenin anlamının bir sonraki beyte sarktığı görülmektedir.⁸⁶² [Hafif]

6 يَا ابْنَ عِلْمِ التَّقَى بَعِيرٍ تَنَاهِي لِاتِّصَالِ بِأَشْرَفِ الْأَذْيَانِ
7 وَارِثًا كُنْتَ عِلْمِ حَيْرِ نَبِيِّ هُوَ طَهُ مُحَمَّدُ الْعَدْنَانِي

6. Ey tükenmeyen takva ilminin evladı! Sen dinlerin en şereflişine bağılandığın için,
7. Peygamber Tâhâ Muhammed Adnanî'nin en hayırlı olan ilminin varisi sen oldun.

2. 2. 2. İnşâ Cümleleri

Sözlükte icat etmek, yoktan var etmek anlamlarına gelen inşâ, yalan veya doğrudur diyemeyeceğimiz, talep bildiren veya bildirmeyen cümle çeşitlerine işaret etmektedir.⁸⁶³ İnşâ cümleleri emir, nehiy, istifham, nida, temenni (gerçekleşmesi mümkün olmayı istemek), teraccî (gerçekleşmesi mümkün olanı istemek), yemin, şaşıрма, övgü ve yergi gibi türlere ayrılmaktadır.⁸⁶⁴

en-Nablusî'nin şiirlerinde inşâ türlerinden istifham, emir, nehiy ve nida türlerinde şiirler oldukça çoktur. Bu türler ile ilgili şiirler, ilgili başlıklar altında aşağıda incelenmiştir.

⁸⁶¹ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 482-483.

⁸⁶² en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 565.

⁸⁶³ es-Sekkâki, *Miftahu'l-'Ulûm*, s. 166; el-Kazvîni, *el-İdah*, I/55-57; Ahmed b. Mustafa Taşköprizâde, *Miftahu's-Sa'ade ve Mişbâhu's-Siyâde fi Mevdu'ati'l-'Ulûm*, Dârul-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1985, II/446-448; Bolelli, *Belâgat*, s. 229; Bulut, *Belâgat*, s. 64.

⁸⁶⁴ el-Kazvîni, *el-İdah*, I/52-96; Abdulfettâh Besyûni, *'İlmu'l-Me'ani Dirâse Belâgiyye ve Nakdiyye li-Mesâili'l-Me'anî*, Mektebetu Vehbe, Kahire, 1998, II/80-82.

2. 2. 2. 1. İstifham

en-Nablusî, birçok şiirine soru ile başlamıştır. Şiirin ilerleyen beyitlerinde de soru cümlelerinin yer aldığı görülmektedir. Şair sorduğu sorulara bazen kendisi cevap vermiş, bazen de cevabın nerede bulunacağına dair yolu okuyucuya göstermiştir. Şiirlerdeki istifham cümlelerinde sitem, azarlama, yakınma, inkâr, şaşırma, küçümseme gibi durumları içeren manalar yer almaktadır. İnsanın hakikatte ne olduğu ve kendi kendisinin kıymetini bilmesi hususunda yazılmış aşağıdaki şiirde azarlama anlamını içeren istifham yer almaktadır:⁸⁶⁵ [Kâmil]

1 أَجْهَلْتُ قَدْرَكَ أَيُّهَا الْإِنْسَانُ أَنْتَ الْجَمِيعُ وَبَعْضُكَ الْأَكْوَانُ

1. Ey insan! Kıymetinin cahili misin? Sen her şeysin (külsün) ve senin azaların da (birer) âlemdir.

Aşağıdaki şiirde ise, Allah ile kul arasındaki farklar sıralandıktan sonra, Allah ile kulun birbirine denk olduğu iddiasından nasıl korkulmayacağı sorusuyla şaşırma anlamında istifham yer almaktadır:⁸⁶⁶ [Muhalla Basîf]

5 وَكَيْفَ تَخْفَى عَلَى الْمَلَائِمِ

5. İşte bütün bunlar nasıl mülayim (yumuşak huylu) olana gizli kalır ki?

Dalalet içerisinde olanlar ve bunların özelliklerinden bahsedilen aşağıdaki şiirde ise yine bir istifham kullanılmıştır:⁸⁶⁷ [Haffî]

6 أَيْنَ مِنْهُمْ أَهْلُ التَّحْقُقِ بِاللَّهِ وَأَهْلُ الْكَمَالِ وَالْعِرْفَانِ

6. Onlardan Allah ile var olanlar ve kemâl ve irfan sahibi olanlar nerede?

⁸⁶⁵ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 500.

⁸⁶⁶ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 458.

⁸⁶⁷ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 510.

2. 2. 2. Emir

en-Nablusî şiirlerinde emir fillerini çokça kullanmıştır. Özellikle nasihat etme amacıyla kullanılan emir fiillerinin daha çok olduğu görülmektedir. Nasihat dışında uyarma, azarlama, kınama, rica, dua gibi gayelerle emir fiillerin kullanıldığı da görülmektedir. Nasihat içerikli aşağıdaki şiirde peş peşe birçok emir fiil kullanılmıştır:⁸⁶⁸ [Remel]

1 كُنْ عَلَى الصِّدْقِ مُقِيمًا وَالْأَدَبِ وَالزَّمِ الْعِلْمَ بِفَهْمِهِ وَطَلَبِ
2 وَاتَّقِ اللَّهَ بِقَلْبٍ خَاشِعٍ وَاجْتَنِبْ ظُلْمَةَ أَنْوَاعِ السَّبَبِ
3 وَأَنْظِرِ النُّورَ الَّذِي فِي طَيْبِهِ حَيْثُ أَدْنَى بِالْأَقْصَى وَاقْتَرِبْ
4 وَتَوَكَّلْ فِي الْمُهَمَّاتِ عَلَى خَالِقِ الْخَلْقِ تَنَلْ أَعْلَى الرَّتَبِ
5 وَتَوَسَّلْ كُلَّ وَقْتٍ فِي الَّذِي أَنْتَ رَاجِيهِ بِهِ تَلَقَّ الْأَرْبَ

1. Doğruluk üzere ve edebi uygulayan ol, anlama kabiliyeti ve istekle ilme yapış,
2. Ürperen bir kalp ile Allah'tan kork ve çeşitli sebeplerle (olsa bile) zülüm etmekten sakın,
3. O'nun muhtevasındaki (gizemli) nura bak ki, (o nur ile) öteleler ayağa serilir, (hemen) yakınlaş,
4. Çok önemli şeylerde, yaratılmışları yaratana tevekkül et ki, mertebelerin en yükseğine ulaşasın,
5. Muradına nail olmada ümidinin olduğun konularda her an (Allah'a) yönel ki, maksadına ulaşasın.

Aşağıdaki şiirde de yine, nasihat etme ve uyarma amacıyla emir fiiller kullanılmıştır:⁸⁶⁹ [Basî]

6 وَأَشْكُرْ عَلَى كُلِّ حَالٍ أَنْتَ فِيهِ فَمَا عَنْ حِكْمَةٍ قَدْ خَلَا أَمْرٌ إِلَيْكَ يَجِي
7 وَأَصْبِرْ وَصَابِرٌ لِأَحْكَامِ الْإِلَهِ وَلَا تَضْجِرْ وَإِيَّاكَ فِي الدُّنْيَا مِنَ اللَّجْجِ

6. İçinde bulunduğun her hale şükret ki, sana gelen (içinde bulunduğun durum) hikmetsiz değildir,

⁸⁶⁸ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 61.

⁸⁶⁹ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 117.

7. İlahi hükümlere karşı sabret ve sabreden ol, bıkkınlık gösterme... Dünyada sebat etmek yalnız sana göredir (senin yapabileceğin bir iştir).

Aşağıdaki şiirde de en-Nabluşî, emir fiilleri dua maksatlı kullanmıştır. Emir kiplerinin kullanılmasına rağmen burada bir rica ve ümit etme durumu vardır.⁸⁷⁰
[Meczû‘ Hafif]

1 فَرَّ دَهْرِي بِحَقِّهِ
2 مِنْ يَدِي مُسْتَحَقِّهِ
3 يَا رُوُوفًا بِخَلْقِهِ
4 صَوَّخَ النَّبْتُ فَاسْقِهِ نَهْلَةً مِنْ سَحَائِكِ
5 فَمُرْنَا زَادَ فَأَعْنِنَا
6 وَأَعْطِنَا مَا هُوَ الْمُنَا
7 ثُمَّ فَجَّحَ هُمُومَنَا
8 وَأَعْنِنَا فَإِنَّا فِي تَرْجِي مَوَاهِبِكِ

1. Zamanım hakkıyla kaçtı (geçti gitti),
2. Elimden layıkıyla (geçti),
3. Ey yarattıklarına pek acıyan!
4. Bitki kurudu, bulutlarından bir yudum ile onu sula!
5. Fakirliğimiz arttı, bizi zenginleştirdi,
6. Bize arzuları(mızı) ver,
7. Sonra (bizden) gamı, kederi gider,
8. Bize yardım et! Çünkü biz senin bağışlamayı ummaktayız.

⁸⁷⁰ en-Nabluşî, *Divânu 'l-Ḥakâik*, s. 82.

2. 2. 2. 3. Nehiy

en-Nablusî şiirlerinde nehiy kipini farklı anlamlar yükleyerek kullanmıştır. Kınama, küçük görme, irşat ve uyarı türünde şiirler yazmıştır. Sıkıntılara sabretmenin tavsiye edildiği aşağıdaki şiirde en-Nablusî, Allah'tan başkasını dost edinmeme ve Allah'tan başkasına ümit bağlamama hususunda nehiy kipini kullanmıştır:⁸⁷¹ [Vafir]

24 وَلَا تَتَرَجَّحْ غَيْرَ اللَّهِ مَوْئِي فَعَيْرَ اللَّهِ مَا فِيهِ الرَّجَاءُ

24. Allah'tan başkasına bir dost olarak ümit bağlama, zira Allah'tan başkasında ümit yoktur.

Allah'ın hidayetinden bahsedilen aşağıdaki şiirde ise insanlara yaptığı bir nasihatinde en-Nablusî, ya âlim ya ilim taliplisi ya da ilmi seven olunmasını emredip, dördüncüsü olan cahillikten de nehyetmiştir:⁸⁷² [Hafff]

15 عَالِمًا كُنْ أَوْ طَالِبًا أَوْ مُجِبًّا مِثْلُ مَا قَالَ تَلَقَّ مَا قَدْ لَقِيتُ
16 لَا تَكُنْ رَابِعًا فَتُهْلِكَ جَهْلًا بِالذِّي قَدْ أَمَرْتَ أَوْ قَدْ نُهِيتُ

15. Ya âlim ol, ya ilim talep eden ol, ya da 'elde etmek istediğini al' sözünde olduğu gibi (ilmi) seven ol,

16. (Sakin), emrolunduğun veya nehyolunduğun şeylerle seni helak edecek cahillik (olan) dördüncüsü olma!

Şair insanlara, Allah'a kulluk ve şeriate uygun bir şekilde yaşama üzerine nasihatlerde bulunduğu aşağıdaki şiirinde de, insanı nefsinin emirlerine uyan bir grubtan olmaması hususunda uyarmakta ve nehiy kipini kullanmaktadır:⁸⁷³ [Remel]

3 لَا تَكُنْ مِنْ نَفَرٍ قَدْ أُمِرُوا فَعَمُوا عَنْهُ وَصَمُّوا بِإِزْدِيَادٍ

3. Devamlı başkalarından emir alıp (Rabbin rızasına) kör, sağır kalan bir gruptan olma!

⁸⁷¹ en-Nablusî, *Divânu'l-Hağâik*, s. 23.

⁸⁷² en-Nablusî, *Divânu'l-Hağâik*, s. 94.

⁸⁷³ en-Nablusî, *Divânu'l-Hağâik*, s. 169.

Yine insanlara nasihatlerin yer aldığı aşağıdaki şiirde, insanın keşif konusunda sabır ile elde ettiği kazanımların, kişinin kendisine Allah tarafından açıldığı belirtildikten sonra kişi, “keşfi bana Allah vermedi” dememesi hususunda uyarılmaktadır.⁸⁷⁴ [Remel]

8 لَا تَقُلْ لَمْ يَفْتَحِ اللَّهُ وَلَا تَطْلُبِ الْفَتْحَ وَحَزِرْ وَرَعَاكَ

8. Allah açmadı diye söyleme ve fethi isteme, korkundan arın!

Allah’a teslim olma hususunda yazılmış aşağıdaki şiirde de peş peşe nehiylerin yer aldığı görülmektedir.⁸⁷⁵ [Tavîl]

18 وَإِيَّاكَ لَا تَسْأَلُ لِمَادَا وَلَا تَقُلْ أُرِيدُ كَذَا مِنْهُ وَلَا تَفْتَرِحْ وَلَا

18. Sakın niye diye sorma, aynı şekilde ondan (şunu, bunu) istiyorum deme, ortaya velayet iddiasıyla da çıkma!

Nehiy içeren şiirlerle şairin, şiirlerinin anlamını kuvvetlendirdiği ve şiirlerine bir ahenk kattığı görülmektedir. Nehiy üslubunun sıkça kullanılması da, şiirlerin fesahatine zarar vermemiş, aksine güçlendirmiştir.

2. 2. 2. 4. Nida

en-Nablusî, nida üslubunu şiirlerinde taaccüp, davet etme ve nasihatte bulunma amaçlarıyla kullandığı gibi, sadece hitap amaçlı da kullanmıştır. Nidalar şiirlerde tek olarak yer aldığı gibi, peş peşe nidaların yer aldığı ve bu durumla da dikkatlerin yoğunlaştırılması amacı güdüldüğü görülmektedir. Yüce Allah’ın sıfatlarının işlendiği aşağıdaki şiirde, bütün müminlere hitaben nida edilmektedir.⁸⁷⁶ [Basîl]

1 يَا مُؤْمِنُونَ بِأَنَّ اللَّهَ خَالِقُكُمْ وَخَالِقٌ لَكُمْ الْأَعْمَالَ أَجْمَعَهَا

1. Ey Müminler! Şüphesiz ki Allah sizi ve sizin için işlerinizin tamamını yaratandır.

⁸⁷⁴ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 387.

⁸⁷⁵ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 606.

⁸⁷⁶ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 335.

Nebiye medih üzerine yazılmış aşağıdaki şiirde zahir ve batına hitap yapılmış, bu hitapla da şiirin edebi değeri arttırılmıştır:⁸⁷⁷ [Kâmil]

7 يَا ظَاهِرًا فِي كُلِّ مَا هُوَ ظَاهِرٌ يَا بَاطِنًا نَفْسِي لِأَنْفُسِكَ الْفِدَا

7. *Ey her zahir olanda zahir olan! Ey batın! Benim nefsim (canım) senin nefislerine (canlarına) fedadır.*

Aşağıdaki şiirde yine bir başka nida edatı ile nida üslubunun kullanıldığı görülmektedir:⁸⁷⁸ [Seri‘]

1 يَا أَيُّهَا النَّاسُ خُذُوا حِذْرَكُمْ مِنْ صُحْبَةِ الْفَاسِقِ وَالْكَاذِبِ

1. *Ey insanlar! Yalancılardan ve günahkâr fâsıkların sohbetinden kendinizi koruyun!*

Ahmed el-Bedevî’den bahsedilen aşağıdaki şiirin ilk beyti de, bir başka nida edatıyla başlamıştır:⁸⁷⁹ [Mutekarib]

1 أَيَا أَحْمَدُ الْبَدَوِيِّ أَنْتَ أَيَّنْ

1. *Ey Ahmet el-Bedevî, sen neredesin?*

en-Nablusî’nin şiirlerinde binlerce defa kullanılmış olan nida üslubu fesahate zarar vermeden kullanılmıştır. Bu kullanımlar şiirlerin değerine değer katmıştır. Özellikle nasihat verme amaçlı yazılmış şiirlerde nida üslubunun oldukça sık kullanıldığı görülmektedir.

2. 3. Anlatım Yöntemleri

en-Nablusî’nin şiirlerinde duygu ve düşüncelerini okuyucuya aktarma hususunda kullandığı yöntemler, edebi sanatlar ve üslup, anlatım yöntemleri başlığı altında alt başlıklar halinde verilmiştir. Şairin şiirlerindeki duyguyu tam anlamıyla alabilmek için şairin anlatım yöntemleri hakkında bilgi sahibi olmak elzemdir. Şair şiirlerinde

⁸⁷⁷ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 181.

⁸⁷⁸ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 47.

⁸⁷⁹ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 243-244.

anlatım yöntemlerinden muhavere ile tahkiye yöntemlerini ve edebi sanatlar ile edebi tasviri kullanmıştır.

2. 3. 1. Muhavere

Karşılıklı konuşma şeklinde bir üslup olan muhavere, en-Nablusî'nin şiirlerinde çok nadir de olsa kullandığı bir anlatım yöntemidir. en-Nablusî, gazel konulu bir şiirinde, şiirin ilk beyitlerinde verildiği üzere, Mecusi birinin öldükten sonra Allah ile aralarındaki konuşmasını şu şekilde vermektedir:⁸⁸⁰ [Remel]

9	فُلْتُ يَا مَوْلَايَ جُدْ لِي كَرَمًا	بِوَصَالٍ قَالَ: لَا لَا أَبَدًا
10	فُلْتُ: فَأَلْوَعُدُ بِهِ تَسْلِيَةً	قَالَ: يَحْتَاجُ بِنَفِي مَنْ وَعَدَا
11	فُلْتُ: فَاسْمَعْ بِخَيَالٍ فِي الْكُرَى	قَالَ لِي: مَا لَكَ طَرَفٌ رَقْدَا
12	فُلْتُ: مَا تَفْعَلُ بِي حِينِيذٍ	قَالَ: مَا أَحْتَارُهُ طُولَ الْمَدَى
13	فُلْتُ: خُذْ رُوحِي فَقَالَ الرُّوحُ لِي	حَلَّ دَعْوَاهَا وَهَاتِ الْجَسَدَا

9. Dedim ki, Ey Mevlam! Bana vuslata ermekle bir kerem (cömertlik) bahşet, dedi ki; Hayır, hayır, asla,

10. Dedim ki, vaat onunla bir vakit geçirmedir, oyalanmadır, dedi ki; Vadeden vaadini yerine getirme ihtiyacı hisseder,

11. Dedim ki; (bari) uykuda hayal görmeye müsaade et, dedi ki; sana ne oluyor ki, göz kapakları uykuya dalmakta?

12. Dedim ki; o zaman bana ne yapacaksın? Dedi ki; uzun bir süre boyunca onu tercih etmeyeceğim,

13. Dedim ki; ruhumu al! Dedi ki; ruh (zaten) benimdir, o iddiayı bırak ve cesedi bana getir!

Gazel konulu bir başka şiirde ise, en-Nablusî'nin Allah aşkı ile ilgili yazdığı taḥmisde, Şeyh Ebû Bekir eş-Şiblî'nin şiirindeki muhaveresi kullanılmıştır:⁸⁸¹ [Tavîl]

⁸⁸⁰ en-Nablusî, *Divânu'l-Ḥaḳâik*, s. 149.

⁸⁸¹ en-Nablusî, *Divânu'l-Ḥaḳâik*, s. 364.

4 يُقُولُونَ لِي: بِاللَّهِ هَلْ أَنْتَ عَاشِقٌ فَمُتُّ: وَهَلْ يَوْمًا خَلَوْتُ مِنَ الْعَشِقِ

4. Bana dediler ki; Billahi, sen âşık mısın? Ben de dedim ki, aşktan uzak durduğum (aşksız) bir gün var mıdır?

2. 3. 2. Tahkiye

en-Nablusî'nin şiirlerinde duygu ve düşüncelerini okuyucuya aktarmada kullandığı yöntemlerden birisi olan tahkiye, anlatılmak istenenin hikâye tarzında ifade edilmesidir. Şiirlerinin tümünde hikâye üslubunu kullandığı veya sadece şiirin birkaç beyitlerinde hikâye üslubuyla tahkiye yaptığı gibi, kısa şiirlerinde bir yerden bir yere gidişini anlatırken yaptığı tahkiyeler de vardır. Aşağıdaki şiirde şeytanın hidayetten nasıl kaçtığı hikâye üslubuyla anlatılmıştır.⁸⁸² [Hafif]

1 فَرَّ إِبْلِيسُ عَنِ هُدَى الْعَرْفَانِ حِينَ قَبِلَ اسْجُدُوا وَآدَمُ دَانِي
2 فَتَجَلَّى بِهِ الْإِلَهِ وَفَعَلَ هُوَ بِاللَّهِ ظَاهِرُ الْحَدَّانِ
3 ثُمَّ إِبْلِيسُ ضَلَّ عَنْهُ وَفِيهِ حَسَدٌ قَامَ وَاعْتَرَتْهُ الْأَمَانِي
4 كَانَ فِي الْقَلْبِ مِنْهُ جَهْلٌ وَكُفْرٌ بِالْإِلَهِ الْمُهَيَّبِينَ الرَّحْمَنِ
5 فَبَدَا اللَّهُ آدَمًا بِالتَّحَلِّي وَهُوَ الْحَقُّ لَيْسَ لِلْحَقِّ ثَانِي
6 وَتَبَدَّى عِلْمُ التَّجَلِّي وَمَا كَا نَ وَعِلْمُ التَّنْزِيهِ كَانَ مَعَانِي
7 ثُمَّ إِنَّ الْأَمْلَاقَ قَدْ عَلِمُوا مِنْ آدَمَ عِلْمَ ذَا التَّحَلِّي الْمَصَانِ
8 وَلِلْإِبْلِيسِ عِلْمٌ تَنْزِيهِ رَبِّي مَا لَهُ فِي عِلْمِ التَّحَلِّي يَدَانِ
9 حَيْثُ جَاءَ اسْجُدُوا لِآدَمَ حَتَّى سَجَدُوا دُونَهُ لِجَهْلٍ يُعَانِي
10 مَا اسْجُدُوا قَالَ رَبُّنَا أَيُّ لِمَخْلُوقِ قِي وَحَاشَا فَإِنَّ ذَلِكَ فَانِي

1. Hz. Âdem (as) varlık olarak (şeytandan) aşağıya iken, şeytana “secde et!” denildiğinde (şeytan) irfan sahibi Hudâ’dan kaçtı,

2. Böylece ilah ona göründü ve o Allah’ın iki sözünün zahir olmasını sağladı,

3. Bundan sonra şeytan O’ndan (Allah’ı bilmekten) dalalete düştü, onda bir haset oluşmaya başladı ve onu beklentileri kapladı,

⁸⁸² en-Nablusî, *Divânü'l-Hakâik*, s. 560.

4. Onun kalbinde Müheymin ve Rahman olan ilâha karşı bir cahillik ve bir inkâr vardı,

5. Allah Hz. Âdem'e (as) görünmeye (Hz. Âdem'e vahyetyeme) başladı, o hak ikinci hak değildi,

6. Ayan olan, aşikâr olan ilim ve olanlar belirdi ve münezzeh ilim manalardı,

7. Sonra mülkleri, tecelli sahibinin (her şeyi açığa çıkaranın) korunmuş ilmiyle Hz. Âdem'den öğrendiler,

8. İblise gelince, Rabbin eksiksiz ilminden (uzak tutuldu), ilmi tecelli (şeytanın) iki elinde olmadı,

9. "Âdem'e secde ediniz" emri geldiğinde, çektiği cehaleti nedeniyle, onun dışında herkesin secde ettiği yerde,

10. (Şeytan dedi ki:) Neye secde ediyorlar? Rabbimiz dedi ki: herhangi bir mahlûk için, haşa, bu bir fanidir (secde mahlûka değil benim emrimedir).

Bir başka şiirinde en-Nablusî, Hicri 20 Sefer 1143 Çarşamba günü arkadaşlarıyla birlikte Şam'ın dışında Levvân diye bilinen bir yerdeki bir bahçe ve kaleye gidişini, hikâye tarzıyla şu şekilde anlatmıştır:⁸⁸³ [Mevâliyyâ]

1 يَا حُسْنَ بُسْتَانٍ فِي اللَّوَانِ إِسْمُهُ الْبُرْجُ سِرْنَا إِلَيْهِ مَسِيرَ الشَّمْسِ نَحْوَ الْبُرْجِ
2 وَفِيهِ كُنَّا وَقَدْ عَنَى حَمَامَ الْبُرْجِ وَقَلْعَةُ الْأَمْنِ قَدْ بَتْنَا بِهَا فِي الْبُرْجِ

1. Ey Levvan'daki ismi Burç olan güzel bahçe! Biz oraya kale cihetinden güneşin hareketiyle yürüdük,

2. Kalenin güvercinleri şakırken biz orada olduk, kulede kalenin emniyeti bizi büyüledi.

Bir başka şiirde şu şekilde tahkiye yapmıştır:⁸⁸⁴ [Mevâliyyâ]

1 لِي قَصْرٌ عَالٍ نَصَبْتُ مِنْ حَشَبِ كَالْبُرْجِ فِي وَسْطِ بُسْتَانٍ فِي اللَّوَانِ يُسَمَّى الْبُرْجِ
2 وَبَتَّ فِيهِ بَيَاتِ الشَّمْسِ وَسْطِ الْبُرْجِ حَتَّى الْمُعْتُونَ لِي فَافُوا حَمَامَ الْبُرْجِ

⁸⁸³ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 120.

⁸⁸⁴ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 120.

1. *Burc diye isimlendirilmiş, Levan'daki bir bahçenin ortasında kule gibi, ahşaptan yapılmış, diktiğim yüksek bir sarayım var,*

2. *Güneş kalenin ortasına (düşüp) karar kaldığında, Burcun hıçkıran güvercinleri benim için şakıldılar.*

2. 3. 3. Edebi Sanatlar

Şiirde edebi sanatlar olarak, belagatın beyân ve bedi' unsurları kullanılmaktadır. Bedi' sözlük anlamı itibarıyla, hem benzeri görülmemiş bir şekilde bir şey icat eden, hem de icat edilen bu eşsiz şey, örneksiz ve benzersiz yaratan anlamlarına gelmektedir. Bir ilim olarak, belâgat unsurlarından me'ani ve beyan şartlarını taşıyan, sözü güzelleştiren sanatlardan bahseden belâgat ilminin dalına muhassinat yani bedi' adı verilmiştir. Muhassinâta bedi' ilmi adını ilk veren dil âlimi İbn-Malik et-Tai'nin oğlu İbnu'n-Nâzım'dır.⁸⁸⁵ Bedi' ilminde edebi sanatlar, manevi güzelleştiriciler "المَحْسِنَاتُ الْمَعْنَوِيَّةُ" ve lâfzî güzelleştiriciler "المَحْسِنَاتُ اللَّفْظِيَّةُ" olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Muhassinât-ı ma'neviyye mana ile ilgili güzelleştiriciler ve sanatlardır, muhassinat-ı lafzıyye ise nazım veya nesirde yer alan lafızla ilgili güzelleştiricilerdir.⁸⁸⁶

Beyân ise, sözlükte ortaya koymak, açık seçik olmak, açıklamak ve anlaşılır hale getirmek anlamlarına gelmektedir.⁸⁸⁷ Belagatın altında bir disiplin olarak beyân ilmi, sözü açıklık ve kapalılık bakımından birbirinden farklı olan anlatım biçimleriyle ifade etmenin ele alındığı bir disiplindir. Cahiliye dönemine kadar dayanan beyân ilmi hakikat, mecaz, teşbih, kinâye ve isti'âre gibi unsurlardan hangisinin daha belîğ olduğunu incelemektedir.⁸⁸⁸

en-Nablusî, şiirlerinde bedi' ve beyân unsurlarından birçoğunu kullanmış ve kullandığı edebi sanatlarla hem şiirlerini süslemiş hem de ifade ettiği mefhumlara ayrı bir mana derinliği kazandırmıştır.

⁸⁸⁵ el-Kazvîni, *Telhis fi 'Ulumi'l Belâga*, s. 347; 'Atîk, *'İlmu'l-Bedi'*, s. 7-8; Bolelli, *Belâgat*, s. 405; Bulut, *Belâgat*, s. 224; Durmuş, İsmail, "Meani", *DİA*, XXVIII/204.

⁸⁸⁶ el-Kazvîni, *Telhis fi 'Ulumi'l Belâga*, s. 347-360; 'Atîk, *'İlmu'l-Bedi'*, s. 7-76; Bolelli, *Belâgat*, s. 405-538; Bulut, *Belâgat*, s. 224-339.

⁸⁸⁷ es-Sekkâki, *Miftaḥu'l-'Ulûm*, s. 162; İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, XIII/67; Bolelli, *Belâgat*, s. 33.

⁸⁸⁸ es-Sekkâki, *Miftaḥu'l-'Ulûm*, s. 162; el-Kazvîni, *el-İdah*, II/326-327; 'Abdulazîz 'Atîk, *'İlmu'l-Beyân*, Dâru'n-Nahdati'l-'Arabiyye, Beyrut, 1985, s. 7-8; Bolelli, *Belâgat*, s. 33.

2. 3. 3. 1. Cinas

Bedi‘ sanatlarından olan cinas, kelime olarak جَانَسَ fiilinin mastarı olup, iki şeyin birbirine benzemesi anlamına gelmektedir.⁸⁸⁹ Bir edebiyat terimi olarak, manaları farklı, yazılış ve söylenişleri aynı veya benzer olan iki ya da daha fazla kelimenin nazım veya nesirde bir arada kullanılmasına denir. Buna aynı zamanda tecnis, tecânüs ve mücânese isimleri de verilmiştir. İki lafız arasındaki benzerlik harflerin türü, sayısı, hareke ve sükûnu (hey’et) ve sırası yönüyle olmaktadır. Bu dört yönden benzerliğine göre cinas genel olarak cinas-ı tam ve cinas-ı gayrı tam olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır.⁸⁹⁰

en-Nablusî’nin şiirlerinde de cinas türlerinin oldukça çok kullanıldığı görülmektedir. Vahdet-i vücuttan bahsedilen aşağıdaki şiirde يَأْفُوتِي ifadesi her iki şatırın sonunda farklı manalarda kullanılarak tam cinas yapılmıştır.⁸⁹¹ [Haffif]

1 بُوْجُوْدِي فَعْدَنِي يَا فُوتِي وَبِنَارِي لَمْ يَحْتَرَقْ يَأْفُوتِي

1. Ey rızıkım varlığımla beni besle, (nitekim) ateşimle yakutum yanmadı.

Şiirin birinci şatırında يَأْفُوتِي ifadesiyle, ‘ey rızıkım’ anlamında bir kullanım söz konusuysen, ikinci şatırda يَأْفُوتِي ifadesi ise değerli bir taş olan yakut anlamında kullanılmıştır.

Aşağıdaki şiirde ise نَحْتُ ifadeleri, lafzın kökü itibarıyla aynı olup, lafızların tür itibarıyla farklı olmasıyla, yani birincisinde sıfat, ikincisinde ise isim olarak kullanılmasıyla nakıs cinas yapılmıştır.⁸⁹² [Mevaliyya]

1 مَلَاعِبُ الْوَهْمِ أَمْثَالُ الصَّحُورِ النَّحْتُ أَحْوَالُهُمْ لَوْ تَشَاهَدَهَا عَلَيْهِمْ نَحْتُ

⁸⁸⁹ İbn Manzûr, *Lisânu l-‘Arab*, II/383.

⁸⁹⁰ Ebû Bekr b. Abdîrahmân Abdulkâhir el-Cürçânî, *Esrâru l-Belâgâ*, thk. Mahmud Muhammed Şâkir, Dâru l-Medenî, Cidde, 1991, s. 7; el-Kazvîni, *Telhis fi ‘Ulumi l-Belâgâ*, s. 388; ‘Atîk, *‘İlmu l-Bedi’*, s. 195; Bolelli, *Belâğat*, s. 406; Bulut, *Belâğat*, s. 294-296.

⁸⁹¹ en-Nablusî, *Divânu l-Hakâik*, s. 101.

⁸⁹² en-Nablusî, *Divânu l-Hakâik*, s. 102.

1. Onların vehim oyunu oyulmuş taş gibidir, şayet onların bu durumunu görseydin, onların (bu) hali heykel (gibi)dir.

Şiirin birinci beytinde görüldüğü üzere, birinci şatrdaki نَحْتُ ifadesi oymak fiilinden hareketle oyulmuş taş olarak, sıfat yapısında kullanılmıştır. İkinci şatrdaki نَحْتُ ifadesi ise oymak fiilinden hareketle, oyulmuş bir taş, yani heykel anlamında isim olarak kullanılmıştır.

Aşağıdaki şiirde ise şatr sonlarındaki بُرْجُ ifadeleriyle ilk olarak kule anlamında ikinci olarak da kalenin ismi anlamında kullanılarak tam cinas yapılmıştır:⁸⁹³ [Mevâliyyâ]

1 لِي قَصْرٌ عَالٍ نَصَبْتُ مِنْ حَشْبٍ كَالْبُرْجِ فِي وَسَطِ بُسْتَانٍ فِي اللَّوَانِ يُسَمَّى الْبُرْجِ

1. Burc diye isimlendirilmiş, Levân'daki bir bahçenin ortasında kule gibi, ahşaptan yapılmış, diktiğim yüksek bir sarayım var.

Allah aşkından bahsedilen aşağıdaki şiirin birinci beytinin birinci şatırındaki لَوَانُ kelimesi bir yer ismi olarak kullanılırken, ikinci şatırda uzak anlamı olan 'bitmez tükenmez' anlamıyla kullanılarak cinas yapılmıştır. İkinci beyitteki صَوَانُ kelimesi ile de, birinci şatırda yakın anlamında 'çakıl taşı' olarak kullanılmışken, ikinci şatırda kıvılcım çıkarma özelliğine istinaden az bilinen anlamıyla 'çakmak taşı' olarak kullanılmıştır.⁸⁹⁴ [Mevâliyyâ]

1 كَمْ لَيْلَةٍ بَتُّ فِي بُسْتَانٍ فِي لَوَانٍ مُلَوَّنُ الْبَسَطِ فِيهِ وَالْهَوَى لَوَانُ
2 وَاللَّهُ لِي خَافِظٌ يَنْفَى الرَّدى صَوَانُ وَزَنْدٌ عَشْقِي فَدَخَ قَلْبِي لَهُ صَوَانُ

1. Kaç gece rengârenk serginin ve bitmez tükenmez bir zevkin olduğu Levvân'da⁸⁹⁵ bir bahçede geceledim,

2. Allah beni inkâr ederek bir çakıl taşı (gibi) helak olmaktan koruyandır ve kalbimin kadehinde ateş çıkaran aşkım onun için bir çakmak taşı olmuştur.

⁸⁹³ en-Nablusî, *Divânu'l-Hağâik*, s. 120.

⁸⁹⁴ en-Nablusî, *Divânu'l-Hağâik*, s. 564.

⁸⁹⁵ Şam'ın dışında bir yer, Bkz. en-Nablusî, *Divânu'l-Hağâik*, s. 120.

2. 3. 3. 2. İktibas

Sözlük anlamı ateşten köz almayı veya ilim almayı⁸⁹⁶ ifade eden iktibas, terim olarak şiir yahut nesirde bir ayeti kerime veya hadisi şerifin tamamının ya da bir kısmının alıntı yapılmasıdır. Yapılan iktibasın ayet veya hadis olduğu belirtilmez. Bu nedenle “Yüce Allah şöyle buyurdu”, “Hz. Peygamber şöyle buyurdu” şeklinde yapılan alıntılar iktibas sayılmaz. İfadeye canlılık ve güzellik kattığı, sözü pekiştirip güzelleştirdiği için, iktibas edebi bir sanat kabul edilmiştir. İktibas sanatından söz edilebilmesi için en az bir terkip olması şarttır. Bu sebeple söz içerisinde ayetten veya hadisten tek bir kelime alınması iktibas olarak kabul edilmediği gibi, uzun iktibaslar da makbul sayılmaz.⁸⁹⁷ Ayet ve hadislerde geçen ibarelerde hiçbir değişiklik yapılmaksızın şiirde kullanıldığı gibi, bazen mana korunma şartıyla ibarede bazı değişiklikler yapılarak alınması da uygun görülmüştür.⁸⁹⁸ Ancak bazı dil âlimleri, bunu doğru bulmamış, iktibas yapılırken ayet ve hadislerin aynen alınmasını daha doğru bulmuşlardır.⁸⁹⁹

en-Nablusî'nin şiirlerinde birden çok iktibas yer almaktadır. Bu iktibaslar çoğunlukla Kur'an-ı Kerim'den olup, nadiren olsa da hadislerden de iktibaslar vardır. Örneğin, Yüce Allah'ın kudret sıfatından bahsedildiği aşağıdaki şiirde, Rahman Suresi 29. ayetteki كَلَّ يَوْمَ هُوَ فِي شَأْنٍ ifadesi tamamen iktibas yapılmıştır:⁹⁰⁰ [Remel]

7 كَلَّ يَوْمَ هُوَ فِي شَأْنٍ وَدَا عَجَبٌ فَالْيَوْمُ مِنْ تِلْكَ الشُّؤُونِ

7. O, her gün bir iş üzeredir ve ilginçtir ki, bu gün (de) bu işlerdendir.

⁸⁹⁶ ez-Zebîdî, *Tâcu'l-'Arûs*, XVI/350.

⁸⁹⁷ İbn Hicce el-Hamevî, *Hizânetu'l-Edeb ve Gâyetu'l-Ereb*, şerh: ‘İşam Şakÿû, Dâru Mektebeti'l-Hilâl, Beyrut, 2004, II/455; el-Kalkaşendî, *Şubhu'l-'Aşâ*, I/241; Bolelli, *Belâgat*, s. 435; Bulut, *Belâgat*, s. 326-327.

⁸⁹⁸ Abdulhâdi el-Fukeyki, *el-İktibâs mine'l-Kur'ani'l-Kerim*, Dâru'n-Nemir, Dimaşk, tsz, s. 12.

⁸⁹⁹ İbnu'l-Eşîr, *Meşelu's-Sâir*, I/134.

⁹⁰⁰ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 500.

Şairin kerametlerden bahsettiği aşağıdaki şiirinde ise, oruca başlama yani imsak vaktinin tayin edilmesiyle alakalı olarak Bakara Suresinin 187. ayetindeki الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ الْخَيْطُ الْأَسْوَدُ ifadesi iki beyitte bölünerek iktibas yapılmıştır:⁹⁰¹ [Remel]

1 كُلُّ شَيْءٍ هُوَ خَيْطٌ أَسْوَدٌ طَوْلُهُ فِي الْعِلْمِ مِنْهُ يُمَدُّ
2 بَانَ عِنْدِي هُوَ خَيْطٌ أَبْيَضٌ هُوَ أَمْرُ اللَّهِ فَجَرَّ يَقْدُ

1. Her şey, ilimde/ilimle ondan (yardım için) boyu uzatılan siyah bir iptir,

2. Benim katımda Allah'ın emri olan fecrin aydınlattığı beyaz iplik apaçık oldu.

Kâinatın ve yaratılmış bütün varlıkların tefekkür edilmesi üzerine yazılmış aşağıdaki şiirde ise Müsned ve Sahih-i Buharî'de geçen مَا خَلَا اللَّهُ بَاطِلٌ⁹⁰² hadisinden iktibas yapılmıştır:⁹⁰³ [Tavîl]

8 لَقَدْ خَطَّ فِيهَا لَوْ تَأَمَّلْتَ خَطَّهَا أَلَا كُلُّ شَيْءٍ مَا خَلَا اللَّهُ بَاطِلٌ

8. Şayet onun (kâinatın) resmini (çizimini, biçimini) düşünseydin, o resimde şunu yazmıştır: İyi bilin ki Allah'tan başka her şey bâttir.

en-Nablusî aşağıdaki şiirde ise, çörekotu ile ilgili hadisten iktibasın yapıldığı bir başka şiirdir. Bu şiirde şair, إِلَّا مِنَ الْمَوْتِ، إِنْ هَذِهِ الْحَبَّةُ السَّوْدَاءُ شِفَاءٌ مِنْ كُلِّ دَاءٍ، إِلَّا مِنَ الْمَوْتِ، إِنْ هَذِهِ الْحَبَّةُ السَّوْدَاءُ شِفَاءٌ مِنْ كُلِّ دَاءٍ، إِلَّا مِنَ الْمَوْتِ⁹⁰⁴ hadisinden bir bölümü kullanarak iktibas yapmıştır:⁹⁰⁵ [Tavîl]

1 الْحَبَّةُ السَّوْدَاءُ فِي حَدِّهِ بِهَا تُبَاهِي وَرَدَةَ الْأَحْمَرَا
2 وَهِيَ الشِّفَا مِنْ كُلِّ دَاءٍ كَمَا جَاءَ عَنِ الْمُخْتَارِ خَيْرِ الْوَرَى
3 مَنْ لِي بِهَا أَذْفَعُ دَاءٍ الْهَوَى عَنِّي وَلَوْ بِالشَّمِّ أَوْ أَنْ أَرَى
4 وَإِنَّمَا الْوَرْدَةُ نَارٌ وَقَدْ شَمِمْتُ مِنْ حَبِّهَا الْعُنْبَرَا

⁹⁰¹ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 193.

⁹⁰² Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu'fî Buhârî (v. 256/870), *el-Camiu's-Sahih Müsnedu'l-Muhtasar min Umûri Rasulillah (sav) ve Eyyâmihî*, Beytu'l-Efkâr, Riyad, 1998, Fedâilu's-Sahâbe, 56; Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî Ahmed b. Hanbel (v. 241/855), *Müsned*, Müessetü Kurtuba, Kahire, ts., II/248.

⁹⁰³ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 413.

⁹⁰⁴ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu'fî Buhârî (v. 256/870), *Şahih-i Buhârî*, Dâru's-Şa'b, Kahire, 1987, Kitâbu Bed'i'l-Vahy, VII/160.

⁹⁰⁵ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 257-258.

5 فَكَيْتَ شَعْرِي رِيحَهَا لِي شِفَا
 6 هَذَا حَدِيثٌ لَمْ يُبْنِهِ لَنَا إِلَّا الَّذِي عَنْهَا لَنَا حَبْرًا

1. O'nun (Hz. Peygamber'in) yanağındaki **çörekotu** (ben), kırmızı gül(e karşı) övünür,

2. İnsanoğlunun en hayırlısı, seçilmiş olandan (Peygamberden) geldiği gibi o, **her türlü derde şifadır**,

3. Kim onunla (çörek otuyla) bendeki aşk hastalığını, kokusunu alarak veya onu görerek de olsa benden giderecek ki,

4. Şüphesiz gül bir ateştir (ateş gibidir) ve ben onun tanesinden (çörek otundan) amberi kokladım,

5. Keşke onun kokusunu hissetmenin (almanın) veya onu görmenin bana şifa olduğunu bilseydim, şüphesiz onu gören kurtuluşa erer,

6. Bu, bize onu (tam olarak) açıklamayan, ancak sadece (çörekotunun şifa oluşunu) bize haber veren bir hadistir.

2. 3. 3. 3. Telmîh

Sözlük anlamı itibarıyla işaret etmek, göndermede bulunmak, değinmek anlamlarına gelen telmih, nazım veya nesirde çokça bilinen bir mesel, kıssa veya şiire yer vermek veya gönderme yapmaktır. Burada işaret edilen ibarelerin kısmen veya tamamen zikredilmemesine dikkat edilmelidir. Telmîhte asıl olan ibareye sadece işaret edilmesidir.⁹⁰⁶ Telmîhin en güzel olanı, maksadın en açık bir şekilde ortaya konulmuş olanıdır.⁹⁰⁷

Zat-ı İlahî'ye yazılmış gazel konulu aşağıdaki şiirin ikinci beytinde şair, Hz. Yusuf'un gömleğini kardeşleriyle babası Hz. Yakub'a göndermesi ve daha kardeşleri

⁹⁰⁶ Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. el-Huseyn er-Râzî, *Nihâyetü'l-Îcâz fi Rivâyet'il-Îcâz*, thk. Nasrullah Hacımüftüoğlu, Dâru Şâdir, Beyrut, 2004, s. 173; el-Kazvîni, *Telhis fi 'Ulumi'l Belâğa*, s. 170; Bulut, *Belâgat*, s. 332.

⁹⁰⁷ İbn Hicce, *Hizânetü'l-Edeb*, I/406.

gömleği getirmeden Hz. Yakub'un oğlunun kokusunu alması kıssasına işaretle telmih yapılmıştır.⁹⁰⁸ [Dubeyt]

1 أَقْسَمْتُ عَلَيْكَ أَيُّهَا الْمَحْبُوبُ أَنْ تَسْمَحَ لِي فَوْصَلِكَ الْمَطْلُوبِ
2 أَرْسَلَ مِنْكَ الْقَمِيصَ مَعَ رِيحِ صَبَا يَا يُوسُفُ عَصْرُنَا أَنَا يَعْقُوبُ

1. *Ey sevgili (Allah)! Sana yemin ederim ki, arzu edilene ulaşmak için bana gönülden izin ver(din),*

2. *Ey günümüzün Yusufu, sana saba rüzgârıyla gömleği gönderdim, Yakub da benim.*

2. 3. 3. 4. Murâ'âtu'n-Nazîr

Tenâsub, tevfiq, telfik, i'tilâf, muâhât isimleriyle de anılan murâ'âtu'n-nazîr, aralarında zıtlık dışında anlam yönünden ilişki bulunan iki veya daha fazla kelimeyi bir arada kullanmaya denmektedir. Şairin kelime zenginliğine ve kelimeleri kullanma gücüne işaret etmektedir.⁹⁰⁹

en-Nablusî, dünyayı cama benzettiği ve dünyanın cam gibi parlak olduğunu ifade ettiği şiirinin aşağıdaki beytinde, renk yönünden aralarında bir ilişki bulunan kırmızı, sarı ve yeşil kelimeleri bir arada zikredilerek murâ'âtu'n-nazîr sanatı icra edilmiştir.⁹¹⁰ [Kâmil]

3 فِي حُمْرَةٍ فِي صُفْرَةٍ فِي خُضْرَةٍ بِخِلَافٍ مَا هِيَ سَائِرُ الْأَشْيَاءِ

3. *Kızılıktta, sarılıktta, yeşillikte bütün eşyalar, (birbirlerinden ayırt edilme bakımından) diğer eşyaların tam tersinedir.*

Şiirde dünyadaki eşyaların birbirlerinden renkleri yönüyle ayrıldığı ve bu durumunda tıpkı camların birbirlerinden renkleri itibarıyla ayırt edilebileceği ifade edilerek bir benzetme yapılmıştır.

⁹⁰⁸ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 38.

⁹⁰⁹ es-Sekkâki, *Miftahu'l-'Ulûm*, s. 534; el-Kazvîni, *Telhis fi 'Ulûmi'l-Belağa*, s. 88; a.mlf., *Telhisu'l-Miftâh fi'l-Meanî ve'l-Beyân ve'l-Bedi'*, el-Mektebetu'l-'Aşriyye, Beyrut, 2008, s. 178; 'Atîk, *'İlmu'l-Bedi'*, s. 179-181; Ahmed Matlûb, *Mu'cemu'l-Muštalihâti'l-Belâgiyye ve Ta'avvuruhâ*, Mektebetu Lubnân Nâşirûn, Beyrut, 2007, s. 614; Bulut, *Belâgat*, s. 233.

⁹¹⁰ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 27.

Allah'ın kudretinden bahsedilen aşağıdaki şiirin yedinci beytinde, yine ok ve yay gibi silah kategorisine giren iki ögenin bir arada kullanılması ile murâ'âtu'n-naẓîr sanatı icra edilmiştir:⁹¹¹ [Muḥalla Basit]

7 وَكُلُّ سَهْمٍ لَهُ مُصَابٌ وَكُلُّ قَوْسٍ لَهُ رُمَاهُ

7. Ona (atılan) bütün ok(lar) isabet etmiş ve (doğrultulmuş) bütün yay(lar) ona nişan alınmıştır.

2. 3. 3. 5. Tıbâk

Mutâbakât, tatbik, tezat ve tekâfu' isimleriyle de anılan tıbâk, sözlükte uygunluk anlamına gelmektedir. Edebi bir terim olarak da iki zıt kelimeyi nazımda veya nesirde bir arada zikretmek anlamına gelmektedir.⁹¹² Bu sanatta, “sanatta varlıklar zıtlarıyla anlaşılır” kaidesine göre, kelimeler arası anlam zıtlığından faydalanarak sözü daha açık ve daha etkili hale getirme durumu söz konusudur.⁹¹³

en-Nablusî Allah'a olan sevgi üzerine yazdığı gazel konulu aşağıdaki şiirinin birinci beytinde, zahir ve batın kelimelerini bir arada zikrederek tıbak sanatı yapmıştır:⁹¹⁴ [Mevaliyya]

1 ظَاهِرٌ وَمَنْ يَعَشُّهُ عَنْ رُؤْيَيْهِ مَحْجُوبٌ بَاطِنٌ وَمَعْنَاهُ لَفْظُ الْكَوْنِ لَهُ مَنْشُوبٌ

1. O zahirdir, O'nu görmeye âşık olan sevilir, O batındır, anlamı da kâinat sözcüğüdür, o da O'na aittir.

Nebiye medih üzerine yazılmış aşağıdaki şiirde yine birbirine zıt iki kavram olarak zahir ve batın kelimeleri bir arada kullanılarak tıbak sanatı yapılmıştır:⁹¹⁵ [Kâmil]

7 يَا ظَاهِرًا فِي كُلِّ مَا هُوَ ظَاهِرٌ يَا بَاطِنًا نَفْسِي لِأَنْفُسِكَ الْفِدَا

7. Ey her zahir olanda zahir olan! Ey batın! Benim canım senin canlarına fedadır.

⁹¹¹ en-Nablusî, *Divânu'l-Haḳâik*, s. 95.

⁹¹² el-Askerî, *Kitâbu's-Şinâ'ateyn*, s. 242; es-Sekkâki, *Miftaḥu'l-'Ulûm*, s. 533; el-Hafâci, *Sırru'l-Feşâhâ*, s. 15; Bolelli, *Belâgat*, s. 469; Bulut, *Belâgat*, s. 224.

⁹¹³ Fidan, *İbnu'n-Nâkib ve Şiiri*, s. 286.

⁹¹⁴ en-Nablusî, *Divânu'l-Haḳâik*, s. 39.

⁹¹⁵ en-Nablusî, *Divânu'l-Haḳâik*, s. 181.

Şeytanın vesvesesi üzerine yazılmış aşağıdaki şiirde ise su ve ateş gibi iki zıt kavramın bir arada kullanılmasıyla tıbak sanatı icra edilmiştir. Beyitte insan suya, şeytan ise ateşe benzetilerek teşbih yapıldığı da görülmektedir:⁹¹⁶ [Seri‘]

4 وَالْمَاءُ يُطْفِئُ النَّارَ وَالنَّارُ لَا تَسْطُو عَلَى الْمَاءِ بِسُلْطَانِ

4. *Su ateşi söndürür, ateş ise gücüyle (gücüne rağmen) suya tesir edemez.*

2. 3. 3. 6. Mukâbele

Bazı belagatçılara göre, tıbâkın bir kolu olarak görülen mukâbele, başta es-Sekkâki olmak üzere birçok belagat âlimince ayrı bir sanat olarak değerlendirilmiştir. Kelime anlamı olarak bir şeyi başka bir şey ile karşılaştırmak ve yüz yüze getirmek anlamlarında olan mukâbelenin ıstılahî anlamı ise, iki veya daha fazla kelimenin zıt anlamlılarıyla birlikte nesirde veya şiirde zikredilmesidir. Tıbâk iki zıt kelime arasında olurken, mukâbele en az ikişerli grup halinde dört zıt kelime arasında olmaktadır.⁹¹⁷

en-Nablusî, günah, günahkarlar ve ateş azabı üzerine yazdığı aşağıdaki şiirinin sekizinci beytinde, birbirine zıt ikişerli kelime grubu halinde bir terkipte dört zıt unsuru bir arada zikrederek mukâbele sanatını kullanmıştır:⁹¹⁸ [Müctes]

8 فَرَحْمَةٌ بَاطِنًا إِذْ فِي الظَّاهِرِ التَّعْذِيبُ

8. *(Ateş) bâtinî olarak rahmettir, zahirde azap (olarak görünse de).*

Beyitte görüldüğü üzere, anlam itibarıyla birbirine zıt olan zahir ile batın, yani apaçık olan ile gizli olan bir arada zikredilmiştir. Yine birbirine zıt iki kavram olan rahmet ve azap da bir arada zikredilmiştir. Bu ikişerli zıt kelime gruplarının bir beyitte verilmesiyle de mukâbele sanatı yapılmıştır. Allah'ın sıfatlarından bahsedilen aşağıdaki şiirin birinci beytinde de yine, birbirine zıt olan zahir ile batın ve önceden

⁹¹⁶ en-Nablusî, *Divânu'l-Ḥakâik*, s. 508.

⁹¹⁷ es-Sekkâki, *Miftaḥu'l-'Ulûm*, s. 533; el-Kazvîni, *Telhîsu'l-Miftâḥ fi'l-Meanî ve'l-Beyân ve'l-Bedi'*, s. 177; İbn Abdillâh Ahmed Şuayb, *Buḥuşu'n Menheciyye fi 'Ulûmi'l-Belâğati'l-'Arabiyye*, Dâru İbn Ḥazm, Beyrut, 2008, s. 348; Bolelli, *Belâğat*, s. 481; Bulut, *Belâğat*, s. 230.

⁹¹⁸ en-Nablusî, *Divânu'l-Ḥakâik*, s. 38.

bilinen ve önceden bilinmeyen anlamlarındaki السَّابِقُ ve الْمَسْبُوقُ isimleri bir arada kullanılarak mukâbele sanatı yapılmıştır.⁹¹⁹ [Meczu‘ Mevâliyya]

1 أَلْبَاطُ السَّابِقُ الظَّاهِرُ هُوَ الْمَسْبُوقُ وَالْكُلُّ وَاحِدٌ فَكُنْ أَعْلَى مِنَ الْعِيُوقِ

1. Önceden bilinen batın, önceden bilinmeyen zahirdir (gibidir) ve her biri ayyuk yıldızından⁹²⁰ daha yücedir.

Yine Zat-ı İlâhi'ye yazılmış gazel konulu bir şiirin yedinci beytinde birbirine zıt olan mutluluk (veya cennet) ile azap (veya cehennem) ve bir arada olmak ile ayrılık kelimeleri bir arada kullanılarak mukâbele sanatı yapılmıştır.⁹²¹ [Tavîl]

6 وَلَمْ يَكُنِ النَّعِيمُ سِوَى التَّدَانِي وَلَمْ يَكُنِ الْعَذَابُ سِوَى الْفِرَاقِ

6. Mutluluk (cennet) bir arada olamaktan başka bir şey olmadı (değildir) ve azap (cehennem) ayrılıktan başka bir şey olmadı (değildir).

2. 3. 3. 7. Tezyîl

Itnap çeşitlerinden birisi olan tezyîl, bir cümleye, bir mana veya lafzını tekid eden müstakil bir cümle ilave etmekle yapılan bir sanat türüdür.⁹²² en-Nabluî tezyîl sanatını çok nadir kullanmıştır. Aşağıdaki beytin birinci şatırında şair, arkadaşlarında olan belirti ifadesini haksız kazanç olarak vermiş ve ikinci şatırında da arkadaşlarının nasıl hareket ettiklerini açıklamak için yeni bir cümle kurarak tezyîl yapmıştır. Şair bu şiirinde tezyîl sanatını kullanarak şiirinde hem anlatmak istediğini kendisi açıklamaya çalışmış hem de şiirine ayrı bir güzellik katmıştır.⁹²³ [Mevaliyya]

2 لَهُمْ عَلامَةٌ رَفيقِي لَوْ تَرَاهَا سُحَّتْ لَأَيَشْرَبُونَ النَّثْنَ بَلْ يَأْكُلُونَ السُّحَّتْ

2. Benim (kötü bir) arkadaşımda olan belirti onlarda var, keşke fark edebilseydin ki o da haksız kazançtır, onlar tadı bozuk suyu içmezler bilakis haram yerler.

⁹¹⁹ en-Nabluî, *Divânu'l-Ḥaḳâik*, s. 381.

⁹²⁰ Gökyüzünde sağ tarafta kırmızı bir ışıkla parlayan, ikizler burcundan önce doğan bir yıldız. Bkz. Muhakkikin dipnotu, en-Nabluî, *Divânu'l-Ḥaḳâik*, s. 381.

⁹²¹ en-Nabluî, *Divânu'l-Ḥaḳâik*, s. 358.

⁹²² Hikmet Akdemir, *Belağat Terimleri Ansiklopedisi*, Nil Yayınları, İzmir, 1999, s. 200.

⁹²³ en-Nabluî, *Divânu'l-Ḥaḳâik*, s. 102.

Yukarıda verilen örneklerde görüldüğü üzere en-Nablusî, şiirlerinde edebi sanatları sıkça kullanmış, bu sanatlar vasıtasıyla anlatımını güzelleştirmiş ve anlam yoğunluğunu derinleştirmiştir. Sanatları şiirlerin insicamını bozmayacak düzeyde, yerli yerinde ve kıvamında kullanmaya özen göstermiştir. Şiirlerinde kullandığı sanatlar da, herkes tarafından anlaşılacak basitlikte olup, okuyucu ve dinleyicide mana ve lafız bakımından etki oluşturacak düzeyde bir ahenge sahiptir.

2. 3. 4. Edebi Üsluplar

2. 3. 4. 1. Hakikat ve Mecaz

Beyan ilmi unsurlarından teşbihten sonra en çok önemsenen konu hakikat ve mecazdır. Bir kelime dildeki yaygın olan kullanımı ile kullanılıyorsa hakikat, bir karine ve işaretle dilde kullanılan yaygın anlamı dışında bir anlamda kullanılıyorsa mecaz anlamda kullanılmış denmektedir. Mecaz şiirin en önemli unsurlarından sayılmıştır.⁹²⁴

Şiirlerde genellikle mecâzi kullanımlar yaygındır. Mecazi anlamda kullanılan bir kelimenin gerçek anlamla arasında bir benzerlik bulunursa buna isti'âre, benzerlik dışında bir şey bulursa, buna mecaz-ı mürsel denmektedir. Benzerlik dışında bir şeyden kasıt ise sebebiyyet, müsebbebiyyet, külliyyet, cüziyyet, haliyye, mahalliyye vb. olabilir.⁹²⁵

Sözü söyleyenin sözü hakiki manasında kullanmadığına dair getirdiği şeye karine denmektedir. Mecaz-ı mürsel dışında en yaygın kullanılan mecaz türü olan akli mecazda, karineyle bir fiilin hakiki failinde başkasına nispet edilmesi durumu söz konusudur. Akli mecazın alakası da sebebiyyet, zamâniyye, mekâniyye, mefûliyye, fâiliyye veya masdariyye olabilmektedir.⁹²⁶ en-Nablusî, şiirlerinde mecâzi kullanımlara çokça yer vermiştir. Bu mecâzi kullanımlara örnek olarak aşağıdaki

⁹²⁴ Abdulkâhir el-Cürçânî, *Delâilu'l-I'câz*, 1/29; es-Sekkâki, *Miftahu'l-'Ulûm*, s. 472; Ahmed Mustafa el-Merâgî, *'Ulûmu'l-Belâga*, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 4. b., Beyrut, 2007, s. 246; el-Hafâci, *Sırru'l-Feşâhâ*, s. 11; Abbas Mahmud 'Akkâd, *el-Luğatu's-Şa'ire*, Dâru Nahđati Mısr, Kahire, 1995, s. 33-34; 'Abdulazîz 'Atîk, *'İlmu'l-Beyân*, s. 135-142; Bolelli, *Belâgat*, s. 82; Bulut, *Belâgat*, s. 194-196.

⁹²⁵ Şuayb, *Buḥuşu'n Menheciyye*, s. 115-117.

⁹²⁶ Şuayb, *Buḥuşu'n Menheciyye*, s. 119-124.

şiiirinde şair nur, hayal, kilit, sayfa, kadeh, şarap ve heva denizi ifadelerini mecâzi anlamlarda kullanmıştır.⁹²⁷ [Meczû‘ Muvaşşah]

5 فَكَشَفَ بُنُورَ الْحَقِّ أَسْتَارَ الْخَيَالِ وَأَفْتَحَ الْأَعْلَاقِ وَأَفْرَأَ الْأَوْرَاقِ
6 ذَا الْمَعْرُوفِ وَاسْمَعُ رَنَاتِ الْحَادِي فَالْوَصْلُ دَانِي وَطَابَتِ الشَّامُ

5. Hakkın nuru ile hayal perdelerini keşfet, kapalı olanı aç, kâğıtları oku!

6. Hakkaniyet sahibi (ol), mazluma yardım edenin çığlıklarına kulak ver, vuslat yakın, umut olgunlaştı.

Aşağıdaki şiirde ise şair, hidayete erdirenin sadece Allah olmasına rağmen, Hz. Peygamber’i de hidayete erdiren olarak göstererek akli mecaz yapmıştır. Ayrıca, Hz. Âdem ile Hz. Havva’nın cennetten kovulmasına neden olan elma ağacına işaret ederek, bu ağacın tertemiz olduğu ve Hz. Muhammed’in bu ağaçtan filizlendiğinden bahsederek akli mecaz yapmıştır.⁹²⁸ [Basîf]

93 ثُمَّ الصَّلَاةُ تَوَالَتْ وَالسَّلَامُ نَمَا عَلَى نَبِيِّ الْهُدَى مَنْ حُصَّ بِاللِّسِنِ
94 مُحَمَّدٌ خَيْرُ خَلْقِ اللَّهِ مَنْ نَبَتَتْ عَنْ طَيْبِ أَصْلِ لَهُ تُفَاحَةُ الْعُصْنِ

93. Sonra fasih konuşan özel birisi, hidayete erdiren (vesile olan) Nebiye salat peşpeşe geldi, selam arttı,

94. Ki, Allah’ın yarattıklarının en hayırlısı olan Hz. Muhammed (sav), elma dalının tertemiz kökünden filizlenendir.

Bir başka şiirde de şair, düşmanları Doğu ve Batı diye ikiye bölünen esasta kılıç olmayıp kılıcı tutanın eliyle olmasına rağmen, bu eylemlerin faili olarak kılıcı gösterip aralarında bir alaka kurarak akli mecaz yapmıştır.⁹²⁹ [Kâmil]

1 نَزَلَ الْحَدِيدُ فَكَانَ سَيْفًا قَاضِيًا فَسَمَ الْعُدَاةَ مَشَارِقًا وَمَعَارِبًا

1. Demir (gökten) indi ve keskin bir kılıç oldu, düşmanları Doğu ve Batı (olmak üzere ikiye) böldü.

⁹²⁷ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 456-457.

⁹²⁸ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 555.

⁹²⁹ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 37.

2. 3. 4. 2. İsti'âre

Bir beyân sanatı olan isti'âre, الغرابة kökünden gelmektedir ve ödünç almak anlamını taşımaktadır.⁹³⁰ Alakası muşâhabet olmak üzere, lafzın hakiki anlama gelmesine engel olan bir karineyle, bir lafzın hakiki anlamı yerine mecâzi anlamında kullanılması anlamına gelen bir sanattır.⁹³¹ Bu bağlamda isti'âre lugavi mecazlardan olarak kabul edilmektedir.⁹³²

Belagat âlimi İbn Râşîk el-Ğayravânî'ye göre isti'âre, en üstün mecazdır ve yerinde kullanılması şartıyla sözü güzelleştiren lafzi güzelleştiricilerin içerisinde en güzeldir. Yine İbn Hicce de belagat âlimlerinin isti'âreyi mecazın ötesinde kabul ettiklerini belirtmektedir. O'na göre isti'âre mecazdan daha özeldir ve zevk-i selim sahiplerince isti'âreden daha belagatlı bir söz ve daha hoş bir bedi' sanatı bulunmamaktadır.⁹³³

Tanımda da belirtildiği üzere alakası muşâhabet olan bir mecaz olması sebebiyle ifadede teşbihin iki temel ögesi olan müşebbeh ve müşebbeh bihten birini söyleyerek diğerini kastetme yoluyla yapılır.⁹³⁴ Bu açıdan bakıldığında isti'âre sanatının iki temel unsurunun olduğu görülmektedir.

1. el-Muste'ar minh, yani müşebbeh bih.

2. el-Muste'ar leh, yani müşebbeh.

İsti'âreyi sistemli bir şekilde sınıflandırarak alt türlerine ayıran ilk defa 'Abdulğahir el-Cürçânî'dir.⁹³⁵ el-Cürçânî anlamca geniş ve zengin yani mufid ve dar anlamlı yani ğayr-ı mufid olmak üzere isit'âreyi iki temel alt türe ayırmıştır.⁹³⁶ İsti'ârenin yapıldığı kelime çeşidi, muste'ar minh ile muste'ar leh arasındaki benzerlik yönünün bir ya da daha fazla olması, ifadede muhatabın zihnini muste'ar minhe veya muste'ar lehe yönlendirecek mulâimlerin bulunup bulunmaması gibi unsurlar dikkate

⁹³⁰ el-Firûzâbâdî, *Ğâmusu'l-Muğîd*, s. 446-447.

⁹³¹ el-Cürçânî, *Esrâru'l-Belâğâ*, s. 30; İbnu'l-Eğîr, *Meşelu's-Şâir*, I/344.

⁹³² Ahmed Maflûb, *Mu'cemu'l-Muştalihâti'l-Belâğiyye*, s. 82.

⁹³³ el-Ğayravânî, *Kitâbu'l-'Umde*, I/269; İbn Hicce, *Hizânetu'l-Edeb*, I/109; Ahmet Yıldız, *Nil Şairi Hafiz İbrahim ve Siyasi Şiirleri*, Palet Yayınları, Konya, 2017, s. 326.

⁹³⁴ es-Sekkâki, *Miftaħu'l-'Ulüm*, s. 369.

⁹³⁵ Ahmed Maflûb, *Mu'cemu'l-Muştalihâti'l-Belâğiyye*, s. 86.

⁹³⁶ el-Cürçânî, *Esrâru'l-Belâğâ*, s. 30.

alınmış ve modern dönem belagat kitaplarında isti‘âre farklı bir açıdan alt başlıklar halinde verilmiştir. En çok kullanılan tarife göre isti‘âre, muste‘ar minh veya muste‘âr lehten herhangi birinin söylenip diğerinin hazfedilmesine göre iki alt kategoride tanımlanmıştır. Muste‘ar minh zikredilmiş muste‘âr leh hazfedilmiş tasrîhî isti‘âre, tam tersi durum söz konusuysa meknî isti‘âre olarak isimlendirilmiştir.⁹³⁷

en-Nablusî de şiirlerinde zaman zaman isti‘âre sanatını kullanmıştır. Nebiye yazdığı gazel konulu bir şiirinde, Peygamberi (sav) aslana benzetmiş ve aslan ifadesini kullanıp Nebiyi kullanmayarak tasrîhî isti‘âre yapmıştır:⁹³⁸ [Hafif]

45 جَلَّ وَجْهٌ بِهِ تَجَلَّى عَلَيْنَا

46 فَقَدْنَا بِنُورِهِ مَا لَدَيْنَا

47 إِنَّ شَهْدَانَهُ بِالْجَمَالِ اِكْتَفَيْنَا

48 أَوْ نَظَرْنَا فِي الْجَلَالِ رَأَيْنَا أَسَدًا فَاتَّكَا مِنَ الْأَسَدِ أُسْطَى

45. O'nunla (Allah'ın) yüce vechi bize tecelli etti/göründü,

46. O'nun yanındayken O'nun nuruyla biz kaybolduk,

47. Şayet O'nun cemaliyle biz müşerref olsaydık bu bize yeterdi,

48. Veya O'na celaliyle baksaydık bir aslanı görür, aslanı öldürmek için de hücum ederdik.

Şiirde gördüğü gibi şair, Peygamberin yüzünü görseydi onu bir aslan olarak göreceğini, bu benzetmenin, o aslana hemen saldırıp öldürmeye kalkışacak kadar güçlü olduğunu ifade etmektedir. Yine Allah aşkından bahsedilen bir şiirinde en-Nablusî, حَفْضَ الْجَنَاحِ ifadesinde merhametli olmak, yumuşak davranmak, kuşun kanat germesine benzetilerek meknî isti‘âre yapılmıştır:⁹³⁹ [Kâmil]

28 حَفْضَ الْجَنَاحِ لَكُمْ وَأَيْسَ عَلَيْنَا لِلصَّبِّ فِي حَفْضِ الْجَنَاحِ جَنَاحِ

28. Size kanat gerdi (size karşı yumuşak davrandı), sizin için kanat girmek sevgiden değildi (sizi sevdiği için değil, merhametlendi).

⁹³⁷ Seyyid Ahmed b. İbrahim el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belağâ fi'l-Me'ânî ve'l-Beyân ve'l-Bedi'*, thk. Hasan Hamed, Dâru'l-Cil, Beyrut, tsz., s. 185-186.

⁹³⁸ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 299-302.

⁹³⁹ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 130.

2. 3. 4. 3. Teşbih

Arap dilinde en çok kullanılan beyân unsurlarından olan teşbih, kelime anlamı olarak benzetmek demektir. İstilahı anlamda ise iki veya daha fazla şeyin bir veya daha fazla vasıfta birleştirilmesidir. Teşbihin rükünleri müşebbeh (benzeyen), müşebbeh bih (kendisine benzetilen), vehu'ş-şebeh (benzetme yönü) ve teşbih edatı olmak üzere dörttür.⁹⁴⁰

Bu dört rükünün kullanılıp kullanılmama durumlarına göre teşbih türleri ortaya konulmuştur. Teşbih edatının kullanılıp kullanılmaması yönünden teşbih mürsel ve müekked olmak üzere ikiye ayrılır. Teşbih, benzetme yönünün zikredilip zikredilmemesi yönünden mücmel ve mufassal diye isimlendirilir. Teşbih edatı ile benzetme yönünün birlikte hazfedildiği teşbihe belîğ teşbih denir ki, belagatçılar tarafından bu tür, en kuvvetli ve en ileri tür olarak kabul edilmektedir. Teşbihte benzetme yönünün ayrıştırılmayacak düzeyde birden fazla unsurdan meydana gelmesine temsili teşbih denir. Belîğ teşbihten sonra en güzel teşbih türü olarak da, temsili teşbih kabul edilmektedir. Benzeyen ve benzetilenin açıkça belli olmadığı, ancak işaretle anlaşıldığı teşbihe zımnî, benzeyenin benzetilenin yerine kullanıldığı teşbihe de maktûb teşbih denir.⁹⁴¹

en-Nablusî, şiirlerinde teşbih unsurunu birçok defa kullanmış, böylece şiirlerine mana ve derinlik kazandırmıştır. Aşağıdaki şiirde ilim talep eden kişiye, her seferde kovulmasına rağmen onu kovana geri dönen bir sinek gibi ilim istemesi öğütlenerek teşbih yapılmıştır:⁹⁴² [Hafif]

1 أَطْلِبِ الْعِلْمَ كَالذُّبَابِ إِذَا مَا طَرَدُوهُ يَعُودُ فِي كُلِّ حَالٍ

1. İlmi tıpkı her durumda onu kovana dönen karasinek gibi iste.

Benzeyen, benzetilen ve teşbih edatının zikredilip, benzetme yönünün tam olarak verilmediği aşağıdaki şiirde ise mücmel teşbih yapılmıştır:⁹⁴³ [Seri⁴]

⁹⁴⁰ es-Sekkâki, *Miftaḥu'l-'Ulûm*, s. 439; el-Kazvîni, *Telḥîs fi 'Ulûmi'l Belâga*, s. 238; 'Abdulazîz 'Atîk, *'İlmu'l-Beyân*, s. 64; Abdulkâhir el-Cürcânî, *Esrâru'l-Belâgâ*, s. 90.

⁹⁴¹ Abdulkâhir el-Cürcânî, *Esrâru'l-Belâgâ*, s. 90-96; es-Sekkâki, *Miftaḥu'l-'Ulûm*, s. 439-445; el-Kazvîni, *Telḥîs fi 'Ulûmi'l Belâga*, s. 238-290; 'Abdulazîz 'Atîk, *'İlmu'l-Beyân*, s. 64-105; Bulut, *Belâgat*, s. 176-190; Yıldız, *Nil Şairi Hafız İbrahim ve Siyasi Şiirleri*, s. 314-320.

⁹⁴² en-Nablusî, *Divânü'l-Ḥakâik*, s. 423.

⁹⁴³ en-Nablusî, *Divânü'l-Ḥakâik*, s. 293.

9 صَبْرُ الْفَتَى يَلْجِي لِمَطْلُوبِهِ

10 كَيْسُفِ الدُّنْيَا وَيَعْتُوبِهِ

9. Gencin sabrı, dileğine sığınmasıdır,

10. Yusuf'un dünyası ve onun Yakub'u gibi.

Allah'ın rızasını kazanmanın onun emirlerine uymakla olduğunun anlatıldığı bu şiirde, Allah'ın rızasına ermek için bir gence yapılan nasihatler bağlamında, gencin meftun olduğuna ulaşma arzusunda sabrı, Hz. Yusuf ile babası Hz. Yakub'un birbirlerine kavuşmada gösterdiği sabra benzetilmiş, bu benzetme yönü de açıkça verilmeyerek mücmel teşbih yapılmıştır. en-Nablusî din, iman ve şeriatın tarifini yaparak, Allah ve Resulüne itaatin ne olduğunu ortaya koyduğu aşağıdaki şiirinde, benzetme yönü ayırıştırılmayacak düzeyde kapalı bırakılarak temsili teşbih yapılmıştır.⁹⁴⁴ [Haff]

4 قَادَهُ الشَّرْعُ كَالْبَهِيمَةِ يَنْفَا دُ بِإِيمَانِهِ فَيَدْنُو الْبَعِيدُ

4. İmanıyla yönetilen evcil hayvan gibi şeriatın rehberliği (ile) uzak hemen yakın oluverir.

Şiirde şeriatın hangi yönlerden bir binek hayvana benzetildiği net bir şekilde ortaya konulmamıştır. Burada iki türden bir benzetme yapıldığı düşünülebilir. Birincisi, şeriatın varılacak yere ulaşmada kişinin hızını ve varma süresini azaltacak bir binek hayvan benzetmesiyle hayvanın hızının insanın hızından daha fazla oluşuna, ikincisi ise kişinin ulaşmak istediği yere varmada ağırlıklarını taşıtmada kullandığı hayvan benzetmesiyle hayvanın insanın yüklerini yüklenmesi durumuna benzetme yapılmıştır. Birinci yönden benzetme daha ağır bassa da, ikinci benzetmenin de geçerli olabilmesi ve benzetme yönünün kapalı bırakılmasıyla temsili teşbih yapılmıştır.

⁹⁴⁴ en-Nablusî, *Divānu'l-Ḥakāik*, s. 189.

Aşağıdaki şiirin birinci beytinde Allah'ı bilenin diri, bilmeyenin ise ölüye benzetildiği görülmektedir. Bu benzetmede teşbih edatı hafzedilmiştir. İkinci beyitte ise Allah'ı bilmemek bir zehire benzetilmiş, zehir de engerek yılanının zehirine ve bala benzetilmiş, benzetme yönünün dış görünüş olarak hangi yönden olduğu da net bir şekilde ortaya konulmamıştır. Yine Allah'ı bilmemenin benzetildiği karahumma da uyuz köpeklere benzetilmiştir. Bu iç içe benzetmelerde de şairin teşbihteki ustalığı ortaya çıkmaktadır:⁹⁴⁵ [Mevâliyâ]

1 يَا عَارِفَ اللَّهِ أَنْتَ الْحَيُّ صَاحِبُ قُرْبٍ وَمُنْكَرِكُ مَيِّتٍ مِنْ جِسْمٍ وَدُفْنٍ فِي الشَّرْبِ
2 مَا السُّمُّ سُمُّ الْأَفَاعِي كَالْعَسَلِ فِي الشَّرْبِ وَلَا أَسْوَدُ الْحُمَى مِثْلَ الْكِلَابِ الْجَرَبِ

1. Ey Allah'ı bilen! Sen dirisin, yakın bir dostsun, seni inkâr eden ise toprağa gömülü ölü bir bedendir,

2. Zehir, ne şerbetteki bal gibi engerek yılanının zehrinden başka bir şeydir ne de karahumma (tifo) uyuz köpeklerden başka bir şeydir.

Yukarıda verilen örneklerde görüldüğü üzere en-Nablusî, şiirlerinde beyân unsurlarını kullanmış, bu üsluplar vasıtasıyla anlatımını güzelleştirmiş ve anlam yoğunluğunu derinleştirmiştir.

2. 3. 5. Edebi Tasvir

Edebi şiirlerde tasvirin önemi çok büyüktür. Arap edebiyatında tasvir, bir nesne veya olayı, içinde bulunduğu durum ve sahip olduğu özellikleri, okuyucunun veya dinleyicinin kafasında infiale yol açabilecek şekilde ortaya koymaktır.⁹⁴⁶

en-Nablusî de şiirlerinde zaman zaman tasvirlerle yer vermiş, sadece mekan tasvirleri değil, içerisinde bulunduğu durumun, duygu halinin tasvirlerini de şiirlerine yansıtmaya çalışmıştır.

en-Nablusî'nin, Hz. Peygamber'e (sav) Kur'an-ı Kerim'in ve bununla birlikte şeriatın kadir gecesinde inişini, gökten demirin inip, insanların kullandığı bir kılıca

⁹⁴⁵ en-Nablusî, *Divânü'l-Hakâik*, s. 43.

⁹⁴⁶ Kudâme b. Ca'fer, *Nağduş-Şi'r*, s. 130; İhsan Abbas, *Fennu'ş-Şi'r*, 4. b., Amman, 1987, s. 193; Ergin, *el-Keyvânî Hayatı ve Şiiri*, s. 111.

dönüşmesi benzetmesiyle anlattığı aşağıdaki şiirinde, kılıcın tasviri yapılmıştır:⁹⁴⁷

[Kâmil]

1 نَزَلَ الْحَدِيدُ فَكَانَ سَيْفًا قَاضِيًا قَسَمَ الْعُدَاةَ مَشَارِقًا وَمَعَارِبًا
2 بَأْسٌ شَدِيدٌ فِيهِ بَلٌّ وَمَنَافِعٌ لِلنَّاسِ فَلْيَمِضِ الْمُعَانِدُ هَارِبًا
3 وَبِهِ الْأَمِينِ عَلَيَّ كَأَن نُّزُولُهُ فَأَسَرَ قَلْبًا بِالْأَمَانِ وَقَالِيَا
4 فِي لَيْلَةٍ هِيَ لَيْلَةُ الْقَدْرِ الَّتِي فِيهَا رَسُولُ اللَّهِ نَالَ مَوَاهِبًا
5 فَأَخَذْتُهُ بِيَدِي الِئِمِينَ حَقِيقَةً فَوَجَدْتُهُ أَمْضَى السُّيُوفِ مَضَارِبًا
6 مِثْدَارُ أَرْبَعَةِ الْأَصَابِعِ قَدْرُهُ فِي طُولِ بَاعِ بِالرَّزَانَةِ سَالِيَا

1. Demir (gökten) indi ve keskin bir kılıç oldu, düşmanları doğu ve batı olarak (ikiye) böldü,

2. Bir sertlik, bilakis pekçok fayda vardır onda, (aynı zamanda) ona karşı çıkan kaşsın,

3. Bana güven veren odur, onun inişidir ve her şeyiyle kalbe ve bedene güven fısıldar,

4. Bir gecede ki, Allah'ın Resulünün (Allah'ın) hediyesine nail olduğu Kadir Gecesi'nde,

5. Onu (kılıcı) sağ elime hakikat(miş gibi) aldım ve O'nu (Hz. Muhammed'i) en keskin kılıç olarak buldum,

6. (Kılıcın, eni) dört parmak miktarında ve (boyu) iki avuç arası (bir kulaç) kadardır.

Şiirde görüldüğü üzere, demirin kılıcın hammaddesi olarak kullanılması, kılıcın İslam kılıcı gibi hak olmayanlarla mücadelede bir araç olarak kullanılması, dünyayı Doğu ve Batı olarak ikiye bölmeye gibi, İslam'ın da dünyayı müslim ve gayrimüslim diye böldüğü mecazi bir benzetmeyle anlatılmaktadır. Şiirde geçen kılıç tasvir edilmiş ve kılıcın özellikleri ortaya konulmuştur. Kılıcın eninin dört parmak genişliğinde, iki avuç arası mesafesinde olduğu belirtilmiştir.

⁹⁴⁷ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 37.

Aşağıdaki şiirde ise yay, tambur, ney, ud, zil ve santurun⁹⁴⁸ aşk duygusunu nasıl coşturduğu üzerine ve bu aletlerin özellikleri üzerine şu şekilde tasvirler yapılmıştır.⁹⁴⁹ [Basî]t]

هَلَّا عَنِتُّمْ بِمَا عَنِّي بِهِ الْوَتْرُ	فَتَسْمَعُوا مِنْهُ يَا عَشَّافَهُ وَتَرَوْا
فَإِنَّ فِي نِعْمَةِ الطَّنْبُورِ بَارِقَةً	مِنَ الْبُرُوقِ الَّتِي فِي الْقَلْبِ تَسْتَعْرِ
وَاسْتَنْطَقُوا الدَّفَّ يَنْطُقُ بِالْإِشَارَةِ عَن	مَعْنَى بَدَأَ وَهُوَ فِي الْأَكْوَانِ مُسْتَتِرٌ
وَهِيَ الْمَعَانِي تَرَاءَتْ فِي السَّمَاعِ لَنَا	عَنْهَا لَقَدْ كَانَ مَحْجُوبًا بِهَا الْبَصْرُ
وَأَخْبَرْتَنَا إِشَارَاتِ الصَّنُوجِ بِهَا	فَهَيِّمِ الْقَلْبَ مِنَّا ذَلِكَ الْخَبْرُ
حَتَّىٰ إِنْعَطَفْنَا عَلَى السَّنْطِيرِ نَسْأَلُهُ	عَنْ عَيْنِهِ فَتَبَدَّىٰ مِنْهُ لِي أَثْرُ
وَقَالَ لِي الْنَّايِ إِنِّي مِنْ إِشَارَتِهِ	وَنَفَخَ رُوحِي مِنْهُ تَبَعْتُ الصُّورُ
وَالْعُودُ عَادَ بِصَوْتِ فِي الْعِنَاءِ شَحِج	وَقَالَ: نَحْنُ وَأَنْتُمْ كُلُّنَا عَبْرُ

1. Ey (yayın) telini geren aşıklar, haydi yay eşliğinde şarkı söyleyenle (birlikte) şarkı söyleyin ve ona (kulak verip) dinleyin,

2. Şüphesiz ki tamburun nağmesinde, kalbi tutuşturan şimşeklerden bir şimşek vardır,

3. Varlıklarda gizlenmiş mananın işaretiyle konuşmaya başlayan defî sorguya çekip konuşturdular,

4. O manalar ki, bize ondan (gelen sesi) işitmekle göründü, şüphesiz ki onunla göz bir perde oldu,

5. Zilin işaretleri (sesleri), kalbin aklını başından alan mesajı, haberi bize bildirdi,

6. Ta ki, santura meylettik, ondan ayınsını (bir santur) istedik ve ondan bizim için bir yapıt (sanat eseri) ortaya çıktı,

7. Ney bana dedi ki; onun işareti banadır ve ruhuma surun diriltmesinden üflledi,

8. Ud, nağmede baş yaran bir ses ile döndü ve dedi ki; biz ve siz, hepimiz üzüldük gözyaşı döktük.

⁹⁴⁸ Santur, İran menşeli, yapı ve biçim yönünden kanunu andıran, tokmaklarla çalınan telli bir çalgıdır. Bkz. Sami Yaylalı, "Santur Nedir?", *Genç Dergisi*, S. 8, İstanbul, 2007.

⁹⁴⁹ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 224.

Şair, yukarıdaki şiirinde görüldüğü üzere yay, tambur, ney, ud, zil ve santur ile ilgili edebi tasvirler yaparak, okuyucunun veya dinleyicinin bu müzik aletlerini ve seslerini kafasında tahayyül edebilmesini sağlamıştır. Bu durum da şairin edebi tasvirde ne kadar başarılı olduğunun bir başka göstergesidir.

Divandaki şiirlerin şekil ve üslup yönünden incelenmesiyle, şairin gayet başarılı şiirler nazmettiği görülmektedir. Şekil ve üslup özelliklerinin ortaya konulması için verilen örnek şiirler ve muhtevada kullanılan şiirler, elbette bu kadarla sınırlı değildir. Ancak verilen şiir örneklerinin, şairin ele aldığı konuların çeşitliliği ve konuları ele alış biçimiyle, kullandığı üslup ve özgünlüğünü sergileyecek nitelikte olduğu görülmektedir.

SONUÇ

XVII. ve XVIII. yüzyılda, Osmanlı hâkimiyetindeki Suriye'nin Şam şehrinde yaşamış olan Abdulganî b. İsmail en-Nablusî, çok saygın bir aileye mensuptur. Bir İslam âlimi olan büyük dedesi İsmail'in miras bıraktığı ve Emevi camiinin yakınlarında, Sûku'l-'Anbarânî çarşısının karşısındaki iki katlı bir evde doğan en-Nablusî, Osmanlı payitahtında önemli bir görevde olan İsmail b. Abdulganî'nin oğludur. Çocuk denecek bir yaşta babasını kaybeden en-Nablusî'nin annesi Zeyneb ed-Duveykî ise, müellifin eğitiminde ciddi katkıları olan, ilmi donanıma sahip bir kadındır.

Hayatının neredeyse tamamını ilim ile meşgul olarak geçiren en-Nablusî, küçük yaşlardan itibaren babasından başlamak üzere, dönemin birçok saygın hocasından dersler okumuştur. Sosyal yapı olarak Osmanlı kentinin bütün özelliklerini taşıyan bir şehir olan Şam'da, hem kültürel hem de ilmi yönden kendisini sürekli geliştirmiştir. Dönemin kıymetli hocalarının eğitiminden geçtikten sonra uzunca bir dönem dersler de vermiştir. İslami ilimlerin hemen hemen her alanında dersler vermiş, tefsir, hadis, fıkıh, kelâm, tecvit, tasavvuf, şiir, edebiyat, felsefe, mantık, rüya tabiri, seyahatname, tarih, cifr gibi birçok sahada kıymetli eserler kaleme almıştır. Onun ilmi derinliği kaleme aldığı üç yüze yakın eserinde açıkça görülmektedir. Nitekim en-Nablusî hakkında yazılmış en son çalışma olan Bekri Alaaddin'in *Bir Çağın Öncüsü Abdulganî en-Nablusî ve Hayatı* isimli eserinde verilen iki yüz seksen eserine ilaveten, on dört eser daha bu çalışmayla eklenerek günyüzüne çıkarılmıştır.

İlmi donanımının yanında hayata bakışı ve yaşam tarzı da, müellifin derinliğini oluşturan unsurlardır. Gayet sakin ve münzevi bir hayat sürmüş, toplumsal sıkıntıların, çalkantıların yaşandığı dönemlerde, dedesinden kalan evinde inzivaya çekilerek kendisini bütün bu olumsuzluklardan korumaya çalışmıştır. Bu yaşam tarzının etkilerini de eserlerinde, özellikle de şiirlerinde görmek mümkündür. Hatta yaşam tarzı düşünce yapısını kuşatacak düzeye ulaşmıştır.

Yaşadığı dönem ve yer itibarıyla etkin olan tasavvufî kültür de, müellifin yaşam tarzını şekillendirmiştir. Hatta sûfi hayatı öylesine benimsemiş ki, Kâdiri, Nakşibendi gibi tarikatlara, her müride nasip olamayacak törenler ve kendisine takdim edilen kıymetli hediyelerle intisap etmesinin yolunu açmıştır. İlmi kişiliği ve yaşam tarzı ile

de, mensubu olduğu tarikatlarda hatırı sayılır makam ve mevkilere yükselmiş, sözüne her daim itibar edilmiştir. Tasavvufî düşüncesinin, İbn Arabî'nin düşüncesinden oldukça etkilendiği görülmektedir. Özellikle İbn Arabî'nin vahdet-i vücud nazariyesinin etkisinde kalmıştır. Fakat bu etki körü körüne bir bağlanma da değildir. Nitekim İbn Arabî'den farklı düşündüğü durumlar da söz konusudur. Örneğin hulûl ve ittihad gibi klasik tasavvufî öğretileri kabul etmemektedir. Hem de bu öğretilerin vahdet-i vücud nazariyesinin tamamlayıcı birer unsuru olmasına rağmen. Bu durumu da onu döneminin tasavvuf âlimlerinden ayrılan bir yönü olarak ortaya çıkarmaktadır.

Hayatının hemen hemen her anından izler taşıyan divandaki şiirleriyle, edebiyattaki ustalığını ortaya koyduğu görülmektedir. Onun şiirlerinin doğru anlaşılması ve şiirlerinde vermek istediği duygunun alınabilmesi, ancak onun hayatına tam anlamıyla vakıf olmakla mümkündür. Döneminde tam anlamıyla bir şiir ustası olarak kendisini ispatlamıştır. Şiirlerindeki anlam yoğunluğu ve belagat unsurlarını ustaca kullanması, bu durumu ortaya koyan göstergelerdir. Etrafındaki birçok önemli sima tarafından şairliği tescillenmiş olan en-Nablusî, şiirlerindeki muhteva çeşitliliği ile geniş bir yelpazede şiirleri olan bir şair olarak dikkatleri üzerine çekmiştir.

Çalışmada ele alınan ve *Divânu'd-Devâvin* isimli divanınin üçüncü bölümü olan *Divânu'l-Hakâik ve Mecmu'u'r-Rekâik* isimli divanda, 13.624 beyitten müteşekkil 972 şiir yer almaktadır. Divanda tasavvufun neredeyse bütün konuları üzerine yazılmış şiirler, önemli bir sayı ve hacim tutmaktadır. Tasavvuf ile doğrudan ilgili şiir sayısı 467'dir. Divanında neredeyse bütün tasavvuf terimlerinin açıklaması mevcuttur. Sadece onun şiirleri okunarak tasavvuf terimlerine hâkim olunabilir demek mümkündür. Tasavvuf konularının hemen hemen bütününe değinilerek yazılan şiirler, zaman zaman geleneksel tasavvuf akımlarının kabul ettiği doktrinleri reddeden bir yol izlemekte, bu durum da en-Nablusî'nin kendisine has tasavvuf öğretilerinin olduğunu ortaya koymaktadır.

Tasavvufî konular dışında klasik Arap şiirinin muhtevalarını da ustaca işlediği görülmektedir. Gazel, ihvâniyyât, medih, tasvir, zühd ve hikem gibi konularda yazdığı şiirlerle, klasik dönemle uyum içerisinde. Onu döneminin diğer şairlerinden ayıran

bir husus da, muhtevada kendisi ile ilgili bilgiler verdiği şiirler neşretmesidir. Akidesi, dini inancı, ibadetlere verdiği değer, Allah aşkı, kerametleri, ilham sahibi oluşu, mensubu olduğu tarikatları, kendisine yaptığı nasihatleri gibi konularda yazdığı şiirleriyle, müellifin hem kişisel özellikleri, hem de inanç yapısı bizzat şairin kendisi tarafından ortaya konulmuştur. Öz yaşam öyküsü temalı şiirleri, diğer konularda yazdığı şiirlerin anlaşılmasını kolaylaştırmakta, hayatı hakkında elde edilen detaylı malumat da şiirlerinde vermek istediği duygu ve mesajın, daha net ve kolayca alınmasını sağlamaktadır.

Şairin edebi yönden ustalığının bir alametifarikası da, şiirlerinde kullandığı nazım türü çeşitliliğidir. Divandaki şiirlerden 10.692 beyitten oluşan 720 şiir kaside türünde, 226 beyitten oluşan 111 şiir mevâliyyâ türünde, 1.202 beyitten oluşan 73 şiir muvaşşah türünde ve 1.504 beyitten oluşan 68 şiir de tahmis türünde yazılmıştır. Görüldüğü üzere klasik Arap edebiyatının en önemli şekli olan kaside türünde oldukça çok şiir yazmıştır. Kasidelerinde çoğunlukla kasidenin içyapısına uymuş, bazen de bu içyapıyı göz ardı etmiştir. Kasidelerindeki en güçlü yönü, çok uzun kasidelerinde bile konu bütünlüğünü sağlamış olmasıdır. Kasidelerinde ana konuyu dağıtmadan, bütünlük içerisinde başarılı bir şekilde işlemiştir ki, daha kasidenin ilk beytinde, kasidenin tamamında konunun işleniş seyri okuyanın veya dinleyenin kafasında netleşmektedir. Kasidelerinde birden fazla konu işlediğinde ise, bir konudan başka bir konuya geçişlerinde, yani tehalluslarda, ustaca ve yumuşak bir geçiş yapmıştır. Okuyucunun bu konu geçişini hemen fark etmesi çoğunlukla imkânsız hale gelmektedir. Şairin kasidelerindeki bir başka ustalığı da, hâtimelerinde görülmektedir. Kasideler işlenen konuyla oldukça uyumlu bir şekilde sonlandırılmış, birçok kasidesinde Peygamber'e salat ve selam ile müellifin kendi ismi zikredilmiştir.

Şiirlerinde kullandığı nazım türlerinden olan tahmislerinde, hep başka şairlerin şiirlerini kullanmış, kendi şiirine tahmis yapmamıştır. Başka şairlerin şiirlerinin beyitlerine kendi beyitlerini ustaca eklemiştir ve çok meşhur şiirler haricinde, okuyucu beyitlerin tamamının şaire ait olduğu hissine kapılmaktadır. Şairin divanında kullandığı diğer nazım türlerinden muvaşşahlarında ve mevâliyyâlarında da, dönemiyle uyum içerisinde olduğu görülmektedir. Bu nazım türlerini de ustaca kullanmış ve bu durum da onun şiirde ustalığını bir kez daha ortaya koymuştur.

Kaside, muvaşşah, mevaliyya, dubeyt gibi birden fazla nazım türüyle şiirler yazması, onu döneminin diğer şairlerinden ayıran bir başka özelliğidir.

en-Nablusî'nin dili, büyük oranda sade ve kolay anlaşılır bir düzeydedir. Şiirlerinde kullandığı kelime çeşitliliğine bakılarak, kelime dağarcığının çok kuvvetli olduğu söylenebilmektedir. Bir nesneyi ifade eden bir kelime kullanmak istediğinde, çoğunlukla herkesin bildiği yaygın kelimeler yerine, edebi olanları daha çok kullanmıştır. Bu seçtiği kelimeler de genel anlamda konuyla uyumludur ve dile ağır gelen, kulak tırmalayan kelimeler oldukça azdır. Yabancı kelimeler ise yok denecek düzeyde azdır. Ayrıca fasih olmayan kelimeleri yani ammice kullanımlara yer vermesi de, onun şiirlerini edebi yönden daha değerli kılmıştır. Şiirlerinde cümle yapılarını çoğunlukla kendisine has bir üslupla oluşturmuş, haber ve inşa cümlelerinde, dil ve belagat kurallarıyla aynı doğrultuda hareket etmiştir. Çok farklı cümle yapılarını bir arada kullanarak, şiirlerini tekdüze olmaktan kurtarmıştır. İnşai cümlelerinde konuyla uyumlu ve içerisinde bulunduğu hale en uygun olanı tercih etmiştir. Kimi zaman istifham, kimi zaman emir veya nehiy, kimi zamanda nida ifadesiyle duygularını gayet etkili bir şekilde yansıtmıştır.

Şiirlerde yaygın kullanılan anlatım yöntemlerini de kullanan şair, karşılıklı konuşma şeklindeki muhavereyi, olayı hikâye tarzında anlatma uslubu olan tahkiyeyi ve edebi tasvir gibi anlatım yöntemlerini, okuyucuyu sıkmadan ve yerli yerinde kullanmıştır. Şiirlerini sanata boğmadan, mukteza-i hale uygun edebi unsurlarla dengeli bir yol takip ederek renklendirmeyi başarmıştır. Hem bedi' hem de beyân usulalarını kullanarak, kelimelerin kullanım gücünü okuyucuya göstermiştir. Edebi sanatları kullanırken aşırıya kaçmamış, sırf sanat yapmış olmak için sanat yapmaktan da sakınmıştır.

Klasik Arap edebiyatının vazgeçilmez unsurlarından olan vezin ve kâfiye de, şairin her zaman şiir yazarken göz önünde bulundurduğu önemli unsurlardır. Şiirlerinde daha çok uzun bahirlerle şiirler yazmış, bu tavırla da şiir yazmada duygularını aktarmayı önemseydiğini, şiirlerinin bestelenmesi veya kolayca ezberlenerek halk arasında kullanılmasını önemseyemediğini ortaya koymaya

çalışmıştır. Klasik bahirlerin hemen hemen her türünde şiirler yazmış, bu klasik bahirlere ek olarak modern bahirlerle de şiirler yazmıştır.

en-Nablusî'nin şiirlerinin işlediği konu, şekil ve üslup yönlerinden yani ele alınan konuların çeşitliliği ve işleniş biçimi, kullandığı nazım biçimleri, dil ve üslup özellikleri, vezin ve kafiye gibi şiirlerine ahenk katan unsurları yönünden oldukça iyi bir durumda olduğu görülmektedir. Müellifin şairliğinin kendisine has karakteristiği itibarıyla, Arap şiir geleneğinin geçmişten müellifin yaşadığı güne kadar geçirdiği değişim ve dönüşüme ayak uydurması ve bir taraftan geçmişle bağını koparmadan devam ettirmesi, diğer taraftan da çağının gündemini takip edip yeniliklere açık bir şekilde yeni anlamlar peşinden koşan bir özelliğe sahip olduğu görülmektedir. Onun bu özelliği de, onun şiirlerindeki eski ile yeni dönemlerin izlerini taşımasıyla görülmektedir.

en-Nablusî'nin birçok eseri gibi, şiirleri de yeteri düzeyde çalışılmamıştır ve ne yazık ki hak ettiği değeri görememiştir. Şairin hayatı hakkında çok detaylı bilgilere kolayca ulaşılabilmesine rağmen, şiirleriyle ilgili nerdeyse tek bir şerhe bile rastlanmamaktadır. Geniş bir hacme sahip *Divânu'd-Devâvin* isimli divanının sadece bir bölümü *Divânu'l-Hakâik ve Mecmu'ur-Rekâik* ismiyle tahkik edilmiş ve çalışmada bu kısım değerlendirilmiştir. Şu da bir gerçektir ki, Osmanlı dönemi Arap şiiri konusunda doyurucu ve sağlıklı bilgilerin ortaya konması ve genelleyici yargılara ulaşılması bakımından, özellikle de en-Nablusî'nin eserleri ve şiirlerinin değerinin ortaya konulması özelinde *Abdulganî b. İsmail en-Nablusî ve Divânu'l-Hakâik ve Mecmû'u'r-Rekâik İsimli Eseri* adlı bu çalışmada yer almayan diğer şiirlerin incelenmesi suretiyle geliştirilmelidir. Müellifin bütün eserleri ve şiirleri üzerine yeterli düzeyde çalışmaların yapılması, hem müellife hak ettiği değerini verilmesini hem de dönemin aydınlığa kavuşturulmasını sağlayacaktır. Bu çerçevede müellifin kaleme aldığı ve henüz tahkik edilerek gün yüzüne çıkarılmamış yazma eserlerine, özellikle de akıbeti bilinmeyen el yazmalarına ulaşılarak, bunların gün yüzüne çıkarılması son derece önemlidir. Osmanlı dönemi Arap şiirinin incelenmesi sürecinin yeni bir aşaması olan bu çalışmanın sonuçları arasında, söz konusu döneme yönelik olumsuz iddiaları destekleyen bir bulgu görülmemiştir. Tam tersine bu çalışma Osmanlı dönemi Arap şiirinin çok iyi bir durumda olduğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Abdulaziz, el-‘Azme, *Mir’ātu’ş-Şâm Târihu Dimaşk ve Ehlihâ*, Dâru’l-Fikr, Dimaşk, 2002.
- Abdulfettâh Besyûni, *‘İlmu’l-Me‘ani Dirâse Belâğiyye ve Nakdiyye li-Mesâili’l-Me‘ani*, Mektebetu Vehbe, Kahire, 1998.
- Abdulhamid Hasan, *el-Uşûlu’l-Fenniyye li’l-Edeb*, Mektebetu’l-Encelevi’l-Mışriyye, Kahire, 1949.
- Abdulkâhir el-Cürçânî, Ebû Bekr b. Abdirrahmân, *Delâilu’l-İ‘câz*, thk. Mahmûd Muhammed Şâkir, 3. b., Matba‘atu’l-Medeni, Kahire, 1992.
- Abdulkâhir el-Cürçânî, Ebû Bekr b. Abdirrahmân, *Esrâru’l-Belâğâ*, thk. Mahmud Muhammed Şâkir, Dâru’l-Medenî, Cidde, 1991.
- ‘Abdunnur, Cebbûr, *el-Mu‘cemu’l-‘Edebî*, Dâru’l-‘İlmi’l-Melâyîn, Beyrut, 1984.
- el-Ahfeş, *Kitâbu’l-‘Aruğ*, nşr. Ahmed Muhammed Abdudâyim, Kahire, 1989.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî (v. 241/855), *Müsned*, Müessesü Kurtuba, Kahire, ts.
- Ahmed Ebû Hâka, *Fennu’l-Medih*, Dâru’ş-Şarkî’l-Cedîd, Beyrut, 1962.
- Akkach, Samer, *Abd al-Ghani al-Nabulusi Islam and the Enlightenment*, Oneworld Publications, England, 2007.
- ‘Akkâd, Abbas Mahmud, *el-Luğatu’ş-Şa‘ire*, Dâru Nahđati Mışr, Kahire, 1995.
- Akdemir, Hikmet, *Belağat Terimleri Ansiklopedisi*, Nil Yayınları, İzmir, 1999.
- Akpınar, Cemil, “İcâzet”, *DİA*, XXI, İstanbul, 2000.
- Alaaddin, Bekri, *Bir Çağın Öncüsü Abdulganî Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, Çev. Veysel UYSAL, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995.
- el-‘Alevî, Ebû İdris el-Mueyyed Billah Yahya b. Hamza, *eğ-Tırâz li Esrâril’l-Belâğa ve ‘Ulûmi Hağâiki’l-İ‘câz*, el-Mektebeti’l-‘Unsuriyye, Beyrut, 1423.
- Algar, Hamid, “Nakşibendiyye”, *DİA*, XXXII, İstanbul, 2006.
- Ali, Aynî, *Qavânîni Âli Osmân*, Çev. M. Belin, byy., 1870.
- Ali b. Muhammed, *en-Nesru’l-Edebiyyu’l-Endelelûsi fî Qarni’l-Hâmis Meğâmînuhu ve Eşkâluhu*, Dâru’l-Ġarbi’l-İslâmî, Beyrut, 1990.

- Altuntaş, Halil, Şahin, Muzaffer, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 22. Baskı, Ankara, 2012.
- Armağan, Mustafa vd., *Osmanlı Ansiklopedisi*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1996.
- el-^ç Askerî, Ebû Hilâl el-Hasen b. Abdillâh, *Kitâbu 'ş-Şinâ'ateyn*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî - Muhammed Ebu'l-Fağl İbrahim, el-Mektebetu'l-Unşûriyye, Beyrut, 1998.
- Ateş, Ahmed, "Gazel", *İslam Ansiklopedisi*, MEB, Eskişehir, 1997.
- 'Atîk, Abdulazîz, *el-Edebu'l-'Arabî fi Endelus*, Dâru'n-Nahdati'l-'Arabiyye, Beyrut, 1976.
- 'Atîk, Abdulazîz, *fi'n-Nakdi'l-Edebî*, Dâru'n-Nahdati'l-'Arabiyye, Beyrut, 1972.
- 'Atîk, Abdulazîz, *'İlmu'l-'Arûd ve'l-Kâfiye*, Dâru'n-Nahdati'l-'Arabiyye, Beyrut, 1987.
- 'Atîk, Abdulazîz, *'İlmu'l-Bedî*, Dâru'n-Nahdati'l-'Arabiyye, Beyrut, 1985.
- 'Atîk, Abdulazîz, *'İlmu'l-Beyân*, Dâru'n-Nahdati'l-'Arabiyye, Beyrut, 1985.
- 'Atîk, Abdulazîz, *'İlmu'l-Me'ani*, Dâru'n-Nahdati'l-'Arabiyye, Beyrut, 2009.
- Aydın, Mustafa, "Müveşşah", *DİA*, XXXII, İstanbul, 2006.
- Azamat, Nihat, "Kâdiriyye", *DİA*, XXIV, İstanbul, 2006.
- Bağdadî, İsmail Paşa, *İdahu'l-Meknûn fi'z-Zeyli 'alâ Keşfu'z-Zunûn 'an Esâmi'l-Kutub ve'l-Funûn*, Dâru İhyai't-Turasi'l-'Arabî, Beyrut, ts.
- Bağdadî, İsmail Paşa, *Esmâi'l-Muellifîn ve Âsaru'l-Muşannifîn*, Dâru İhyai't-Turasi'l-'Arabî, Beyrut, 1901.
- Bahâuddin el-^çÂmili, *el-Keşkül*, thk: Tâhir ahmed ez-Zâvî, Îsâ el-Bâbi el-Halebî, ts.
- el-Bedevî, Ahmed Ahmed, *Usûsu'n-Nakdi'l-Edebî 'inde'l-'Arab*, Dâru Nahdati Mısır, Kahire, 1979.
- Bekkâr, Yusuf Hüseyin, *Binâu'l-Kaşîde*, Dâru'l-Endelûsî, Beyrut, ts.
- Bekrî Şeyh Emin, *Muâlaât fi 'ş-Şi'ri'l-Memlûkî, ve'l-'Osmânî*, 4. b., Dâru'l-'İlmi'l-Melâyîn, Beyrut, 1986.
- el-Bûrînî, *Terâcim'ul-A'yân min Ebnâi'z-Zemân*, thk: Salâhuddin el-Muneccid, Dimaşk, 1959.
- Bolelli, Nusrettin, *Belâğat*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993.

- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî (v. 256/870), *el-Camiu's-Sahîh Müsnedu'l-Muhtasar min Umûri Rasulillah (sav) ve Eyyâmihî*, Beytu'l-Efkâr, Riyad, 1998.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî (v. 256/870), *Şahîh-i Buhârî*, Dâru's-Şa'b, Kahire, 1987.
- Bulut, Ali, *Belâgat*, İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2. b., İstanbul, 2014.
- Buzpınar, Şit Tufan, "Nablus", *DİA*, XXXII, İstanbul, 2006.
- Buzpınar, Şit Tufan, "Nakibüleşraf", *DİA*, XXXII, İstanbul, 2006.
- Buzpınar, Şit Tufan, "Şam", *DİA*, XXXVIII, İstanbul, 2010.
- Cârim, Ali, Emin, Mustafa, *el-Belâgâtu'l-Vâdihâ*, el-Mektebetu'l-İslâmiyye, İstanbul, 2005.
- Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Değimleri Sözlüğü*, 3. b., Anka Yayınları, İstanbul, 2005.
- el-Cezerî, Ebu'l-Feth Naşrullah b. Muhammed b. el-Eşîr, *el-Meselu's-Sâir fi Edebi'l-Kâtibi ve's-Şa'ir*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, el-Mektebetu'l-'Aşriyye, Beyrut, 2000.
- el-Cürçânî, Ali b. Muhammed eş-Şerîf, *Kitâbu't-Ta'rîfât*, Thk. Muhammed Abdurrahman Maraşlı, Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 2012.
- Çağrııcı, Mustafa, Uludağ, Süleyman, "İstikamet", *DİA*, XXIII, İstanbul, 2001.
- Çağrııcı, Mustafa, "Da'vet", *DİA*, IX, İstanbul, 1994.
- Çağrııcı, Mustafa, "Nasihât", *DİA*, XXXII, İstanbul, 2006.
- Çağrııcı, Mustafa, "Zenginlik", *DİA*, XLIV, İstanbul, 2013.
- Çetin, Nihad M., *Eski Arap Şiiri*, Kapı Yayınları, 2. b., İstanbul, 2011.
- Çetişli, İsmail, *Metin Tahlillerine Giriş-Şiir*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2010.
- Çelebi, İlyas, "Sünnetullah", *DİA*, XXXVIII, İstanbul, 2010.
- Çelebi, İlyas, "Şeytan", *DİA*, XXXIX, İstanbul, 2010.
- Dayf, Şevkî, *Aşru'd-Duvel ve'l-İmarât Mısır*, 2. b., byy, Kahire, 1990.
- Dayf, Şevkî, *el-Edebu'l-'Arabîyyu'l-Mu'aşır fi Mısır*, 7. b., byy, Kahire, 1979.
- Dayf, Şevkî, *Târihu'l-Edebi'l-'Arabi el-'Aşru'l-Câhilî*, Dâru'l-Me'ârif, Mısır, 1961.

- Dayf, Şevkî, *et-Taṭavvur ve 't-Tecdid fi 'ş-Şi'ri'l-'Arabî*, Dâru'l-Me'ârif, Kahire, 1959.
- ed-Dehhân, Sâmî, *el-Ġazel munzu Neş'etihî hattâ Şadri 'd-Devleti'l-'Abbâsiyye*, 2. b., byy. Kahire, 1964.
- ed-Dehhân, Sâmî, *el-Mediḥ*, Dâru'l-Me'ârif, 5. b., Kahire, 1992.
- Demirayak, Kenan, *Arap Edebiyatı Tarihi Osmanlı Dönemi (Mısır ve Bilâdu 'ş-Şam Bölgesi) (922-1217/1516-1802)*, Fenomen Yayınları, Kayseri, 2015.
- Demirli, Ekrem, "Vahdet-i Vücûd", *DİA*, XLII, İstanbul, 2012.
- Durmuş, İsmail, "Meânî", *DİA*, XXVIII, Ankara, 2003.
- Durmuş, İsmail, "Mevâliyyâ", *DİA*, XXIX, Ankara, 2004.
- Durmuş, İsmail, "Tehallus", *DİA*, XL, Ankara, 2011.
- Durmuş, İsmail, "Üslup", *DİA*, XLII, İstanbul, 2012.
- ed-Desûki, Ömer, *fi'l-Edebi'l-Hadîs*, byy, 1973.
- Ebû Ali, Muhammed Tevfik, *el-Mu'cemu'l-Vâfi fi 'İlmi'l-'Arûḍ ve'l-Kâfiye*, Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 2013.
- Ebû Reyân, Muhammed Ali, *Târîḥu'l-Fikri'l-Felsefi fi'l-İslâm*, Dâru'l-Ma'rifeti'l-Câmi'iyye, Beyrut, 1970.
- Ebû Zehre, Muhammed, *Ebû Hanîfe Ḥayatuhû ve 'Aşruhû*, Dâru'l-Fikri'l-'Arabî, ts.
- Ebu'l-Abbâs Şa'leb Ahmed b. el-Hüseyn, *Ḳavâ'idu 'ş-Şi'r*, thk. Ramazan Abdu'ttevvâb, 2. b., Mektebetu'l-Hâncî, Kahire, 1995.
- Ebu'l-Alâ Affîfî, *Muhyiddîn İbnu'l-Arabî'nin Tasavvuf Felsefesi*, Çev. Mehmet Dağ, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1975.
- Emîl Bedî' Yakûb, *Mu'cemu'l-Mufaşşal fi 'İlmi'l-Aruḍ ve'l-Kâfiye ve Funûni 'ş-Şi'r*, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1991.
- Enîs, İbrahim, *Mûsîka 'ş-Şi'r*, Mektebetu'l-Anglo el-Mışriyye, 2. b., Kahire, 1952.
- Eren, Cüneyt, Uzunoğlu, M. Vecih, *Belâgat Terimleri Sözlüğü*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2014.
- Ergin, Mehmet Mesut, *İbnu Mâsum el-Medenî Şâ'irân*, Dâru'l-Beyrûtî, Dımaşk, 2004.
- Ergin, Mehmet Mesut, *el-Keyvânî Hayatı ve Şiiri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, SÜSBE, Konya, 2000.
- Ergin, Mehmet Mesut, "Osmanlı Dönemi Arap Şiirinde Sosyal Unsurlar", *Nüşa*, S. 21, Ankara, 2006.

- Eskicioğlu, Osman, “Fakir”, *DİA*, XII, İstanbul, 1995.
- el-Ezdî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasan, *Cemheretu'l-Luğa*, thk. Remzî Munîr Ba'albekî, Dâru'l-‘İlm li'l-Melâÿîn, Beyrut, 1987.
- el-Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed el-Herevî, *Tehzibu'l-Luğa*, thk. Muhammed ‘Ivağ Mu‘rib, Dâru İhyâit-Turâşî'l-‘Arabî, Beyrut, 2001.
- el-Fâhûrî, Ğannâ, *Tarihul-Edebi'l-‘Arabî*, el-Mektebetu'l-Bûlisiyye, 12. b., Lübnan, 1987.
- el-Fâhûrî, Ğannâ, *el-Câmi‘ fi'l-Edebi'l-‘Arabî el-Edebu'l-Ğadîm*, Dâru'l-Cil, Beyrut, 2005.
- Ferruh, Ömer, *Tarihul'l-Edebi'l-‘Arabî*, Dâru'l-‘İlmi'l-Melâÿîn, Beyrut, 2006.
- el-Feyyûmî, Ahmed b. Muhammed b. Ali, *Mişbâhu'l-Munîr fi Ğaribi’s-Şerhi'l-Kebîr*, Dâru’r-Risâletu'l-‘Âlemiyye, Beyrut, 2010.
- Fidan, İbrahim, *Arap Şairlerinden İbnu’n-Nâkib ve Şiiri*, Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara, 2016.
- el-Fîrûzâbâdî, Ebû Tâhir Mecduddin Muhammed b. Yakup, *el-Ğâmûsu'l-Muĥît*, thk. Muhammed Nâim el-Araksûsî, Muessesetu’r-Risâle, Beyrut, 1426/2005.
- el-Fukeyki, Abdulhâdi, *el-İktibâs mine'l-Kur’ani'l-Kerim*, Dâru’n-Nemir, Dimaşq, tsz.
- Güler, İsmail, Gündüzöz, Soner vd, *İslam Medeniyetinde Dil İlimleri*, İsam Yayınları, İstanbul, 2015.
- Gürkan, Nejdî, *Şiir ve Dil Arap Edebiyatı*, Nobel Yayınları, Ankara, 2005.
- el-Ğazzî, Kemaleddin, *el-Virdu'l-Unsiyye ve'l-Vâridu'l-Ğudsiyye fi Tercemeti'l-‘Arifi ‘Abdu'l-Ğanî en-Nablusî*, thk. Samir Akkaş, Dâru Brill, Londra, 2012.
- el-Ğafâcî, Abdullah b. Muhammed b. Said b. Sinan, *Sırru'l-Feşâĥâ*, Kitâb Nâşirun, Beyrut, 2010.
- el-Ğakîm, Su‘ad, *Mu‘cemu’s-Şûfiyye*, Dâru’n-Nedle, Beyrut, 1981.
- el-Halil b. Ahmed, Ebû Abdirrahman el-Ferahîdî, *Kitâbu'l-‘Ayn*, thk. Mehdi el-Mahzûmî, İbrahim es-Sâmerrâî, Dâru Mektebeti'l-Hilâl, Beyrut ts.

- el-Ĥamevî, Şihabettin Ebû Abdullah Yâkut b. Abdullah, *Mu'cemu'l-Buldân*, Dâru Şadir, Beyrut, 1957.
- el-Ĥamevî, Şihabettin Ebû Abdullah Yâkut b. Abdullah, *Mu'cemu'l-Udebâ*, Dâru'l-Ġarbi'l-İslâmi, Beyrut, 1993.
- Hartman, R., "Şam", *İslam Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi, XI, İstanbul, 1970.
- el-Hâşimî, Seyyid Ahmed b. İbrahim, *Cevâhiru'l-Belağa fi'l-Me'ânî ve'l-Beyân ve'l-Bedi'*, thk. Hasan Ĥamed, Dâru'l-Cil, Beyrut, tsz.
- Hâtûm, 'Affî Nâyif, *el-Ġazel fi'l-'Aşri'l-'Umevî*, Dâru Şâdir, Beyrut, 2008.
- el-Hâvî, İliyyâ, *Fennu'l-Vaşf ve Ta'avvuruhu fi's-Şi'ri'l-'Arabî*, Dâru'l-Kitâbi'l-Lübânî, Beyrut, 1987.
- Heddâre, Muhammed Mustafa, *İtticâhâtu's-Şi'ri'l-'Arabî fi'l-Ġarnî's-Şâni'l-Hicrî*, Dâru'l-Me'arif, Kahire, 1963.
- el-Hemedânî, Ebû Muhammed Bahâuddîn Abdullah b. 'Akil Abdirrahmân, *Şerhu İbn 'Akil 'alâ Elfıyyeti İbn Mâlik*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, Dâru't-Turâs, Kahire, 1980.
- el-Ĥillî, Safiyyudîn, *el-'Aţilu'l-Ĥâlî ve'l-Murheşu'l-Ġâlî*, Hey'etu'l-Mışriyyeti'l-'Âmme, Mısır, 1981.
- Huseyn 'Atvân, *MuĤaddimetu'l-Ġaşîdeti'l-'Arabiyye fi's-Şi'ri'l-Câhili*, Dâru'l-Me'arif, Kahire, 1970.
- el-Huseyn er-Râzî, Fahruddîn Muhammed b. Ömer b., *Nihâyetu'l-İcâz fi Rivâyet'il-İ'câz*, thk. Nasrullah Hacımüftüoğlu, Dâru Şâdir, Beyrut, 2004.
- İbn Cubeyr, *Voyages (Seyahatler)*, Çev. M. Gaudefroy – Demombynes, byy., Paris, 1953.
- İbn Ebi'l-Avâm, Ebu'l-Kâsım Abdullah, *Fedâilu Ebî Hanîfe*, thk. Laţifurrahmân el-Behrâicî el-Kâsımî, Mekke, 2010.
- İbnu'l-Eşîr, Dıyauddîn Naşrullah b. Muhammed, *Meşelu's-Şâir fi Edebi'l-Kâtib ve's-Şa'ir*, Dâru Nahđati Mışr, Kahire, 1970.
- İbn Ĥicce el-Ĥamevî, *Ĥizânetu'l-Edeb ve Ġâyetu'l-Ereb*, şerh: 'İşam ŞaĤyû, Dâru Mektebeti'l-Hilâl, Beyrut, 2004.

- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim, *eş-Şi'r ve 'ş-Şu'arâ*, Dâru'l-Ĥadîs, Kâhire, h. 1423.
- İbn Manzûr, Cemâluddîn Muhammed b. Mukerrem, *Lisânu'l-'Arab*, 3. b., Dâru İhyai't-Turasi'l-'Arabi, Beyrut, 1999.
- İbn Senâ' el-Mulk, es-Sa'id Ebi'l-Kâsım Hibetullâh b. Ca'fer, *Dâru't-Turaz fî 'Ameli'l-Muvaşşahât*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1977.
- İbn Sîde, Ali b. İsmail el-Mursi, *el-Muĥkem ve'l-Muĥîtu'l-'Azâm*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2000.
- İbn Ṭabâtâbâ, Ebu'l-Hasen Muhammed b. Ahmed el-'Alevî, *'Iyâru 'ş-Şi'r*, thk. Abdulaziz b. Nâsir el-Mâni', Mektebetu'l-Ĥâncî, Kâhire, 1905.
- İhsan Abbas, *Fennu 'ş-Şi'r*, 4. b., Amman, 1987.
- İpekten, Haluk, "Gazel", *DİA*, XIII, İstanbul, 2006.
- İsfehânî, Hâfiz Ebî Nu'aym Ahmed b. Abdullah, *Ĥilyetu'l-Evliyâ ve Ṭabakâtu'l-'Asfiyâ*, Dâru'l-Fikir, Beyrut, 1996.
- J. Sauvaget, *Şam Şehrinin Tarihi Hakkında Bir Taslak*, byy., Paris, 1934.
- el-Kalkaşendî, Ahmed b. Ali, *Şubĥu'l-'Aşâ fî Şina'ati'l-İnşâ*, el-Muessesetu'l-Mısrıyye, Kahire, 1960.
- Kandemir, M. Yaşar, "Ebû Müslim el-Havlânî", *DİA*, X, İstanbul, 1994.
- Kara, Mustafa, "Ahmed el-Bedevî", *DİA*, II, İstanbul, 1989.
- Kara, Mustafa, "Fenâ", *DİA*, XXII, İstanbul, 1995.
- Karataş, Turan, *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Yedigece Kitapları, İstanbul, 2001.
- el-Ĥartecennî, Ebu'l-Hasen Ĥâzım, *Minĥâcu'l-Bulegâ ve Sirâcu'l-Udebâ*, thk. Muhammed el-Habîb b. el-Ĥûce, Dâru'l-Ġarbi'l-İslâmî, byy. ts.
- el-Ĥayravânî, Ebû Ali el-Hasen İbn Râşîk, *Kitâbu'l-'Umde fî Nakdi'ş-Şi'r ve Tamĥisihî*, 3. b., Dâru Şâdir, Beyrut, 2012.
- el-Kazvîni, Celaleddin Muhammed b. Abdurrahman el-Hâtib, *Telĥis fî 'Ulûmi'l-Belaĝa*, 2. b., Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2009.

- el-Kazvîni, Celaleddin Muhammed b. Abdurrahman el-Hâtib, *Telhîsu'l-Miftâh fi'l-Meânî ve'l-Beyân ve'l-Bedi'*, el-Mektebetu'l-'Asriyye, Beyrut, 2008.
- el-Kazvîni, Celaleddin Muhammed b. Abdurrahman el-Hâtib, *el-Îdah fi 'Ulûmi'l-Belâga*, thk. Muhammed Abdulmun'im Hafâcî, 3. b., Daru'l-Cîl, Beyrut, ts.
- Kehhâle, Ömer Rıza, *Mu'cemu'l-Muellifin*, Dâru İhyai't-Turasi'l-'Arabî, Beyrut, 1957.
- Keklik, Nihat, *Muhyiddîn İbnu'l-Arabî Hayatı ve Çevresi*, Büyük Matbaa Yayınları, İstanbul, 1966.
- Kılavuz, Ahmet Saim, "Akaid", *DİA*, II, İstanbul, 1989.
- Kılıç, Mahmud Erol, "İbnü'l-Arabî", *DİA*, XX, İstanbul, 2006.
- Çudâme b. Ca'fer, Ebu'l-Ferec el-Bağdâdî, *Nağduş-Şi'r*, thk. Muhammed Abdulmun'im Hafâcî, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1995.
- Küçüksarı, Mücahit, *Osmanlı Dönemi Arap Şairlerinden İbrahim es-Sefercelâni ve Şiirleri*, Çizgi Kitabevi, İstanbul, 2017.
- Maflûb, Ahmed, *Mu'cemu'l-Muštalihâti'l-Belâgiyye ve Ta'avvuruhâ*, Mektebetu Lubnân Nâşirûn, Beyrut, 2007.
- Mecid el-Efendi, *el-Muvaşşahâtu'l-Meşrikiyye ve Eşeru'l-Endelus fi'hâ*, Dâru'l-Fikr, Dımaşk, 1999.
- el-Mehâsinî, İsmail, *Çunnâş*, thk. el-Muneccid, Kahire, 1960.
- el-Merâgî, Ahmed Mustafa, *'Ulûmu'l-Belâga*, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 4. b., Beyrut, 2007.
- el-Mısrî, Abdul'azîm b. el-Vâhid b. Zâfir b. Ebi'l-İşba', *Tahrîru't-Taḥbîr fi Şina'ati'ş-Şi'ri ve'n-Neşri ve İ'câzi'l-Kur'ân*, thk. Hafnî Muhammed Şeref, el-Cumhûriyyetu'l-'Arabîyyetu'l-Muttahide Lecnetu İhyâi't-Turâsi'l-İslâmî, ts.
- el-Muhendis, Mecdî Vehbe Kâmil, *Mu'cemu'l-Muštalihâti'l-'Arabîyye fi'l-Luga ve'l-Edeb*, 2. b., Mektebetu Lubnan, Beyrut, 1984.
- el-Muḥibbî, Muhammed Emin b. Faḍlillah el-Ḥamevî ed-Dımaşkî, *Hulâsatu'l-Eşer fi 'Ayâni'l-Ḳarni'l-Ḥâdiye 'Aşar*, thk. Muhammed Hasan Muhammed Hasan İsmail, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 2006.

- el-Muhibbî, Muhammed Emin b. Façlillah el-Hamevî ed-Dımaşkı, *Nefhatu'r-Reyhâne ve Raşhatu Tılâi'l-Hâne*, thk. Abdulfettâh Muhammed el-Hulv, Dâru İhyâi'l-'Arabiyye, Mısır, 1968.
- el-Murâdî, Muhammed Halil, *Silku'd-Durer fi A'yani'l-Karni's-Sâniye 'Aşer*, Dâru Şâdir, Beyrut, 2001.
- en-Nablusî, Abdulganî b. İsmail, *Divânu'l-Hakâik ve Mecmû'u'r-Rekâik*, thk. Muhammed Abdulhâlık ez-Zenâti, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 2001.
- en-Nebhâni, Yusuf b. İsmail b. Yusuf, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*, Merkezi Ehli Sünneti Berekâti Rıdâ, Hindistan, 2001.
- Nebîl Hâlid Ebû Alî, *el-Edebu'l-'Arabî beyne Aşrayni'l-Memlûkî ve'l-'Osmânî*, byy. 2008.
- Olguner, Fahrettin, "Bâtıl", *DİA*, V, İstanbul, 1992.
- Ömer Musa Paşa, *Tarihü'l-Edebi'l-'Arabî el-'Asru'l-Memlûkî*, Dâru'l-Fikr, Dımaşk, 1999.
- Ömer Musa Paşa, *el-Edeb fi Bilâdi's-Şam Uşûru'z-Zenkiyyin ve'l-Eyyûbiyyîn ve'l-Memâlik*, Dâru'l-Fikr, Dımaşk, 1999.
- Öngören, Reşat, "Sûfi", *DİA*, XXXVII, İstanbul, 2009.
- Öngören, Reşat, "Tasavvuf", *DİA*, XL, İstanbul, 2011.
- Öz, Mustafa, "Ehl-i Beyt", *DİA*, X, İstanbul, 1994.
- Özel, Ahmet, "Nablusî, Abdulganî b. İsmail", *DİA*, XXXII, İstanbul, 2006.
- Pala, İskender, Kılıç, Filiz, "Musammat", *DİA*, XXXI, İstanbul, 2006.
- er-Râfi'î, Mustafa Sâdık, *Tarihü 'Âdâbi'l-'Arab*, Dâru İbn Hazm, Beyrut, 2008.
- er-Râzî, Ahmed b. Fâris b. Zekeriya, *Kitâbu Mucmeli'l-Luğa*, thk: Şihâbuddin Ebû 'Amr, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1994.
- er-Râzî, Ahmed b. Fâris b. Zekeriya, *Mu'cemu Mekâyisi'l-Luğa*, thk. Şihâbuddin Ebû 'Amr, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1994.
- Sâmi, Şemseddin, *Kâmusu'l-Â'lâm*, Mihran Matbaası, İstanbul, 1889.

- eş-Şabbâğ, Leyla, *min A'lâmi'l-Fikri'l-'Arabî fi'l-'Asri'l-'Usmâniyyi'l-Evvel Muhammed el-Emin el-Muhibbî el-Muerrih ve Kitâbihî Hulâsâti'l-Eşer fi A'yâni'l-Karni'l-Hâdiye 'Aşar, eş-Şeriketu'l-Muttahidetu li't-Tevzî'*, Dimaşk, 1986.
- es-Sekkâki, Ebu Yâkub Yusuf b. Muhammed b. Ali, *Miftaḥu'l-'Ulûm*, tahk., Abdulhumejd Hundavi, 2. b., Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 2011.
- eş-Şellâbî, Ali Muhammed, *ed-Devletu'l-'Uşmanî 'Avâmilu'n-Nuhuḍ ve Esbâbu's-Sukûḥ*, Dâru't-Tevzî' ve'n-Neşru'l-İslâmiyye, Kahire, 2001.
- Sinanoğlu, Mustafa, "İlham", *DİA*, XXII, İstanbul, 2000.
- Sinanoğlu, Mustafa, "Küfür", *DİA*, XXVI, İstanbul, 2002.
- Sinanoğlu, Mustafa, "Sıbgatullah", *DİA*, XXXVII, İstanbul, 2009.
- Sirâcuddin, Muhammed, *el-Ğazel fi's-Şi'ri'l-'Arabî*, Dâru'r-Râfîbi'l-Câmi'iyye, Beyrut, ts.
- Sirâcuddin, Muhammed, *ez-Zuhd ve't-Tasavvuf fi's-Şi'ri'l-'Arabî*, Dâru'r-Râfîbi'l-Câmi'iyye, Beyrut, ts.
- es-Suyûfî, Mustafa Muhammed Ahmed Ali, *Melâmiḥu't-Tecdîd fi'n-Nesri'l-Endelûsî Hilâle'l-Karni'l-Hâmisi'l-Hicrî*, 'Alemlu'l-Kutub, Beyrut, 1985.
- Suzan, Yahya, *Arap Şiirinde Muhammes ve Tahmis*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, AÜSBE, Ankara, 2008.
- eş-Şinnâvî, Abdulaziz Muhammed, *ed-Devletu'l-'Osmâniyye Devletun İslâmiyyetun Mufterâ 'aleyhâ*, Matba'tu Câmi'atu'l-Kâhire, Kahire, 1980.
- Şensoy, Sedat, "Nazmü'l-Kur'ân", *DİA*, XXXII, İstanbul, 2006.
- Şuayb, İbn Abdillâh Ahmed, *Buḥuşu'n Menheciyye fi 'Ulûmi'l-Belâğati'l-'Arabiyye*, Dâru İbn Ḥazm, Beyrut, 2008.
- Tasa, Muhammed, *Ahmed b. Şâhin el-Kıbrısî ve Şiirleri*, Aybil Yayınları, Konya, 2013.
- Tasa, Muhammed, *İbnu's-Semmân ve Şiirleri*, Adal Ofset, Konya, 2007.
- Taşköprizâde, Ahmed b. Mustafa, *Miftaḥu's-Sa'ade ve Mişbâhu's-Siyâde fi Mevḍu'ati'l-'Ulûm*, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1985.
- Tomar, Cengiz, "Şam", *DİA*, XXXVIII, İstanbul, 2010.
- Topaloğlu, Bekir, "Esmâ-i Hüsnâ", *DİA*, XI, İstanbul, 1995.

- Topuzoğlu, Tevfik Rüştü, “Hezec”, *DİA*, XVII, İstanbul, 1998.
- Tural, Hüseyin, *Arap Edebiyatında Arûz*, Ensar Yayınları, İstanbul, 2011.
- Tümer, Günay, “Din”, *DİA*, IX, İstanbul, 1994.
- Uludağ, Süleyman, “Dünya”, *DİA*, X, İstanbul, 1994.
- Uludağ, Süleyman, “Mârifet”, *DİA*, XXVIII, İstanbul, 2003.
- Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yayınları, İstanbul, 1991.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, 4. b., Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1983.
- Uzunoğlu, Vecih, *Arap Edebiyatında Müveşşah*, Tibyan Yayınları, İzmir, 2010.
- Yalar, Mehmet, “Emeviler Döneminde Gazel ve Ömer b. Ebî Rebîa”, *UÜİFD*, sy. 18/2, Bursa, 2009.
- Yanık, Nevzat H., *Arap Şiirinde Tasvir*, Fenomen Yayınları, Erzurum, 2010.
- Yanık, Nevzat H., *Edebi Bilgiler ve Arûz*, 2. b., Fenomen Yayınları, Kayseri, 2014.
- Yavuz, Yusuf Şevki, “Hidâyet”, *DİA*, XVII, İstanbul, 1998.
- Yaylalı, Sami, “Santur Nedir?”, *Genç*, S. 8, İstanbul, 2007.
- Yeşilyurt, Temel, “Rü’yetullah”, *DİA*, XXXV, İstanbul, 2008.
- Yıldız, Ahmet, *Nil Şairi Hafız İbrahim ve Siyasi Şiirleri*, Palet Yayınları, Konya, 2017.
- Yılmaz, Hasan Kâmil, *el-Luma İslam Tasavvufu*, Altınoluk Yayınları, İstanbul, 1996.
- Yılmaz, Hasan Kâmil, *Tasavvufî Hayat*, Erkam Yayınları, İstanbul, 2010.
- ez-Zebîdî, Murtağâ, *Tâcu'l-'Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, 2. b., Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2012.
- ez-Zehabî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, thk. Şuayb el-Arnaût Hüseyin el-Esed, 7. b., Beyrut, 1990.
- ez-Zevbî, Memduh, *Mu'cemu's-Şüfiyye*, Dâru'l-Ceyl, Beyrut, 2004.
- Zeydan, Corci, *Târîhu Âdâbi'l-Luğati'l-'Arabiyye*, Dâru'l-Hilâl, Kâhire, ts.
- ez-Zeyyât, Ahmed Hâsen, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî*, byy, Dımaşk, ts.
- ez-Zirikli, Hayreddin, *el-A'lâm*, Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, Beyrut, 1990.

İsmail Ekinci

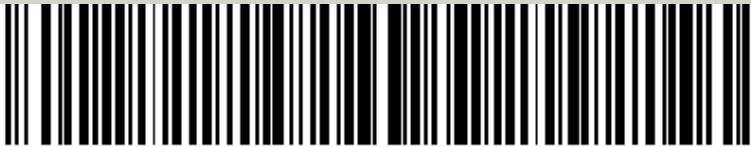
1980 Erzurum doğumlu. 1987-1991 yıllarında Erzurum Kültür Kurumu İlköğretim Okulu'nda ilköğretim eğitimi, 1991-1997 yıllarında Erzurum İmam Hatip Lisesi'nde orta öğretim ve lise eğitimi, 2000-2004 yıllarında Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Lisans eğitimi, 2007-2010 yıllarında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Yüksek Lisans eğitimi, 2015-2019 yıllarında Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Doktora eğitimi tamamladı. 2013 Yılında Bitlis Eren Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı'na Araştırma Görevlisi olarak atandı. Aynı yıl altı ay süreyle İstanbul Teknik Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu'na görevlendirildi. 2015-2018 Yıllarında Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı'nda Araştırma Görevlisi olarak görev yaptı. 2018 Yılı Şubat ayında Bitlis Eren Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi'ne Araştırma Görevlisi olarak geri döndü ve burada 18.02.2019 tarihinde Araştırma Görevlisi Doktor oldu. Kasım 2019 tarihinde Bitlis Eren Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri ve Edebiyatı Bölümü Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'na Doktor Öğretim Üyesi olarak atandı. Halen Bitlis Eren Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri ve Edebiyatı Bölümü Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Doktor Öğretim Üyesi olarak görev yapmaktadır. Evli ve bir çocuk babası olan İsmail Ekinci, ileri seviyede Arapça ve İngilizce bilmektedir.

Bir tasavvuf erbabı olarak 1640-1731 yılları arasında Dımaşk'ta sūfi bir hayat yaşamış olan mutasavvıf Abdulganî b. İsmail en-Nabluŝî, pek çok ilim dalında çalışmaları bulunan, döneminin önemli âlimlerindedir. İslami ilimlerde üç yüze yakın eser telif etmiş olan en-Nabluŝî, eserlerinin birçoğunda şiirlere yer vermiştir. Eserlerinde yer alan şiirlerin dışındaki diğeri şiirlerinden müteşekkil *Divânu'd-Devâvin* isimli müstakil bir divanı da vardır. Üç bölümden oluşan bu divanının tasavvufi şiirlerin derlendiği üçüncü bölümü, *Divânu'l-Hakâik ve Mecmu'ı'r-Rekâik* ismiyle Muhammed Abdulhâlık ez-Zenatî tarafından tahkik edilip yayımlanmıştır. Zenatî'nin tahkiki temel alınarak hazırlanan bu çalışmada, řair hakkında bilgiler verilmiş, bahsedilen divandaki şiirler muhteva, şekil ve üslup yönlerinden ele alınıp, şiirlerin edebi değeri ortaya konulmuştur.

*Zamanım hakkıyla geçip gitti,
Elimden layıkıyla geçip gitti,
Ey yarattıklarına pek acıyan!
Bitki kurudu, bulutlarından bir yudum ile onu sula!
Fakirliğimiz arttı, bizi zenginleştir,
Bize arzularımızı ver,
Sonra bizden gamı, kederi gider,
Bize yardım et! Çünkü biz senin bağışlamanı ummaktayız.*

Abdulganî b. İsmail en-Nabluşî

978-625-7954-40-2